Αρχιμανδρίτου **ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ** (Σαχάρωφ)

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Μετάφρασις από τα ρωσικά
Αρχιμ. Ζαχαρία

Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή
Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας
2010

[//4]

Τίτλοι πρωτοτύπων:
Α΄ Βιβλίου
Софроний (Сахаров), архимандрит, Таинство Христианской Жизни
World © (2009) Stavropegic Monastery of St John the Baptist
Εκδότες:
Свято-Иоанно-Предтеченский Монастырь, Эссекс,
Англия, 2009
Свято-Трицкая Сергиева Лавра, 2009
1st edition (2009)
ISBN 978-1-874679-65-3

Β΄ Βιβλίου
Софроний (Сахаров), архимандрит, Рождение в Царство Непоколебимое
© (1999) Stavropegic Monastery of St John the Baptist
© (1999) Издательство «Паломник»
Εκδότες:
Свято-Иоанно-Предтеченский Монастырь, Эссекс,
Англия, 2009
Издательство «Паломник», 1999
ISBN 1874679 15 0

Για την ελληνική:
© (2010) Stavropegic Monastery of St John the Baptist

Α΄ έκδοση στα ελληνικά, 2010
ISBN 978-1-874679-75-2

Έκδοση Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ, Αγγλίας:
The Old Rectory, Tolleshunt Knights, by Maldon,
ESSEX CM9 8EZ, ENGLAND

[//5]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

[//6]

[//7]

Εισαγωγικά

Ο Γέροντας Σωφρόνιος (Σαχάρωφ), 1896-1993 δεν χρειάζεται ιδιαίτερη παρουσίαση. Τα βιβλία του, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί, Περί Προσευχής,* είναι ήδη αρκετά γνωστά στον ορθόδοξο αναγνώστη σε πολλές χώρες. Πολλοί τον γνωρίζουν επίσης και ως τον ιδρυτή της ορθόδοξης Μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στο Έσσεξ της Αγγλίας.

Το μοναστήρι του, έχοντας εκδώσει όλα τα ολοκληρωμένα έργα του, προβαίνει στην έκδοση και των υπολοίπων κειμένων του. Ενδέχεται, εκείνοι που διάβασαν τα ήδη εκδοθέντα βιβλία του Γέροντα, να βρουν σε αυτά πολλές γνωστές σκέψεις. Ο Γέροντας Σωφρόνιος δεν φοβόταν τις επαναλήψεις στα βιβλία ή στα γράμματά του και εξηγούσε σχετικά.

«… Αν ποτέ κάποιος διαβάσει αυτά που έγραψα, τον παρακαλώ να προσεύχεται για μένα, να μη βαρυνθεί από τις αναπόφευκτες επαναλήψεις, να διατηρεί στη μνήμη του τις προσδιορισμένες βάσεις της χριστιανικής ζωής, να μην απαιτεί από μένα ακριβείς διατυπώσεις (πράγμα που είναι γενικώς αδύνατον), γιατί αλλάζουν οι τρόποι εκφράσεως και το νόημα πολλών λέξεων επίσης υπόκειται σε αλλαγές κατά τη ροή του χρόνου. Να αναζητήσει με την προσευχή το νόημα στην οντολογική του πραγματικότητα [//8] και όχι στην ατομική παραμόρφωση, που είναι πάντοτε δυνατή εξαιτίας της ανόμοιας διαδιακασίας εισόδου στις Θεϊκές σφαίρες του είναι» (Βλ. σσ. 91-92).

Στα ρωσικά κυκλοφορούν ήδη δύο βιβλία από τα κατάλοιπά του: «Το Μυστήριο της χριστιανικής ζωής», και «Γέννηση στην ασάλευτη Βασιλεία».

Τα περισσότερα κείμενα που συμπεριληφθηκαν στα δύο αυτά βιβλία αποτελούν επιλογή αποσπασμάτων,που άφησε ο Γέροντας ως παρατηρήσεις και πρόχειρες σημειώσεις, όπου διατυπώνονται ακροθιγώς γνώμες του, που έχουν μεγάλη σπουδαιότητα για τη ζωή της Εκκλησίας. Εκτός από την επιλογή τέτοιων σημειώσεων, συμπεριλήφθηκαν και κάποια περισσότερο ανεπτυγμένα κείμενα, άρθρα και ομιλίες, όπως το «Προλογικό σημείωμα», «Η πίστη», «Η μητρότητα ως διακονία της γυναίκας», ο «Επίλογος» κ.ά.

Ορισμένα από τα κατάλοιπα αυτά έχουν ήδη μεταφραστεί στα ελληνικά νωρίτερα και έχουν απαρτίσει το βιβλίο «Άσκηση και Θεωρία».

Με την παρούσα έκδοση προσφέρονται στον Έλληνα αναγνώστη τα υπόλοιπα κείμενα που υπάρχουν στα δύο ρωσικά βιβλία που αναφέραμε.

Από το πρώτο βιβλίο παραλείπεται το δωδέκατο κεφάλαιο με τον τίτλο «Η πνευματική ζωή», διότι έχει ήδη μεταφρασθεί και συμπεριληφθεί στο βιβλίο του Γέροντος Σωφρονίου «Περί Προσευχής».

Από το δεύτερο παραλείπονται τέσσερα κεφάλαια με τους ακόλουθους τίτλους: «Η ενότητα της Εκκλησίας κατ' [//9] εκόνα της Αγίας Τριάδος», «Βάσεις της ορθοδόξου ασκήσεως», «Η αναγκαιότητα των τριών αποταγών κατά τον άγιο Ιωάννη Κασσιανό τον Ρωμαίο και τον άγιο Ιωάννη της Κλίμακος», και ο «Λόγος στη Μεταμόρφωση του Κυρίου», διότι μεταφράσθηκαν και δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο «Άσκησις και Θεωρία». Το κεφάλαιο «Περί υπακοής», που επίσης παραλείπεται, περιλαμβάνεται στο Δ' κεφάλαιο του βιβλίου «Ο άγιος Σιλουανός

ο Αθωνίτης», σσ. 138-147, με κάποιες προσθήκες από τον συγγραφέα για την ελληνική μετάφραση. Συμπεριλαμβάνεται όμως εδώ το κεφάλαιο «Η Θεολογία ως προσευχή και ως κατάσταση του πνεύματός μας», που είχε ήδη μεταφρασθεί και δημοσιευθεί στον τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή κ. Γ. Ι. Μαντζαρίδη, «Θεολογία και κόσμος σε διάλογο», διότι δεν είναι τόσο εύκολα προσιτός.

Η σύναψη των δύο αυτών βιβλίων είναι φυσικό να δημιουργεί κάποια ασυνέχεια στο περιεχόμενο του παρόντος βιβλίου, όπως και ορισμένες επικαλύψεις και επαναλήψεις. Παραταύτα νομίζουμε ότι παρέχεται στους αναγνώστες μια νέα ενοποιημένη γραφή με ιδιαίτερα ενδιαφέρον περιεχόμενο.

[//10]

[//11]

Προλογικό σημείωμα[1]

Ολόκληρη η πείρα της ζωής μου, από τα νεανικά χρόνια ως τα γηρατειά, με οδήγησε στην ακράδαντη βεβαιότητα ότι η νοερή μας θεωρία για το Πρωταρχικό Ον, για τον Άναρχο Θεό, αντανακλάται σε όλες τις εκδηλώσεις του πνεύματός μας. Βεβαίως, έχω πρωτίστως στην καρδιά μου την πεποίθηση ότι ο χαρακτήρας της καθημερινής δραστηριότητάς μας, η συμπεριφορά μας, οι προσευχές μας, η στάση μας απέναντι στους ανθρώπους και όλα τα σχετικά είναι σημαντικότερα από τις θεωρητικές γνώσεις, και πιο αναγκαία για τη σωτηρία μας από τα αφηρημένα θεολογικά συστήματα. Ωστόσο και αυτή η προσεκτική ζωή στην προσευχή δεν αποτελεί ακόμη τελειότητα χωρίς τη νοερή «γνώση» του Θεού (γνώση του Θεού και όχι γνώση για τον Θεό). Για τον λόγο αυτό αποφάσισα να συμπεριλάβω εδώ τις θεολογικές μου θέσεις, με βάση τις οποίες διαμορφώθηκε η ζωή μου. Οι θεολογικές θέσεις που πρόκειται να εκθέσω δεν είναι επιστημονικό έργο, θεολογική σύνθεση ή κάτι παρόμοιο με τα σχολικά εγχειρίδια. Αναφέρω κυρίως εκείνες τις «θέσεις» που βρίσκονταν και βρίσκονται μέχρι τώρα στην πιο στενή σχέση με το σύνολο του εν Θεώ είναι μου. Οι «θέσεις» αυτές αποτελούν εν μέρει [//12] εμπειρίες προσευχής, αλλά και εν μέρει συνέπεια των παρεκκλίσεών μου σε αλλότριους δρόμους. Δεν συνήθιζα να διαβάζω κείμενα των Πατέρων ή σύγχρονα θεολογικά συγγράματα και διάφορα άλλα βιβλία για πολυμάθεια. Μου ήταν εντελώς σαφές ότι, χωρίς την πραγματική εμπειρία του Θεού, η καθαρώς διανοητική πληροφόρηση δεν οδηγεί σε εκείνο που συνιστά το αυθεντικό νόημα της θρησκείας: την οντολογική γνώση του Πρωταρχικού Είναι, δηλαδή του Θεού· «γνώση» ως είσοδο στην ίδια την Ενέργεια του αιωνίου Είναι. «Αύτη δε εστιν η αιώνιος ζωή, ίνα γινώσκωσί Σε τον μόνον αληθινόν Θεόν» (Ιωάν. 17,3). Εγείρεται όμως το τραγικό για μας ερώτημα: Πώς μπορούμε να επιτύχουμε την ποθητή σε μας γνώση «του μόνου αληθινού Θεού»; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό μας δόθηκε από τον Ίδιο τον Χριστό: «Εάν υμείς μείνητε εν τω λόγω τω Εμώ … γνώσεσθε την αλήθεια, και η αλήθεια ελευθερώσει υμάς» (Ιωάν. 8,31-32).

Η επίγνωση της άγνοιάς μου αυξάνεται, φαινομενικά, κατά το μέτρο της αποκτήσεως νέων γνώσεων. Κάθε φορά που «αποκτώ» κάτι νέο, μου προκαλείται ψυχολογικά η εντύπωση ότι, να, αυτό μου αποκαλύφθηκε, για να φανερώσει καθαρότερα την άγνοιά μου. Και αυτό το νέο που μου αποκαλύφθηκε το γνωρίζω μόνο εν μέρει, γιατί μετά από αυτό δημιουργείται ολόκληρη σειρά αποριών και αυξάνει στην ψυχή η αίσθηση της άγνοιας.

Αφομοίωσα το αίσθημα ότι όλα όσα γνωρίζω τα γνωρίζει ασφαλώς κάθε άνθρωπος. Πριν μου αναθέσουν το έργο του πνευματικού, δεν είχα καμία εσωτερική παρόρμηση να διδάξω οποιονδήποτε· έμενα για τον εαυτό μου γυμνός [//13] από κάθε καλό. Κατά καιρούς αισθανόμουν όμοιος με μικρό ζώο, που κάποιο

[1] Το «Προλογικό σημείωμα» βρέθηκε στο αρχείο της Μονής, μαζί με κατάλοιπα του Γέροντα, μέσα σε στοίβες χαρτιών, και είχε ως τίτλο: «Αρχή του βιβλίου».

δυνατό χέρι το πέταξε πάνω από την άβυσσο. Η θέα της αβύσσου με τρόμαζε. Όσο ζούσα ως μοναχός στο μοναστήρι, συνέβαινε μερικές φορές να συνομιλώ για πνευματικά θέματα με τους αδελφούς επιθυμώντας αδελφική επικοινωνία, αλλά αν ο συνομιλητής ήταν γεροντότερός μου, είχα την επιθυμία να ακούσω κάτι ωφέλιμο για την ψυχή μου. Την ίδια διάθεση διατήρησα και στην αρχή της πνευματικής μου διακονίας. Στους γεροντότερους πατέρες ποτέ δεν τολμούσα να πω ούτε τη γνώμη μου, ενώ με τους νεότερους συνομιλούσα ως αδελφός.

Μετά την επιστροφή μου στη Γαλλία, εξαιτίας των περιστάσεων, έγινα καθοδηγητής πολλών ανθρώπων, και διαπίστωσα προς έκπληξή μου ότι εκείνο που μου δόθηκε δεν το γνώριζαν εμπειρικά και οι άλλοι. Τότε σκέφθηκα: Δεν είναι άραγε γι' αυτό, που συγκατέβηκε σε μένα ο Κύριος, επειδή αποστρεφόμουν τον εαυτό μου ως τον έσχατο αμαθή, και η προσευχή μου έπαιρνε χαρακτήρα ολοκληρωτικής βύθισης στον Θεό, από τον Οποίο αναζητούσα συμπάθεια για την ασχήμια μου και τον Οποίο δυσωπούσα να μη με απορρίψει από το Πρόσωπό Του; Και πραγματικά, μήπως δεν επέβλεψε Εκείνος στην ταπείνωσή μου; Μήπως γι' αυτό δεν με επισκέφθηκε πέρα από κάθε προσδοκία;

Εκπλήσσομαι πολύ με τον Θεό και με τον τρόπο που Εκείνος συμπεριφέρθηκε μαζί μου. Επιπλέον, οι οράσεις του ακτίστου Φωτός όχι μόνο δεν μου αφαίρεσαν τη βαθειά συνείδηση της αθλιότητός μου, αλλά αντιθέτως αύξησαν περισσότερο το μίσος προς τον εαυτό μου. Κατά [//14] παράδοξο τρόπο χωρούσαν μέσα μου δύο καταστάσεις: της ιλαρής χαράς από τη διαμονή μου στο Φως, και της έντονης βιώσεως της μηδαμινότητός μου, της ασχήμιας μου.

«Το γεγεννημένον εκ της σαρκός σαρξ εστι, και το γεγεννημένον εκ του Πνεύματος πνεύμα εστιν» (Ιωάν. 3,6). Η αγαθή Πρόνοια του Θεού για μένα φανερώθηκε στο ότι δεν στερήθηκα και της δευτέρας γεννήσεως, δηλαδή της γεννήσεως από το Πνεύμα. Και αυτό όχι μόνο στην κολυμβήθρα του Βαπτίσματος, αλλά και στη ζωντανή μετάδοση σε μένα της προσευχής και της πίστεως εκείνων των πιστών, οι οποίοι ανέλαβαν τη φροντίδα μου από το πρώτο μου κλάμα. Αργότερα μπορούσα να εκτιμήσω πόσο μεγάλη ήταν η επίδραση των προσευχών τους σε όλη τη ζωή μου[2]. Θαυμαστή ήταν επίσης και η πρώτη παιδική μου εμπειρία του Θεού· και το γεγονός αυτό έθεσε επάνω μου τη σφραγίδα του Πνεύματος, που με έσωσε από τη φοβερή πτώση, στην οποία υπέβαλα τον εαυτό μου με υπερήφανη παρόρμηση της αμάθειας μου στην πνευματική σφαίρα. Έχω υπ' όψιν την παραπλάνησή μου στην εμπειρία του ανατολικού μυστικισμού.

Η χριστιανική προσευχή ενοποιεί τον άνθρωπο: ο νους, η καρδιά και όλο το σώμα του ακόμη συνάπτονται σε μία ενιαία πράξη. Ένας τεράστιος αριθμός ανθρώπων δεν κατανοεί πως διασπάσθηκε η ύπαρξή τους· στην καρδιά τους ενεργεί ένα πνεύμα, ενώ ο αποκομμένος από αυτήν νους είναι αφελώς διάχυτος παντού. Με τη διαίσθησή [//15] μου αναζητούσα αρμονική συμφωνία των δύο αυτών κέντρων της προσωπικότητός μου· με στενοχωρούσε πάντοτε, όταν

[2] Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Γράμματα στη Ρωσία, έκδ. Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας, 2009, σσ. 17-19 και 27.

διαπίστωνα ασυνέπεια ανάμεσα στις πράξεις μου από τη μία πλευρά και στον τρόπο σκέψεώς μου από την άλλη. Πράγματι, η ενότητα εκείνη, για την οποία προσπαθώ τώρα να μιλήσω, δεν αποκτάται σύντομα ούτε χωρίς πολύ κόπο. Για πολλά χρόνια υψωνόταν μπροστά μου το πρόβλημα της θεραπείας μας, δηλαδή της αποκαταστάσεως της ακεραιότητος της υπάρξεώς μας. Κατά την επίδοσή μου στον ανατολικό διαλογισμό καλλιέργησα ακριβώς την απομάκρυνση του νου μου από την καρδιά, ως έδρα εμπαθών συγκινήσεων, συμπεριλαμβανομένης εδώ και της αγάπης. Επιπλέον μπροστά μου πρόβαλλε το εγχείρημα, πώς να υπερβώ τη μορφή του είναι που μου δόθηκε, για να συγχωνευθώ με τον ανώνυμο ωκεανό άλλου Είναι.

Συνοψίζοντας τώρα τις εμπειρίες που έζησα κατά τη νεότητά μου και τα λογικά συμπεράσματα που απορρέουν από αυτές, μπορώ σχηματικά να παρουσιάσω την πορεία της σκέψεώς μου κατά την περίοδο της επιστροφής μου στον Χριστό με τον ακόλουθο τρόπο:

Το Απόλυτο Είναι, νοούμενο ως υπερπροσωπικό, δεν είναι συνέπεια αποκαλύψεως άνωθεν, αλλά το μοιραίο αποτέλεσμα της σκέψεως μας για το Απόλυτο. Το λογικό μας λειτουργεί σύμφωνα με τους δικούς του νόμους της απρόσωπης τυπικής λογικής, που έχουν εκτεθεί κατά τον χρυσό αιώνα της κλασικής ελληνικής φιλοσοφίας. Ήδη τότε η φιλοσοφία αγκιστρωνόταν στην ιδέα της «αντικειμενικής γνώσεως», που βρίσκεται πέρα από τα όρια των [//16] αισθήσεων μας· γνώσεως που ανήκει στη σφαίρα του παγκόσμιου Νου, και όχι των υποκειμενικών αντιλήψεων του ανθρώπου. Στην τάση αυτή προς το παγκόσμιο, το υπερβατικό, το υπερπροσωπικό, ο άνθρωπος ως ζωντανή προσωπικότητα πρέπει να εξαφανιστεί.

Παράλληλα προς αυτό, και στην Ανατολή ο ανθρώπινος νους αναζητούσε την ένωση με το Απόλυτο Είναι, που υπερβαίνει όλα όσα χαρακτηρίζουν τον κόσμο των παροδικών φαινομένων. Προκλήθηκε ρήξη ανάμεσα σε αυτό που πραγματικά υπάρχει και στον αφηρημένο διαλογισμό της ανθρώπινης λογικής. Στην Ανατολή αυτό πήρε τη μορφή παρα-θρησκευτικού μυστικισμού. Στην Ευρώπη, στη λεκάνη της Μεσογείου, η φιλοσοφία γινόταν κάποτε επίσης μυστικιστική: Πλάτων, Πλωτίνος, Γνωστικοί. Ο ορθολογισμός, όπως εμείς τον διαπιστώνουμε στο αναπτυγμένο στάδιο του, απωθείται από τις υποκειμενικές αντιλήψεις. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις αντιμετωπίζουμε την αποσύνθεση του όλου ανθρώπου, που τελειώνει με την πλήρη εξουθένωση του.

Η λογική στη προσπάθειά της να συμπεριλάβει ολόκληρο το Είναι και να διεισδύσει σε αυτό, ενδέχεται να υπερβεί το στενό πλαίσιο της τυπικής λογικής και να ανέλθει στη μετα-λογική θεωρία του «καθαρού όντος». Στην κατάσταση αυτή ο νους μας εξέρχεται από τα όρια των διαστάσεων του χώρου και του χρόνου· βιώνεται κάποια μυστική σιγή του νου, που βλέπει τον εαυτό του εξωχρονικό και φωτοειδή.

Η εμπειρία αυτή, ως προς την αξία της, βρίσκεται επάνω από κάθε άλλη εμπειρική γνώση. Ωστόσο όμως, [//17] στην τελική έννοιά της, ο κτιστός νους μας θεωρεί σε αυτήν το δικό του κάλλος και όχι τον Ζώντα Θεό· βλέπει το δικό του φως, γιατί ο ίδιος είναι εικόνα του Φωτός του Ανάρχου Δημιουργού. Η κατάσταση

αυτή ελκύει τον άπειρο μυστικό στοχαστή σε νοερή, αλλά ωστόσο κτιστή ακόμη περιοχή, προσιτή στον νου μας κατά τη φύση του. Τη θεωρία αυτή μπορούν να συνοδεύουν λεπτή διανοητική απόλαυση, απελεύθερωση από γήινα ενδιαφέροντα, αίσθηση βαθειάς αναπαύσεως. Θα ήταν όμως επικίνδυνη πλάνη να τα εκλάβει κάποιος ως φαινόμενα αληθινής Θεοκοινωνίας. Πολλοί εξέλαβαν την εμπειρία αυτή ως την ύψιστη μυστική κατάσταση, ενώ απέχει πολύ από την προαιώνια θεία πραγματικότητα του Πρωταρχικού Είναι, το Οποίο μας αποκαλύφθηκε με το όνομα: «Εγώ ειμι ο Ων» (Έξοδ. 3,14).

Η αφηρημένη σκέψη απομακρύνεται από την αρχή του Προσώπου στο Είναι, θεωρώντας την αρχή αυτή περιοριστική και συνεπώς ασυμβίβαστη με το Απόλυτο. Άλλο όμως πράγμα είναι να απορριφθεί κάτι με τη λογική μας σκέψη, και τελείως άλλο η πραγματικότητα του είναι. Ο Ζων λοιπόν Θεός είναι προσωπικό Ον και όχι αφηρημένη ιδέα του «καθαρού είναι».

Η αφετηρία της χριστιανικής προσεγγίσεως κάθε πράγματος είναι ο Όνομα «Εγώ ειμι». Δεν ζητάμε πλέον πλήρη «αντικειμενικότητα», ελεύθερη από καθετί το υποκειμενικό, δηλαδή ανθρώπινο. Τώρα, σε όλα τα επίπεδα της υπαρκτικής καταστάσεως, αυτός που γνωρίζει ή αυτός που θεωρεί παραμένει σταθερά η προσωπικότητά μας. Στη μαθηματική πορεία της σκέψεως για την επίλυση τεχνικών [//18] προβλημάτων είναι δυνατόν ψυχολογικά να απεκδυθούμε από τα υποκειμενικά στοιχεία και να βασιστούμε ολοκληρωτικά στην απρόσωπη λογική. Αλλά αυτό δεν υπερβάλλει καθόλου τα καθορισμένα φυσικά φαινόμενα. Στη σφαίρα όμως του απροσδιόριστου πνεύματος η αφηρημένη αυτή λογική είναι ανεφάρμοστη. Εκεί η κάθε γνώση φέρει οπωσδήποτε προσωπικό και όχι αντικειμενικό χαρακτήρα. Η γνώση του Θεού, που αυτοαποκαλείται «Εγώ ειμι», δηλαδή Ζων Απόλυτο (βλ. Ματθ. 16,16) είναι πάντοτε προσωπική, εφόσον αυτός που γνωρίζει εισέρχεται σε υπαρκτική κοινωνία με Αυτόν που γνωρίζεται. Στην πράξη της αγάπης, που είναι σύμφωνη με την εντολή «αγαπήσεις Κύριον τον Θεόν σου εξ όλης της καρδίας σου και εξ όλης της ψυχής σου και εξ όλης της διανοίας σου» (Ματθ. 22,37), το πνεύμα του ανθρώπου ενώνεται πραγματικά με το Πνεύμα του Απολύτου Προσώπου του Θεού, και σε αυτήν ακριβώς την προσωπική κοινωνία περιλαμβάνεται η αληθινή γνώση.

Στην πράξη της χριστιανικής γνώσεως, το πρόσωπο που γνωρίζει μετέχει με όλο το πλήρωμα της φύσεώς του, και όχι μόνο με τη διάνοια. Στην οδό αυτή πραγματοποιείται η θεραπεία του ανθρώπου από την πτώση του· αποκαθίσταται η ακεραιότητά του: να αγαπά «εξ όλης της καρδίας, εξ όλης της ψυχής, εξ όλης της διανοίας», δηλαδή με όλο το είναι του. Κανένας, κυριολεκτικά, δεν μπορεί να παύσει να είναι ο εαυτός του. Αν συνέβαινε αυτός ο αυτοαφανισμός, τότε δεν θα υπήρχε κανείς για να προσλάβει οτιδήποτε από το υπερπροσωπικό Απόλυτο. Όλες οι ασκητικές προσπάθειες να αποκτήσει κάποιος τον τόσο [//19] παράξενο αυτό σκοπό παρουσιάζονται ως μεταφυσική αυτοκτονία.

Η εντολή του Χριστού για την αγάπη προς τον Θεό «ως το αυτομίσος» (βλ. Λουκ. 14,26) έχει υπ' όψιν κάτι εντελώς διαφορετικό από τον αφανισμό μέσα μας της προσωπικής αρχής. Αντιθέτως, η εφαρμογή της εντολής αυτής οδηγεί στην τελείωση της ίδιας της προσωπικής αρχής μέσα μας· μιλά για την τελειότητα της

Θείας αγάπης· αγάπης μεταξύ προσώπων, αγάπης «εις τέλος» (Ιωάν. 13,1). Η εντολή αυτή μας δόθηκε ως προς πρόσωπα που δημιουργήθηκαν «κατ' εικόνα Θεού». Το κάθε ανθρώπινο πρόσωπο ζει αυθεντικά σε κατάσταση αγάπης προς τα άλλα πρόσωπα. Η προσωπική αρχή μέσα μας, στη δημιουργική πράξη της αγάπης της, ενεργοποιείται από την εν δυνάμει κατάσταση στη συνάντησή της με τον Προσωπικό Θεό.

Και αυτό είναι το μεγαλειωδέστερο θαύμα!

[//23]

Α΄ ΒΙΒΛΙΟ – ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

1. ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟ

Η παράδοση κάθε θρησκείας εμπεριέχει τη συσσωρευμένη από αιώνες πείρα και συνθέτει στην καθεμιά ιδιότυπη θρησκευτική και ασκητική κουλτούρα[3], η οποία διακρίνεται από τις άλλες εξαιτίας της διαφοράς της δογματικής της συνειδήσεως. Έτσι κάθε θρησκεία, ο Χριστιανισμός, ο Ιουδαϊσμός, ο Μωαμεθανισμός, ο Πανθεϊσμός (σε όλες του τις μορφές), η ειδωλολατρία και ο σατανισμός, έχει τη δική της ασκητική κουλτούρα.

Δεδομένου ότι στη σύγχρονη κατάσταση των χριστιανικών χωρών, ένεκα της επιδράσεως του ορθολογισμού, παρατηρείται είτε τέλεια έκπτωση από την πίστη είτε αφομοίωση της πανθεϊστικής κοσμοθεωρίας, επιτρέπουμε στον εαυτό μας να επιχειρήσει σύγκριση του ορθόδοξου χριστιανικού μυστικισμού με αυτή της πανθεϊστικής κοσμοθεωρίας.

Ο ορθόδοξος ανατολικός μοναχισμός κατέχει μεγαλειώδη ασκητική πείρα, που σε σημαντικό βαθμό έχει διατυπωθεί στην πλουσιότατη ασκητική φιλολογία των έργων των Πατέρων της Εκκλησίας. Ο κάθε ορθόδοξος ασκητής αγωνίζεται με βάση την προσωπική του πείρα και την επιμελή [//24] μελέτη των έργων των αγίων Πατέρων να αποκτήσει και την εμπειρική και τη θεωρητική γνώση των βάσεων του ασκητισμού, ώστε να έχει τη δυνατότητα **να επωφελείται ελεύθερα και συνετά** από τα ποικίλα ασκητικά μέσα, για να ενώσει σε ένα σύνολο όλες τις υπάρχουσες μορφές ασκητικών γυμνασμάτων, και να τις συγκροτήσει σε δομημένο σύστημα. **Έχει ως ιδεώδες τη γνώση του συνόλου των ασκητικών ειδών, μορφών, μεθόδων, <u>για να οδηγηθεί στην εσωτερική ελευθερία από την υποδούλωση στις μορφές</u>**· στοχεύει στη γνώση όλης της ακολουθίας της πνευματικής αναπτύξεως, της ακολουθίας της αναβάσεως από τα μικρά και χαμηλά προς τα μέγιστα και ύψιστα, έτσι ώστε να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη προκοπή. Με άλλα λόγια, **<u>πρέπει να γνωρίζει την ιεραρχία των πνευματικών αξιών, για να μην τοποθετήσει το κατώτερο επάνω από το ανώτερο, και με τον τρόπο αυτό να θέσει ανεπανόρθωτα τέλος στην ανάβασή του</u>**. Όλη **η ιστορία του ανθρωπίνου πολιτισμού γενικά, και ειδικά η ιστορία των θρησκειών, είναι γεμάτη με παραβιάσεις και «ανατροπές» της ιεραρχίας**. Και εδώ εγείρεται το ερώτημα: Πώς είναι δυνατόν να γίνεται αυτό;

Για τον ορθόδοξο ασκητή το θέμα αυτό λύνεται με την εμπιστοσύνη στην πείρα των αγίων Πατέρων και την ασκητική παράδοση της Εκκλησίας, γιατί **<u>κανένας δεν μπορεί να θέσει την ιεραρχία πριν από την εμπειρία</u>**. Στον Χριστιανισμό βέβαια το πρόβλημα αυτό περιπλέκεται και από το γεγονός ότι η

---

[3] Με την έννοια κουλτούρα εννοούμε το σύνολο της πνευματικής παράδοσης και δημιουργίας ενός λαού· την πνευματική καλλιέργεια ενός ατόμου· τα προϊόντα του πνευματικού πολιτισμού.

εμπειρία στο τελικό της νόημα δεν εξαρτάται από τον άνθρωπο, γιατί **η ουσία της χριστιανικής εμπειρίας βρίσκεται στη Θεοκοινωνία, στη μετοχή** [//25] **στο Θείο Είναι, ενώ ο Θεός είναι απολύτως ελεύθερος και δεν μπορεί με κανένα ανθρώπινο μέσο να εξαναγκασθεί σε μια τέτοια κοινωνία**.

Το γεγονός αυτό οδηγεί στο ότι, **παρά την παρουσία του πλουσιότερου ασκητικού συστήματος, ο ασκητής φέρεται απέναντι σε αυτό ως προς κάτι το δευτερεύον**· με άλλα λόγια **δεν εναποθέτει σε καμία εξωτερική ανθρώπινη ενέργεια την ελπίδα του**, αλλά όλη η δύναμη της προσοχής του κατευθύνεται στην εσωτερική διάθεση, στον εσωτερικό αγώνα προσευχής, ταπεινώσεως, υπακοής, και η καθεμιά από αυτές τις μορφές ασκήσεως εμφανίζεται ως ατελεύτητα δημιουργική, **ώστε να μην υπάρχει πλέον ούτε η δυνατότητα να περιορισθεί σε όρια συστήματος**.

Το πρόβλημα της ασκήσεως παρουσιάζεται ως επίκαιρο όχι μόνο για εκείνους που ονομάζονται ασκητές με τη στενή και ούτως ειπείν ειδική έννοια του όρου αυτού, για παράδειγμα τους μοναχούς και τους αναχωρητές, αλλά και γενικά για κάθε χριστιανό, διότι η επικαιρότητα και το «παγχρονικό» του θέματος αυτού σε όλους τους αιώνες, σε κάθε εποχή, παραμένουν αμείωτα κατά την ουσία της ζωής εκείνης του ανθρώπινου πνεύματος για το οποίο γίνεται εδώ λόγος.

Ο ασκητισμός, ως πνευματικό έργο, υφίσταται όχι μόνο σε όλες τις γνωστές στην ιστορία μεγάλες και μικρές θρησκείες, αλλά και γενικά σε κάθε ανθρώπινη κουλτούρα, ακόμη και στην άθρησκη. Όλες οι θρησκείες, όλες οι παλιές και νέες παραθρησκευτικές μορφές μυστικής ζωής, έχουν τη δική τους ασκητική κουλτούρα, που διακρίνεται, [//26] όπως σημειώθηκε, από τις άλλες, δυνάμει της διαφοράς της δογματικής συνειδήσεως κάθε θρησκείας. Δεν έχουμε καθόλου την πρόθεση να ασχοληθούμε τη στιγμή αυτή με το άκρως σπουδαίο και ενδιαφέρον θέμα της εξαρτήσεως της ασκητικής πράξεως από τη μορφή της δογματικής συνειδήσεως, όπως και αντιστρόφως, της εξαρτήσεως της διδασκαλίας από την βιωθείσα πνευματική εμπειρία. Η προσπάθεια μας έγειται στο να σκιαγραφήσουμε με κάθε δυνατή συντομία την εικόνα του ορθοδόξου ασκητισμού.

Αποδεχόμαστε τον Χριστό ως την Απόλυτη Αλήθεια, ως τον Θεό-Δημιουργό και Θεό-Σωτήρα. **Οι εντολές Του είναι άκτιστο Φως της Θεότητος, και ο αγώνας για να αποβούν ο μοναδικός νόμος όλου του είναι μας, προσκαίρου και αιωνίου, συνιστά την ουσία της ορθοδόξου ασκήσεως**.

Απορρίπτουμε κατηγορηματικά κάθε απόπειρα να τοποθετηθεί ο Χριστός στη σειρά άλλων «ιδρυτών θρησκειών» ή «μεγάλων διδασκάλων της ανθρωπότητος». Ο Χριστιανισμός κατέχει στη σκέψη μας όλη την αποκλειστικότητα. Σε καμία περίπτωση δεν εξετάζεται από μας ως μία μόνο από τις δοσμένες στην ανθρωπότητα «αποκαλύψεις», ως μία από τις «παραδόσεις», ανάμεσα σε άλλες ασκητικές κουλτούρες και παραδόσεις. Δεν επιτρέπουμε καμία περιοριστική ερμηνεία των λόγων του Χριστού, όπως για παράδειγμα, «Ουδείς επιγινώσκει τον Πατέρα, ει μη ο Υιός» (Ματθ. 11,27) ή: «Ουδείς έρχεται

προς τον Πατέρα, ει μη δι' Εμού (Ιωάν. 14,6), ή: «Εάν μη πιστεύσητε ότι Εγώ ειμι, αποθανείσθε εν ταις αμαρτίαις υμών» (Ιωάν. 8,24).

Ο ασκητής παραμένει σε άσκηση και **διεξάγει αγώνα για την απόκτηση της τελειότητος**. **Την τελειότητα όμως** [//27] **δεν την εννοούμε ως κάτι που εμπερικλείεται στην κτιστή φύση του ανθρώπου. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αποκτηθεί δια μέσου της αναπτύξεως των δυνατοτήτων της φύσεως αυτής μέσα στα όρια της**. Η τελειότητά μας βρίσκεται στο Ίδιο το Θείο Είναι· είναι δώρο του Αγίου Πνεύματος. Γι' αυτό **η προσοχή του ασκητή συγκεντρώνεται στην προσπάθεια να συμμορφώσει τη ζωή και τη θέλησή του με τη ζωή και τη θέληση του Ίδιου του Θεού**. Αυτό κατορθώνεται κυρίως στην προσευχή. Και γι' αυτό η προσευχή είναι η κορυφή όλων των ασκητικών πράξεων. Στην προσευχή, η κουλτούρα του ορθόδοξου ασκητισμού φθάνει στην ύψιστη έκφρασή της, και σε αυτήν ο ασκητής παραδίδει πρωτίστως τη δύναμή του. Η προσευχή, όντας δημιουργία υπερφυσικής τάξεως, μπορεί να ποικίλλει ατελεύτητα και κατά τις μορφές και κατά την αξία της. Ωστόσο, η πιο τέλεια είναι αυτή που χαρακτηρίζεται ως καθαρά προσευχή. Μέσω αυτής επιτελείται η είσοδός μας στο Θείο Είναι με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Αυτό συνιστά και τον έσχατο σκοπό του γνήσιου ασκητισμού. Για την πραγμάτωση του σκοπού αυτού ο ασκητής εγκαταλείπει, κατά κάποιον τρόπο, πίσω του τα πάντα. Και στην εγκατάλειψη αυτή περικλείεται η ουσία της μοναχικής αποταγής του κόσμου.

Η ταχεία μετάβαση του λόγου μας στο θέμα του μοναχισμού δεν πρέπει να φανεί ως περιορισμός του θέματος μας, διότι ο μοναχισμός δεν είναι μια πίστη διαφορετική από εκείνη των άλλων χριστιανών, αλλά κάποιος άλλος τρόπος ζωής, που απορρέει ωστόσο από τις ίδιες εντολές του Χριστού, η τήρηση των οποίων συνεπάγεται αναπόφευκτα την άσκηση. Δεν υπάρχει χριστιανός που δεν οφείλει [//28] να είναι ασκητής. Έτσι, όταν μιλάμε για μοναχική άσκηση, μιλάμε για κάτι γνωστό και οικείο σε κάθε Ορθόδοξο.

Όταν στραφούμε προς τις μορφές που προσλαμβάνει ο μοναχισμός, οφείλουμε φυσικά να σταματήσουμε στις υποσχέσεις εκείνες που δίνει ο μοναχός όταν αποτάσσεται τον κόσμο. Σε αυτές βρίσκεται το νόημα ή, αν θέλετε, σε αυτές ανταποκρίνεται ο σκοπός της ασκήσεως που ήδη αναφέραμε. Η ιδέα της αποταγής του κόσμου γεννά το ερώτημα: Είναι άραγε δυνατόν να οικοδομήσουμε αυθεντική ζωή επάνω στην αποταγή, την άρνηση. Βεβαίως όχι. Αλλά και οι εντολές του Χριστού φέρουν κατεχοξήν θετικό χαρακτήρα: «αγαπήσεις». Όλη γενικά η εν Θεώ ζωή πρέπει να είναι μόνο θετική πράξη. Γι' αυτό **η άσκηση καθεαυτήν ποτέ δεν αποτελεί αυτοσκοπό· είναι μόνο μέσο για την απόκτηση της δωρεάς του Θεού**. Ως λογική άθληση στην εξέλιξή της η άσκηση γίνεται επιστήμη, τέχνη, κουλτούρα. Όσο όμως υψηλή και αν είναι η κουλτούρα αυτή κατά την ανθρώπινη πλευρά της, έχει σχετική μόνο αξία. Η νηστεία και η σωφροσύνη ως υπερνίκηση των σαρκικών αλόγων κινήσεων και γενικά του «συμπλέγματος της σαρκός» με την παραμονή στη μνήμη του Θεού· η πτωχεία, εννοουμένη ως απροθυμία για απόκτηση υλικών αγαθών, ως ελευθερία από την εξουσία της ύλης επάνω μας· η υπακοή ως υπέρβαση του εγωισμού· η

αναχώρηση ως αναζήτηση εσωτερικού «ταμιείου», όπου είναι δυνατή η «εν τω κρυπτώ» προσευχή προς τον Πατέρα· η μαθητεία στον λόγο του Θεού ως εμποτισμός του είναι μας με το πνεύμα της χαρισματικής ζωής και της θεογνωσίας, που παρέχεται με τις Άγιες Γραφές και τα έργα των Αγίων Πατέρων· η ευσπλαγχνία [//29] και η ελεημοσύνη ως εκδήλωση αγάπης προς τον Θεό και τον πλησίον· η πίστη, η ανδρεία και η ταπείνωση, ως άσκηση αγάπης, όλα αυτά μπορούν και οφείλουν να είναι περιεχόμενο του ελεύθερου αγώνα. **Όσο όμως δεν έρχεται η ενέργεια της θείας χάριτος που στερεώνει τα πάντα, τόσο όλα αυτά παραμένουν μόνο ανθρώπινη ενέργεια, και συνεπώς φθαρτή**.

Η χριστιανική ζωή είναι η πλέον πραγματική κοινωνία με τον Αληθινό Θεό· ξένη προς κάθε φαντασία· υπερβαίνει κάθε αντίληψη, κάθε λογική έννοια και αποκλείει κάθε αμφιβολία. Είναι κοινωνία με τον Αληθινό Θεό «εν Ώ ουκ έστι σκοτία ουδεμία» (πρβλ. Α΄ Ιωάν. 1,5). Γι΄ αυτό **μπορεί να διδάξει αυθεντικά τη χριστιανική ζωή μόνο εκείνος που αξιώθηκε της οράσεως του φωτός της Θεότητος**. Στο νοερό φως της θεοπτίας γίνονται ορατοί οι πνευματικοί δρόμοι, οι οποίοι παραμένουν αόρατοι στο σκοτάδι της αγνοίας. Αν βέβαια ο άνθρωπος δεν έχει το φως αυτό, τότε καμία «ανθρώπινη» γνώση δεν σώζει. **Οι κάτοχοι των ευρύτερων θεωρητικών θεολογικών γνώσεων είναι σχεδόν εξίσου τυφλοί οδηγοί, όσο και εκείνοι που δεν έχουν τις γνώσεις αυτές**. Κάποτε μάλιστα είναι και χειρότεροι, δηλαδή πιο επιζήμιοι, διότι, έχοντας κάποια εξωτερική υπεροχή απέναντι στους αδελφούς εξαιτίας των γνώσεων αυτών, **γίνονται ψευδοπροφήτες που παρασύρουν μαζί τους στο σκοτάδι όσους τους ακολουθούν**.

Σκοπός του Γέροντα είναι να οδηγήσει τον μαθητή του προς τον Χριστό. Πώς μπορεί όμως να εκπληρώσει τον σκοπό αυτό, αν ο ίδιος δεν αποκτήσει το πνεύμα του Χριστού;

[//30] Αποστολή του Γέροντα είναι να διδάξει στον υποτακτικό του την πάλη με τα πάθη. Πώς όμως είναι δυνατόν να εκπληρώσει την αποστολή αυτή, αν και ο ίδιος δεν αποκτήσει την πείρα της πάλης αυτής; Ο αγώνας κατά των παθών στην ασκητική ζωή οδηγεί στην πάλη με τους λογισμούς. Πώς όμως να διδάξει αυτή την πάλη εκείνος που αγνοεί προσωπικά τη μεγάλη αυτή επιστήμη;

Στον κάθε υποτακτικό εγείρεται αναπόφευκτα το ερώτημα, πώς να βρει γνήσιο καθοδηγητή. Ο άγιος Σιλουανός, ακούοντας πολλές φορές παράπονα υποτακτικών για Γεροντάδες, έλεγε πως «στην εποχή μας ο υποτακτικός οφείλει να είναι τέλειος, διότι ο τέλειος υποτακτικός μπορεί εύκολα να βρει Γέροντα». Το νόημα των λόγων του Αγίου είναι διπλό: από τη μια πλευρά για τον τέλειο υποτακτικό και ο μη εντελώς έμπειρος ασκητής είναι καλός Γέροντας, ενώ από την άλλη ο άπειρος υποτακτικός, ως πνευματικά αδόκιμος άνθρωπος, δεν μπορεί να διακρίνει τον αυθεντικό άγιο και αληθινό πατέρα, που είναι συχνά αυστηρός στις απαιτήσεις του, από έναν τυφλό οδηγό, ή ακόμη από έναν «λύκο», που συχνά παραπλανά. Είναι μεγάλο δώρο Θεού να βρεθεί απλανής Γέροντας. Πρέπει να αναζητήσει κάποιος καθοδηγητή με πολλές θερμές προσευχές, με κλάμα και ταπείνωση· και όποιος πράγματι ταπεινά αναζητά, εκείνος, κατά τη

βεβαίωση των αγίων Πατέρων, θα βρει· για τον υπερήφανο όμως κανένας δεν μπορεί να είναι Γέροντας.

Ο μακάριος Γέροντας Σιλουανός έλεγε: «Αν ο Γέροντας και με τον λόγο και με τη ζωή του διδάσκει πραότητα και αγάπη προς τους εχθρούς, είναι καλός καθοδηγητής. [//31] Αν όμως ένας ασκητής είναι οργίλος και γεμάτος μίσος, δεν μπορεί να είναι καθοδηγητής, αλλά ο ίδιος έχει ανάγκη από διδάσκαλο».

Ο αθωνικός μοναχισμός αποδίδει στην υπακοή εξαιρετικά μεγάλη σημασία. Ο καλός ασκητής παραμένει όλη τη ζωή του στην υπακοή, έστω και αν άσπρισαν τα μαλλιά του σε αυτήν, έστω και αν είναι πολύ έμπειρος και απέκτησε το χάρισμα της καθαράς εσωτερικής προσευχής, και συνεπώς και το χάρισμα να γνωρίζει μέσω της προσευχής το θέλημα του Θεού.

Η υπακοή έχει πολλές πλευρές και μπορεί να εκδηλωθεί σε ποικίλες καταστάσεις. Κοινός ασκητικός κανόνας είναι να μην εμπιστεύεται κάποιος τον εαυτό του. Ως εκ τούτου, κάθε υπόδειξη του πνευματικού πατέρα σχετικά με την εσωτερική ζωή πρέπει να γίνεται αποδεκτή με σεβασμό και ευλάβεια. Ο κανόνας αυτός πρέπει να τηρείται ιδιαίτερα από τους αρχάριους μοναχούς. Αλλά και οι γνώστες της πνευματικής πάλης και οι προχωρημένοι στη μοναχικό ζωή δεν τον εγκαταλείπουν.

Μια άλλη πλευρά της υπακοής, που αφορά την εξωτερική δράση, τηρείται στον ίδιο βαθμό και από τους αρχαρίους και από τους έμπειρους μοναχούς. Η έναρξη κάθε έργου πρέπει να γίνεται με ευλογία, ώστε με την πράξη της ευλογίας να προσδίδεται σε όλα ο χαρακτήρας του Θείου έργου. Όλες οι ασήμαντες λεπτομέρειες, όπως και τα σημαντικά πράγματα στη ζωή μας, απαιτούν τη γνώση του Θείου θελήματος.

Η καθημερινότητά μας είναι βυθισμένη στα ρηχά νερά των ασήμαντων αναγκών. Το κάθε πράγμα όμως, ακόμη [//32] και το πιο ασήμαντο, μπορεί να φανεί σε μας ως ανταύγεια ή «λόγος» για το μεγαλείο του Θεού· να εμφανισθεί στο πνεύμα μας ως εκπληκτικό μυστήριο. Έτσι για παράδειγμα, η άσκηση της μοναχικής υπακοής, που προκαλεί αποστροφή στις υπερήφανες ψυχές, με τη συνετή κατανόηση της ουσίας της ασκήσεως αυτής γίνεται οδός για **<u>διεύρυνση της συνειδήσεώς μας ως τις απροσδόκητα μεγάλες πνευματικές θεωρίες</u>**. Θα φαινόταν πως αρχίζουμε από το μηδέν. Γινόμαστε απλώς προσεκτικοί στις ανάγκες των ανθρώπων που μας περιβάλλουν. Με τον καιρό μαθαίνουμε να δεχόμαστε τις σκέψεις, το θέλημά τους. Με αυτό τον τρόπο διεισδύουμε στους απόκρυφους χώρους του εσωτερικού τους κόσμου. Αναπτύσσεται μέσα μας η ικανότητα με μία πράξη προσοχής να ακούμε και να διακρίνουμε ποιες διαθέσεις, ποιες εσωτερικές κινήσεις των καρδιών υπάρχουν ανάμεσα σε εκείνους που είναι γύρω μας. Σε περαιτέρω ανάβαση, η υπακοή οδηγεί στην κατανόηση της οντολογικής αρχής της ορθόδοξης συνοδικότητος[4]. Έξω από την

---

[4] Συνοδικότητα (ρωσικά: σόμπορνοστ) σημαίνει την καθολικότητα της Εκκλησίας που εκφράζεται με το συνοδικό της σύστημα.

παιδεία της υπακοής δεν μπορούμε να εννοήσουμε το μυστήριο της συνοδικότητος.

Τα μέλη των Συνόδων, των μικρών και των μεγάλων, εκπαιδευμένα με τον πρέποντα τρόπο στη θαυμαστή αυτή εργασία, αναπτύσσουν μια εκλεπτυσμένη αντίληψη για το πώς και από τι διαπνέονται όλοι οι παρευρισκόμενοι. **Διαμένοντας**, βέβαια, **σε αδιάλειπτη νοερά προσευχή**, οι [//33] μέτοχοι αυτοί της συνοδικής αναζητήσεως του θελήματος του Θεού **αγκαλιάζουν με το πνεύμα τους όλη τη Σύνοδο και αισθάνονται πότε και σε ποιόν ομιλεί το Πνεύμα το Άγιο. Το Πνεύμα όμως Αυτό «όπου θέλει πνει»** (Ιωάν. 3,8), **χωρίς οπωσδήποτε να υπολογίζει την ιεραρχική θέση των συνοδικών**.

Σε αυθεντικά αγία Σύνοδο δεν υπάρχει κατά κάποιον τρόπο χώρος για ιεράρχηση ούτε πάλη για επικράτηση ή υπεροχή· όλοι έχουν την επιθυμία να αισθανθούν πιστά «την ευδοκία του Αγίου Πνεύματος». Υποδειγματικό πρότυπο της σπουδαίας αυτής πλευράς της εκκλησιαστικής ζωής υπήρξε η πρώτη σύνοδος Αποστόλων και Πρεσβυτέρων της Ιερουσαλήμ (βλ. Πράξ. 15). Από την περιγραφή της βλέπουμε πώς συμπεριφέρονταν όλοι, χωρίς να εξαιρείται και ο Πέτρος, στην ευλογημένη αυτή σύνοδο, η οποία επέκτεινε τον λόγο και την αποκάλυψη του Θεού από τα στενά πλαίσια του εβραϊκού έθνους σε οικουμενικές διαστάσεις. Ο καθένας από εκείνους, στους οποίους αποκαλύπτεται κατά την ενέργεια Του το Πνεύμα της Αληθείας, εκφράζει την Αλήθεια με ταπείνωση, και όλοι με τη χαρά του πνεύματος τους την αποδέχονται.

Όταν δεν υπάρχουν τα σημεία αυτά, η Αγία Σύνοδος μετατρέπεται σε «σύλλογο» ή «ομάδα» ειδικών διεκπεραιωτών ή επαγγελματιών θεολόγων, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα εξόδου από το επίπεδο των ανθρωπίνων εικασιών.

Η ουσία της χριστιανικής ασκήσεως έγκειτα στην ακατάπαυστη παράσταση ενώπιον του Απολύτου Θεού. Η παράσταση αυτή εμπνέει τον νου, όλη την ύπαρξή μας, [//34] αλλά και μας συντρίβει οδυνηρά. Έχοντας κληθεί από το «μηδέν» στο είναι, δεν είμαστε ελεύθεροι, στα όρια της γης, από τη συμβατικότητα και τη σχετικότητα που διέπει τα πάντα. Οδηγούμενοι από τον λόγο του Κυρίου αναπτυσσόμαστε. Αλλά η ανάπτυξη αυτή μας φαίνεται ανυπόφορα αργή: αυτό συμβαίνει εξ αιτίας του πόνου, που αισθανόμαστε όταν βλέπουμε τον εαυτό μας δέσμιο της θανατηφόρου δυνάμεως της αμαρτίας, που ενοικεί μέσα μας. Μια εξαντλητική αβεβαιότητα συχνά μας καταπονεί. Δεν μπορούμε να είμαστε εντελώς πεπεισμένοι για το ότι η σκέψη μας, οι κινήσεις της καρδιάς μας, η κάθε ενέργεια μας εισέρχονται ολοκληρωτικά στο άγιο ρεύμα της προαιώνιας Βουλής του Αγίου των αγίων. Παρακαλούμε με δάκρυα θλιμμένης καρδιάς: «Γενηθήτω το θέλημα Σου επί της γης της καρδίας μου», τέτοιο όπως είναι από τους αιώνες στους ουρανούς του Είναι Σου. Δεν είμαστε όμως σε θέση να χωρέσουμε εκείνο, για το οποίο προσευχόμαστε. Συνεπώς, αν δεν χωρώ τη ζωή αυτή του Πατέρα μας, τότε ποτέ δεν μπορώ να είμαι τελείως βέβαιος ότι έχω σωθεί. Η Πατρική Του σκέψη ξεπερνά απείρως τον νου μου. Αν παραμείνω όπως είμαι, τότε ούτε εγώ θα μπορέσω να μείνω μαζί Του στην

αιωνιότητα ούτε Εκείνος σε μένα. Αλλά τι γίνεται αν ξαφνικά μετά την έξοδο μου φανώ ανίκανος για την πρόσληψη της Βασιλείας; Βλέπουμε πώς προσευχήθηκε ο Χριστός στη Γεθσημανή. Αν γι' Αυτόν ήταν τόσο δύσκολο να συμμορφώσει το θέλημά Του με το θέλημα του Πατρός, τότε πού θα σταθώ εγώ; Στον διχασμό αυτό, της ελπίδος και της αγωνίας, παρέρχονται ημέρες, χρόνια, δεκαετίες, όλη η ζωή.

[//35] Υπάρχουν ωστόσο ευλογημένες στιγμές, κατά τις οποίες το Πνεύμα του Θεού κλίνει σε εμάς· τότε υπερκόσμια γλυκύτητα γεμίζει την καρδιά και τον νου. Βέβαια οι στιγμές αυτές παρέχουν δύναμη για ανάβαση ακολουθώντας τα ίχνη του αγαπημένου Ιησού: «Τι προς σε (όποιος και να είσαι); Συ ακολούθει Μοι» (Ιωάν. 21,22). Και γαληνεύει το πνεύμα με την αναμφίβολη ελπίδα: Θα έρθει ώρα κατά την οποία όλοι οι πόνοι μου, μέσα στους οποίους γεννιέται η νέα ζωή, θα λησμονηθούν από τη χαρά της τελικής εισόδου μας στην άφθαρτη Βασιλεία του Πατρός.

Οι περίοδοι της μεγαλύτερης εντάσεως των παθημάτων του πνεύματος μας, πέρα από τα όρια του κόσμου αυτού, θα γίνουν μέσα μας το θεμέλιο της ασάλευτης ζωής. Οφείλουμε και κάνουμε όλα όσα είναι δυνατά σε μας, μέχρι να εξαντληθούν οι δυνάμεις μας, για να σταθούμε στην τήρηση της εντολής του Χριστού για την αγάπη, σε ένα περιβάλλον στο οποίο ούτε για μια στιγμή δεν σταματά η διάχυτη παντού αδελφοκτόνος έχθρα. Η αγάπη εκείνη, που είναι κατά κάποιον τρόπο η ουσία της Θείας αιωνιότητος, δεν μπορεί να μην πάσχει στον αιώνα αυτό (βλ. Πράξ. 26,23). Βέβαια, όσο βαθύτερα είναι τα βάσανα μας, τόσο ισχυρότερη είναι η ελπίδα ότι αυτό που ποθεί το πνεύμα μας θα πραγματοποιηθεί· ότι ο ποθούμενος Κύριος δεν θα μας παραβλέψει.

Αν και στην ανθρωπιστική ανατροφή οι άνθρωποι εκπαιδεύονται σε κάποιο είδος εγκράτειας από τις αχαλίνωτες σαρκικές επιθυμίες, στην ουσία όλα είναι κακά: η υπερηφάνεια και το πάθος που συνδέεται με αυτήν για [//36] την κατακυριάρχηση επί του αδελφού τίθενται ως βάση όλης της προόδου του κόσμου.

Είμαστε δεσμώτες που εκπέσαμε από τον ουρανό, και εκδιωγμένοι από τον παράδεισο έχουμε χάσει την άμεση επικοινωνία με τον Θεό.

Οι άγιοι Πατέρες λένε ότι μόνη η ταπείνωση μπορεί να σώσει τον άνθρωπο, και μόνη η υπερηφάνεια αρκεί για να τον καταποντίσει στα έσχατα βάθη του άδη. Με την ταπείνωση παρέχεται η άφεση όλων των αμαρτιών, η θεραπεία από όλα τα πάθη. Χωρίς ταπείνωση όλες οι άλλες αρετές χάνουν τη δύναμή τους, την αξία και την ποιότητα τους· δεν μπορούν να επιτύχουν τον σκοπό τους, το αιώνιο αντίκρυσμα τους. Η νίκη βέβαια επάνω σε όλο το σύμπλεγμα των παθών σημαίνει την εύρεση του θεοειδούς είναι. Όλα τα πάθη προσλαμβάνουν απαραιτήτως τη μία ή την άλλη μορφή, ορατή ή νοητή, φανταστική. Στην πράξη της μετανοίας ο Χριστιανός απεκδύεται τη φαντασία των ορατών πραγμάτων και των λογικών εννοιών.

«Αγαπητοί, νυν τέκνα Θεού εσμεν, και ούπω εφανερώθη τι εσόμεθα· οίδαμεν δε ότι εάν φανερωθή, όμοιοι αυτώ εσόμεθα, ότι οψόμεθα αυτόν καθώς εστι. Και πας ο έχων την ελπίδα ταύτην επ' αυτώ αγνίζει εαυτόν, καθώς εκείνος

αγνός εστι» (Α΄ Ιωάν. 3,2-3). Δεν υπάρχει μεγαλύτερη αμαρτία από την υπερηφάνεια. Είναι η βάση όλων των υπόλοιπων αμαρτιών. Ο Κύριος μας παρήγγειλε να μάθουμε από Αυτόν την ταπείνωση και την πραότητα. Η ταπείνωση είναι γνώρισμα της Θείας αγάπης. Χωρίς την κάθαρση από την υπερηφάνεια ο κάθε λόγος για ομοίωση με τον Θεό θα ήταν εωσφορικός.

[//37] Μεγάλη ανάπαυση έχει ο ησυχαστής. Δίδεται σε αυτόν η κατάσταση μιας προσοχής στο αόρατο κέντρο της πνευματικής καρδιάς· προσοχής που βρίσκεται πάνω από κάθε έννοια και μορφή. Κατά τη διάρκεια της ο εξωτερικός κόσμος είναι μόλις αισθητός ή λησμονείται τελείως.

Η ησυχία προσλαμβάνει κάποτε χαρακτήρα πανηγυρικής σιωπής, που κατοπτεύει το πρωτόκτιστο κάλλος: γαλήνιος ενθουσιασμός μπροστά στην ανεξιχνίαστη Θεία κένωση. **Όταν διανοίγεται στον άνθρωπο το βάθος της Ταπεινώσεως του Θεού, τότε το πνεύμα του ταπεινώνεται αυθεντικά**. Είναι γλυκειά η προσκύνηση ενός τέτοιου Θεού. Ποιος μπορεί να περιγράψει την κατάσταση αυτή; Ο Κύριος είναι απερινόητος στο προαιώνιο μεγαλείο Του. Είναι επίσης απρόσιτος στην αυτοσμίκρυνση Του. Δεν υπάρχει τέτοια εδαφιαία μετάνοια που θα μπορούσε να εκφράσει επαρκώς την ευλαβή μας αγάπη προς τον Χριστό. Το καρδιακό πένθος είναι περισσότερο δραστικό στην πορεία πίσω από τα ίχνη του Χριστού. Και όταν τελειώσουν οι μετάνοιες και παύει το πένθος από εξάντληση των σωματικών δυνάμεων, τότε η ειρήνη κατακλύζει και το σώμα και την ψυχή. Ο νους σιγά. Πέρα από εικόνες αισθάνεται τον αόρατο αλλά αγαπημένο Θεό. Η ψυχή ωστόσο γνωρίζει ότι δεν έχει ακόμη φθάσει στον Ποθούμενο.

Η καλύτερη οδός για τη θεωρία της Θείας κενώσεως είναι η μοναχική υπακοή. Με αυτήν ο άνθρωπος σπάζει τα δεσμά της εγωιστικής απομονώσεως. Με την υπακοή η καρδιά ανοίγει και πλαταίνει για να χωρέσει, έστω και μερικώς, τη Θεία αγάπη, που δεν γνωρίζει όρια. Στον αγώνα [//38] της υπακοής το πνεύμα του ανθρώπου μαθαίνει να παραδίδεται στη σταύρωση. Η αρχή είναι οδυνηρή, αλλά ύστερα **ανοίγουν τα σπλάγχνα της ψυχής, που ποθεί να χωρέσει μέσα της, αν είναι δυνατόν, ολόκληρο το πλήρωμα του Είναι**.

Μας δόθηκε η εντολή να αγαπάμε. Αν η αγάπη αυτή ήταν πραγματικότητα της υπάρξεως μας, τότε θα ήταν περιττό να μας δοθεί εντολή για την απόκτηση της. Στην αγάπη είναι φυσική η υπακοή, όπως φυσική στο μίσος είναι η εναντίωση. Χωρίς την παιδεία της υπακοής, ο άνθρωπος θα παραμείνει στα δόντια του θανάτου της αμαρτίας.

Θα περάσουν πολλά χρόνια με ατέλειωτες διάπυρες προσευχές και ανεκφράστους με λόγια στεναγμούς, ώσπου να ανοίξει η καρδιά και έπειτα ο νους μας, προκειμένου η ψυχή να καταστεί ικανή να δεχθεί το ουράνιο Πυρ που έφερε στη γη ο Χριστός· Πυρ που μετατρέπεται σε θαυμαστό Φως και απερίγραπτη χαρά. Από τον βαθμό εντάσεως της προσδοκίας μας, αλλά και της θελήσεώς μας, εξαρτάται η αιωνιότητα μας. Η θεωρία της μεγαλοπρέπειας του κόσμου που δημιούργησε ο Θεός καταπλήσσει με θαυμασμό την ψυχή μας· αλλά και πολύ περισσότερο ακόμη από αυτό τρομάζει και ταυτόχρονα ελκύει η Βασιλεία της ενδοτριαδικής αγάπης, που μας δόθηκε να δούμε εν μέρει σαν μέσα

από κάποια χαραμάδα· Βασιλεία που «βιάζεται και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν» (Ματθ. 11,12).

Παρατηρώντας τον εαυτό μας στο Φως της χάριτος, χωρίς υπερβολική επιείκεια, πειθόμαστε ότι **το σπέρμα** [//39] **του παραδείσιου πειρασμού που σπάρθηκε στην ψυχή και τον νου –η εωσφορική υπερηφάνεια– τόσο βαθιά αναπτύχθηκε μαζί με την ύπαρξη μας**, τόσο εισέδυσε με τις ρίζες του όχι μόνο στον νου και την καρδιά, αλλά και σε όλο το είναι μας, συμπεριλαμβάνοντας ακόμη και το σώμα, ώστε **το να αποσπάσουμε πλέον το κακό αυτό σημαίνει να υποβληθούμε σε φοβερή «εγχείρηση» όλης της υπάρξεως μας**. Η συμπλοκή με τον αόρατο αυτό εχθρό, τον οποίο ο Κύριος ονόμασε «ανθρωποκτόνον απ᾽ αρχής» (πρβλ. Ιωάν. 8,44), είναι η ουσία της ασκήσεως μας. Η εξουσία του «άρχοντος του αιώνος τούτου» επάνω μας είναι ισχυρή, μόνο διότι υπερήφανα συγγενέψαμε μαζί του. **Ο θάνατος αυτός νικάται με την ταπείνωση, δηλαδή με την «κένωση» μας από όλα εκείνα που είναι ενάντια στη Θεία αγάπη**. Η τελειότερη πράξη «κενώσεως» φανερώθηκε από τον Ιησού Χριστό, ο Οποίος μας αγάπησε «εις τέλος» (Ιωάν. 13,1) παίρνοντας επάνω Του τον θάνατο μας, και με τον θανατό Του εξάλειψε τον θάνατο όλου του γένους του Αδάμ.

«Εξήλθεν ο σπείρων του σπείραι τον σπόρον» (Λουκ. 8,5). Ο Χριστός είναι ο Σπορέας του σπόρου αυτού. Αυτός, όταν γίνει δεκτός στη γη της καρδιάς μας, θα βλαστήσει όπως ο σπόρος της παραβολής, και με τις ρίζες του θα διαρρηγνύει τους ιστούς της καρδιάς μας. Αυτό λοιπόν συνιστά εκείνη την «εγχείρηση», στην οποία πρέπει να υποβληθεί ο άνθρωπος για να θεραπευθεί από τις συνέπειες της πτώσεως. Εγχείρηση υπερβολικά οδυνηρή, με πόνο όμως που δεν θανατώνει, αλλά ζωοποιεί. Πάλι έχουμε ένωση ή συνδυασμό παθημάτων και θριάμβου της νίκης. Η ελπίδα μας έγκειται στο ότι, ακόμη και αν δεν πραγματοποιήσουμε [//40] πλήρως στα όρια της γης αυτή την κλήση του Χριστού να γίνουμε νικητές όμοιοι με Αυτόν –«Εγώ νενίκηκα τον κόσμον» (Ιωάν. 16,33· βλ. Αποκ. 3,21)– δηλαδή να γίνουμε θεοπρεπώς παγκόσμιοι στην αγάπη, να υπερβούμε τον γήινο αυτό κόσμο, τότε και μετά θάνατον ο άγιος σπόρος που Αυτός έσπειρε μέσα μας δεν θα πεθάνει, αλλά θα δώσει άφθαρτο καρπό πέρα από τα όρια του χρόνου. Όπως ακριβώς από μηδαμινό, κατά τη φυσική του διάσταση, ανθρώπινο σπέρμα αναπτύσσεται κάτι ασύγκριτα μεγαλύτερο, έτσι και με τον λόγο του Θεού (βλ. Λουκ. 8,8-11), που έρριξε τις ρίζες του μέσα μας. Εν Αυτώ και δι᾽ Αυτού θα γίνουμε συγγενείς Του, φορείς της αγίας αιωνιότητος.

Προσευχόμαστε με όλη τη δύναμη μας, για να μας χαρίσει ο Κύριος να γνωρίσουμε την αλήθεια, και περισσότερο ακόμη την Αλήθεια, πριν αφήσουμε τη μορφή αυτή του είναι. Όταν γίνει σαφές στο πνεύμα μας ότι η πνευματική πάλη μας έχει παγκόσμιες διαστάσεις, όπως και η πτώση του Αδάμ είχε συνέπειες σε όλη τη ζωή του κόσμου, τότε δεχόμαστε τις απαρχές της σωτήριας γνώσεως. Η μάχη μας είναι αγία, αντίθετη προς τους αδελφοκτόνους πολέμους που γέμισαν όλη την ιστορία της ανθρωπότητος από τον καιρό του πρώτου αδελφοκτόνου Κάιν. Ο πόλεμος μας διεξάγεται με τον αόρατο αλλά πραγματικό εχθρό, τον Εωσφόρο, τον «ανθρωποκτόνον απ᾽ αρχής» (πρβλ. Ιωάν. 8,44· βλ. Α᾽

Ιωάν. 3,15). Αυτός παραπλάνησε τον άνθρωπο με την απατηλή ιδέα να γίνει θεός χωρίς τον Θεό· και κατά το μέτρο που οι άνθρωποι δέχθηκαν με εμπιστοσύνη το πνεύμα του, έγινε «άρχων του κόσμου τούτου» (Ιωάν. 14,30).

[//41] Το θανατηφόρο όπλο του εχθρού είναι η υπερηφάνεια· διαμετρικά αντίθετη προς αυτήν είναι η ζωηφόρος ταπείνωση του Χριστού. Εμείς αγωνιζόμαστε για την απόκτηση αυτής της θείας ταπεινώσεως που μας δόθηκε από τον Χριστό, ο Οποίος απέστειλε στη γη το Άγιο Πνεύμα. Αυτό είναι το άγιο σπέρμα, που ρίχθηκε από τον ουρανό στη γη μας· όσοι του ανοίγουν την καρδιά τους, δοκιμάζουν κάποια θεϊκή έμπνευση, για να γίνουν όμοιοι με τον Άναρχο Πατέρα, εξομοιούμενοι με τον Μονογενή Υιό Του στον ευγενή αγώνα για την αγάπη.

«Εν τω κόσμω θλίψιν έξετε· αλλά θαρσείτε, Εγώ νενίκηκα τον κόσμον» (Ιωάν. 16,33). Αν ο «άνθρωπος Χριστός Ιησούς, ο δους εαυτόν αντίλυτρον υπέρ πάντων» (Α΄ Τιμ. 2,5-6), νίκησε τον κόσμο και έτσι έγινε υπερκόσμιος, τότε είναι φυσικό το Ευαγγέλιο του Χριστού να γίνεται αποδεκτό από μας ως υπερκόσμιο. «Παν το γεγεννημένον εκ του Θεού νικά τον κόσμον· και αύτη εστίν η νίκη η νικήσασα τον κόσμον, η πίστις ημών. Τις εστιν ο νικών τον κόσμον, ει μη ο πιστεύων ότι Ιησούς εστιν ο Υιός του Θεού;» (Α΄ Ιωάν. 5,4-5). «Ο νικών, δώσω αυτώ καθίσαι μετ΄ Εμού εν τω θρόνω Μου, ως καγώ ενίκησα (ως άνθρωπος), και εκάθισα μετά του Πατρός Μου εν τω θρόνω Αυτού. Ο έχων ους ακουσάτω τι το Πνεύμα λέγει» (Αποκ. 3,21-22).

Αυτή είναι η αληθινή Αποκάλυψη για τον Άνθρωπο, την εικόνα του Θεού. Δημιουργήθηκε κατ΄ εικόνα του Απολύτου, αλλά εξαρχής ως καθαρή δυνατότητα. Φέρει μέσα του την εικόνα της Θείας Απολυτότητος· μπορεί να έχει κάποια πείρα της «απολυτότητος» του (με μικρό «α»), όντας [//42] εικόνα του Απολύτου. Η πείρα αυτή εκφράζεται σε μερικές στιγμές πνευματικής εντάσεως ως αναγνώριση του ελεύθερου αυτοπροσδιορισμού του. Περιορισμένος σε όλα κατά το σώμα, ο άνθρωπος στην πράξη του αυτοπροσδιορισμού του ακόμη και για την αιωνιότητα δεν εξαρτάται από κανέναν. Τη μικρή όμως αυτή απολυτότητα δεν πρέπει να την εκλάβει ως ένδειξη για προέλευση μας από την Ουσία του πρωταρχικού Όντος· ως ομοουσιότητα μας με Αυτό. Είμαστε κτίσματα· μπορούμε να προσλάβουμε πραγματικά τη Θεία Ζωή, αλλά ως δώρο του Πατρός μας· δηλαδή το Είναι Του κατά το περιεχόμενο, όχι όμως κατά την Ουσία, η Οποία είναι αμέθεκτη από τα κτίσματα. Το κτίσμα δέχεται τη θέωση, τη θεία μορφή του Είναι, χωρίς όμως το ίδιο να μεταβάλλεται σε πρωταρχικό Είναι, παραμένοντας αιώνια κτίσμα κατά την ουσία του. Από την άποψη αυτή ο Θεός μένει αιώνια ο Θεός μας, όπως λέει και ο Ίδιος ο Χριστός: «Αναβαίνω προς τον Πατέρα μου και Πατέρα υμών, και Θεόν Μου και Θεόν υμών» (Ιωάν. 20,17). Κατά τον λόγο του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου, «προς τον Πατέρα Μου» με την ειδική έννοια, αλλά σύμφωνα με τη σάρκωση· «προς τον Θεόν υμών» με την ουσιαστική έννοια. Το πλήρωμα της Θεοομοιώσεως μας δεν καταργεί την οντολογική απόσταση ανάμεσα στον Αυτούσιο Θεό και τον Άνθρωπο-κτίσμα.

Η θέωση παρέχεται στον άνθρωπο-υπόσταση, δηλαδή ο άνθρωπος ως πρόσωπο θα είναι αιώνιος εν τω Θεώ· η θέωση είναι προσωπική, αναφαίρετη,

αμετάθετη. Στον άνθρωπο μεταδίδεται το πλήρωμα της Θείας Ζωής· ο άνθρωπος γίνεται άναρχος, έχοντας προσλάβει την άναρχη [//43] ζωή, και κατά κάποια έννοια άκτιστος, στο μέτρο που φέρει μέσα του την άκτιστη ζωή. Άκτιστη όμως ζωή δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι άκτιστος καθαυτόν. Η αθανασία που υποσχέθηκε ο Χριστός στον καθένα μας είναι πραγματική, μας ανήκει. Η υπόσταση μας δεν διαλύεται στον απέραντο ωκεανό του Θείου Είναι· δεν χάνουμε την προσωπική μας αυτοσυνειδησία. Αντιθέτως «εκεί» μπορούμε να λέμε «εγώ ειμι» κατά τη δωρεά της Αγάπης Του.

Ο Θεός θέλει σαφώς να είναι μαζί μας ως με ίσους Του. Γι' αυτό και μας αποκαλύφθηκε στην αλήθεια Του με την Σάρκωση, για να ακούσουμε με τα αυτιά μας, να δούμε με τα μάτια μας, να ψηλαφήσουμε με τα χέρια μας (βλ. Α' Ιωάν. 1,1-5) τον προερχόμενο από τους πατρικούς κόλπους Λόγο της αιώνιας ζωής. Έχοντας τέτοια οφθαλμοφανή και ψηλαφητή μαρτυρία δεν πλανώμαστε πια σε εικασίες του κτιστού μας λογικού, δεν σκοντάφτουμε, γιατί βαδίζουμε στο Φως του αδύτου Ηλίου (βλ. Ιωάν. 11,9-10).

Ως μοναδική πηγή κάθε υπάρξεως Αυτός πάντοτε «αρχίζει»· Αυτός πρώτος «εκλέγει», και μάλιστα «απροσωπολήπτως» (βλ. Ιωάν. 15,16 και Α' Πετρ. 1,17). Όλα όμως αυτά τα κάνει Αυτός με αόρατο για μας τρόπο. Ως μυστικός φίλος δεν θέλει να μας επιβαρύνει με την οφειλή να Του είμαστε υπόχρεοι, ευγνώμονες. Συχνότατα είναι αφανής όταν μας ευεργετεί. Εμφανίζεται σε μας όταν εμείς έχουμε τη διάθεση να Τον δεχθούμε. Φωτίζει τον νου μας, αλλά την πράξη της αποφάσεως να Τον ακολουθήσουμε, που αναπόφευκτα συνδέεται με κόπο, την αποδίδει σε μας. [//44] Με την έννοια αυτή, μπορούμε να πούμε ότι εμείς οι ίδιοι εκλέγουμε την οδό μας ελεύθερα. Εμείς βεβαίως υπομένουμε οικειοθελώς όλα όσα συναντάμε, για να παραμείνουμε μέχρι τέλους στην οδό που επιλέξαμε. Ο Θεός ενεργεί με τέτοιον τρόπο, ώστε να κτίζουμε όχι μόνο την πρόσκαιρη κατάσταση μας, αλλά και την ίδια την αιωνιότητα, είτε στη γραμμή των δικών Του αποκαλύψεων είτε σε διάσταση από Αυτόν.

Ο Κύριος μας ανέθεσε υπέρτατο έργο. Η υπευθυνότητα μας είναι συντριπτική, ακατανόητη για εκείνους που αρνήθηκαν να στηριχθούν στον «ακρογωνιαίον λίθον» (Α' Πέτρ. 2,6-7). Όσο μακρύτερα προχωρούμε στον δρόμο αυτό, τόσο μεγαλειωδέστερη γίνεται μπροστά μας η εικόνα που αποκαλύπτεται.

Είναι μεγάλο το βάρος της ελευθερίας μας. Αν εγώ κατά τον αυτοπροσδιορισμό μου δεν βρω τη στενή εκείνη και τεθλιμμένη οδό που οδηγεί στη ζωή και που με δυσκολία βρίσκουν μόνο λίγοι (βλ. Ματθ. 7,14), τότε πού θα βρεθώ; Πώς θα ξεφύγω από την πλατειά οδό που οδηγεί στην απώλεια; Είναι σαφές ότι, αν κρατήσω στον εαυτό μου κάτι που είναι ξένο προς την αγιότητα Του, τότε στο επίπεδο της αιωνιότητος θα αποδειχθώ ξένος προς Εκείνον. Αν παραμείνω σε διάσταση μαζί Του και όχι σε ενότητα πιστής αγάπης, τότε θα εγκαταλείψω τη γη δεμένος με τα πάθη και θα σκηνώσω στο «σκότος το εξώτερον».

Μέχρι να έρθει η χάρη είμαστε ασταθείς σε όλα. Παρατηρήστε τον Πέτρο: Ομολογεί τη Θεότητα του Χριστού με τέτοια, όπως φαινόταν, ασάλευτη βεβαιότητα· αξιώνεται [//45] της θεωρίας του Θαβωρίου Φωτός και ακούει τη φωνή

του Πατρός, που μαρτυρούσε για τον αγαπητό Υιό· υπόσχεται αμετάθετη πίστη προς τον Χριστό ακόμη και μέχρι θανάτου (βλ. Ματθ. 26,33-35· βλ. Ιωάν. 13,37), και πολύ γρήγορα στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της Γεθσημάνιας νύκτας, αλλάζει μικρόψυχα. Αν έτσι συνέβη με τον Πέτρο–«πέτρα» (Ματθ. 16,18), τότε εγώ τρομάζω. Δεν με εγκαταλείπει η συνείδηση της αδυναμίας μου, ωσότου διαβώ με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος τα τελευταία όρια· ωσότου μπω τελειωτικά στον χώρο του Φωτός ξεφεύγοντας από το εξώτερο σκότος.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας σταυρωνόμαστε σε αόρατους σταυρούς, αλλά η σταύρωση αυτή δεν χάνει τη δύναμη της … Ορίστε όμως ένα εκπληκτικό φαινόμενο: Όταν στην ψυχή μου συλλάβω τη σκέψη να «κατεβώ από τον σταυρό», τότε με εγκαταλείπει η ουράνια ειρήνη και κάποια λεπτή παρηγοριά που προέρχεται από το Παράκλητο Πνεύμα. Έτσι, η πορεία μας πίσω από τον Χριστό συνδέεται με βαθιά παθήματα και συνάμα με θαυμαστή παρηγοριά. Από τη πείρα μου λοιπόν γνώρισα ότι χωρίς τα πολυποίκιλα βάσανα στον κόσμο αυτό είναι αδύνατον να αποκτήσω εκείνο που έφερε ο Κύριος στη γη.

Μετά τον λόγο του Κυρίου προς τον άγιο Σιλουανό, «Κράτα τον νου σου στον άδη και μην απελπίζεσαι»[5], αυτός άρχισε να κάνει όπως τον δίδαξε ο Χριστός, και ο νους [//46] του καθαρίστηκε, και το Πνεύμα μέσα του μαρτυρούσε τη σωτηρία, δηλαδή την αιώνια ζωή εν τω Θεώ. Εδώ υπάρχει κάποια αναλογία με εκείνο που ο Ίδιος ο Κύριος εφάρμοζε κατά την ενανθρώπηση Του: Μετά από τα θαύματα που τελούσε, δοξαζόμενος από τους ανθρώπους έλεγε συχνά ότι «ο Υιός του ανθρώπου παραδοθήσεται τοις αρχιερεύσι … και κατακρινούσιν Αυτόν θανάτω· και παραδώσουσιν Αυτόν τοις έθνεσιν εις το εμπαίξαι και μαστιγώσαι και σταυρώσαι, και τη τρίτη ημέρα αναστήσεται» (Ματθ. 20, 18-19· βλ. Ματθ. 16,21· βλ. Μάρκ. 8,31· βλ. Ματθ. 17,22-23· βλ. Μάρκ. 9,31· βλ. Λουκ. 9,44· κ.ά.). Ο Χριστός μιλάει για την ανάσταση Του ως άνθρωπος. Όλα όσα ετέλεσε για χάρη της σωτηρίας μας, τα ετέλεσε και ως Θεός και ως άνθρωπος: Μας αποκάλυψε και τον Θεό στην άναρχη φύση Του και τον άνθρωπο στις έσχατες διαστάσεις του, δηλαδή στην τελείωση του. Μας έδωσε «υπόδειγμα» πώς μπορούμε να επιτύχουμε τη θέωση, για την οποία προορίσθηκε ο άνθρωπος στη Βουλή του Πατρός πριν από τη δημιουργία του κόσμου.

Η αυθεντική συνάντηση με τον Χριστό είναι συνάντηση με Εκείνον που υπάρχει πριν από όλους τους αιώνες, από την αρχή, δηλαδή με τον άναρχο Θεό.

Κάθε πνευματική πράξη, και πρωτίστως η προσευχή, έχει τις ρίζες της στον άναρχο Θεό και αποκτά αθάνατη δύναμη. Στους «ψυχικούς» (ανθρώπους) είναι χαρακτηριστική η εμπαθής και συναισθηματική ζωή, την οποία ο χριστιανός ασκητής αγωνίζεται να μεταμορφώσει με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος κατά τον λόγο του αποστόλου [//47] Παύλου: «Δει γαρ το φθαρτόν τούτο ενδύσασθαι αφθαρσίαν και το θνητόν τούτο ενδύσασθαι αθανασίαν» (Α' Κορ. 15,53). Ο Χριστιανός κατ' ουσίαν δεν θέτει ως σκοπό του να φονεύει μέσα

---

[5] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, εκδ. Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας, 2009, σσ. 49 και 517.

του ό,τι ο Θεός με υπέροχο τρόπο δημιούργησε εξαρχής, δηλαδή ούτε τις σκέψεις, ούτε τα αισθήματα, ούτε ακόμη και τη σάρκα. Αγωνίζεται να αποκαταστήσει στο πρωτόκτιστο κάλλος και στην καθαρότητα όλη τη φύση μας που τραυματίστηκε από την αμαρτία. Η παρούσα ζωή μας έξω από τον Χριστό αποτελείται από εμπαθείς αμαρτωλές κινήσεις· και αυτό συνιστά εκείνο τον κόσμο που πρέπει να «μισήσουμε» (βλ. Α΄ Ιωάν. 2,15-17· βλ. Ματθ. 6,24· βλ. Λουκ. 14,26).

Όλες οι σκέψεις και τα βιώματα που έχουν ως πηγή τους την αμαρτία θα απολεσθούν: «Πάσα φυτεία ήν ουκ εφύτευσεν ο Πατήρ Μου ο ουράνιος εκριζωθήσεται» (Ματθ. 15,13). «Γη και τα εν αυτή έργα κατακαήσεται» (Β΄ Πέτρ. 3,10). Αντιθέτως: όλες οι ενέργειες, οι σκέψεις ή τα βιώματα τα οποία παρακινούνται από τη χάρη που προέρχεται από τον Θεό, είναι ακατάλυτα και παραμένουν αιώνια.

Πού βρίσκεται όμως το αξιόπιστο γνώρισμα της θεϊκής ενέργειας μέσα μας; Κατά τη γνώμη του αγίου Σιλουανού η αγάπη προς τους εχθρούς είναι το αλάθητο κριτήριο. Η ίδια η σάρκωση του Μονογενούς Υιού είναι αγάπη προς τους εχθρούς (βλ. Ιωάν. 3,16· Ρωμ. 5,6-10). Όλη η επίγεια ζωή του Χριστού είναι αγάπη προς τους εχθρούς. Κάθε αληθινό δώρημα «άνωθεν καταβαίνον εκ του Πατρός των Φώτων» (βλ. Ιακ. 1,17) φέρει μέσα του την αγάπη που καταφλέγει κάθε μίσος. Και αυτό είναι κατά τη διδασκαλία του αγίου Σιλουανού η αληθινή πίστη.

[//48] Να πιστεύει κάποιος στον Χριστό, να προσεύχεται στον Πατέρα, να δέχεται τη χάρη του Αγίου Πνεύματος σημαίνει να στερεώνεται νοερά στη Θεία αιωνιότητα. Όλες οι αντιλήψεις του ανθρώπου αλλάζουν με ριζικό τρόπο: Με το πνεύμα του στερεώνεται στο αμετάθετο Είναι, χωρίς να χάνει ωστόσο την αυτοκυριαρχία του στις συνθήκες της επίγειας ζωής. Ο παράφορος στρόβιλος των χαμερπών ελαττωμάτων και η κραιπάλη των εγκληματικών παραβάσεων δεν μπορεί να μη συγκλονίζουν τις ψυχές μας· και πάντοτε, μια αδιάκοπη λύπη σκηνώνει στο βάθος των καρδιών μας. Η προσευχή όμως για τον κόσμο που πάσχει ελκύει τα ρεύματα της ουράνιας ενέργειας προς τους πιστούς, υπερνικώντας τη θανατηφόρα δύναμη της αυξανόμενης αμαρτίας.

Δεν είναι μικρός ο κόπος για την τήρηση των εντολών. Αλλά και δεν υπάρχει άλλη οδός, για να ευδοκήσει το Πνεύμα το Άγιο να παραμείνει στον άνθρωπο. Αυτό το Άγιο Πνεύμα προκαλεί μέσα μας καρδιακές κινήσεις που μας εξομοιώνουν με τον Κύριο. Εξαιτίας αυτού, οι δυνάμεις εκείνες του κόσμου, που καταδίωξαν τον Χριστό, πάντοτε καταδίωκαν και θα καταδιώκουν τους πεπληρωμένους από το Πνεύμα του Χριστού πιστούς, που ζουν με ευσέβεια (βλ. Β΄ Τιμ. 3,12). Έτσι αντανακλάται στα πεπρωμένα των πιστών η αιώνια σύγκρουση ανάμεσα στον Χριστό και τον άρχοντα του κόσμου τούτου. Η εξομοίωση με τον Κύριο στις διαθέσεις της καρδιάς απεργάζεται και τους κλήρους των χριστιανών στον κόσμο αυτό όμοιους, ως κάποιον βαθμό, με τη ζωή Εκείνου επάνω στη γη: «Ει Εμέ εδίωξαν, και υμάς διώξουσι … Και έσεσθε μισούμενοι υπό [//49] πάντων δια το όνομα Μου» (Ιωάν. 15,20· Ματθ. 10,22). Οι ανώτερες βαθμίδες των «μακαρισμών» –«Μακάριοι οι δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης … Μακάριοι εστε, όταν ονειδίσωσιν υμάς και διώξωσι και είπωσι

παν πονηρόν ρήμα καθ' υμών ψευδόμενοι ένεκεν Εμού, χαίρετε και αγαλλιάσθε, ότι ο μισθός υμών πολύς εν τοις ουρανοίς» (Ματθ. 5,10-12)– είναι και οι έσχατοι βαθμοί εξομοιώσεως προς τον Χριστό-Άνθρωπο και τον Χριστό-Θεό.

Απαράβατος όρος για τη σωτηρία μας είναι να μην παύσουμε να συναισθανόμαστε την ανεπάρκεια μας, ακόμη και στις καλύτερες εκδηλώσεις μας: «Μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι» … «Ούτω και υμείς, όταν ποιήσητε πάντα τα διαταχθέντα υμίν, λέγετε ότι δούλοι αχρείοι εσμέν, ότι ό ωφείλομεν ποιήσαι πεποιήκαμεν» (Λουκ. 17,10). Η μεγάλη πείρα των Πατέρων μας έδειξε ότι, μόλις χάσουμε την ταπεινή αυτή κατάσταση, μόλις αισθανθούμε ικανοποιημένοι με τον εαυτό μας, αμέσως χάνουμε τη δυνατότητα να ανεβούμε στις επόμενες βαθμίδες των μακαρισμών. Και αντιθέτως, όταν είμαστε συντετριμμένοι μέχρις απογνώσεως, με τη συνείδηση της απομακρύνσεως μας από τη Θεία τελειότητα, τότε αρχίζει μέσα μας να ενεργεί η χάρη που μας ανυψώνει ως τον θρόνο του Υψίστου.

Η θεολογία, ως οντολογική γνώση του Θεού, ως πνευματική κατάσταση ενώσεως με τον Θεό, αποκτάται στην οδό της πάλης με τα πάθη, με τον «νόμο της αμαρτίας» που ζει μέσα μας (βλ. Ρωμ. 7,23). Στην κεκαθαρμένη καρδιά εισδύει εύκολα και άφθονα το Φως που πυρακτώνει το πνεύμα με την αγάπη προς τον Θεό. Η αγία αυτή αγάπη δεν είναι τίποτε άλλο παρά η ενέργεια του Αγίου Πνεύματος [//50] μέσα μας· «ενέργεια» που περικλείει τον άνθρωπο στην ίδια την πραγματικότητα της Θεότητος· και αυτό είναι η αληθινή εκείνη γνώση του Θεού που αποτελεί καθεαυτήν την αιώνια ζωή (βλ. Ιωάν. 17,3).

Το έσχατο δυνατό όριο της θεολογίας επί της γης είναι το μαρτύριο για τον Χριστό. Με την παράδοση του στον θάνατο για τον Χριστό και το Ευαγγέλιο, ο άνθρωπος εξομοιώνεται προς τον Ίδιο τον Θεό στην κενωτική αγάπη, την «αγάπη εις τέλος». Ο μαρτυρικός «στέφανος» έγκειται στο ότι αυτός που θυσίασε την ψυχή του από αγάπη για τον Θεό πορεύεται, κατά κάποιον φυσικό και απρόσκοπτο τρόπο, προς τον θρόνο του Θεού.

Δεν είναι όμως μαρτύριο μόνο ο σωματικός θάνατος εξαιτίας της ομολογίας του Ονόματός Του και του Ευαγγελίου κατά τον καιρό των διωγμών, αλλά και κάθε θλίψη που υφίσταται ο χριστιανός για την εδραίωση του θριάμβου της αγάπης του Χριστού στον κόσμο αυτό. Να αγαπά κάποιος τους εχθρούς είναι μαρτύριο. Αυτό το είδος της αγάπης γίνεται φυσικό για την ψυχή, όταν ενεργεί μέσα της η πνοή της αιωνιότητος, η οποία κατά παράδοξο τρόπο συμπορεύεται με το αυτομίσος (βλ. Λουκ. 14,26: «εί τις έρχεται προς με και ου μισεί τον πατέρα εαυτού και την μητέρα και την γυναίκα και τα τέκνα και τους αδελφούς και τας αδελφάς, έτι δε και την εαυτού ψυχήν, ου δύναταί μου μαθητής είναι»). Να προσεύχεται κάποιος γι' αυτούς που τον προσβάλλουν και τον καταδιώκουν, να ευεργετεί εκείνους που τον μισούν, να ευλογεί αυτούς που τον καταριώνται, να μην αντιστέκεται στον πονηρό … και τα παρόμοια, ισοδυναμούν με μαρτύριο (βλ. Μάρκ. 8,31-38: «8.31 Και ήρξατο διδάσκειν αυτούς ότι δει τον Υιόν του ανθρώπου πολλά παθείν, και αποδοκιμασθήναι από των πρεσβυτέρων και των αρχιερέων και των γραμματέων, και αποκτανθήναι, και μετά τρεις ημέρας αναστήναι· 8.32 και παρρησία τον λόγον ελάλει. και προσλαβόμενος Αυτόν ο Πέτρος ήρξατο επιτιμάν Αυτώ. 8.33 ο δε επιστραφείς και ιδών τους μαθητάς Αυτού επετίμησε τω Πέτρω λέγων· ύπαγε οπίσω μου, σατανά· ότι ου φρονείς τα του Θεού, αλλά τα των ανθρώπων. 8.34 Και προσκαλεσάμενος τον όχλον σύν τοις μαθηταίς Αυτού είπεν αυτοίς· όστις θέλει οπίσω μου ακολουθείν, απαρνησάσθω εαυτόν και αράτω τον σταυρόν αυτού, και ακολουθείτω μοι. 8.35 ός γαρ αν θέλη την ψυχήν αυτού σώσαι, απολέσει αυτήν· ός δ` αν απολέση την εαυτού ψυχήν ένεκεν Εμού και του Ευαγγελίου, ούτος σώσει αυτήν. 8.36 τί γαρ ωφελήσει άνθρωπον εάν κερδήση τον κόσμον όλον, και ζημιωθή την ψυχήν

αυτού; 8.37 ή τί δώσει άνθρωπος αντάλλαγμα της ψυχής αυτού; 8.38 ός γαρ εάν επαισχυνθή με και τους εμούς λόγους εν τη γενεά ταύτη τη μοιχαλίδι και αμαρτωλώ, και ο Υιός του ανθρώπου επαισχυνθήσεται αυτόν όταν έλθη εν τη δόξη του Πατρός Αυτού μετά των αγγέλων των αγίων»).

Η Θεία απάθεια δεν είναι ανάπαυση από αδιαφορία προς τον μηδαμινό αυτό κόσμο, ο οποίος διακρώς μας βασανίζει [//51] σαν κάποιος απατηλός αντικατοπτρισμός, ανάξιος, στην πραγματικότητα, κάθε προσοχής. Όχι. Η απάθεια αυτή είναι αγάπη που αγκαλιάζει τα πάντα και φέρει ταυτόχρονα μέσα της και τη θλίψη όλου του κόσμου και τη χαρά της σωτηρίας. Και αυτή είναι η χριστιανική οδός μας, ασύγκριτα πλουσιότερη και φωτεινότερη από κάθε άλλη. Είναι η μόνο που οδηγεί στην αυθεντική θεία αιωνιότητα. Εν Χριστώ δια Πνεύματος Αγίου μας αποκαλύπτονται οι έσχατες διαστάσεις του Είναι, το πλήρωμα της Αλήθειας. Δεν αναζητάμε «νέες» αποκαλύψεις· μπροστά μας ορθώνεται ο μοναδικός σκοπός: να δεχθούμε στην πληρότητα τους τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος· να ομοιωθούμε τελείως με τον Χριστό-Άνθρωπο, για να είμαστε αιώνια όμοιοι με Αυτόν κατά τη Θεότητα Του.

Οι λόγοι «ειρήνην την Εμήν δίδωμι υμίν» (Ιωάν. 14,27) ειπώθηκαν από τον Χριστό στους Αποστόλους μερικές μόλις ώρες πριν από τον θάνατο Του επάνω στον σταυρό. Η ουσία της ειρήνης αυτής του Χριστού έγκειται στο ότι Εκείνος γνωρίζει τον Πατέρα με τέλεια γνώση. Και εμείς, αν γνωρίζουμε την Αιώνια Αλήθεια, τότε όλα τα βάσανα της γης θα διαδραματίζονται για μας κατά κάποιον τρόπο στην περιφέρεια του είναι μας, ενώ ταυτόχρονα μέσα μας θα είναι παρόν το φως της ζωής, που απορρέει από τη γνώση της Αλήθειας.

«Ειρήνην την Εμήν δίδωμι υμίν». Καμία επιτυχία ούτε η πρόσκαιρη ευμάρεια δεν μπορεί να μας δώσει την αληθινή ειρήνη, αν εμείς παραμένουμε στην άγνοια της Αλήθειας. Λίγοι άνθρωποι κατέχουν πνευματική ανδρεία, [//52] επαρκή για να βγουν από την κοινή σε όλους τετριμμένη οδό. Η ανδρεία γεννιέται από την ασάλευτη πίστη στον Χριστό-Θεό: «… Και αύτη εστίν η νίκη η νικήσασα τον κόσμον, η πίστις ημών» (Α΄ Ιωάν. 5,4). Κάποτε οι δοκιμασίες που επισκέπτονται τον άνθρωπο τον τοποθετούν στη θέση του οδοιπόρου, μπροστά στον οποίο διανοίγεται άβυσσος και δεν υπάρχει οδός διαφυγής. Για ποιο είδος αβύσσου μιλάμε; Για την άβυσσο αυτή του σκότους της αγνοίας και της απογνώσεως των καταδικασμένων σε θάνατο. Για να πετάξουμε επάνω από την άβυσσο αυτή του σκότους, της αγνοίας και του θανάτου, μας είναι απαραίτητη η ενέργεια της αγίας απογνώσεως. Ελκυόμενοι από άγνωστη δύναμη ρίχνουμε τον εαυτό μας στο άγνωστο επικαλούμενοι το Όνομα του Κυρίου. Και τι συμβαίνει τότε; Αντί να συντριβούμε σε κρυμμένους στον γνόφο της αβύσσου βράχους, εμφανίζεται κάποιο αόρατο χέρι, που τρυφερά μας συγκρατεί επάνω από την άβυσσο, και δεν επιτρέπει να υποστούμε καμία βλάβη. Τι σημαίνει να ριχτούμε στην άβυσσο του αγνώστου; Να εμπιστευθούμε τον Θεό, εγκαταλείποντας κάθε ελπίδα στη δύναμη του κόσμου αυτού, και να αναζητήσουμε άλλη ζωή, όπου η πρώτη θέση προσφέρεται στον Χριστό.

«Εγώ μεν βαπτίζω υμάς εν ύδατι εις μετάνοιαν … Αυτός υμάς βαπτίσει εν Πνεύματι Αγίω και πυρί» (Ματθ. 3,11), έλεγε ο Ιωάννης ο Βαπτιστής. Ο Ίδιος όμως ο Κύριος είπε: «Πυρ ήλθον βαλείν επί την γην, και τι θέλω ει ήδη ανήφθη!» (Λουκ. 12,49). Το βάπτισμα δια Πνεύματος Αγίου και πυρός, που έβαλε ο Χριστός

στην καρδιά αυτών που πιστεύουν στη θεότητα Του, κλήθηκε να βαστάσει προπαντός [//53] ο μοναχισμός σε όλους τους αιώνες. Στα κείμενα των ασκητών Πατέρων των πρώτων αιώνων του μοναχισμού, αντικατοπτρίζεται η άφθαρτη και άκτιστη φλόγα που εκπορεύεται από τον Θεό. Είμαστε οι κληρονόμοι τους: Αυτοί τήρησαν τις εντολές του Χριστού κι εμείς θελήσαμε να τους ακολουθήσουμε. Ο άγιος Ιωάννης ο Σιναΐτης, ο συγγραφέας της περίφημης «Κλίμακος», λέει: «Μοναχός είναι τάξις και κατάστασις των ασωμάτων αγγέλων που κατορθώνεται μέσα σε υλικό και ρυπαρό σώμα … Μοναχός είναι μία συνεχής βία της ανθρωπίνης φύσεως και μία αδιάκοπη φυλακή των αισθήσεων»· «Ας γνωρίζουν καλά όλοι όσοι αρχίζουν τον … αγώνα, ότι ήλθον να πηδήσουν σαν μέσα στο πυρ (των πειρασμών και των θλίψεων), εφ' όσον ξεκίνησαν με την διάθεσι να κατοικήση μέσα τους το άυλο θεϊκό πυρ … Όποιος όμως ανεχώρησε από τον κόσμο για την αγάπη του Θεού, ευθύς εξ αρχής έχει μέσα του φλόγα, η οποία αν τυχόν πέση σε ξύλα ή σε δάσος, αυξάνει υπερβολικά και συνεχώς επεκτείνεται προς τα εμπρός»[6].

«Εγώ δε λέγω υμίν, αγαπάτε τους εχθρούς υμών, ευλογείτε τους καταρωμένους υμάς, καλώς ποιείτε τοις μισούσιν υμάς και προσεύχεσθε υπέρ των επηρεαζόντων υμάς και διωκόντων υμάς, όπως γένησθε υιοί του Πατρός υμών του εν τοις Ουρανοίς … Έσεσθε ούν υμείς τέλειοι, ώσπερ ο Πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς τέλειος εστιν» (Ματθ. 5,44-48). Στα λόγια αυτά ο Κύριος μας αποκαλύπτει την εικόνα του Ανθρώπου, όπως βρίσκεται στον δημιουργικό νου [//54] του Θεού προαιωνίως. Με την εξομοίωση προς τον Υιό γινόμαστε άξιοι της υιοθεσίας. Ο όρος υιοθεσία δεν πρέπει να μειωθεί καθόλου στη συνείδηση μας. Ο όρος αυτός είναι αποκάλυψη του Θεού προς εμάς τους ίδιους, αλλά ταυτόχρονα και για τον Ίδιο τον Θεό. «Παρακαλώ ουν υμάς εγώ ο δέσμιος εν Κυρίω αξίως περιπατήσαι της κλήσεως ής εκλήθητε», γράφει ο άγιος Παύλος προς τους Εφεσίους (4,1). Όταν ακούσουμε την κλήση αυτή Άνωθεν, να κατεβαίνει από τους ουρανούς σε μας, φλέγεται η καρδιά μας. Η ενέργεια της είναι παράδοξη σε όλο τον άνθρωπο: Πυρπολεί την καρδιά η άκτιστη φλόγα που την περιέβαλε· μεταδίδει στον νου δύναμη, για να δει τον εαυτό του σε δύο επίπεδα: πώς είναι στη δεδομένη κατάσταση του, και πως θα μπορούσε να είναι. Χωρίς τη διόραση του Θείου σχεδίου για μας, χωρίς τη θεωρία του Δημιουργού που μας αποκαλύφθηκε με τη δική μας σάρκα, δεν μπορούμε να αναλάβουμε τον αγώνα της μετάνοιας: από τη μία πλευρά η ανέκφραστη λύπη για την κατάσταση του εαυτού μας, και από την άλλη η έλξη προς την ανέγγιχτη και υπέροχη μορφή του Μονογενούς Υιού του Θεού, του αρχετύπους μας.

Κλαίω πικρά για τον εαυτό μου, ενώ ταυτόχρονα πανηγυρίζω για τη θεωρία που μου δόθηκε. Κατ' αυτήν είναι απαράκλητο το πένθος μου, αλλά και η παρουσία του Ζώντος Θεού είναι αχώριστη μέσα μου. Είμαι εσωτερικά διχασμένος: εξαρτώμαι από τον κόσμο για την ύπαρξή μου, αλλά, ελκυόμενος

---

[6] Αγίου Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ α' 10, 18, 24. Έκδ. Ιεράς Μονής του Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 1978, σσ. 39, 41-42, 43.

προς τα ουράνια, δεν μπορώ να παραμείνω μέσα στις κοσμικές ματαιότητες που ερημώνουν την ψυχή μου. Είμαι ακόμη άπειρος σε όλα, αλλά η ζέση της καρδιάς μου με αναγκάζει να αναζητήσω νέους όρους ζωής. Να λοιπόν, [//55] ήρθε η θαυμαστή στιγμή: Θυμήθηκα την ύπαρξη μιας ιδιαίτερης τάξεως ανθρώπων, των μοναχών. Μου δημιουργείται επιτακτική ανάγκη να ενωθώ μαζί τους. Όλα όσα υπάρχουν στον κόσμο τα εκτιμώ και τα αγαπώ. Κοιτάζω με ενθουσιασμό το κάλλος όλων αυτών που με περιβάλλουν, αλλά τίποτε δεν με ικανοποιεί. Ο νους μου με ανεξήγητο τρόπο βλέπει τον εσωτερικό μου άδη, τη βρωμιά και το σκοτάδι μου. Ωστόσο όμως η φλεγόμενη καρδιά προγεύεται την αιωνιότητα. Αυτός ο νους δεν μπορεί να αποσπασθεί από τη παραμονή του στην προσευχόμενη καρδιά. Αποσπάται από τα ορατά. Ακόμη και τα πάθη μου σίγησαν. Όλος εγώ με παράδοξο τρόπο αλλοιώθηκα κάτω από την ενέργεια της ως τώρα άγνωστης σε εμένα καταστάσεως: η προσευχή με κυρίευσε με ακαταμάχητη δύναμη.

II

Στον ορθόδοξο ασκητικό αγώνα επικρατεί η αρνητική πράξη· η μετάνοια και η αυτομεμψία. Η θετική εκπορεύεται από τον Ίδιο τον Δημιουργό. Εντούτοις η αρνητική, κενωτική πράξη, δεν αποκλείει και σε μας τη δυνατότητα θετικών πράξεων. Η θέα των εντολών του Χριστού είναι θαυμαστή: Μας παρέχει τη νίκη και μας εμπνέει για τη δημιουργική μεταμόρφωση μας, που απέχει πολύ από την ατελή πραγματικότητα. Μας αποκαλύπτει απέραντους ορίζοντες· προσφέρει αφθονία Φωτός και Συνέσεως, Κάλλους και Νοήματος. Μας πλουτίζει με τη θεωρία της δημιουργίας του Πατρός, στον Οποίο και εμείς οφείλουμε να μαθητεύσουμε.

[//56] **Στην αρχή ζούμε τις εντολές κατά κάποιον τρόπο στα όρια της ατομικότητας μας· τις εκλαμβάνουμε ως ηθικές αρχές για τη ζωή μας**. Βαθμηδόν θα γνωρίσουμε την αληθινή φύση τους· προέρχονται από τον Παντοκράτορα Θεό ως αποκάλυψη του Είναι Του. Αρχίζουμε να διαβλέπουμε την παγκοσμιότητα τους. **Οι εντολές μας τοποθετούν πρόσωπο με Πρόσωπο ενώπιον του Απολύτου Θεού**, και σε αυτές ακριβώς ενυπάρχει η ίδια απολυτότητα. Με τη δύναμη της προόδου αυτής **βγαίνουμε από τα στενά όρια του ατόμου**, όπως το πουλί που εκκολάπτεται, **και ανοιγόμαστε στις αχανείς διαστάσεις μιας άλλης μορφής του είναι, της Υποστάσεως**. Με την τήρηση των εντολών του Χριστού αναβλύζουν μέσα μας ρεύματα άκτιστης ζωής, που χαρακτηρίζει τον Ίδιο τον άναρχο Θεό.

Το σημαντικότερο έργο του μοναχού είναι η εσωτερική παράσταση του ενώπιον του Θεού, η προσευχή. Όλη η ζωή του οικοδομείται επάνω στην πέτρα των εντολών του Χριστού. **Η οικοδόμηση της αιώνιας σωτηρίας, με βάση την «ανθρώπινη επιστήμη» είναι μωρία**.

Ο χώρος της εμπειρικής επιστήμης περιορίζεται από την «αντικειμενική γνώση» προσδιορισμένων φυσικών φαινομένων. **Το Είναι ως Αγαθό, Αγάπη, Ελευθερία, Δημιουργία, Κάλλος, Σοφία χαρακτηρίζει το Πρόσωπο, που γεννιέται Άνωθεν στην προσευχή μας πρόσωπο με Πρόσωπο του Θεού-Δημιουργού μας**. Έξω από τον Προσωπικό αυτό Θεό δεν υπάρχει και δεν μπορεί

να υπάρξει τίποτε. Η δημιουργική θέληση ανήκει στις Υποστάσεις της Αγίας Τριάδος.

[//57] Η εμπειρική επιστήμη δεν μας προσφέρει τη γνώση για την αιωνιότητα. Ανήκει ολοκληρωτικά στην εν χρόνω και χώρω μορφή υπάρξεως και είναι θνητή κατά τη φύση της. Η υπηρεσία της προς την ανθρωπότητα θα τελειώσει μαζί με το τέλος της γήινης ιστορίας μας.

Ομολογώ ότι πολλές φορές οι θεολογικές μου έννοιες για τον Άνθρωπο έπαιρναν κριτικό χαρακτήρα. Ήμουν έτοιμος να θεωρήσω ότι **όλα τα «ανθρώπινα όντα» δεν είναι αυθεντικά άνθρωποι, παρ' όλη την εξωτερική τους εμφάνιση**. **Τότε αρχίζει κάποιος να γίνεται ουσιαστικά άνθρωπος, όταν στρέφεται προς τον Πατέρα των πάντων με την προσευχή «Πάτερ ημών»**. Εντούτοις, **ποτέ δεν γνωρίζουμε σε ποιο από αυτά τα «ωραία και λογικά ζώα» θα επέλθει το θαύμα της μεταμορφώσεως**. Μου έρχονταν οι σκέψεις: Μήπως έτσι πρέπει να εννοήσουμε τη δημιουργία του ανθρώπου από το «χώμα της γης»; **Όταν η γη αυτή και η τέφρα προσλαμβάνουν την πνοή που προέρχεται από τον Θεό, τότε τα «ανθρώπινα όντα γίνονται» κτίσματα «κατ' εικόνα Θεού και ομοίωσιν»** (Γέν. 1,26). Οι μάζες του «ακατέργαστου υλικού» που μας περιβάλλουν φέρουν δυνάμει μέσα τους τη δυνατότητα για μια τέτοια μακάρια αλλαγή, και εμείς οφείλουμε να προσευχόμαστε, ώστε όλοι οι κάτοικοι της γης να γνωρίσουν τον Θεό με την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος μέσα τους: «Δέομαι Σου, Ελεήμον Κύριε, όπως Σε γνωρίσουν δια Πνεύματος Αγίου πάντες οι λαοί της γης»[7].

[//58] Αλλοίμονο σε όσους απορρίπτουν την αρχαία παράδοση που περικλείει μέσα τις θετικές εμπειρίες των πατέρων και μητέρων μας με την έμπνευση του Αγίου Πνεύματος. **Όλα όσα δόθηκαν κάποτε με την ενέργεια της χάριτος ανήκουν στην Θεία αιωνιότητα**. Δεν παλαιώνουν με τον χρόνο. Απορρίπτοντας το πνευματικό περιεχόμενο της παραδόσεως της Εκκλησίας παραβαίνουμε την εντολή: «Τίμα τον πατέρα και την μητέρα» σου (Ματθ. 15,4).

Αν λοιπόν δόθηκε κάτι στον καιρό μας Άνωθεν, ας το εφαρμόσουμε με φόβο ως επαύξηση του πλούτου των πατέρων που είναι άγιοι για μας.

Αν σε όλο το σύνολο της ιστορικής παραδόσεως της ζωής των ανθρώπων υπάρχουν αρνητικά στοιχεία, τότε **ας τα υπερνικήσουμε με τη μετάνοια**. Μόνο έτσι η ζωή μας θα προσλάβει τον χαρακτήρα που απαιτείται για τη δική μας σωτηρία και των πατέρων μας.

Ο μοναχός κατέχεται από τη **φλογερή επιθυμία να προσλάβει μέσα του το πλήρωμα της ζωής, να υπερνικήσει τον θάνατο, η πνοή του οποίου αμαυρώνει τη ροή του χρόνου**. Χαρακτηριστικό στον μοναχό είναι να αισθάνεται ότι όλα τα πρόσκαιρα χάνουν κάθε νόημα, όταν πίσω από αυτά δεν ακολουθεί η θεία αιωνιότητα, στην αναζήτηση της οποίας συγκεντρώνεται όλη η ύπαρξή του. Ω, η θαυμαστή αυτή και μυστηριώδης διαδικασία! Σε προσευχή άκρας εντάσεως το πνεύμα μας υψώνεται στον αγαπημένο Θεό με ταχύτητα που

---

[7] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, 2002, σ. 355.

υπερβαίνει την ταχύτητα του φωτός. Είναι έτσι δημιουργημένο (το πνεύμα μας), ώστε σε μια στιγμή να διεισδύει και να αγκαλιάζει την απειρότητα [//59] των αβύσσων. Τότε βεβαίως εμφανίζεται το Φως της Θεότητος και σε απείρως σύντομο διάστημα δέχεται την αποκάλυψη του πλούτου του πνευματικού κόσμου.

Υπάρχουν περιπτώσεις, κατά τις οποίες παρόμοια εμπειρία της αιωνιότητος και της απεραντοσύνης δίδεται στον άνθρωπο από τη Θεία χάρη, ήδη κατά την αρχή της εισόδου του στον ασκητικό αγώνα. Συνήθως όμως η ικανότητα να εποπτεύσουμε τον Θείο κόσμο αναπτύσσεται μέσα μας σταδιακά· συχνά με την πάροδο ετών ή ακόμη και δεκαετιών. Έτσι και στην Ίδια τη Θεομήτορα, η αποκάλυψη δόθηκε κατ' αρχάς την ημέρα του Ευαγγελισμού για τη σύλληψη από Αυτήν του Υιού του Υψίστου, «Ού της Βασιλείας ουκ έσται τέλος» (πρβλ. Λουκ. 1,33), έπειτα κατά τη διάρκεια όλης της ζωής Της, ως τον Γολγοθά και την Ανάσταση, την Ανάληψη του Χριστού και την Κάθοδο του Αγίου Πνεύματος την Πεντηκοστή· ύστερα ακόμη **την ημέρα της Κοιμήσεως Της και πέρα από το τέλος της επίγειας ζωής Της ... Και μόνο τότε προσέλαβε στο πρόσωπικό Της είναι το πλήρωμα της Θείας Ζωής**.

Έτσι πρέπει να συμβεί και με μας. Ο άγιος Σιλουανός κατά τη διάρκεια της μακράς –μισού αιώνα– ζωής του αγωνιζόταν έντονα για να αφομοιώσει το πλήρωμα της αποκαλύψεως που του δόθηκε.

Όταν λοιπόν ο άνθρωπος δέχεται την ύψιστη αυτή γνώση, «ύψιστη» σε σχέση με κάθε άλλο είδος γνώσεως, συμπεριλαμβανομένης και της ακαδημαϊκής θεολογίας, τότε το πνεύμα του ελευθερώνεται από τις αμφιταλαντεύσεις, που είναι αναπόφευκτες, όταν απουσιάζει η ζωντανή πείρα.

[//60] Η ακαδημαϊκή μόρφωση έγινε στην εποχή μας για τον μοναχό περισσότερο απαραίτητη παρά στους περασμένους αιώνες. Ζούμε σε αυτό τον κόσμο που μας δόθηκε και εξαρτώμαστε από αυτόν στο επίπεδο της επίγειας υπάρξεως μας. Δοκιμάζουμε αδιάκοπα επάνω μας την επίδραση του περιβάλλοντος μας· επίδραση αρνητική στην πλειονότητα των περιπτώσεων, που πρέπει οπωσδήποτε να υπερνικήσουμε, να αναιρέσουμε. Η επιστημονική θεολογική μόρφωση μας αποκαλύπτει το οριζόντιο επίπεδο· μας εξοικειώνει με τη θρησκευτική προβληματική της εποχής μας. Όταν γνωρίσουμε πολλά ρεύματα πνευματικής ζωής των συγχρόνων μας, δεν δοκιμάζουμε έπειτα κλονισμό μέσα μας για απροσδόκητες συναντήσεις και παραμένουμε απρόσβλητοι από τη φιλοσοφία αυτού του κόσμου. Η ικανότητα όμως αυτή να κατανικήσουμε κάθε αρνητική επίδραση του βυθισμένου στη φθορά κόσμου μας δίδεται όχι τόσο με την επιστήμη, όσο με την πραγματική εμπειρία του Ζώντος Θεού.

Στα εκπαιδευτικά θεολογικά ιδρύματα, μεριλοί από τους καθηγητές προσπαθούν να θέσουν τους μαθητές τους μπροστά στην αναγκαιότητα μιας κατακόρυφης αναβάσεως προς τον Θεό, δηλαδή γνώσεως σε βάθος και ύψος. Οι απόπειρες όμως αυτές δεν αλλάζουν τη γενική κατάσταση, δεδομένου μάλιστα ότι η ακαδημαϊκή μόρφωση ανήκει στο οριζόντιο επίπεδο, και γι' αυτό είναι

ανίκανη να δώσει **<u>αυθεντική πνευματική πείρα</u>**, δηλαδή την **<u>εμπειρία της μετανοίας και της καθαράς προσευχής</u>**.

Ο μοναχισμός είναι κάτι άλλο· είναι διδασκαλία ευσεβείας, επιστήμη προς υπέρβαση του θανάτου. Τα μοναστήρια [//61] και η έρημος δίνουν την ελευθερία να παραδοθεί ο άνθρωπος στο πένθος της μετάνοιας σε τέτοιο βαθμό, που ο κόσμος σχεδόν ποτέ δεν επιτρέπει. Με την έννοια αυτή στον μοναχισμό υπάρχει μόρφωση ανώτερης τάξεως σε σύγκριση με την ακαδημαϊκή. Αλλά και **όταν ο μοναχός κατανοήσει την κατάσταση αυτή των πραγμάτων**, όπως εγώ μπορώ να μαρτυρήσω, **δεν περιφρονεί την ακαδημαϊκή μόρφωση, <u>πράγμα που θα ήταν όχι απλώς σφάλμα αλλά και αμαρτία</u>**. Πολύ συχνότερα σφάλλουν οι ακαδημαϊκοί θεολόγοι αγνοώντας την υπαρκτική εμπειρία του αυθεντικού μοναχισμού και την ανεκτίμητη σπουδαιότητα του για τη ζωή όλης της Εκκλησίας, όλου του Χριστιανισμού.

Ο άγιος Σιλουανός αναφέρει στις γραφές του: «Άλλο πράγμα είναι να πιστεύει κανείς στον Θεό και άλλο να Τον γνωρίζει»[8]. Βέβαια ο άγιος είχε υπ' όψιν του τον εαυτό του πριν και μετά την εμφάνιση του Χριστού σε αυτόν. Ο μοναχός τοποθετείται στο θέμα αυτό ως εξής: Όταν υπάρχει το πλήρωμα της μοναχικής εμπειρίας, η επιστημονική μόρφωση δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο, γιατί το Πνεύμα μαρτυρεί μέσα μας τη σωτηρία. Αλλά και αν κάποιος αποκτήσει την «πληρότητα», δηλαδή την άκρως εφικτή για τα ανθρώπινα μέτρα ποσότητα θεωρητικών γνώσεων, η εμπειρία της ζωντανής Θεοκοινωνίας παραμένει απαραίτητη για τη σωτηρία του.

Και πάλι στις γραφές του αγίου Σιλουανού βρίσκουμε: «Αν είσαι θεολόγος, προσεύχεσαι καθαρά. Αν προσεύχεσαι [//62] καθαρά, τότε είσαι θεολόγος»[9]. Στο πρώτο μέρος της εκφράσεως αυτής, με τον όρο «θεολόγος» υποδηλώνεται η οντολογική διαμονή του ανθρώπου εν τω Θεώ. Το δεύτερο μέρος επαναλαμβάνει ουσιαστικά το περιεχόμενο του πρώτου. Εδώ δημιουργείται η εντύπωση ότι δεν υπάρχει καθόλου χώρος για ακαδημαϊκούς τίτλους.

Παρόμοια κατανόηση των πραγμάτων χαρακτήριζε τους μοναχούς των πρώτων αιώνων της εμφανίσεως του μοναχισμού στην Αίγυπτο. Βρίσκουμε παρόμοια πορεία σκέψεως στη ζωή και τους λόγους του οσίου Αντωνίου του Μεγάλου, και αργότερα σε πολλούς άλλους Πατέρες, που διέλαμψαν με αγιότητα και πλούσια γνώση.

Ύμνος 48

Ποιος είναι ο μοναχός και ποια η εργασία του

---

[8] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, 2010, σ. 104. Πρβλ. και σ. 431.

[9] Ό.π., σ. 171. Πρόκειται για κάπως παραλλαγμένη διατύπωση φράσεως που αποδίδεται καταρχήν στον όσιο Νείλο τον ασκητή, ενώ σύμφωνα με τις νεότερες έρευνες ανήκει στον Ευάγριο τον Ποντικό.

και σε ποιο ύψος θεωρίας αυτός έφθασε[10]

Ο μοναχός που είναι καθαρός από τον κόσμο
και μιλά συνεχώς μόνο με τον Θεό,
βλέποντας βλέπεται, αγαπώντας αγαπάται
και φως γίνεται λαμπόμενος αρρήτως·
δοξαζόμενος νομίζει ότι περισσότερο φτωχαίνει
και όσο οικειούται τόσο ξένος νομίζει ότι είναι.
[//63] Ώ ξένο και άφραστο θαύμα σε όλους!
Είμαι φτωχός για τον άπειρο πλούτο
και κατέχω πολλά μην έχοντας τίποτε
και λέγω· Διψώ για πολύ νερό
και ποιός θα μου δώσει, ό,τι έχω πλουσίως,
και πού θα βρω αυτόν που βλέπω κάθε μέρα;
Και πώς θα κρατήσω, αυτό που υπάρχει μέσα μου;
Και στον έξω κόσμο καθόλου δεν φαίνεται;
Όποιος έχει αυτιά να ακούσει, ας ακούσει
εννοώντας αληθινά τα λόγια ενός αγραμμάτου!

[//64]

2. Η ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΜΑΣ ΖΩΗ

Είμαι ευγνώμων στην Πρόνοια του Θεού για μας. Στο μικρό μας μοναστήρι είμαστε όλοι από διάφορες χώρες, γλώσσες και κουλτούρες· δεν έχουμε κοινή καταγωγή. Θέλουμε όμως να ζήσουμε χριστιανικά πέρα από τις εθνικές συνειδήσεις, τους «βιολογικούς πατριωτισμούς» και τους άλλους παρόμοιους περιορισμούς· και αυτό χωρίς απόρριψη ή καταφρόνηση προς τις πραγματικότητες της πρόσκαιρης υπάρξεως. Κάνουμε αγώνα να προσευχόμαστε για όλο τον κόσμο, για όλο τον Αδάμ. Σε αυτό συνεργεί και το γεγονός ότι βρισκόμαστε έξω από τις περιοχές των τοπικών Ορθοδόξων Εκκλησιών, όπου οι κοινωνικές συνθήκες της εποχής μας στον ένα ή τον άλλο βαθμό οδηγούν στην απομόνωση από τις άλλες, έστω και αδελφές Εκκλησίες, και αναγκάζονται «να μαρτυρούν την αφοσίωση τους στα πατριωτικά ιδεώδη», για να μην προκαλούν τις κρατικές αρχές με τη διαφορετική πορεία που επιλέγουν. Εμείς, ως ασήμαντη μειονότητα εδώ στην Αγγλία, είμαστε ελεύθεροι από πιέσεις που υποβιβάζουν το επίπεδο της χριστιανικής ελευθερίας. Έστω και σε πολύ περιορισμένες περιπτώσεις, μας επιτρέπεται ωστόσο να ανάψουμε στις καρδιές των ανθρώπων το πυρ που έφερε ο Χριστός· να μαρτυρήσουμε για το ασύγκριτο προνόμιο να είναι κάποιος χριστιανός.

---

[10] Τον ύμνο αυτό που μετέφρασε στα ρωσικά ο Γέροντας και τον παρέθεσε στο τέλος του κεφαλαίου αυτού, παραθέτουμε εδώ σε νεοελληνική μετάφραση, Syméon le Nouveau Théologien, Hymnes III, έκδ. J. Koder, Sources Chrétiennes, τόμ. 156, σ. 188.

Η ζωή εδώ στο «Old Rectory» αποτελεί για μας καινούργια [//65] εμπειρία[11], και απέχει ακόμη πολύ από την περίοδο εκείνη, από την οποία θα μπορούσαμε να βγάλουμε οποιοδήποτε συμπέρασμα για το μέλλον.

Το πείραμα μας δεν είναι επιστημονικό, με την έννοια ότι δεν το οργανώσαμε εμείς οι ίδιοι. Επιπλέον, δεν βλέπουμε ακόμη ούτε τη δυνατότητα μας τέτοιας «οργανώσεως», εφόσον η έμφαση τοποθετείται στην έκφραση δύο ελευθεριών, της Θείας και της ανθρώπινης. Ούτε η μία είναι προκαθορισμένη ούτε η άλλη. «Ουδείς δύναται ελθείν προς Με, εάν μη ο Πατήρ ο πέμψας Με ελκύση αυτόν», είπε ο Κύριος (Ιωάν. 6,44). Η δική μας τοποθέτηση είναι μάλλον παθητική. Με άλλα λόγια, δεν διαθέτουμε ενεργητική δραστηριότητα για να προσελκύσουμε σε μας οποιονδήποτε. Αφήνουμε το παν στην Πρόνοια του Δημιουργού των όλων. Μας είναι δύσκολο να εκδηλώσουμε πρωτοβουλία, ακόμη και εξαιτίας του ότι δεν είμαστε σε θέση να εξασφαλίσουμε από υλικής πλευράς τη ζωή αυτών που προσέρχονται σε μας. Οι προσερχόμενοι διακινδυνεύουν να χάσουν τα πάντα στο κοινωνικό επίπεδο, χωρίς να εξασφαλίζονται στο επίπεδο του Πνεύματος. Δεν επιτρέπουμε στον εαυτό μας να περιμένουμε από αυτούς τέτοιον βαθμό αποφασιστικότητος, ώστε να είναι διατεθειμένοι να υπομείνουν όλες τις δοκιμασίες που συναντάμε. Παρ' όλη τη φτώχια μας μοιραζόμαστε μαζί τους τα πάντα με θετικό τρόπο, χωρίς να ζητάμε από αυτούς τίποτε.

Δεν αποκλείεται η πρώτη μας αυτή εμπειρία να δώσει στο μέλλον τις βάσεις σε άλλους μοναστικούς κύκλους να [//66] βαδίσουν με πιο σίγουρο και, αν μου επιτρέπεται θα έλεγα, με πιο λογικό τρόπο. Στις νέες συνθήκες του εκκοσμικευμένου επιστημονικοτεχνικού κόσμου, η «μορφή» μοναχικής ζωής, έτσι όπως διαμορφώνεται, μας είναι «αδιανόητη», αλλά εξαιτίας των περιστάσεων μπορεί να φανεί η πιο πραγματική για τις επερχόμενες γενεές.

Δεν κηρύττω· επιτρέπω στον εαυτό μου να συνομιλεί ελάχιστα, ώστε θα έλεγε κανείς πως λίγο με απασχολεί η «κατάρτιση» αυτών (μοναχών ή κοσμικών ενοριτών) που προσέρχονται σε μένα. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι κατά την παραμονή μου στον Άθω κατάλαβα ότι σε παρόμοια κοινή ζωή το σημαντικότερο μάθημα είναι το παράδειγμα, ο «τρόπος» της ζωής και όχι τα λόγια. Όσο και αν πληθαίνει η διδαχή με λόγια, αν δεν υπάρχει ζωή που να αντιστοιχεί στον λόγο μας, μάλλον στον λόγο του Χριστού, όλα αποβαίνουν μάταια.

Ήδη από την αρχή της εγκαταβιώσεως μας στην Αγγλία έλεγα πολλές φορές στους μοναχούς μου να μην περιμένουν από μένα «παράδειγμα» άξιο προς μίμηση. Λέγοντας αυτό, είχα πρωτίστως υπ' όψιν μου τον εξωτερικό τρόπο ζωής, την ασκητική ένταση στο επίπεδο της νηστείας, των αγρυπνιών και τα παρόμοια. Στα βάθη όμως της ψυχής μου υποθέτω ότι γνώρισα από τον άγιο Σιλουανό κάτι που θα ήθελα όλοι να μιμηθούν. Από την αρχή των νεανικών μου χρόνων με κυρίευσε διακαής πόθος να «προσλάβω» μέσα μου το πλήρωμα της ζωής· να υπερνικήσω τον θάνατο, η πνοή του οποίου ακατάπαυστα με τρόμαζε με την παρουσία της. Όταν λοιπόν ήμουν περίπου δεκαοκτώ [//67] χρονών,

---

[11] Ο Γέροντας αναφέρεται στο τέλος της δεκαετίας του '60.

αισθάνθηκα με μεγάλη ένταση ότι όλα τα παρερχόμενα χάνουν κάθε νόημα, αν δεν υπάρχει πίσω από αυτά η Θεία Αιωνιότητα. Με άλλα λόγια, όλη η δύναμη της σκέψεως, όλη η ζέση του πόθου του πνεύματος μου συγκεντρώνονταν στην αναζήτηση της Θείας αυτής Αιωνιότητος. Είναι δύσκολο, μάλλον αδύνατον να περιγράψω τη μυστηριώδη αυτή διαδικασία, την τόσο έντονη και τόσο ταχεία· η ταχύτητα του φυσικού φωτός δεν είναι τίποτε μπροστά στην ταχύτητα των κινήσεων του πνεύματος μας. Εκείνα τα χρόνια έμαθα ότι ο Θεός δημιούργησε το πνεύμα μας με τέτοιον τρόπο ώστε σε μια στιγμή να μπορεί να προσλάβει την απειρότητα του Είναι. Όταν όμως εμφανίζεται σε μας το φως της Θεότητος, τότε πραγματικά σε απείρως βραχύ διάστημα βλέπουμε την απεραντοσύνη του πνευματικού κόσμου. Αλλά παρατήρησα επίσης ότι, πριν από «την απείρως βραχεία στιγμή αποκαλύψεως», περνάνε πολλές βαθμίδες εξελίξεως, εκλεπτύνσεως της πνευματικής μας αντιλήψεως. **Ακόμη και στη Θεομήτορα η αποκάλυψη δόθηκε σταδιακά και όχι αμέσως, σε μία στιγμή**. Αν πάρουμε ως αρχή την αποκάλυψη που Της δόθηκε κατά την ημέρα του Ευαγγελισμού, τότε το τέλος της πρέπει να το τοποθετήσουμε στην εμφάνιση του Χριστού σε Αυτήν μετά την Ανάσταση, την Ανάληψη Του, και έπειτα την Κάθοδο του Αγίου Πνεύματος. Επιπλέον, ίσως και την ώρα της Κοιμήσεως Της έλαβε και νέα προσθήκη σε αυτό που γνώρισε προηγουμένως, και τότε μόνο προσέλαβε το πλήρωμα της Θείας Ζωής στο προσωπικό Της είναι.

Αυτό περίπου πρέπει να συμβεί και σε μας. Κάθε φορά όμως που μας εμφανίζεται το Άκτιστο Φως, μας παρέχει [//68] την αίσθηση της Θείας απειρότητος, και με ριζικό τρόπο αλλάζει όλο τον άνθρωπο. Ο άγιος Σιλουανός, μιλώντας για την εμφάνιση του Χριστού σε αυτόν, σημειώνει το «αιφνίδιο» της εμφανίσεως αυτής και την ένταση της, ώστε, αν η όραση διαρκούσε έστω και μια στιγμή ακόμη, η ψυχοφυσική σύσταση του δεν θα μπορούσε να αντέξει, και ως άνθρωπος θα πέθαινε[12]. Και στη Γραφή βλέπουμε ότι η εμφάνιση του Θεού, δηλαδή το να δει κάποιος τον Θεό, σήμαινε επίσης ότι είναι αδύνατον πλέον σε αυτόν να παραμείνει ζωντανός (βλ. Κριτ. 13,22· Ησ. 6,5).

Η μετοίκηση μας στην Αγγλία ήταν άλμα στο άγνωστο. Είχα πολύ λίγους οικονομικούς πόρους, και αυτοί εξαντλήθηκαν γρήγορα. Δημιουργήθηκε απελπιστική κατάσταση. Προσευχόμασταν στον Θεό να στερεώσει το έργο των ασθενών χειρών μας: ένα Θυσιαστήριο για προσφορά της αναίμακτης θυσίας. Τότε άγγιξε την καρδιά μου η χάρη, την οποία διερμήνευσα ως εξής: «Αν κατά το προηγούμενο διάστημα βίωσες τη Λειτουργία με τον οφειλόμενο τρόπο, τότε να είσαι ευγνώμων για το παρελθόν και να μη βασανίζεσαι με σκέψεις για το μέλλον!». Κι εγώ ευχαρίστησα τον Κύριο για ό,τι είχα δεχθεί πέρα από κάθε ελπίδα, και οι ανησυχίες μου για το μέλλον έγιναν λιγότερο πιεστικές.

Ήμουν αληθινά πλήρης από ευγνωμοσύνη προς τον Θεό για την πλούσια ευλογία που μας χάρισε. Με παράδοξο όμως τρόπο αντιλήφθηκα ότι, **αν είχα φτάσει τη Λειτουργία στις αυθεντικές της διαστάσεις, αν είχα γίνει κοινωνός**

---

[12] Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σ. 3.

[//69] **_σε μεγαλύτερο βαθμό εκείνης της αγάπης που κατέβασε τον Χριστό στη γη και έπειτα τον ανέβασε στον Γολγοθά, τότε ίσως δεν θα είχα την ανάγκη να επαναλαμβάνω την πράξη αυτή πολλές φορές για μισό ήδη αιώνα_**.

Ο Κύριος τέλεσε τη λειτουργία Του μόνο μία φορά, αλλά αυτή μένει με όλη τη δύναμη και απεραντοσύνη της σε όλους τους αιώνες και πέρα από αυτούς. **Εμείς δεν κατορθώνουμε να συμμετέχουμε πλήρως στην επίγεια ζωή του Ιησού Χριστού, γι' αυτό έχουμε ανάγκη να επαναλαμβάνουμε την ιεροπραξία αυτή**, ώστε να αποτυπωθεί βαθύτερα στο «σώμα» του είναι μας, να αυξηθεί μέσα μας η Θεία αγάπη και να κυριαρχήσει σε όλο το είναι μας και τώρα και στην ερχόμενη Βασιλεία.

«Ελυτρώθητε εκ της ματαίας υμών αναστροφής … τιμίω αίματι ως αμνού αμώμου και ασπίλου Χριστού, προεγνωσμένου μεν προ καταβολής κόσμου …» (Α' Πέτρ. 1,18-20). Κατανοούμε τη λύτρωση μας στο ότι σε μας τώρα, σε όλο τον κόσμο, σε όλους τους λαούς, κηρύχθηκε «μετάνοια και άφεσις αμαρτιών» στο Όνομα του Ιησού, ο Οποίος έπαθε και αναστήθηκε (πρβλ. Λουκ. 24, 46-47). Προ Χριστού κανένας δεν είχε πλήρη γνώση των οδών που οδηγούν στη Βασιλεία της Πατρικής αγάπης. Σε μας τώρα έχει αποκαλυφθεί το μυστήριο αυτό. Με την πίστη στον Χριστό κατέρχεται σε μας η χάρη του Αγίου Πνεύματος, που μας διδάσκει και συνεργεί στην τήρηση των εντολών για την αγάπη προς τον Θεό και την αγάπη προς τον πλησίον. Εδώ έγκειται η λύτρωση μας. Ο σταυρικός θάνατος του Ιησού Χριστού δεν μας λυτρώνει «δικανικά», για να μην [//70] πω αυτόματα, χωρίς εμείς να αλλάξουμε ριζικά με ολοκληρωτική μετάνοια και να αρχίσουμε να ζούμε με το πνεύμα των εντολών του Ευαγγελίου. Χωρίς μετάνοια δεν είμαστε ικανοί να λάβουμε την άφεση. Η **μετάνοια** όμως **σημαίνει _ριζική αλλαγή του τρόπου κατανοήσεως των πραγμάτων που αφομοιώσαμε στην κατάσταση της πτώσεως_**.

Η λύτρωση δεν συντελείται με τη μονόπλευρη πράξη του Θεού. Και η θέωση επίσης είναι διπλή πράξη: του Θεού που παρέχει και του ανθρώπου που προσλαμβάνει. Ο Θεός δεν ενεργεί δια της βίας. Και η σωτηρία δεν έρχεται αυτομάτως για τις «αξιομισθίες» του Χριστού. **Η χάρη, η σωτηρία, η θέωση, όλα όσα προέρχονται από τον Θεό είναι καθαρή δωρεά, _αλλά για να την προσλάβουμε περνάμε από τον δύσκολο αγώνα της «κενώσεως» με μετάνοια_, γιατί διαφορετικά δεν αναπτύσσεται μέσα μας η ικανότητα για την αφομοίωση της Θείας μορφής του Είναι**. Ενδέχεται, κατά τη διάρκεια της ζωής μας μέσα στο σώμα αυτό, να μη φθάσουμε τα βάθη της κενώσεως, πράγμα που μπορεί να μας δοθεί ακόμη και κατά τη στιγμή του θανάτου μας.

Επαναλαμβάνω: Κανένας από τους ανθρώπους δεν έφθασε σε εξαντλητική πληρότητα την κένωση του Χριστού. Αλλά σε αυτούς που Τον πιστεύουν δίνεται οπωσδήποτε οντολογική εμπειρία των παθών Του, γιατί διαφορετικά θα ήταν αδύνατον να πιστεύουν και να γνωρίζουν Αυτόν έτσι, όπως τον γνώρισαν εκατομμύρια άνθρωποι κατά τις δύο χιλιετίες που πέρασαν. Μιλώ για την αναγκαιότητα κάποιας «αναλογίας» στη ζωή μας με τη ζωή του Ιδίου του Ιησού. Ο Ίδιος μιλούσε γι' αυτό με τον ακόλουθο τρόπο: «Εγώ ειμι το φως του κόσμου» (Ιωάν. 8,12). Σε άλλη [//71] περίπτωση απευθυνόμενος προς τους μαθητές

και ίσως προς τον λαό: «Υμείς εστε το φως του κόσμου» (Ματθ. 5,14). Ο Κύριος παρουσίασε αναλογία ανάμεσα σε Αυτόν, ως άναρχο Φως, και σε μας τους πιστούς Του, ως αντανακλώμενο φως. Δεν υπάρχει πλήρης ταυτότητα, αλλά πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει κάποια αναλογία.

Αυτοεξουδένωση, κένωση ως τον Άδη, αναμένει τον χριστιανό, «τον θέλοντα ευσεβώς ζην» (Β΄ Τιμ. 3,12). Αυτός είναι ο τρόπος υπάρξεως που μας αποκαλύφθηκε από τον Τριαδικό Θεό της αγάπης.

Η αγάπη, η σοφία, η παγγνωσία, η δημιουργική δύναμη μπορούν να είναι κατηγορήματα μόνο του Προσωπικού Θεού. Ο σύνδεσμος με Αυτόν οδηγεί στο «περισσόν ζωής» (βλ. Ιωάν. 10,10).

Η ζωή μας στο Έσσεξ δεν προβάλλεται ως πρότυπο μιμήσεως για οποιονδήποτε. Οικοδομούμε τη ζωή μας στην πραγματικότητα των συνθηκών που μας δόθηκαν· έτσι, δεν έχουμε τη δυνατότητα της πλήρους τηρήσεως των εξωτερικών μορφών που δημιουργήθηκαν κατά τους τελευταίους αυτούς αιώνες. Κάποιος ίσως αποκαλέσει «κλασικό μοναχισμό» όσα δημιούργησαν οι προγενέστεροι μας Πατέρες, οι πλησιέστεροι σε μας, αλλά εγώ προσωπικά αισθάνομαι μεγαλύτερη έλξη προς τους πρώτους αιώνες της εμφανίσεως της μεγάλης ασκητικής παράδοσης της Εκκλησίας μας. Στα όρια των τοπικών εκκλησιών (Ελλάδος, Ρωσίας, Άθω, Βουλγαρίας, Σερβίας, Ρουμανίας κ.ά.) διατηρούνται ακόμη από αδράνεια οι συνηθισμένοι θεσμοί, ενώ παντού, ακόμη και στο Άγιον Όρος, εισάγονται βαθμηδόν [//72] αλλαγές, που προκαλούνται από τις διαφορές των νέων γενεών από τις παλιές. Αλλαγές παρατηρούνται σε όλα τα επίπεδα. Οι σύγχρονοι μας δεν έχουν ούτε τη φυσική ούτε την ψυχική αντοχή ώστε να μπορούμε να τους αντιπαραβάλουμε με τους Πατέρες. Στον μοναχισμό προσέρχονται όλο και περισσότερο μορφωμένοι άνθρωποι, καλλιεργημένοι διανοητικά, αλλά που έχουν ζήσει σε περιβάλλον όπου απουσιάζει σχεδόν τελείως η προσευχή, άσχετο με πνευματικά βιώματα οικεία σε νήπια, σε παιδιά, σε νέους και τα παρόμοια. Άλλαξαν και συνεχίζουν να αλλάζουν με γρήγορο ρυθμό οι κοινωνικές και οικονομικές δομές των κρατών. Μερικά από τα δυτικά μοναστήρια αναγκάστηκαν ήδη να προχωρήσουν στη βιομηχανοποίηση των εργαστηρίων παραγωγής τους, που δεν απαιτεί ιδιαίτερη οργάνωση και μεγάλο ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και αυτό δεν είναι σε όλους προσιτό από οικονομικής πλευράς κλπ. Δεν έχω σκοπό να προχωρήσω σε λεπτομερή ανάλυση όλων των αλλαγών, τόσο των εξωτερικών και πολιτικών όσο και των εσωτερικών, ψυχικών, που οδηγούν στην αναγκαιότητα να βρεθεί λύση γι΄ αυτά τα ζωτικά προβλήματα.

Η γνωριμία μου με τον πιο κλασικό μοναχισμό του Άθω μου έδωσε την τόλμη να μη σταματήσω στις εξωτερικές δυσκολίες του αιώνα μας, αλλά με τρόπο άγιο και ισχυρό να παραμείνω στα μη παρερχόμενα στοιχεία της ασκητικής μας παράδοσης. Κατά το μέτρο του δυνατού και εμείς δεν απορρίπτουμε τις μορφές ενδυμασίας που καθιερώθηκαν για την τήρηση των σπουδαιότερων λειτουργικών παραδόσεων, των τυπικών των ακολουθιών, αλλά η [//73] προσοχή μας στρέφεται κυρίως στην εκπαίδευση των προσερχομένων στο επίπεδο της θεολογίας, της κατανοήσεως των ασκητικών αρχών που πραγματικά

δωρήθηκαν στην ανθρωπότητα από το Άγιο Πνεύμα. **Αναζητούμε οδούς για να εμβαθύνουμε στη μετάνοια μας**, να αποκτήσουμε με το πένθος αυθεντική προσευχή, που να φθάνει ως τον Ύψιστο, να επωφεληθούμε από τους καρπούς της μοναχικής υπακοής. Εκτιμάμε όλα όσα οι προγενέστερες γενεές κατόρθωσαν με σκληρό αγώνα τηρώντας την εντολή του Θεού, «Τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου» (Ματθ. 15,4), δηλαδή **να τιμήσεις όχι μόνο αυτούς ως ζωντανά πρόσωπα, αλλά και τις γνώσεις που απέκτησαν στη μακρά τους πορεία**. Αυτό τηρείται αυστηρά στην επιστημονική ανάπτυξη, όπου η οικοδομή της περαιτέρω κουλτούρας αποτελεί πλουτισμό προγενέστερης γνώσεως. Μας είναι αδύνατον να «εμπλουτίσουμε» την Αποκάλυψη που μας δόθηκε Άνωθεν. **Δεν ελπίζουμε να προχωρήσουμε πέρα από την πείρα των Αποστόλων και των Πατέρων**, αλλά προσπαθούμε να βαδίσουμε στα ίχνη τους ως την έσχατη δύναμη μας. **Σκοπός όλων των χριστιανικών γενεών είναι να μη μειώσουν τη δωρεά του Θεού προς την ανθρωπότητα με τη Σάρκωση του Λόγου και την Κάθοδο του Αγίου Πνεύματος**. Έτσι αντιλαμβανόμαστε τη θέση μας.

Δεν έχουμε ειδικό μοναστικό τυπικό. Προσπαθούμε διαρκώς να είμαστε σε εντατική προσοχή και να αντιδράμε σε όλες τις περιστάσεις με τον τρόπο που αρμόζει. Όταν μας ερωτούν γιατί δεν έχουμε παγιωμένα τυπικά, απαντάμε: «Στην εποχή μας δεν μπορούμε να προβλέψουμε ποιες αλλαγές μπορούν να προκύψουν αύριο σε κάθε [//74] σχέση. Κάθε ιστορική μορφή είναι συμβατική. Αναλλοίωτος μένει μόνο ο τρόπος της ζωής που τέθηκε ως θεμέλιο της οδού προς τη σωτηρία· της οδού εκείνης, που μας υπέδειξε ο Χριστός και αφομοιώθηκε από τους θαυμαστούς αρχαίους Πατέρες μας». Οδός για μας είναι η ελευθερία «ή Χριστός ημάς ηλευθέρωσεν» (Γαλ. 5,1). Αλλά η απουσία τυπικού μπορεί να πάρει δύο μορφές: η μία βρίσκεται «χαμηλότερα από τον τύπο», και η άλλη «υπερβαίνει κάθε τύπο». Αυτό μοιάζει με το θέμα που σχετίζεται προς την εξουσία. Υπάρχει αναρχία φοβερή, εγκληματική, αλλά υπάρχει και άλλη, Θεία, που βρίσκεται επάνω από κάθε εξωτερικό νόμο (βλ. Α΄ Κορ. 15,24). Εκεί όπου πνέει το πνεύμα της αγάπης, εκεί δεν απομένει χώρος για νομικούς κανονισμούς. Η μείωση της αγάπης, η εμφάνιση παραβάσεων εναντίον της αγάπης αυτής μας τοποθετεί μπροστά στην ανάγκη να θέσουμε φραγμούς στην εγκληματικότητα.

Ο απόστολος Παύλος γράφει προς τους Γαλάτες: «Τι ουν ο νόμος: Των παραβάσεων χάριν προσετέθη … (μετά την πτώση)» (Γαλ. 3,19). Ο νόμος είναι δοσμένος από τον Θεό. Ο νόμος είναι άγιος (βλ. Ρωμ. 7,12). Ο νόμος παιδαγωγούσε αυτούς που ζούσαν στην αμαρτία, για να αναγνωρίσουν την αμαρτία. Με την έννοια αυτή ο νόμος είναι παιδαγωγός προς τη δικαιοσύνη, αλλά μόνο μέχρι ορισμένα όρια, γιατί ο παλαιοδιαθηκικός νόμος «ουδέν ετελείωσεν» (Εβρ. 7,19), έστω και αν δόθηκε από τον Θεό. Για μας τους χριστιανούς ο παντέλειος κανόνας της αλήθειας είναι οι εντολές του Χριστού. Όλοι οι άλλοι νόμοι είναι επακόλουθα παραβάσεων που δεν ισχύουν όμως για τους δικαίους. «Δικαίω νόμος ου κείται, ανόμοις δε και ανυποτάκτοις, [//75] ασεβέσι και αμαρτωλοίς, ανοσίοις και βεβήλοις, πατρολώαις και μητρολώαις, ανδροφόνοις, πόρνοις, αρσενοκοίταις, ανδραποδισταίς, ψεύσταις, επιόρκοις, και εί τι έτερον τη υγιαινούση διδασκαλία αντίκειται, κατά το ευαγγέλιον της δόξης

του μακαρίου Θεού, ό επιστεύθην εγώ» (Α΄ Τιμ. 1,9-11). Αγωνιζόμαστε να μη λησμονήσουμε τους λόγους του Κυρίου: «Εάν μη περισσεύση η δικαιοσύνη υμών πλείον των γραμματέων και φαρισαίων (του νόμου του Μωυσέως), ου μη εισέλθητε εις την Βασιλείαν των ουρανών» (Ματθ. 5,20).

Κάθε εξωτερικός «τύπος» είναι κατώτερος από το σχέδιο του Θεού για τον άνθρωπο. Οι Πατέρες, οι θεμελιωτές του μοναχισμού, οδηγούσαν τους μαθητές τους προς την τελειότητα με τυπικά και κανόνες, χωρίς ποτέ να διαφεύγει την προσοχή τους ότι «το Σάββατον δια τον άνθρωπον εγένετο, ουχ ο άνθρωπος δια το Σάββατον· ώστε Κύριος εστιν ο Υιός του ανθρώπου και του Σαββάτου» (Μαρκ. 2,27-28). Ό,τι λέχθηκε για το Σάββατο αφορά κάθε είδος ιδρυμάτων, τυπικών και παρομοίων προς αυτά εξωτερικών μορφών οργανώσεως, ιδιαίτερα όταν αυτά απολυτοποιούνται στη συνείδηση των ανθρώπων.

Οι θεσμοί είναι απαραίτητοι στην αρχή. Όταν όμως διαρκούν ως το τέλος της ζωής, γίνονται εμπόδιο για την πνευματική ανάπτυξη ως την πλήρη πραγμάτωση της θείας εικόνας, ως την εξομοίωση με τον Χριστό.

Ακόμη και στην Ορθόδοξη Εκκλησία μας είναι δυνατόν κάποτε να παρατηρήσουμε στην πράξη ότι ο άνθρωπος βρίσκεται μειωμένος μπροστά στο «Σάββατο». Ενόσω ήταν ζωντανοί οι Πατέρες, την οφειλόμενη προσαρμογή [//76] των τυπικών την εξασφάλιζαν οι ίδιοι. Στις μάζες δεν έχει ακόμη υπερνικηθεί η πρωτόγονη συνείδηση. **Πόσος χρόνος θα χρειαστεί στην ανθρωπότητα, για να υπερπηδήσει τον φραγμό αυτό, ώστε να εισέλθει στη Βασιλεία της ελευθερίας των «τέκνων του Θεού», για τα οποία ο μοναδικός νόμος του αιωνίου είναι τους συνίσταται στην αμετάθετη παραμονή στην Πατρική Αγάπη;** (βλ. Ιωάν. 15,10).

Ούτε η προσευχή της Γεθσημανή ούτε ο Γολγοθάς του Χριστού δεν θα τελειώσουν, ωσότου υπάρχει ο κόσμος αυτός. Έτσι, ο απόστολος Παύλος «ανταναπληροί τα υστερήματα των θλίψεων του Χριστού εν τη σαρκί αυτού υπέρ του σώματος Αυτού, ό εστιν η Εκκλησία» (πρβλ. Κολ. 1,24). Ο Χριστός έπασχε και πάσχει όχι μόνο στη σάρκα εκείνη που προσέλαβε και έφερε κατά τη διάρκεια της επίγειας ζωής Του, αλλά και στη σάρκα όλων των πιστών που Τον ακολουθούν. Έτσι θα γίνεται, μέχρι να καθαρισθεί μέσα μας ο χώρος για την παραμονή σε μας μόνου του Χριστού: «Ζω δε ουκέτι εγώ, ζη δε εν εμοί Χριστός» (Γαλ. 2,20).

Αν θεωρήσουμε τις επιτυχίες ή τις αποτυχίες μας ως κριτήριο της δικαιοσύνης ή της αδικίας μας, τότε θα παραμείνουμε δούλοι του κόσμου αυτού και δεν θα γίνουμε δούλοι του Χριστού. Για να υπηρετήσουμε τον Χριστό ολοκληρωτικά, **είναι απαραίτητο να ελευθερωθούμε από την εξουσία του κόσμου επάνω μας**. Το να αγνοούμε την κρίση των ανθρώπων μπορεί να είναι συνέπεια καταφρονήσεως τους· και αυτό είναι άσχημο. **Το να κρινόμαστε όμως πρωτίστως με τον λόγο του Θεού, ανεξάρτητα από την εντύπωση που δημιουργούμε στους άλλους, αυτό μας προσεγγίζει στην ελευθερία που μας δώρισε ο Χριστός** (βλ. Γαλ. 5,1).

[//77] Όταν ακολουθεί κάποιος ακλινώς τις εντολές του Χριστού, θα έρθει αναπόφευκτα σε «σύγκρουση» με τον κόσμο. Είναι απαραίτητη η ανδρεία, για να

αποφασίσει τη σύγκρουση αυτή που προσλαμβάνει παράδοξες και οδυνηρές μορφές. Όλο το είναι μας (νους, ψυχή, σώμα) πάσχει, διότι κατά παράδοξο τρόπο η εντολή του Χριστού για την αγάπη μας φέρνει σε αντίθεση προς εκείνους για τους οποίους μας δόθηκε η εντολή να αγαπάμε. Η αντίφαση αυτή δημιουργείται, διότι η συντριπτική πλειονότητα επιχειρεί να τοποθετήσει τον Χριστό στο στενό πλαίσιο των γήινων επιθυμιών της, σκέψεων και παθών. Ώ, άνθρωπε, εικόνα του Απολύτου Θεού, πόσο ελαττώθηκες στα δικά σου βεβαίως μάτια!

Όταν κάποιος έχει δεχθεί τη δωρεά να δει την «εικόνα του Θεού» στην «αρχική» μορφή της, υποφέρει η καρδιά του έπειτα να την βλέπει διαστρεβλωμένη. Η πτώση είναι τόσο φοβερή, που καμιά εργασία, καμιά προσευχή δεν οδηγεί απαραιτήτως προς το ποθητό αποτέλεσμα. Η αντίθεση της μάζας των ανθρώπων προς το πνεύμα του Χριστού είναι υπερβολικά μεγάλη. Στη θλιβερή παράσταση μας ενώπιον του Θεού για όλο τον κόσμο, η ψυχή βυθίζεται σε απόγνωση. Σκοτεινό τείχος, αδιαπέραστο από το φως, ορθώνεται μπροστά στο πνεύμα μας. Και αν το Πνεύμα του Θεού κατά την προσευχή αυτή δεν μας οδηγήσει στον χώρο όπου λησμονείται ο κόσμος, τότε κυριαρχεί κάποια, έστω και μικρή, ομοίωση προς τη «Γεθσημάνια καταπόνηση». Είναι αληθινή η διδαχή του μακαρίου Γέροντα Σιλουανού ότι, όταν η ψυχή επιστρέψει από τη γλυκειά ανάπαυση που ζει κοντά στον Θεό, λησμονώντας τη [//78] γη, προς τη μνήμη του κόσμου, διαρκώς επιθυμεί για όλους με αυξανόμενη συμπόνια την ανεκδιήγητη γνώση της χαράς της εν τω Θεώ σωτηρίας.

Με βάση αυτά που αναφέραμε προηγουμένως, αποφασίσαμε να συγκεντρώσουμε τις μικρές μας δυνάμεις σε εκείνο που μας φαίνεται σημαντικότερο. Στον τόπο που μας δόθηκε από την Πρόνοια του Θεού να ζούμε, σε χώρα δυτικού πολιτισμού, δεν μπορούμε πάντοτε αδιακρίτως να δεχόμαστε ως μοναχούς όλους εκείνους που μας το ζητούν, διότι εδώ οι μοναχοί μας οφείλουν να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος μας. Έτσι, σε μερικούς προτείνουμε να μονάσουν σε ορθόδοξη χώρα. Στην εσωτερική όμως ζωή, χωρίς τυπικά, αναμένουμε από όλα τα μέλη της αδελφότητος μας να κατανοούν απόλυτα ότι ο καθένας πρέπει να έχει βαθειά συνείδηση υπευθυνότητος μπροστά στον Θεό και μπροστά στους αδελφούς και τις αδελφές. Η προσωπική αυτή ευαισθησία προς τις ανάγκες του κάθε άλλου μέλους και η ετοιμότητα να υπηρετήσει με αυταπάρνηση τις κοινές ανάγκες και όχι τα ατομικά συμφέροντα είναι απαραίτητες προϋποθέσεις. Χωρίς αυτές δεν θα σταθούμε ούτε πνευματικά ούτε υλικά. Η ουσιωδέστερη βεβαίως «στιγμή» είναι η Θεία Λειτουργία. Μη έχοντας τη δυνατότητα να οργανώσουμε την ησυχαστική παραδοσιακή ζωή μέσα στα σύγχρονα δεδομένα, ακολουθούμε τις συμβουλές των Πατέρων μας. Αγωνιζόμαστε να κρατήσουμε τη λειτουργική διακονία με φόβο και με την κατά το δυνατόν βαθειά αντίληψη του περιεχομένου της Θείας αυτής πράξεως που βρίσκεται στο θεμέλιο της σωτηρίας του κόσμου.

[//79] Θεωρούμε ότι μια τέτοια τάξη είναι ευνοϊκότερη για την προσωπική πνευματική πρόοδο κάθε αδελφού και κάθε αδελφής. Ο ορθόδοξος χριστιανικός «περσοναλισμός» είναι ο υψηλότερος αλλά και ο δυσκολότερος στόχος. Το να είναι κάποιος κατ' εικόνα Χριστού, να προσεύχεται για όλο τον κόσμο όπως και

για τον εαυτό του, ακολουθώντας το παράδειγμα του αγίου Σιλουανού, συνιστά κατεξοχήν την εν Χριστώ σωτηρία. Είθε να μας βοηθήσει ο Ίδιος ο Κύριος να προχωρήσουμε στην αγία αυτή οδό παρέχοντας μας Άνωθεν κάθε είδους δύναμη και σύνεση.

Προβάλλει ενώπιον μας η ανάγκη να συνδυάσουμε την προσευχητική και ασκητική πράξη μας με την κατά δύναμιν αφομοίωση της ορθόδοξης δογματικής συνειδήσεως, η οποία κείται ως θεμέλιο της πνευματικής ζωής. Μελετάμε τη θεολογία όχι τόσο ως ακαδημαϊκή ενασχόληση, όσο ως γνήσια εφαρμογή του πνεύματος της Αποκαλύψεως σε όλη τη ζωή μας. Η γνώση του Θεού είναι αχώρηστη από την αληθινή ευσέβεια. Αυτή βεβαίως η γνώση δεν έρχεται γρήγορα. Προηγείται η πληρέστερη μετάνοια και η πιο επίμονη πάλη με τα πάθη. Μόνο σε ενότητα με τη γνώση πραγματοποιείται ο μοναχικός αγώνας με πλήρη καταξίωση.

Ο ορθόδοξος μοναχός αγωνίζεται για την πρόσληψη της Αποκαλύψεως στην πληρότητα και την ακεραιότητα της. Ως εκ τούτου, είναι φυσικό γι’ αυτόν να παραδίδεται εξ ολοκλήρου στα χέρια του Θεού, του Δημιουργού μας. Αν σωτηρία είναι η θέωση του ανθρώπου, τότε πρέπει να την αναμένουμε από τον Ίδιο τον Θεό. Γι’ αυτήν πρέπει να εκπληρώνουμε την εντολή του Χριστού, δηλαδή να αγαπήσουμε τον Θεό μέχρι αυτομίσους (βλ. Λουκ. 14,26). Αναζητώντας [//80] το πλήρωμα των δωρεών του Θεού, οφείλουμε να παραδοθούμε με όλο το πλήρωμα της υπάρξεως μας: καρδιά-ψυχή, νους-πνεύμα, σώμα (βλ. Α’ Θες. 5,23).

Αντιλαμβανόμαστε την Ορθοδοξία «δυναμικά». Κανένας συνετός άνθρωπος δεν θα αποκαλέσει τον εαυτό του ακραιφνώς ορθόδοξο. Μόνο η Εκκλησία είναι Ορθόδοξη, ενώ εμείς οφείλουμε να προσπαθούμε για την πρόσληψη της διδαχής της στην πληρότητα και το αλάθητο της. Να είναι κάποιος ορθόδοξος σημαίνει να είναι άγιος κατά τη ζωή και τέλειος στη γνώση της Θείας Αλήθειας.

Η μοναχική αποταγή είναι θετική πράξη. Σκοπός της είναι ο κατά το δυνατόν πλήρης αυτοπροσδιορισμός ενώπιον του Θεού. Αυτό σημαίνει υπερνίκηση των γήινων απαιτήσεων. Η πράξη αυτή είναι στο βάθος της ένδειξη ζωντανής δυνάμεως της αιωνιότητος που ενεργεί μέσα μας. Εξωτερικά αυτό εκδηλώνεται με τη μορφή αρνήσεως. Η «αρνητική» αυτή άποψη φανερώνει ότι δεν έχουν υπερνικηθεί ακόμη μέσα μας τα πάθη, ο «νόμος της αμαρτίας» (βλ. Ρωμ. 7,23· 8,2).

Η ίδια η πράξη της αποταγής είναι μόνο η αρχή της νέας ζωής, που απέχει πολύ ακόμη από την πλήρη αφομοίωση της από εμάς. Μπροστά μας διανοίγονται υπερβολικά μεγαλειώδεις προοπτικές, που μας υποχρεώνουν να ελευθερωθούμε από όλα τα άλλα, να μη φοβηθούμε να διακινδυνεύσουμε τα πάντα, και να φθάσουμε ακόμη και ως τον θάνατο. Την πράξη αυτή της αποταγής ο μοναχός δεν την θεωρεί ως κάτι μεγάλο, αν και οφείλει ήδη στην άσκηση αυτή της αποταγής να κατανοεί ότι είναι απαραίτητο να αφήσει πίσω του όλα τα προηγούμενα: Να λησμονήσει πατέρα, [//81] μητέρα, αδελφούς και αδελφές, φίλους, περιουσίες … και να «μισήσει» ακόμη και την ψυχή του, για να βαδίσει πιο ελεύθερα προς την εσταυρωμένη αγάπη του Χριστού.

Στον σύγχρονο κόσμο, στην εξέλιξη του οποίου υπάρχουν πολλές βαθειές αλλαγές, επαναστάσεις –κατά το πλείστον αρνητικού χαρακτήρα από πνευματικής απόψεως–, η αποταγή αυτή απαιτεί μεγάλη σύνεση και σταθερή θέληση.

Η εμπειρική, η «οντολογική» γνώση του Θεού αποκτάται με την παραμονή στο πνεύμα των εντολών του Χριστού. Στην οδό αυτή η γνώση μπορεί να αποβεί αξιόπιστη και να αποκλείει αμφιβολίες. Παρ' όλα αυτά ο Θεός με υπερβαίνει· δεν μπορώ να Τον προσλάβω πλήρως. Εξαιτίας αυτού είναι αναγκαίο το στοιχείο της πίστεως. Το «στοιχείο» όμως αυτό δεν κλονίζει καθόλου το πνεύμα μου ούτε προκαλεί έλλειψη «εμπιστοσύνης». Μοιάζει με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το διάστημα στη συνήθη ζωή μας. Δεν συλλαμβάνουμε την απεραντοσύνη του ούτε τα όρια του, αλλά δεν αμφιβάλλουμε για την ύπαρξη του· είναι για μας πραγματικό, αν και υπερβαίνει την αντίληψη μας.

Συνεπώς, στην αρχή προέχει η πίστη από αγάπη προς τον ευαγγελικό λόγο, παρά την αντίθεση ενίοτε του λογικού μας. Έπειτα ακολουθεί η εμπειρία, που προσλαμβάνει μορφή γνώσεως. Η αύξηση της εμπειρικής γνώσεως οδηγεί στην υπέρβαση της πρώτης «παιδικής» πίστεως, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι εμείς την ξεπεράσαμε εντελώς. Αν και η γνώση που έχουμε μας ελευθέρωσε από αμφιβολίες, ωστόσο το πλήρωμα της παραμένει για μας ανέφικτο: «Βλέπομεν γαρ άρτι δι' εσόπτρου εν αινίγματι, τότε δε πρόσωπον προς [//82] Πρόσωπον· άρτι γινώσκω εκ μέρους, τότε δε επιγνώσομαι καθώς και επεγνώσθην (από τον Θεόν)» (Α' Κορ. 13,12).

Η πρώτη πίστη νικά τον κόσμο, δηλαδή την απαίτηση της Γης, τη σφαίρα της σάρκας, τη φυλακή του χώρου και του χρόνου. Η δεύτερη πίστη χαρακτηρίζει τον άνθρωπο που εισήλθε στη σφαίρα του Ακτίστου Φωτός.

Η πίστη λοιπόν συγχωνεύεται με τη γνώση, ενώ αυτή η τελευταία συνδέεται άρρηκτα με την αγάπη: «Αγαπήσεις Κύριον τον Θεόν σου εξ όλης της καρδίας σου και εξ όλης της ψυχής σου και εξ όλης της διανοίας σου και εξ όλης της ισχύος σου» (Μαρκ. 12,30).

Η πρώτη πίστη εκφράζεται με τον οδυνηρό αγώνα να ζήσουμε σύμφωνα με τον νόμο της αγάπης του Θεού. Αν επιτρέψω στον εαυτό μου να μιλήσει με βάση την πείρα μου, τότε οφείλω να υπογραμμίσω ότι ο φόβος, μήπως παραμείνω αιώνια ανάξιος του αγίου Θεού, με συνέτριβε· υπήρξε πηγή ενέργειας για την υπερνίκηση πολλών εμποδίων. Η κρίση του Θεού συνέβαινε να είναι και εξακολουθεί να παραμένει αληθινά φοβερή. Έχοντας αγαπήσει τον Χριστό, κυριευόμουν από φρίκη μήπως δεν αξιωθώ να Τον γνωρίσω με τον οφειλόμενο τρόπο. Ήταν και είναι στη βαθειά συνείδηση μου η Αλήθεια, που κείται ως θεμέλιο όλου του Είναι, προσκαίρου και αιωνίου.

Η νίκη επί του κόσμου είναι δυνατή μόνο με την πίστη (βλ. Ιωάν. 5,4). Η πίστη είναι συνέπεια της γεννήσεως Άνωθεν, από τον Θεό· είναι πίστη στη Θεότητα του Ιησού Χριστού. Η πίστη αυτή είναι πνευματική αίσθηση, που βρίσκεται επάνω από τις λογικές ενέργειες. Αν στην πρώτη θέση του είναι μας τεθεί το λογικό, θα μας οδηγήσει αναπόφευκτα [//83] στην απώλεια της πίστεως. Το λογικό αυτό στηρίζεται σταθερά στο έδαφος της γης. Όλα όσα είναι ανώτερα,

του είναι απρόσιτα. Η πίστη είναι ήδη κάποια παρουσία του Θεού μέσα μας. Με αυτήν ως λεπτότατη διαίσθηση, αποκομίζει ο άνθρωπος την ύψιστη γνώση. Το κτιστό λογικό δεν είναι σε θέση να υπερβεί τον κόσμο, αλλά η πίστη, ως έμπνευση Άνωθεν, πραγματοποιεί το θαύμα αυτό μέσα μας. Η πίστη μας οδηγεί στα πρόθυρα του Ακτίστου κόσμου. Με αυτήν γινόμαστε ικανοί να προσλάβουμε το είναι μας στις κατηγορίες της αιωνιότητος· η δύναμη της είναι μεγάλη και το κάλλος της απερίγραπτο. Μετά την είσοδο μας στη Βασιλεία του Πατρός που θα φανερωθεί στην τελική της μορφή, η πίστη θα γίνει όλη καθαρή αγάπη.

Ο μοναχός, ατενίζοντας τον σκοπό που προβάλλει ενώπιον του –που είναι η πρόσληψη της χριστιανικής αποκαλύψεως στις αιώνιες διαστάσεις της– δεν μπορεί να ανήκει σε καμία παράταξη και σε καμία κατηγορία αυτού του κόσμου. Η σκέψη του ασκητή προσπαθεί να βρει την οδό προς τη σκέψη του Θεού Πατρός για τον Άνθρωπο και να συγχωνευθεί με αυτήν στους αιώνες. Το εγχείρημα αυτό τον αποσπά από όλα όσα φέρουν μέσα τους γήινο περιορισμό· φυλετικό, ταξικό, πολιτικό, ψυχολογικό, διανοητικό, πολιτιστικό. Παρακαλούμε στην προσευχή, «ελθέτω η Βασιλεία Σου», **με την ελπίδα ότι ο Θεός Πατέρας θα μας αποστείλει to Πνεύμα το Άγιο, που φέρει μέσα Του κάθε υπαρκτό, για να σκηνώσει μέσα μας** και να μας αναδείξει πολίτες της Ασάλευτης αυτής Βασιλείας.

[//84] Ο μακάριος πατέρας μας Σιλουανός μας διδάσκει να αντιλαμβανόμαστε τον μοναχισμό ως προσευχή υπέρ όλου του κόσμου: «Ο μοναχός είναι ικέτης για όλο τον κόσμο· και σε αυτό έγκειται το κύριο έργο του»[13].

Μοναχός σημαίνει μόνος. **Κανένας ποτέ δεν έζησε τέτοια βαθειά απομόνωση όπως ο Χριστός**. Μέχρι τα τελευταία λεπτά της ζωής Του επάνω στη γη **κανένας δεν Τον κατανοούσε πλήρως ούτε ήταν σε θέση να μοιραστεί τη λύπη Του, την αγάπη Του, τη σκέψη Του**. Υπήρξε τέλεια απουσία κατανοήσεως, πράγμα που είναι φανερό από τις συνομιλίες που αναφέρονται στο Ευαγγέλιο του Χριστού. Ως εκ τούτου, **η πείρα της «απομονώσεως» είναι σε όλους μας αναγκαία και σημαντική**. Ούτως ή άλλως κατά την ώρα του θανάτου θα περάσουμε από τη δοκιμασία αυτή, όταν θα διακοπεί η επαφή με τους γύρω μας, αν αυτοί υπάρχουν. Όπως έλεγε ο Χριστός στην εποχή Του: «Ιδού έρχεται ώρα, και νυν ελήλυθε, ίνα σκορπισθήτε έκαστος εις τα ίδια και Εμέ μόνον αφήτε· και ουκ ειμί μόνος, ότι ο Πατήρ μετ᾽ Εμού εστι. Ταύτα λελάκηκα υμίν ίνα εν Εμοί ειρήνην έχητε» (Ιωάν. 16,32-33). Έτσι και εμείς δεν θα είμαστε μόνοι την ώρα του θανάτου, αλλά Εκείνος θα είναι μαζί μας και σε Αυτόν θα βρούμε την ειρήνη.

Μας δόθηκε από τον Θεό η εντολή της αγάπης, γιατί ο Ίδιος είναι αγάπη. Και αν ο Κύριος μας αγάπησε «εις τέλος» και πέθανε επάνω στον σταυρό (τον πιο επονείδιστο και βαρύ θάνατο για εκείνο τον καιρό), τότε κι εμείς πρέπει να πεθάνουμε για Εκείνον, αν Τον αγαπήσαμε «εις τέλος».

---

[13] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σ. 488.

[//85] Η ώρα του θανάτου είναι αναπόφευκτη για τους γηγενείς. Πριν όμως έρθει, πρέπει να ετοιμάσουμε την ψυχή μας, ώστε ευλογώντας τον Κύριο να δοκιμάσουμε το ποτήριο του θανάτου που μας αναμένει. Μπορούμε να αρχίσουμε από τα μικρά: να συνηθίσουμε να παραδιδόμαστε στη θυσία για χάρη του Χριστού αναλογιζόμενοι τους Αποστόλους, τους μάρτυρες και όλους γενικά τους αγίους. Όταν η αγάπη προς τον Θεό είναι παρούσα, ο θάνατος μας θα είναι οδυνηρός, κυρίως για το σώμα. Ενώ όταν υπάρχει μεγάλη χάρη, ακόμη και ο πόνος μπορεί να μη γίνεται πια αντιληπτός, με την ελπίδα ότι θα ελευθερωθούμε από τα δεσμά της σάρκας και θα βυθιστούμε εξ ολοκλήρου στο πέλαγος του Θείου Φωτός. Η κατάδυση αυτή δεν σημαίνει καθόλου ότι η υπόσταση μας θα διαλυθεί στο πέλαγος αυτό ως κόκκος άλατος. Αντιθέτως, αυτό είναι επίτευξη της απεραντοσύνης της Θείας αγάπης, που περιβάλλει κάθε κτίσμα, οπότε και ο Θεός και όλη η κτίση θα αποβεί περιεχόμενο της ζωής για τη σωσμένη υπόσταση. Η Θεία αγάπη είναι ταπεινή· δεν μπορεί να περιορισθεί στο κλειστό κέλυφος της φιλαυτίας. Χαρακτηριστικό της είναι να ανοίγεται με την ακόρεστη και άσβεστη ορμή της σε αυτούς που αγαπά. Το «κλειστό κέλυφος» είναι η υπερηφάνεια, που παραμένει κλειστή για την αληθινή αγάπη. Η ταπείνωση που φανερώθηκε από τον Χριστό χαρακτηρίζει τη Θεία αγάπη, που αυτοκενώνεται ανεξάντλητα· εκδηλώνεται ως άκρα ένταση ζωής, που ποτέ δεν ελαττώνεται και ποτέ δεν πτωχεύει.

Εδώ, η προσέγγιση στην αγάπη αυτή εκφράζεται με προσευχή που δεν εγκαταλείπει την καρδιά ούτε για ένα [//86] λεπτό, ακόμη και στον ύπνο. Η καρδιά αισθάνεται ιδιαίτερη θέρμη ζωής· κάποτε σαν να καίγεται στον «πυρετό», κάποτε σαν να λειώνει από μακαριότητα. Χαρακτηριστικό της καταστάσεως αυτής είναι να αισθάνεσαι ταυτόχρονα πόνο και χαρά.

Τη θεολογία του μοναχού ασκητού μπορούμε να την παραστήσουμε σχηματικά ως εξής: Η αγάπη προς τον Θεό δίνει αυθεντική γνώση για τον Θεό εξαιτίας της ενεργού κοινωνίας μαζί Του. **Η αγάπη αυτή πληθαίνει μέσα μας με την υπερίσχυση της νίκης επάνω στα πάθη**. Η χριστιανική απάθεια μπορεί να μας προσεγγίσει στη μοναδική αληθινή θεολογία, που είναι ήδη και η αιώνια ζωή. Το έσχατο δυνατό όριο της ζωντανής θεολογίας επάνω στη γη είναι το μαρτύριο για τον Χριστό. Αυτό δεν είναι μόνο ο βίαιος θάνατος που υπομένει κάποιος για την ομολογία του Χριστού κατά τον καιρό των διωγμών. Μαρτύριο για τον Χριστό θεωρείται κάθε θλίψη που υπομένει κάποιος για την πραγμάτωση μέσα στον κόσμο της εντολής του Χριστού, και ιδιαίτερα της αγάπης προς τους εχθρούς. Αυτό είναι πραγματικά «αναμφισβήτητο μαρτύριο». Ικανός να αγαπά τους εχθρούς είναι μόνο αυτός που, κατά τον λόγο του Χριστού, είδε τη Βασιλεία του Θεού να έρχεται «εν δυνάμει» (βλ. Μάρκ. 9,1)· αυτός που χάνει την ψυχή του ακολουθώντας τον Χριστό. Εδώ δεν βρίσκεται άραγε το ουσιαστικό νόημα των λόγων του Κυρίου, «ός αν απολέση την εαυτού ψυχήν ένεκεν Εμού και του Ευαγγελίου, ούτος σώσει αυτήν» (Μάρκ. 8,35); Αντιθέτως, όποιος φυλάγει την ψυχή του στον κόσμο αυτό, αρνούμενος να ακολουθήσει τον Χριστό, την χάνει.

[//87] Η θεολογία του μοναχού έχει ως σκοπό την απόκτηση της θεωρίας του Θεού με την προσευχή. Η θεοπτία που έχουμε υπ' όψιν εδώ δεν είναι καθόλου η

ίδια με τη φιλοσοφική θεωρία ή την επιστημονική θεολογία. Η χριστιανική θεωρία είναι μέθεξη θείας ζωής· υπερβαίνει τον ορθολογισμό, ενώ στην έσχατη καθαρότητα της κινείται έξω από όλες τις λογικές εκδηλώσεις. Όσο ο μοναχός διαμένει στη σάρκα αυτή, η ορθολογική σκέψη του στη μορφή που τον χαρακτηρίζει θα ελκύεται προς την αφομοίωση των αληθειών της αποκαλύψεως. Αλλά ο μοναχός δεν δίνει σε αυτήν την πρωτεύουσα θέση και επιβάλλεται σε αυτόν η προσπάθεια να ακολουθεί συνετά την πνευματική πείρα της χάριτος. **Το λογικό δεν πρέπει να υπερισχύει σε σχέση με τις Άνωθεν δωρεές, ούτε να προηγείται από αυτές**. Για τους ορθολογιστές το λογικό είναι ακριβώς το στήριγμα κάθε κρίσεως. Αν ο ορθολογιστής υποβαθμίσει την αξία του λογικού, τότε χάνεται. Για τον μοναχό στήριγμα είναι οι εντολές του Χριστού. Ο μοναχός, στη δεδομένη κατάσταση της πτώσεως μας, **αρνείται στο λογικό το δικαίωμα να έχει τον τελευταίο λόγο απέναντι στην εντολή του Θεού, που αναμφισβήτητα υπερβαίνει το μέτρο του ανθρώπινου νου**. Αυτό δεν σημαίνει ότι, πριν από την τέλεια εμπειρία της χάριτος, το ανθρώπινο λογικό στερείται κάθε δυνατότητα να εκτιμήσει την αξία των προσταγμάτων του Θεού. Η εντολή του Θεού, στον τελειότερο βαθμό της, εμφανίζεται στην ανθρώπινη λογική ως μωρία. Αλλά, ως τις υψηλότερες βαθμίδες, μπορεί να συμβιβάζεται με την κοινή λογική.

Η μωρία, δηλαδή η ιερή μωρία για την οποία μιλά ο [//88] απόστολος Παύλος, αρχίζει όταν ο λόγος φτάνει ως την αγάπη προς τους εχθρούς, ως το αυτομίσος, ως την απώλεια της ψυχής μέσα στον κόσμο αυτό για χάρη του Χριστού. Παραταύτα, η μωρία αυτή είναι κατ’ ουσίαν ανάβαση πιο πάνω από όλα τα παρερχόμενα που είναι προσιτά στο ανθρώπινο λογικό. Αυτή είναι «σοφία Θεού εν μυστηρίω, η αποκεκρυμμένη, ήν προώρισεν ο Θεός προ των αιώνων εις δόξαν ημών» (Α’ Κορ. 2,7). Αποκαλύπτεται με το Άγιο Πνεύμα, που διεισδύει στα βάθη του Θεού.

Στον κόσμο της πτώσεως κυριαρχεί η αντίθετη ιεραρχία: Προσπαθούμε να δικαιώσουμε τον Θεό με το λογικό μας (πράγμα αδύνατον)· να τοποθετήσουμε την Αποκάλυψη-Γραφή στην κρίση του λογικού (που σημαίνει να ανατρέψουμε την ιεραρχία των αξιών), αποδίδοντας πρωτείο στο λογικό που αναζητά «αναγκαστικές» αποδείξεις (όπως στα μαθηματικά) για την πίστη, ή την απιστία και τα παρόμοια.

Ωστόσο, παραμένει για όλους μας το ερώτημα: Με ποιόν τρόπο μπορούμε εμείς οι άνθρωποι να επιλέξουμε, πού και πίσω από ποιόν να πορευθούμε; Η πρώτη πράξη επιλογής πραγματοποιείται στα βάθη του πνεύματος μας· εκείνα τα βάθη, που μερικοί έχουν την τάση να ονομάζουν ά-λογα (συχνά με αρνητικό νόημα). Για μας αυτό είναι «υπέρ-λογη διαίσθηση», εσωτερική «κλίση». Αργότερα μόνο, μετά από παρέλευση αρκετού χρόνου, και ιδιαίτερα μετά την εμπειρία της «Γεθσημάνιας προσευχής», έρχονται αυθεντικά συνετές, οντολογικές δικαιώσεις, ηθικές ή λογικές. Η πείρα της επισκέψεως του Ακτίστου Φωτός αποκαλύπτει στην πνευματική όραση νέο κόσμο. Τίποτε [//89] όμως από όλα αυτά δεν υπόκειται σε λογικές αποδείξεις. Απλώς η εμπειρία: «Μακάριος εί, Σίμων Βαριωνά, ότι σαρξ και αίμα ουκ απεκάλυψε σοι, αλλ’ ο Πατήρ Μου ο εν τοις ουρανοίς» … «υμίν

δέδοται γνώναι τα μυστήρια της Βασιλείας των ουρανών, εκείνοις δε ου δέδοται» (Ματθ. 13,11) … «Ο δε Παράκλητος, το Πνεύμα το Άγιον, Ό πέμψει ο Πατήρ εν τω Ονόματι Μου, Εκείνος υμάς διδάξει πάντα» (Ιωάν. 14,26) … «Αλλά καθώς γέγραπται, ά οφθαλμός ουκ είδε και ούς ουκ ήκουσε και επί καρδίαν ανθρώπου ουκ ανέβη, ά ητοίμασεν ο Θεός τοις αγαπώσιν Αυτόν» (Α' Κορ. 2,9).

Δεν γνωρίζω τι να πω για την αποφασιστική στιγμή της επιλογής. Συγχωρέστε με, αλλά μετά από εκτενείς «παράφρονες» προσευχές, μου υποδείχθηκε με αναμφισβήτητη εσωτερική βεβαιότητα ότι ο μοναχισμός είναι για μένα η μόνη επιλογή.

Η Εκκλησία δεν δέχεται στον μοναχισμό εκείνους που προσέρχονται στις τάξεις του από απέχθεια προς τον φυσικό γάμο.

Ο μοναχισμός ως αρίστη οδός συνδέεται με σκληρή άσκηση. Ούτε το σαρκικό πάθος, ούτε η αγαμία ή η νηστεία συνιστά την κύρια δυσκολία. Ώ, όχι. Υπάρχουν πολλά άλλα οδυνηρότερα από τη σωματική εγκράτεια. Όπως για παράδειγμα, όταν κάποιος αρνηθεί τα πάθη του κόσμου, μη έχοντας πλέον ζωή σε αυτόν, και κατόπιν παρέλευσης πολλών ετών –κάποτε ως το τέλος της ζωής του– δεν επιτυγχάνει την ειρήνη της αγάπης του Θεού. **Ο μοναχισμός είναι κατ' ουσίαν πάλη για την απόκτηση της αγάπης του Αγίου Πνεύματος. Εκεί όπου έχει λησμονηθεί ο** [//90] **σκοπός αυτός, εκεί έχει χαθεί και το νόημα του μοναχισμού**. **Εκεί όπου δεν υπάρχει αγάπη, δεν υπάρχει σωτηρία**. «Ο Θεός αγάπη εστίν» (Α' Ιωάν. 4,8)· αγάπη που περιπτύσσεται τα πάντα, άφθαρτη, απερίγραπτη. Η τέλεια αγάπη επάνω στη γη προσλαμβάνει παράδοξο χαρακτήρα: συνδέεται με αποστροφή, μίσος προς εαυτόν, τον δέσμιο των παθών. Όταν ο άνθρωπος ζει συνετά κατά Θεόν, κατορθώνει να «αγαπήσει» ή τουλάχιστον να μη φοβάται το «δύσκολο». Στην ακραία του μάλιστα μορφή, αυτό θα εξελιχθεί σε αυτομίσος. Χωρίς το αυτομίσος αυτό, είναι αδύνατον να νικήσει τα πάθη, και συνεπώς να εκπληρώσει τις εντολές.

Όσο η αυθεντική αγάπη μεταφέρει τη ζωή στην ύπαρξη του αποδέκτη της αγάπης μας, τόσο αυτός γίνεται το περιεχόνενο της ζωής μας. Ως εκ τούτου, ωσότου ζει μέσα μας η «φιλαυτία», δεν μπορούμε να αγαπήσουμε τον Θεό στην πληρότητα. **Η τέλεια αγάπη προς τον Θεό είναι δυνατή μόνο εκεί όπου υπάρχει το άγιο αυτομίσος**. Και όταν μας δίδεται τέτοια αγάπη, μόνο τότε ο Θεός γίνεται εξ ολοκλήρου η ζωή μας· **τότε πεθαίνει μέσα μας ο σπόρος της φθοράς**. **Τότε ο Κύριος με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα σκηνώνουν αιώνια μέσα μας**. Τότε ο Θεός γίνεται γνωστός όχι με αφηρημένο τρόπο, αλλά με όλη την ύπαρξη μας. Και **η προσωπική μας ζωή ενώνεται σε ένα με τη Ζωή του Θεού· συμμετέχουμε στο Είναι Του** … **Αυτό είναι** επίσης και **η αληθινή θεολογία ως κατάσταση του πνεύματος μας**. Δεν πρέπει να λησμονήσουμε το είδος αυτό της ζωής μας. Όλες οι βαρειές καταστάσεις συνιστούν τον «σταυρό» μας. Όταν όλα αυτά συντελεστούν σε μας, τότε η υπόσταση [//91] μας φτάνει στην πραγμάτωση της ως τελείωση της αυξήσεως μας εν τω Θεώ, ως απόκτηση εκ μέρους μας του πληρώματος της «εικόνος» σύμφωνα με την οποία δημιουργηθήκαμε.

«Πολλαί αι θλίψεις των δικαίων» (Ψαλμ. 33,20), αλλά μία από τις βαθύτερες είναι εκείνη, κατά την οποία ο εργάτης της αγάπης του Χριστού συναντά ως απάντηση στην ταπείνωση του την απόρριψη ή ακόμη και το μίσος από την πλευρά εκείνων προς τους οποίους εκδηλώνεται η αγάπη.

Ας στραφούμε με το πνεύμα μας στη θεωρία της ζωής της Θεομήτορος. Εκείνη, κινούμενη από υπερφυσική συμπόνια προς την πάσχουσα ανθρωπότητα, προσείλκυσε στη γη με την προσευχή Της τον Μονογενή Λόγο του Πατρός. Και να, μετά από αυτό, ως ευδοκία του ουρανίου Πατρός γέννησε με ακατάληπτο για μας τρόπο τον Θεό Λόγο «εν σαρκί»· ανυψώθηκε σε βαθμό, για το οποίο είναι φοβερό και να μιλάμε. Εκείνοι για τους οποίους Αυτή προσευχόταν, εκείνοι τους οποίους Αυτή αγαπούσε και για χάρη τους Τον έφερε στη γη, απέρριψαν και σταύρωσαν τον Μονογενή Υιό Της, τον ασύγκριτο, τον άπειρα αγαπημένο. Υπάρχει μήπως κάτι παρόμοιο προς το πάθημα αυτό; Ας φανταστούμε μια γυναίκα που αγαπά πολύ και βαθιά τον άνδρα της και τον μονάκριβο γιο της. Αλλά να, ο τελευταίος αυτός σε παροξυσμό ασύνετης οργής του φονεύει τον πατέρα του, που καταπονήθηκε να τον μεγαλώσει. Υποθέτω πως ακόμη και αυτή η γυναίκα δεν φθάνει το μέτρο του πόνου της Θεομήτορος. Ο άγιος Συμεών ο Θεοδόχος προφήτευσε γι' Αυτήν: «Και Σου δε Αυτής την ψυχήν διελεύσεται ρομφαία» (Λουκ. 2,35).

[//92] Στη ζωή μου, σε περισσότερο από μισό αιώνα μοναχικής ζωής, συνάντησα πατέρες που προσεύχονταν στον Θεό με βαθύ πένθος για όλο τον κόσμο. Εκπλήσσομαι όμως, που ο κόσμος αυτός απαντά προς την αγάπη τους με εντελώς αδιανόητη αντιπάθεια, συκοφαντίες, συχνά διωγμούς, ακόμη και με μαζικούς φόνους στους καιρούς μας. Πώς, ταυτόχρονα, υπομένουν τις επαναλαμβανόμενες ασχήμιες εκατομμυρίων νέων, συχνά ακόμη και ηλικιωμένων ανθρώπων, που ενώ οι ίδιοι διαπράττουν κάθε είδος απρέπεια, βία και τα παρόμοια, για την παραμικρή παρέκκλιση κάποιου μοναχού από τον κανόνα της υψηλής ηθικής απαιτούν την εξάλειψη αυτού του «ανωφελούς γένους»; Σε αυτό οι μοναχοί εξομοιώνονται με τον Χριστό, τον Οποίο οι άνθρωποι του κόσμου αυτού σταύρωσαν για την αγάπη Του προς αυτόν. Ας γίνει και εδώ το θέλημα του Ουρανίου Πατρός που παραχωρεί σε μας το ποτήριο αυτό!

«Ευθεία» οδός είναι ο εσωτερικός μοναχισμός (μοναχισμός-μετάνοια). Οι πορευόμενοι ως το τέλος την οδό αυτή γίνονται αρχηγοί της ανθρωπότητος στο επίπεδο της γνώσεως του Αληθινού Θεού. Χωρίς αυτήν την ως το τέλος «ευθεία» οδό, δεν υπάρχει πλήρωμα γνώσεως. Στην πραγματικότητα, δεν είναι ασφαλώς δυνατόν να υπηρετήσει κάποιος τον πλησίον, πριν ο ίδιος γνωρίσει τον Θεό. Όλοι όσοι αρχίζουν την πορεία τους προς τον Ουράνιο Πατέρα με τη διακονία του πλησίον, ορατή διακονία, έστω και αν φέρουν μέσα τους την πολύ αγαθή και ευάρεστη επιθυμία, βοηθούν ωστόσο τους αδελφούς τους μόνο στην επιφάνεια, όχι όμως στα βάθη του Είναι. Πολλοί πιστοί δυστυχώς δεν κατανοούν την απόλυτη ανάγκη υπάρξεως της «ευθείας» [//93] οδού των μοναχών που αποτάσσονται τον κόσμο, όχι μόνο για τη δική τους σωτηρία, αλλά και για τη διαφύλαξη της πνευματικής παραδόσεως των Πατέρων· για τη βαθύτερη διείσδυση στον Θείο κόσμο όλου του σώματος της Εκκλησίας. Όλοι

αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα της υπάρξεως ανθρώπων που αφιερώνουν στην υπηρεσία της επιστήμης και της τέχνης όλες τις δυνάμεις τους, όλη τη ζωή τους· στη σφαίρα όμως της Θεογνωσίας, που υπερβαίνει άπειρα όλους τους άλλους χώρους γνώσεως, υποθέτουν ότι είναι αρκετό να αφιερώσουν για την προσευχή ελάχιστο μόνο χρόνο. Και αυτό φθάνει ως το σημείο να θεωρούν ότι ο μοναχισμός γενικά δεν είναι αναγκαίος.

Πριν ακόμη γίνουμε ικανοί να διακονήσουμε, και μάλιστα με την ιδιότητα του καθοδηγητή ή του χειραγωγού, πρέπει οι ίδιοι να διαβούμε τον άδη της μετανοίας, να υπερνικήσουμε την αιωνόβια διαμάχη του ανθρώπου με τον Θεό μέσα στον εαυτό μας, να δεχθούμε από Εκείνον την ευλογία με την επίλαμψη του Ακτίστου Φωτός, να στερεωθούμε σε ολοκληρωτική αγάπη προς τον Πατέρα, να βαστάσουμε υπομονετικά τη διαρκή παρουσία Του, τη φοβερή κρίση Του σε κάθε βήμα της καθημερινής μας ζωής. Πώς μπορεί κάποιος χωρίς όλα αυτά να φανεί οδηγός των άλλων προς τον Θεό; Ο τυφλός δεν είναι ικανός να οδηγήσει τον τυφλό, γιατί και οι δύο «εις βόθυνον πεσούνται», κατά τον λόγο του Κυρίου (Ματθ. 15,14).

Συνειδητοποιώντας ο ίδιος ότι δεν κατέχω το χάρισμα της διακονίας αυτής, από την ημέρα της κλήσεως μου στο υπερβολικά σπουδαίο αυτό λειτούργημα μέσα στην Εκκλησία, νιώθω πάντοτε έντονο πόνο και για τον εαυτό μου [//94] και για όλους εκείνους που προσέρχονται σε μένα. Προσεύχομαι με όλη τη δύναμη της ψυχής μου να βρει ο Ίδιος ο Κύριος τρόπο να αναπληρώσει την ανεπάρκεια μου μένοντας αδιάλειπτα μαζί μου κατά τις ώρες της πνευματικής μου διακονίας. Με εσωτερική κραυγή προσεύχομαι για βοήθεια σε μένα τον τυφλό, ώστε να μην επιτρέψει να πέσω σε σφάλματα που μπορούν να ζημιώσουν τον αδελφό μου στην πορεία του προς τον Θεό.

Η ακαδημαϊκή θεολογία παρέχει πληροφορίες για τη διδασκαλία της Εκκλησίας, των Πατέρων Της, για την ιστορία Της και τα παρόμοια. Σπάνια όμως μεταδίδει την οντολογική γνώση του Θεού. Μπορούμε αυτό να το διατυπώσουμε ως εξής: «Άλλο είναι να γνωρίζουμε τι διδάσκει η Εκκλησία για τον Θεό, και άλλο να γνωρίσουμε τον Θεό με τον ερχομό Του μέσα μας». Ενδέχεται οι λειτουργοί της Εκκλησίας που βασίζονται στα διπλώματα τους, όταν χειραγωγούν ανθρώπους ή διαχειρίζονται τα εκκλησιαστικά πράγματα να ολισθήσουν σε πολύ σοβαρά παραπτώματα ή λάθη, που αφορούν όχι μόνο μεμονωμένα πρόσωπα, αλλά και όλη την Εκκλησία. Είναι σημαντικό γι' αυτούς να αναγνωρίσουν την ανεπάρκεια τους στη διακονία που τους ανατέθηκε, και με φόβο μπροστά στην κρίση του Θεού να αισθανθούν την ευθύνη τους. Είναι βέβαια γι' αυτούς εντελώς απαραίτητο να προσεύχονται κάθε ημέρα πριν από κάθε έργο· να εκζητούν, με καρδιακό πένθος, λόγο ευάρεστο στον Θεό. Μόνο με την προϋπόθεση αυτή η λειτουργική, η διοικητική ή η ποιμαντική διακονία τους θα είναι διαποτισμένη με πνοή Άνωθεν και θα ζωοποιεί όλο το Σώμα της Οικουμενικής Εκκλησίας.

[//95]

3. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ

Είναι φυσικό στην ηλικία μου να αισθάνομαι ότι προσεγγίζει το τέλος. Φυσικό είναι επίσης να στρέφω το βλέμμα μου σε όλη τη διάρκεια του παρελθόντος. Βεβαίως πολλά έχω λησμονήσει· και αυτό δεν είναι παράδοξο, γιατί για πολλές δεκαετίες ο νους μου δεν επέστρεφε στον εαυτό μου. Όσα όμως έζησα χαράχθηκαν στο σώμα μου με τρόπο ανεξίτηλο, και αυτό βοηθά να τα θυμάμαι. Κυρίως, έχω υπ' όψιν μου τις παραβάσεις μου ενώπιον του Θεού, και ακολούθως τις άφθονες ευεργεσίες που Εκείνος μου πρόσφερε γενναιόδωρα. Όσο προχωρούσε η εργασία μου, επανέρχονταν στη μνήμη μου τα γεγονότα που δεν θυμόμουν επί μισό ήδη αιώνα. Δεν αποκλείεται πολλά να έχουν εξαφανισθεί πλέον εντελώς ή να κρύβονται στα βάθη του είναι μου ως την ώρα της φοβερής Κρίσεως του Θεού.

Αν κάποτε κάποιος διαβάσει αυτά που έχω γράψει, τον παρακαλώ να προσεύχεται για μένα, να μην ενοχλείται από τις αναπόφευκτες επαναλήψεις, να διαφυλάσσει στη μνήμη τις βάσεις της χριστιανικής ζωής που απαριθμήθηκαν, να μην απαιτεί από μένα ακριβείς διατυπώσεις (πράγμα που είναι εντελώς αδύνατον), γιατί οι τρόποι των εκφράσεων αλλάζουν, και το νόημα πολλών λόγων με τη ροή του χρόνου υπόκειται επίσης σε αλλαγές. Να αναζητά με προσευχή τη σκέψη μου στην οντολογική της πραγματικότητα [//96] και όχι στην ατομική παραμόρφωση, που είναι πάντοτε δυνατή, εξαιτίας της διαφορετικής προσπελάσεως των ανθρώπων στις σφαίρες του Θείου Είναι.

Κατά το παρελθόν είχα αρκετές θλίψεις στη ζωή μου· πολλές μάλιστα φορές αντιμετώπιζα καταστάσεις που με έφερναν μπροστά στον θάνατο. Εκούσια ή ακούσια, παρατηρώντας τις φοβερές συμφορές και καταστροφές –κατ' αρχάς στα όρια της πατρίδας μου και ακολούθως στις άλλες χώρες– έμαθα να ζω τις θλίψεις μου όχι μόνο στο στενό πλαίσιο της ατομικότητος μου, αλλά και ως αποκάλυψη για τα παθήματα όλης της ανθρωπότητος σε συμπαντικές διαστάσεις, κατά την αιώνια ροή της τραγικής ιστορίας μας. Τότε η προσευχή μου έπαιρνε μορφή αγωνίας, και κατά τη νυκτερινή ησυχία του Αγίου Όρους τα δάκρυα έρρεαν κάποτε σαν ποτάμι και για πολύ χρόνο, μέχρι να εξαντληθώ. Από πού αντλούσα τέτοια δύναμη; Ποιος έμενε τότε μαζί μου; Βέβαια Αυτός, ο Χριστός· επειδή ο νους και η καρδιά μου ζούσαν εν Αυτώ και δι' Αυτού, ζούσα πλέον και τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα· αλλά και όλη την ανθρωπότητα … Στην ερήμωση που τώρα βιώνω, δεν αναγνωρίζω τον εαυτό μου.

Η ζωή μου συνέπεσε με την περίοδο των φοβερών γεγονότων στον κόσμο γενικά, αλλά πρωτίστως και κατεξοχήν στη Ρωσία, στη χώρα που γεννήθηκα. Κάθε φορά που ορθώνεται στη συνείδηση μου το παρελθόν, εκπλήσσομαι από βαθειά ευγνωμοσύνη με την Πρόνοια του Θεού για μένα. Πολλές φορές βρέθηκα σε συνθήκες, κατά τις οποίες οι άνθρωποι χάνονται, όμως εγώ επέζησα. Οι κίνδυνοι απομακρύνονταν [//97] και ο Κύριος εύρισκε για μένα νέα στέγη. Στην προσευχή μου για τον κόσμο έζησα όλη την ανθρωπότητα, γι' αυτό και κάθε χώρος ήταν δοσμένος για μένα από τον Θεό. Παντού ήμουν πολίτης όλης της γης. Η κοινωνική μου όμως κατάσταση ως Ρώσου αποδήμου δεν ήταν καθόλου

εύκολη. Και εγώ και η συντριπτική πλειονότητα των συμπατριωτών μου δοκίμασαν κοινωνική υποβάθμιση, φτώχια, στέρηση δικαιωμάτων, ανασφάλεια, περιπλάνηση. Οι δοκιμασίες αυτού του είδους μου έδωσαν από τη μια πλευρά να «γνωρίσω στο πετσί μου» τι σημαίνει η πυραμίδα της κοινωνικής ζωής που με βία δημιουργήθηκε, ενώ από την άλλη έβλεπα ότι οι δοκιμασίες αυτές εξυπηρετούσαν την πνευματική μου ανάγκη να είμαι ελεύθερος από υλικές μέριμνες, για να μπορώ να έχω άφθονο χρόνο για την απρόσκοπτη ενασχόληση μου με την προσευχή, κυρίως όταν ήμουν στην έρημο. Εκεί ήμουν πραγματικά ένας από τους φτωχότερους ερημίτες. Αυτή όμως η πείρα είναι για μένα πολύτιμη, ως χάρισμα με ιδιαίτερο προνόμιο: να προσεύχομαι με «καθαρό νου».

Ντρέπομαι σαν το μικρό παιδί, το οποίο αναγκάζεται να φανερώσει τις μυστικές σκέψεις του που υπερβαίνουν το μέτρο του: Δύο ακριβώς Απόστολοι κατέχουν ιδιαίτερη θέση στο πνευματικό μου είναι, ο Παύλος και ο Ιωάννης.

Η οδός του πρώτου, του Παύλου, μου είναι πλησιέστερη από τις οδούς όλων των άλλων. Από την αρχή της επιστροφής μου προς τον Χριστό συνδέθηκα μαζί του. Οι Επιστολές του ζωγραφίζουν καθαρά τον αγώνα εκείνο που έκανε υπερασπιζόμενος την αποστολή του από όλες τις επιβουλές, όπως και τη μετάνοια του για τα εγκλήματα [//98] εκείνα που διέπραξε εναντίον του Χριστού και των χριστιανών. Όλα αυτά με βοήθησαν σε μερικές στιγμές απογνώσεως, όταν ανελέητα με απέρριπταν εκείνοι τους οποίους είχα ανάγκη στον ένα ή τον άλλο βαθμό.

Από εκείνη την ευλογημένη «απόγνωση», που μου δώρησε ο Κύριος Ιησούς, ανέβλυζε τέτοια προσευχή στην καρδιά μου, ώστε δεν είχα χρόνο να σταθώ σε οτιδήποτε για πολύ. Η θαυμαστή αυτή απόγνωση με έρριχνε σε ανεκδιήγητη άβυσσο, όπου με έπνιγαν όλες οι θλίψεις. Δόξα στον Σωτήρα μου Θεό για όλους τους αιώνες!

Όταν βιώνουμε κάτι πολύ δύσκολο, τότε ακριβώς, είναι φυσικό μόνο να πάσχουμε. Μετά όμως από παρέλευση κάποιου χρονικού διαστήματος, η ανάμνηση της εμπειρίας που μας δόθηκε γίνεται ευχάριστη, επειδή βγήκαμε από αυτήν κερδισμένοι πνευματικά. Στην έρημο έζησα τέτοια πτωχεία, που στην Ευρώπη μετά βίας μόνο μπορεί κάποιος να φανταστεί. Όταν επέστρεψα στο Παρίσι και αργότερα ήρθα στην Αγγλία, θεωρούσα ότι είχα «πνευματικά» το δικαίωμα να εκφέρω λόγους παρηγοριάς στους φτωχούς ανθρώπους, στους ποδοπατημένους και παραπεταμένους, στους αρρώστους και στους κατατρεγμένους, έστω και αν από υλικής πλευράς η θέση μου άλλαξε ουσιαστικά. Σπάνιες είναι οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες συμβαίνει να στέκομαι μπροστά σε ανθρώπους που πάσχουν σε μεγαλύτερο βαθμό από εκείνον που υπέφερα στη ζωή μου. Σε τέτοιες περιπτώσεις δεν τολμώ πλέον να παρηγορώ, αλλά μόνο προσεύχομαι στον Θεό γι' αυτούς και τον εαυτό μου να μας αποστείλει δύναμη να υπομείνουμε αγόγγυστα [//99] αυτό που μας δόθηκε κατά την Πρόνοια Του για μας.

Επιπλέον τώρα στη δύση των ημερών μου, αποφασίζω να γράψω ακόμη και για τις θείες δωρεές που ξεχύθηκαν σε μένα. Σκέφτομαι ως εξής: Αν ο Κύριος ελέησε εμένα, αυτό σημαίνει ότι θα ελεήσει και κάθε άνθρωπο, περισσότερο

μάλιστα από εμένα, αν βεβαίως ο άνθρωπος εκείνος στραφεί προς τον Θεό με προσευχή μετανοίας για τις αμαρτίες που διέπραξε. Δεν υπάρχει κανένας καθαρός από αμαρτία· συνεπώς σε όλους αρμόζει μετάνοια. Φοβάμαι να αποκρύψω την ευσπλαγχνία του Σωτήρα μας. Ελπίζω ότι κάποιος με τον λόγο μου θα πάρει θάρρος, και με ανδρεία θα σηκώσει στους ώμους του το φορτίο του Χριστού. Για πολλά αναγκάζομαι να σιωπήσω, για να μην αναπληρώνω τώρα αυτά που χάθηκαν από τη μνήμη μου με εικασίες και φαντασία. Δεν τολμώ να εξομολογούμαι ενώπιον πολλών χωρίς αίσθημα ντροπής. Είμαι γεμάτος φόβο. Αλλά αντλώ δύναμη από λόγους που δόθηκαν Άνωθεν στον προφήτη Ιερεμία: «Μη φοβηθής … ότι μετά σου Εγώ ειμι του εξαιρείσθαι σε … Πολεμήσουσι σε και ου μη δύνωνται προς σε, διότι μετά σου Εγώ ειμι του εξαιρείσθαι σε …» (Ιερ. 1,17 και 19) μετά τον θανατό σου, όπως Εγώ σε σκέπασα και κατά τη ζωή σου.

Τώρα στην καθημερινότητα μου περιβάλλομαι από πολλούς που με αγαπούν και με φροντίζουν. Γνωρίζω ότι υπάρχουν και πολλοί άλλοι, οι οποίοι, αν και δεν είχα την ευτυχία να συναντήσω, αισθάνονται ευγνωμοσύνη για μένα, γιατί έδωσα στον λαό να γνωρίσει τον Γέροντα Σιλουανό. Και παρακαλώ όλους αυτούς να προσεύχονται για [//100] μένα μετά τον θάνατο μου: Να μου συγχωρήσει ο Κύριος όλα τα εκούσια και ακούσια αμαρτήματα μου.

Ο όσιος Σεραφείμ του Σάρωφ (+1833) έλεγε: «Η αρετή δεν είναι αχλάδι που το τρως γρήγορα». Υποθέτω πως ο Άγιος είχε υπ' όψιν του την απάθεια, τον στέφανο παρατεταμένης ασκήσεως. Πρέπει να ζήσει κάποιος πολλά χρόνια, για να προσεγγίσει κάπως τον τελικό σκοπό: την αιώνια παραμονή στο φως της Αγίας Τριάδος. Στους Ψαλμούς επίσης υπάρχει η δέηση να μην περικοπεί η ζωή μας στο ήμισυ της: «Μη αναγάγης με εν ημίσει ημερών μου» (Ψαλμ. 101,25). Προσευχόμενοι για παράταση της ζωής μας ή της ζωής των άλλων προσώπων δεν παρακαλούμε για την άσκοπη συνέχιση της βιολογικής υπάρξεως, κατά την οποία θα είμαστε ανίκανοι για καλύτερη ανάβαση. Προσευχόμαστε για ευλογημένη αύξηση των ημερών μας επί της γης, έως ότου όλη η ύπαρξη μας γεμίσει με πνευματική δύναμη, φως συνέσεως, για να προσλάβουμε νέες γνώσεις για τον άνω κόσμο. Αναλογιζόμαστε στην καρδιά μας τη μετάβαση στον Θείο κόσμο σαν να πρόκειται για το προσωπικό μας Πάσχα· για να πραγματοποιηθεί αυτό στην πιο ευνοϊκή στιγμή, με αγάπη και ειρήνη· με την ειρήνη εκείνη, που ο Κύριος έδωσε στους μαθητές Του πριν την έξοδο Του (βλ. Ιωάν. 14,27).

Είναι μεγάλο αγαθό να αισθανόμαστε μέσα μας, αδιάκοπα αν είναι δυνατόν, την πνοή της Θείας δυνάμεως. Όταν όμως η αγάπη του Χριστού κυριεύσει τον νου και την καρδιά, είναι καλό να μεταβούμε στον κόσμο εκείνο, του οποίου η αναζήτηση και η προσμονή ήταν το κατεξοχήν περιεχόμενο του πνεύματος μας. Γνωρίζουμε ότι [//101] Εκείνος ο Ίδιος μας αναζήτησε, και επιθύμησε να μένουμε μαζί Του στο διηνεκές· «εκεί» όπου Αυτός είναι (βλ. Ιωάν. 17,24). Ο Δημιουργός μας πράγματι θέλει να μας δει ίσους μαζί Του στην πληρότητα του Είναι.

Τα σώματα μας είναι άξια σεβασμού, ως δοχεία ή ναοί του Αγίου Πνεύματος (βλ. Α' Κορ. 6,15 και 19). Γνωρίζουμε όμως και από τη Γραφή και από

την προσωπική μας πείρα ότι το βιολογικό αυτό σώμα δεν αντέχει το πυρ της ουράνιας αγάπης που μας ελκύει προς τον άναρχο Θεό της αγάπης. Και για ολόκληρο τον κτιστό κόσμο, που με την ευρύτερη έννοια είναι επίσης σώμα, σκεφτόμαστε με την ίδια προοπτική. Ενθουσιαζόμαστε με το άπειρο πλήθος των κτισμάτων που τον κατοικούν, εκπλησσόμαστε από τη θεωρία του κάλλους του, συγκλονιζόμαστε με την απερινόητη σοφία και παγγνωσία του Δημιουργού του, αλλά γνωρίζουμε ότι και αυτός ο κτιστός κόσμος σε όλο το πλήρωμα του είναι «στενός» για το πνεύμα μας, που γνώρισε τη συγγένεια του με τον Δημιουργό μας.

Όταν στάθηκα στο κατώφλι της υπερνικήσεως της προσωπικότητος μου ως περιοριστικής αρχής του είναι, τότε αισθάνθηκα έντονα ότι ουσιαστικά ελκύομαι στο μη-όν. Αυτό που απέμεινε στη χριστιανική συνείδηση μου για το Είναι του Θεού εκείνο τον καιρό, εκφραζόταν με το ότι δεν μπορούσα καθόλου να χωριστώ από τον Θεό μου μέχρι τέλους, πράγμα που απαιτούσε από μένα ο άμεσος στόχος μου. Εκείνο το υπερπροσωπικό απόλυτο, προς το οποίο έσπευδα, ήταν ωστόσο για μένα ο Θεός· και η προσπάθεια μου απέβαινε προσπάθεια αυτοθεώσεως. Η αντίθεση [//102] αυτή ανάμεσα στην έλξη προς το μη-όν, και ταυτόχρονα η σπουδή μου για πλήρη αυτοθέωση, για πλήρη ταύτιση με το Απόλυτο, συναντούσε μέσα μου κάποια λογικά ανεξήγητη αντίσταση. Έζησα βαθιά και έντονα την οντολογική αντίφαση ανάμεσα στις δύο αυτές διαμετρικά αντίθετες κινήσεις. Σαν κάποια αληθινά μεγαλοφυής φιλοσοφία, η θεωρία αυτή με καλούσε σε μεγαλύτερη ακόμη ένταση. Και όμως καμία ένταση από την πλευρά μου δεν με οδηγούσε σε πλήρη απέκδυση κάθε υπάρξεως. Εκείνο τον καιρό έκανα μακρές νηστείες, έμενα χωρίς τροφή μερικές φορές επί τριάντα και περισσότερες ημέρες. Συχνά βίωνα θαυμαστές ψυχολογικές καταστάσεις, κάποια λεπτή απόλαυση της εκλεπτυσμένης σάρκας, κάποια «αϋλότητα». Η μνήμη μάλιστα αυτών των εμπειριών παρέμεινε κάπως για πάντα μέσα μου. Υπήρξαν περιπτώσεις, κατά τις οποίες «φυσικώς» (διαφορετικά δεν μπορώ και να εκφραστώ) αισθανόμουν την έξοδο της «ψυχής» μου από το σώμα.

Εξωτερικά ζούσα, όπως γενικά ζουν οι άνθρωποι. Αλλά η μνήμη του θανάτου διαρκώς με αποσπούσε εσωτερικά από τα διαδραματιζόμενα γύρω μου γεγονότα και με έθετε, κατά κάποιον τρόπο, στην περιφέρεια της ζωής του κόσμου αυτού. Ωστόσο, από την αρχή της Επαναστάσεως του Φεβρουαρίου του 1918 γινόταν σαφές ότι ο πόλεμος με τη Γερμανία θα τελειώσει με ήττα. Η κοινή ατμόσφαιρα εκείνου του καιρού προμήνυε την περαιτέρω εξέλιξη της καταστροφής. Σχεδόν δεν πήρα στα χέρια μου εφημερίδα, αλλά ωστόσο δεν μπορούσα να απελευθερωθώ εντελώς από την επίδραση της τραγικής εντάσεως επάνω μου. Στην προσωπική μου ζωή αυτό προσέλαβε τον χαρακτήρα της αποξενώσεως [//103] από κάθε εξωτερικό πράγμα και του βυθισμού ή σε βιώματα που δημιουργούσε η «μνήμη του θανάτου», ή σε διαλογισμό μη χριστιανικού τύπου. Ο διαλογισμός με οδηγούσε σε παράδοξες καταστάσεις, που ήταν για μένα νέες και απροσδόκητες. Θα μιλήσω τώρα για μία από αυτές. Στους διαλογισμούς επιδίωκα να απεκδυθώ από όλα τα παρερχόμενα. Κάποτε, εξαιτίας αυτού, δοκίμαζα κάποια ψυχολογική ειρήνη, ανακούφιση. Αντιθέτως σε άλλες

στιγμές, ανάμεσα στους διαλογισμούς, η διανοητική εργασία έπαιρνε υπερβολικά έντονο χαρακτήρα· τόσο, που ήταν αδύνατον να διατυπωθεί με λόγια η πορεία της σκέψεως. Νωρίτερα μου φαινόταν ότι ήταν αδύνατον να σκέφτομαι χωρίς λόγια. Τότε όμως είχα την εντύπωση ότι κατά τη συγκέντρωση της προσοχής μου προς τα έσω εντείνονταν οι χορδές της ψυχής, ώστε διαισθητικά, χωρίς λογικές έννοιες, να προσλάβω από την κοσμική ζωή κάτι το ακόμη απροσδιόριστο. Τι να προσλάβω; Τη σύλληψη της δομής του κοσμικού είναι. Δεν αμφέβαλλα ότι υπάρχει τέτοιος συμπαντικός Νους, ο οποίος φέρει μέσα του τη γνώση που αναζητώ. Έτσι περνούσε ο χρόνος μου· χωρίς λόγια, χωρίς ορθολογικά ελεγχόμενη διαδικασία σκέψεως. Η στοιχειώδης ακόμη γνωριμία μου με διάφορα φιλοσοφικά συστήματα βοηθούσε τον νου μου να σχηματίσει αστραπιαία, όπως φαινόταν, την εικόνα μιας ολοκληρωμένης κοσμοθεωρίας. Η εμφάνιση στον νου μιας τέτοιας εικόνας συνοδευόταν αμέσως με την επαλήθευση όλης της δομής του συστήματος μου· γρήγορα έφθασε σε τέτοιο σημείο, όπου απουσίαζε ο σύνδεσμος ανάμεσα σε βασικά στοιχεία και έπεφτε όλη η δομή του συστήματος μου. Έφθαναν [//104] πάλι ημέρες και περισσότερο παρατεταμένα διαστήματα, κατά τα οποία ο νους μου ήταν απασχολημένος με το πρόβλημα της κοσμικής δομής. Αλλά εγώ ζούσα τη νέκρωση των πάντων, ή διανοητικά απομακρυνόμουν από κάθε ύπαρξη. Εκ νέου όμως και απροσδόκητα ερχόταν στιγμή και εμφανιζόταν στον νου μου νέο οικοδόμημα, στο οποίο διορθώνονταν προγενέστερα κενά· ανευρίσκονταν, όπως μου φαινόταν, σοβαροί πλέον κρίκοι όλου του συστήματος. Ακολουθούσε εντούτοις αστραπιαία αναθεώρηση των πάντων, εκ νέου κάπου ο «Αϊφελικός πύργος» μου αποδεικνυόταν ασταθής και ακολούθως γκρεμιζόταν σαν χάρτινη καλύβα.

Έτσι, χωρίς να κατευθύνεται συνειδητά το θέλημα μου σε αναζήτηση ενός αναμφισβήτητου γενικού συστήματος του είναι, περνούσε κάποιο μάλλον μεγάλο διάστημα, ωσότου μου αποκαλυφθεί το βασικό ελάττωμα όλης της διαδικασίας που είχα βιώσει. Στην πραγματικότητα όλες οι «πτήσεις» μου δεν προέρχονταν από Άνωθεν αποκαλύψεις, αλλά από αξιώσεις με γήινη προέλευση. Σε όλες αυτές τις νοητικές ενέργειες –της οικοδομής του «πύργου» και ακολούθως του ελέγχου αυτού του «κτίσματος»– συμμετείχαν οι κατηγορίες της ορθολογιστικής λογικής και οι τρέχουσες επιστημονικές και εμπειρικές γνώσεις της εποχής εκείνης.

Παρήλθαν μερικά χρόνια με εντατικές προσπάθειες αλλά το πνεύμα μου δεν εύρισκε διέξοδο από τις αλλεπάλληλες εσωτερικές συγκρούσεις. Ούτε η έξοδος της ψυχής [//105] από το σώμα, ούτε η απώλεια της αισθήσεως της ατομικότητας μου, ούτε ο βυθισμός του νου σε κάποια ασαφή άβυσσο κατά την απέκδυση των νοερών παραστάσεων και των ορατών εικόνων δεν με οδήγησαν στη ζωντανή αίσθηση του αιώνιου που αναζητούσα στη συνείδηση μου …

Δεν κατανοούα επίσης και το γιατί γεννήθηκα. Πώς να παραδώσω στον ανεμοστρόβιλο των ιστορικών γεγονότων τη ζωή μου για ιδεώδη που ακόμη δεν συνειδητοποίησα; Έτσι γεννήθηκε μέσα μου η «μνήμη του θανάτου» και μαζί της νέο αίσθημα του παραλόγου όλων των επί γης κτισμάτων. Ούτε τις σκέψεις

αυτές μπορούσα να συγκρατήσω ούτε το αίσθημα αυτό. Έρχονταν όμως σε μένα, κυρίευαν σαν κάποιο πνεύμα όλη την ύπαρξή μου, και έπειτα πάλι με άφηναν για κάποιο χρονικό διάστημα. Βαθμηδόν η προσοχή μου αποσπώνταν από όσα με περιέβαλλαν και επικεντρωνόταν μέσα μου στο ερώτημα: Είναι άραγε αιώνιος ο άνθρωπος, ή όλοι μας θα καταλήξουμε πάλι στο σκοτάδι της ανυπαρξίας; Η ψυχή βασανιζόταν αναζητώντας την απάντηση στο ερώτημα που απέβη για μένα το σημαντικότερο από όλα τα κοσμικά γεγονότα. Όλα κατέρρεαν γύρω μου, αλλά εγώ σχεδόν δεν παρατηρούσα τα διαδραματιζόμενα. Κυριαρχούσε η ανάγκη να γνωρίζω, αν απέρχομαι εντελώς στο μηδέν ή … Πράγματι, αν πεθαίνω, τότε με τον θάνατο μου πεθαίνει μέσα μου όλος ο κόσμος· ακόμη και ο Θεός. Ο θάνατος μου είναι το τέλος όλου του Είναι γενικά. Ήμουν νέος δεκαοκτώ ετών, αλλά ήδη τότε είχα την αίσθηση ότι ο κάθε άνθρωπος καθεαυτόν συνιστά κατά κάποια έννοια το κέντρο όλου του Είναι.

Ζούσα σαν σε ύπνο. Και ο ύπνος ήταν εφιαλτικός. Δεν [//106] κατανοούσα τότε ότι ο Κύριος με προσέγγιζε. Και πώς ήταν δυνατόν να σκεφτώ γι᾽ αυτό, εφόσον κατά καιρούς κάτω από μένα ανοιγόταν μαύρη άβυσσος, ενώ μπροστά μου υψωνόταν παχύ μολυβένιο τείχος; Στην αρχή της Επαναστάσεως με συνέλαβαν δύο φορές. Πολλοί χάνονταν εκείνο τον καιρό, αλλά εγώ δεν αισθανόμουν κανένα φόβο, σαν να μην υπήρχε τίποτε το φοβερό στις συλλήψεις. Η θέα όμως αυτή του τείχους και της αβύσσου μου προκαλούσε ανεξήγητη ήρεμη φρίκη. Και αυτό συνεχίστηκε για πολλά χρόνια. Τελείωσε ο πόλεμος με τους Γερμανούς. Σε όλη την έκταση της Ρωσίας μαινόταν εμφύλιος αδελφοκτόνος πόλεμος. Αναχώρησα για τη Γαλλία. Η «μνήμη του θανάτου» όμως όχι μόνο δεν με εγκατέλειψε, αλλά η ένταση της συνέχιζε να αυξάνει. Και παρ᾽ όλα αυτά, εξωτερικά, ζούσα σχεδόν όπως όλοι. Διατηρούσα φυσιολογικές σχέσεις με τους ανθρώπους· εργαζόμουν και διεκπεραίωνα πολύπλοκες εργασίες· συζητούσα με τους ανθρώπους για διάφορα πράγματα και ποικίλα θέματα (εκτός από τα βιώματα μου), κυρίως σχετικά με την τέχνη. Μου φαίνεται, όπως θυμάμαι, ότι και όλοι συμπεριφέρονταν μαζί μου όπως προς έναν φυσιολογικό άνθρωπο. Δημιουργούνταν παράδοξη κατάσταση διπλής ζωής. «Μη φυσιολογικό» ήταν, πιθανώς, το γεγονός ότι η προσευχή μέσα μου δεν σταματούσε ούτε ημέρα ούτε νύκτα. Εγώ ούτε κάν την αναζητούσα. Αυτή με κυρίευε. Όλα όσα δεν μένουν αιώνια έχαναν την αξία τους στα μάτια μου. Και φυσικά επεδίωκα την απομόνωση για πολλές ώρες, προκειμένου να εκφράσω στον Θεό όλο τον πόνο μου, όλες τις απορίες μου· ερχόμουν σε πάλη μαζί Του για όσα δεν καταλάβαινα, [//107] είτε αυτά ήταν έξω από εμένα είτε μέσα μου, πάλευα ορθολογιστικά με πολλά νέα για μένα φαινόμενα. Συνέβη κάποτε, ενώ διάβαζα ακουμπώντας το κεφάλι μου στο χέρι, να αισθανθώ ότι κρατώ το κρανίο μου και το παρατηρώ νοερά από έξω. Η εικόνα του θανάτου ορθώθηκε μπροστά μου. Η «φυσιολογική αντίδραση» μου συνίστατο στο ότι είμαι ακόμη νέος και υγιής, ότι ο θάνατος ενδέχεται να είναι ακόμη μακριά, ότι φυσιολογικά μπορώ να ζήσω ακόμη σαράντα ή πενήντα χρόνια. Πριν όμως ακόμη τελειώσω τα λόγια μου, σαν απάντηση σε αυτό εισέβαλλε ξαφνικά και με δύναμη μια φωνή: «Έστω και αν ζήσω χίλια χρόνια ακόμη· έπειτα όμως τι;».

Και τα χίλια χρόνια στη συνείδηση μου συρρικνώνονταν σε μια σύντομη στιγμή, παρουσιάζονταν συντομότερα από ηλεκτρική σπίθα, έπαιρναν τέλος στη συνείδηση μου, πριν ακόμη ο λογισμός πάρει μορφή[14]. Ο χρόνος έχασε τη διάρκεια του. Επάνω σε όλα κυριαρχούσε ο θάνατος, και η φρίκη μπροστά στο Μηδέν. Αυτό, όμως, όχι ακόμη γιατί μου αποκαλύφθηκε η αιωνιότητα, αλλά γιατί ο θάνατος αγκάλιαζε ολόκληρο τον κόσμο. Οι άνθρωποι μου φαινόταν νεκροί, τα έργα τους χωρίς νόημα. Ήταν λυπηρό να τους κοιτάζεις, ακόμη και όταν διασκέδαζαν.

Η ψυχή άρχιζε να καταπονείται με την αναζήτηση κάποιου πράγματος ακατανόητου, κρυμμένου από εμένα, αλλά ταυτόχρονα παράδοξα οικείου. Υποθέτω ότι για [//108] τους γύρω μου ήμουν «όπως και όλοι». Και εξωτερικά συνέχιζα να ζω σχεδόν «όπως και όλοι». Σχεδόν, γιατί πολλά που απασχολούν τη συνείδηση των ανθρώπων δεν με απασχολούσαν πλέον.

Συνέβαιναν μεγάλα γεγονότα, μεγάλες κοσμικές ανακατατάξεις, αλλά εγώ δεν τις έβλεπα, δεν τις παρατηρούσα. Όλα γκρεμίζονταν γύρω μου, αλλά το εσωτερικό μου γκρέμισμα ήταν εντονότερο και δεν επέτρεπε τα εξωτερικά γεγονότα να φθάσουν στη συνείδηση μου.

Κυριαρχούσε μέσα μου η σκέψη: Αν εγώ πεθαίνω, δηλαδή απέρχομαι στο μηδέν, αυτό σημαίνει ότι και όλοι οι άλλοι άνθρωποι πεθαίνουν, και συνεπώς όλα είναι μάταια, συνεπώς αληθινή ζωή δεν μας δόθηκε … Η λύση του προβλήματος αυτού ήταν για μένα σημαντικότερη από όλα τα παγκόσμια γεγονότα, γιατί με τον θάνατο μου πεθαίνει μέσα μου όλος ο κόσμος, και ακόμη περισσότερο πεθαίνει μέσα μου ο Ίδιος ο Δημιουργός του κόσμου. Αν απέρχομαι στο Μηδέν, σημαίνει ότι και όλα είναι Μηδέν. Ο θάνατος μου είναι γενικά το τέλος του Είναι.

Αυτή η «μνήμη του θανάτου» αυξανόταν διαρκώς και απέκτησε τέτοια δύναμη, ώστε να αντιλαμβάνομαι όλο τον κόσμο ως οφθαλμαπάτη, ως ύπνο, ως κάποια παράδοξη οπτασία. Δεν αισθανόμουν σταθερό το έδαφος κάτω από τα πόδια μου· βάδιζα επάνω από την απύθμενη, φρικτή, μαύρη άβυσσο που διανοιγόταν κάτω από μένα. Και αυτό ήταν λίγο. Μπροστά μου υψωνόταν ένα παράδοξο, αδιαπέραστο τείχος, σαν από χονδρό μολύβι, και φρικτό μαύρο σκοτάδι που προκαλούσε τρόμο. Αυτό παρατεινόταν πολύ, για χρόνια. Τελείωσε ο πόλεμος που προκάλεσε μέσα μου τις σκέψεις [//109] και τα αισθήματα αυτά, αλλά η μνήμη του θανάτου δεν με εγκατέλειπε, συνεχίζοντας να αυξάνει σε δύναμη. Παραταύτα, εξωτερικά συνέχιζα να ζω σχεδόν όπως όλοι.

Κατά καιρούς με κατελάμβανε, ιδιαίτερα στην αρχή, ο ζωώδης φόβος του θανάτου. Άλλοτε πάλι αισθανόμουν τον θάνατο μόνο με την ψυχή.

Ενώ ήμουν ήδη στη Γαλλία, στο εργαστήριο που είχα στο Clamar, ήρθα σε κατάσταση βαθύτερης αμηχανίας.

---

[14] Πρβλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι*, εκδ. Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ Αγγλίας, 2010, σ. 23.

Η ψυχή δεν ικανοποιούνταν ούτε με την σκέψη να ζήσω χίλια χρόνια, ούτε με την ιδέα για παγκόσμια ισχυρή βασιλεία, ούτε με αιώνια ιστορική δόξα – μεγαλύτερη από εκείνη του Αλεξάνδρου ή του Σωκράτη ή οποιουδήποτε άλλου από τις περίφημες μεγαλοφυΐες ποιητών, καλλιτεχνών, φιλοσόφων κλπ.– αλλά με ισχυρή φωνή, που τα ξεπερνούσε όλα αυτά έλεγε ότι, όλοι αυτοί πέθαναν, άρα όλα είναι μηδέν. Έτσι αυτό ήταν το πρόβλημα της αιώνιας απόλυτης γνώσεως.

Κατά παράδοξο τρόπο τώρα δεν μπορώ να αποκαταστήσω στη μνήμη μου τίποτε, εκτός από τα λόγια αυτά, που επί πολλές ημέρες απορροφούσαν όλη την προσοχή μου. Ρωτούσα … (Ποιόν; Τον εαυτό μου μήπως, ή κάποιον άλλο;): «Τι κατ' ουσίαν είναι στη ζωή μου "χιμαιρική αναζήτηση"»; Είναι δύσκολο για μένα τώρα να αποκαταστήσω τη χρονολογική ακολουθία αυτών που διαδραματίζονταν μέσα μου, κάτι που σε σημαντικό βαθμό οφείλεται ακόμη και στο ότι, ενώ είχα ταυτόχρονα μέσα μου μερικές ιδέες, ποτέ δεν τις κατέγραψα σε ημερολόγιο. Τελικά έφτασε η ημέρα, κατά την οποία στο βάθος του είναι μου θυμήθηκα τους λόγους του Χριστού: «Πριν Αβραάμ γενέσθαι Εγώ [//110] ειμι» (Ιωάν. 8,58). Κατανόησα τότε τον Θεό ως Πρόσωπο. Και το βίωσα αυτό ως Φως. Οι προσπάθειες μου λοιπόν να ταυτιστώ με το Ένα, υπερπροσωπικό Απόλυτο, εμφανίστηκαν σαν παράλογη αναζήτηση έξω από το αυθεντικό Είναι, εφόσον πραγματικά ζει μόνο το Πρόσωπο. Και έτσι ο Χριστός ξαναέζησε μέσα μου, και εν Αυτώ μου φανερώθηκε η Αλήθεια, και η ψυχή μου Τον αγάπησε. Η εντολή του Χριστού για την αγάπη μου αποκαλύφθηκε ως η μοναδική μορφή πραγματικής γνώσεως· γνώσεως με την έννοια της ενώσεως στο είναι. Η προσευχή έρρεε ελεύθερα και με είλκυε ασυγκράτητα ημέρα και νύκτα, «εμποδίζοντας» με να ζωγραφίζω. Στραμμένος προς το ζωντανό Πρόσωπο, η προσευχή γέμιζε με νόημα, ενώ οι κραυγές μου προς το «απρόσωπο είναι» για πλατυσμό της συνειδήσεως μου και ανάπτυξη μου μέχρι κοσμικής απεραντοσύνης μετατράπηκαν σε αναζήτηση του Πνεύματος του Αγίου.

Θα μπορούσα να πω, όχι χωρίς φόβο, ότι την περίοδο εκείνη η προσευχή μου μεταβαλλόταν σε θεωρία φωτός. Αλλά εγώ δεν κατανοούσα αυτό που μου συνέβαινε. Πολλά μου ήταν ασαφή. Ευρισκόμενος στη Δύση ανάμεσα σε χριστιανούς άλλων παραδόσεων –έχω κυρίως υπ' όψιν μου τώρα τους ρωμαιοκαθολικούς που επικρατούν στη Γαλλία– δεν μπορούσα ακόμη καθόλου να διακρίνω σε ποιόν χώρο θα ήταν δυνατόν να προσεγγίσω περισσότερο τον Αληθινό Θεό, και επιδόθηκα σε τέτοια προσευχή, που πολλές φορές με αποσπούσε από τον κόσμο αυτό. Στην «απόγνωση» μου από τη συνείδηση της μηδαμινότητος μου παρακαλούσα τον Θεό να μην αποκρύψει από εμένα τις οδούς προς Αυτόν. Η περίοδος αυτή της ζωής μου ήταν φοβερή.

[//111] Εκείνη την εποχή άφησα το Clamar και μετακόμισα πάλι στο κεντρικό Παρίσι. Πολλές φορές για προσευχή έμπαινα σε καθολικούς ναούς, που ήταν ανοικτοί για τον κόσμο ολόκληρη την ημέρα. Και να, κάποια φορά, βυθισμένος στην προσευχή για πολλή ώρα –πράγμα που ήταν συνηθισμένο για μένα τον καιρό εκείνο–, είδα έναν καθολικό ιερέα να με πλησιάζει και να μου λέει ότι συχνά με έβλεπε να προσεύχομαι με ζήλο και ήθελε να γνωρίσει ποιος είμαι.

Κατά τη συνομιλία μαζί του τον κοίταξα με έκπληξη· όλα στη μορφή του μου ήταν ξένα. Παράδοξο!

Μετά από αυτό εγώ, αν και δεν ένιωσα καμιά αναστάτωση, ωστόσο σταμάτησα να πηγαίνω όχι μόνο στον ναό αυτό, αλλά και γενικά σε ρωμαιοκαθολικούς ναούς. Τότε, για πρώτη φορά πήγα στον ορθόδοξο ρωσικό ναό της οδού Daru. Παρά την «ακαταστασία» που επικρατούσε εκεί, αισθάνθηκα έντονα μια πλημμύρα θερμής προσευχής, και ένιωσα «οικειότητα».

Η μορφή της πρόσκαιρης υπάρξεως, ο εφήμερος χαρακτήρας κάθε φαινομένου, ενέπνεε στην ψυχή σκέψη για απεραντοσύνη ακόμη και μέσα στον χρόνο, αλλά μια τέτοια μορφή αιωνιότητος δεν ανταποκρίνεται καθόλου στη δική μας ιδέα γι' αυτό που αναζητάμε εσωτερικά· αντιθέτως μάλλον αισθανόμαστε το παράλογο της, και ακόμη το θανάσιμο σκοτάδι της. Η ψυχή βυθίζεται εκ νέου στην απόγνωση και πάλι εγείρεται διαμαρτυρία στην ψυχή ενάντια σε μια Τέτοια παράλογη ύπαρξη. Σε τι είναι χρήσιμα όλα αυτά και ποιόν μπορεί να ενδιαφέρουν; Ποιόν; Χωρίς απάντηση στο «Ποιόν», όλα χάνουν την έννοια [//112] τους. Αλλά πώς να Τον συναντήσει κάποιος, πώς να Τον βρει; Πώς να απελευθερωθεί από τον εφιάλτη του απατηλού χρόνου, όταν το παν μεταβάλλεται σε οφθαλμαπάτη, σε ψευδαίσθηση ...; Σε στιγμές εξαγριώσεως, ο νους κυριεύεται από κακές σκέψεις· η φαντασία ζωγραφίζει τη δυνατότητα καταστροφής του κόσμου μας, μιας καταστροφής επιθυμητής, ζητουμένης: «Δεν θα προέλθει άραγε αυτό από κάποια σύγκρουση πλανητών, από κάποια είσοδο στο ηλιακό μας σύστημα κάποιου άλλου άστρου, κομήτη κτλ. ...; Δεν υπάρχουν άραγε τρόποι να σχίσει κανείς τη γη στα δύο, ώστε να σταματήσει την παράλογη περιστροφή της γύρω από τον ήλιο και όλη η ζωή πάνω στη γη να χαθεί; Ώ, πού να βρει κανείς το μαχαίρι αυτό που να σχίσει όλη τη γη; Και πόσο ενδιαφέρον θα ήταν να δει κάποιος την εικόνα αυτή; Πού θα πάει το νερό των ωκεανών; Πώς θα περιστρέφονται τα κομμάτια της; Πώς σε μια σύντομη στιγμή θα κράξουν σαν τρελλοί οι άνθρωποι και τα ζώα; Αλήθεια, είναι ενδιαφέρον. Και έπειτα έρχεται το τέλος αυτής της ατέλειωτης κακής κωμωδίας. Καλύτερα να μην υπάρχει ο κόσμος αυτός, παρά μια τέτοια ύπαρξη! Πράγματι το τέλος του κόσμου αυτού είναι αναπόφευκτο, αλλά ας έρθει όσο το δυνατό γρηγορότερα».

Πολλές λοιπόν παρόμοιες σκέψεις πολιορκούν τον νου και συνθλίβουν την καρδιά. Και να, ούτε σε αυτά υπάρχει ησυχία. Πάλι η ζωή δεν είναι κάτι περισσότερο από μια φρικτή φυλακή. Πού να βρούμε τον αόρατο «δεσμοφύλακα» και να τον ρωτήσουμε: «Αλήθεια, μήπως σου αρέσει να βλέπεις τα παθήματα μας; Τι είδους φοβερός σαδιστής είσαι; Από πού προέρχεσαι; Και αν εσύ δεν είναι το πρωταρχικό [//113] είναι, τότε ποιος σε δημιούργησε;». Πού να Τον βρω και να απαιτήσω να επιστρέψω στην ησυχία της ανυπαρξίας; Δεν υποφέρω ούτε ακόμη και το κάλλος, αν σε αυτό δεν υπάρχει νόημα, δηλαδή αν αυτό δεν είναι αθάνατο. Τι παράδοξη η ιδέα του Δημιουργού, να δημιουργήσει τον κόσμο με τέτοιον τρόπο, ώστε παντού να υπάρχουν μόνο άλυτες αντιφάσεις! Μπορούμε να καταλάβουμε την τάση των βουδιστών να απεκδυθούν τη μορφή αυτή υπάρξεως όπως έχει και να βυθιστούν στην αιώνια ησυχία της ανυπαρξίας. Να εγκαταλείψουν κάθε φροντίδα για τον κόσμο αυτό, για τη δράση μέσα σε αυτόν.

Σε τέτοιον κόσμο ακόμη και η αγάπη δεν προσφέρει τίποτε άλλο παρά παθήματα. Ποιος μπορεί να βλέπει κάποιο αγαπημένο πρόσωπο με μάτια γεμάτα από τέλεια απόγνωση και να μη βρίσκει μέσα του δυνάμεις να αλλάξει την αφόρητη αυτή κατάσταση των πραγμάτων; Ή πάλι, βλέποντας το διαφορετικά … Αν αγαπήσουμε τον κόσμο, όλους τους ανθρώπους που πάσχουν, καταδικασμένοι από τη γέννηση τους σε θάνατο, ανεξάρτητα από την ηθική τους κατάσταση ή ακόμη και την αγιότητα τους, πώς είναι δυνατόν να μη μας βασανίζει το ερώτημα: «Ποιος είναι αίτιος όλου αυτού του εφιάλτη;».

Η τρομακτική αυτή θεωρία προκάλεσε μέσα μου την προσευχή· αρχικά την προσευχή της φρίκης, την κραυγή για σωτηρία· κατά διαστήματα τη διαμαρτυρία, ακόμη και την έχθρα· έχθρα εναντίον Εκείνου ο Οποίος μου έδωσε την απατηλή αυτή ζωή. Κυριαρχούσε κυρίως η προσευχή της φρίκης, της απερίγραπτης καταχθόνιας φρίκης, με την [//114] ακατάπαυστη αίσθηση της μαύρης αβύσσου αντί της γης κάτω από τα πόδια μου, και του σκοτεινού αδιαπέραστου τείχους μπροστά μου. Όλα γύρω μου ήταν θάνατος και Μηδέν. Οι άνθρωποι νεκροί και όλα τα έργα τους χωρίς νόημα. Και ήταν οικτρό να τους βλέπεις, ακόμη και όταν διασκέδαζαν και γελούσαν, χωρίς να πω για το όταν ήταν άρρωστοι και έπασχαν. Κάθε πρωτοβουλία, κάθε εργασία έχανε το νόημα της.

Προσευχόμουν· δεν μπορούσα να μην προσεύχομαι· η προσευχή γινόταν διαρκώς πιο έντονη και σταθερή, και την ημέρα και τη νύκτα, και στον ύπνο και στην εγρήγορση. Η ψυχή έπασχε αφόρητα, αλλά δεν υπήρχε διέξοδος. Το σκοτάδι του θανάτου και η φρίκη του Μηδενός με σκότωναν.

Αυτό συνεχιζόταν για μερικά χρόνια, κατά τη διάρκεια των οποίων δεν κοινωνούσα. Και να που, ενώ ήμουν σε τέτοια κατάσταση, ήρθα ένα πρωΐ στην Εκκλησία, εξομολογήθηκα και κοινώνησα. Τότε, κατά κάποιον παράδοξο τρόπο όλα άλλαξαν και μέσα μου και γύρω μου. Εξαφανίστηκε η άβυσσος κάτω από τα πόδια μου, εξαφανίστηκε το σκοτεινό και αδιαπέραστο τείχος, και με θετικό τρόπο όλος ο κόσμος πλατύνθηκε και καταυγάσθηκε από ένα παράδοξο, τρυφερό, εωθινό φως· ήταν το φως της ανέσπερης ημέρας, το φως της αναστάσεως από τους νεκρούς· και οι άνθρωποι έπαυσαν να είναι νεκροί, αλλά όλοι ξαναέζησαν, όλοι έγιναν αιώνιοι μέσα μου, όπως νεκροί ήταν μέσα μου πριν από την ώρα εκείνη. Με την ανάσταση μου αυτή, όλα αναστήθηκαν για μένα. Είμαι αιώνιος, όπως αιώνιος είναι και κάθε άλλος άνθρωπος. Βγήκα από το μνήμα εγώ, [//115] «και νεκρός ουδείς επί μνήματος»[15]· και διαφορετικά πλέον ηχούσαν στην ψυχή μου τα λόγια του Χριστού ότι «Θεός δε ουκ έστι νεκρών αλλά ζώντων» (Λουκ. 20,38), διότι και για μένα, ως ένα βαθμό, έγιναν όλοι ζωντανοί.

Η όραση του εωθινού φωτός της αναστάσεως παρατάθηκε για τρεις ημέρες, και έπειτα με άφησε, αλλά ήδη άρχισε νέα ζωή μέσα μου. Στην ψυχή μου κυριαρχούσε ένα νέο αίσθημα αγάπης προς κάθε άνθρωπο και ξεχυνόταν σε προσευχή για όλους. Τότε αισθάνθηκα ξεκάθαρα ότι, αν οποιοσδήποτε θα μου έκανε κακό, για παράδειγμα, αν μου έβγαζε τα μάτια ή ακόμη και κάτι

---

[15] Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Λόγος Κατηχητικός* του Πάσχα.

παραπάνω, η ψυχή μου δεν θα σαλευόταν ούτε με τον παραμικρό θυμό, αλλά μόνο θα προσευχόταν για τον άνθρωπο εκείνο· δεν θα λυπόμουν να παραδώσω γι' αυτόν και την ίδια τη ζωή μου.

Αυξανόμενο το αίσθημα της αγάπης με βασάνιζε. Δεν μπορούσα να βλέπω τα παθήματα των ανθρώπων και διαρκώς προσευχόμουν· προσευχόμουν για να σωθούν όλοι οι άνθρωποι.

Ο αποτρόπαιος μυστικός γνόφος του μολυβένιου τείχους και της βαθειάς αβύσσου του «εξωτερικού σκότους» μετατράπηκε σε Φως ανέκφραστα υπέροχο. Από τον μεταφυσικό φόβο γεννήθηκε η αγάπη· ανεξήγητα θαυμαστή, συνετή, τυραννική στη θέα των παθημάτων των ανθρώπων, κατά καιρούς γλυκειά. Ο νόμος του Ευαγγελίου έγινε για μένα απόλυτα φυσιολογικός και ο Χριστός, που σταυρώθηκε από αγάπη για τον κόσμο, ο Θεός μου, Θεός οικείος και κατανοητός.

[//116]

4. Η ΠΙΣΤΗ

Στην Προς Εβραίους επιστολή υπάρχει ένας υπέροχος λόγος για τον θαυμαστό Αβραάμ. Ο λόγος αυτός μπορεί να ισχύει για όλους μας ως τύπος εσωτερικής απαντήσεως στο κάλεσμα του Υψίστου, ο Οποίος, αν και άγνωστος ακόμη και απερινόητος, ελκύει προς τον Εαυτό Του περισσότερο από όλα τα άλλα πράγματα του κόσμου αυτού: «Πίστει καλούμενος Αβραάμ υπήκουσεν εξελθείν εις τον τόπον όν έμελλε λαμβάνειν εις κληρονομίαν, και εξήλθε μη επιστάμενος πού έρχεται. Πίστει παρώκησεν εις την γην της επαγγελίας ως αλλοτρίαν, εν σκηναίς κατοικήσας μετά Ισαάκ και Ιακώβ των συγκληρονόμων της επαγγελίας της αυτής· εξεδέχετο γαρ την τους θεμελίους έχουσαν πόλιν, ής τεχνίτης και δημιουργός ο Θεός. Πίστει και αυτή Σάρρα δύναμιν εις καταβολήν σπέρματος έλαβε και παρά καιρόν ηλικίας έτεκεν, επεί πιστόν ηγήσατο τον επαγγειλάμενον. Διο και αφ' ενός εγεννήθησαν, και ταύτα νενεκρωμένου, καθώς τα άστρα του ουρανού τω πλήθει και ως τη άμμος η παρά το χείλος της θαλάσσης η αναρίθμητος. Κατά πίστιν απέθανον ούτοι πάντες, μη λαβόντες τας επαγγελίας, αλλά πόρρωθεν αυτάς ιδόντες, και ασπασάμενοι, και ομολογήσαντες ότι ξένοι και παρεπίδημοι εισιν επί της γης» (Εβρ. 11,8-13).

Όλοι οι προπάτορες μας είναι άγιοι, και ο Αβραάμ και ο Μωυσής και όλοι οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης· [//117] όλοι εκείνοι, για τους οποίους διαβάζουμε στην επιστολή ότι γι' αυτούς «ουκ ήν άξιος ο κόσμος» … Όλοι αυτοί, όπως είναι γραμμένο, «ουκ εκομίσαντο την επαγγελίαν, του Θεού περί ημών κρείττον τι προβλεψαμένου, ίνα μη χωρίς ημών τελειωθώσι» (Εβρ. 11,39-40).

Δεν «πέτυχαν» εκείνο που αναζητούσαν με τόση αυταπάρνηση. Ακόμη και ο μέγιστος από αυτούς νομοθέτης Μωυσής δεν μπήκε στη «γη της επαγγελίας», αλλά φθάνοντας ως τα όρια της απεβίωσε, αφού προηγουμένως έριξε μια ματιά σε αυτήν από την κορυφή του όρους Ναβαύ: «Και ανέβη Μωυσής από Αραβώθ Μωάβ επί το όρος Ναβαύ, επί κορυφήν Φασγά … και έδειξεν αυτώ Κύριος πάσαν την γην Γαλαάδ έως Δαν … και είπε Κύριος προς Μωυσήν· αύτη η γη, ήν ώμοσα τω Αβραάμ και Ισαάκ και Ιακώβ λέγων· "τω σπέρματι υμών δώσω αυτήν"· και

έδειξα τοις οφθαλμοίς σου και εκεί ουκ εισελεύση. Και ετελεύτησε Μωυσής ο οικέτης Κυρίου» (Δευτ. 34,1-5).

Ο Θεός αποκαλύφθηκε στον Μωυσή όχι με το Πρόσωπο Του, αλλά με τα «οπίσω Αυτού», στη δημιουργία όλων που πραγματοποιήθηκαν με τη δύναμη Του: «Τότε όψει τα οπίσω Μου, το δε πρόσωπον Μου ουκ οφθήσεται σοι» (Έξοδ. 33,23). Η εσωτερική ζωή του Τριαδικού Θεού δεν αποκαλύφθηκε σε αυτόν. Ο ίδιος ο Μωυσής αναγνώρισε την ατέλεια της γνώσεως του. Κατόπτευσε τη σοφία του Θεού στα δημιουργήματα και άφησε στους ομοεθνείς του την περιγραφή της δημιουργίας του κόσμου σε έξι ημέρες, που πραγματικά εκπλήσσει με τη διείσδυση της στην τάξη της κτίσεως του κόσμου και στο μυστήριο της δημιουργίας του ανθρώπου «κατ' εικόνα» και «καθ' ομοίωσιν» Θεού. [//118] Έδωσε επίσης εντολή στον εβραϊκό λαό να περιμένει άλλον Προφήτη, ο οποίος θα αποκαλύψει στους ανθρώπους την οδό προς την τέλεια γνώση του Θεού (βλ. Δευτ. 18,15-19). Η προσδοκία του αναμενόμενου Μεσσία αποτελούσε κεντρικό άξονα όλης της περιόδου πριν από την εμφάνιση του Ιησού Χριστού στον κόσμο. Και η Καινή Διαθήκη αρχίζει από την υπόδειξη ότι βρέθηκε Εκείνος, για τον Οποίο μίλησαν ο Μωυσής και οι προφήτες (βλ. Ιωάν. 1,45).

Η αρχική πίστη γεννιέται, όπως λέει ο απόστολος Παύλος, με την ακοή του λόγου του Θεού· «λόγου» που απαντά στις βαθύτερες αναζητήσεις του πνεύματος μας. Ακολουθώντας την πίστη αυτή, αγωνιζόμαστε με τη μετάνοια να καθαριστούμε από τα αμαρτωλά πάθη, πράγμα για το οποίο μας παρέχεται άφθονα η χάρη. Η εμπειρία αυτή στερεώνει την πίστη μας, αλλά σχεδόν ποτέ δεν είναι τέλεια, και μπορούμε να υποστούμε αμφιταλαντεύεις που μας παραλύουν κατά τις ημέρες της ακηδίας και της εξασθενήσεως. Να, ο Πέτρος ταλαντεύτηκε ακόμη και μετά τη Θαβώρια αποκάλυψη. Αν όμως και στα βαριά παθήματα δεν χάσουμε την εμπιστοσύνη και την αγάπη μας προς τον Θεό, τότε αυτή (η αγάπη) με την ενέργεια του Θείου Πνεύματος μπορεί να γίνει «κραταιά» όπως ο θάνατος. Η πίστη αυτή είναι αληθινά τέλεια. Όποιος την βρει, εγγράφεται στη «βίβλο της ζωής» (Αποκ. 17,8).

Είναι πιθανές οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες η διανοητική διαίσθηση προηγείται της καρδιακής πίστεως. Συχνότερα ωστόσο, με την κλίση –αγάπη, αν θέλετε– της καρδιάς προς τον λόγο του Θεού έρχεται και η κατανόηση. [//119] Μόνη η ορθολογική πίστη στην ύπαρξη του Θεού δεν είναι αρκετή για τη σωτηρία μας. Τέτοια πίστη χαρακτηρίζει και τους δαίμονες (βλ. Ιακ. 2,19)· ποτέ δεν οδηγεί στην αυθεντική, οντολογική γνώση του Θεού, που απαιτεί την ολοκληρωτική παραμονή μας στον λόγο του Θεού, στις εντολές του Ευαγγελίου, όχι μόνο με την αφηρημένη σκέψη, αλλά και με την αγάπη της καρδιάς· με την αγάπη όλης της υπάρξεως μας, που εκδηλώνεται οπωσδήποτε στην πράξη της ζωής.

Η αληθινή οδός του Χριστιανού είναι η πίστη στον Θεό και η εμπιστοσύνη σε Αυτόν. Η πίστη βεβαίως, κατά τη διδασκαλία των Πατέρων, γεννά τον φόβο του Θεού· φόβο του χωρισμού από τον Θεό της αγάπης, που προσβάλλεται από τις αμαρτίες μας· γι' αυτό χρειάζεται η μετάνοια, που είναι ικανή όχι μόνο να εξουδετερώσει την αμαρτία και τις συνέπειες της, αλλά και να οδηγήσει στη

βαθύτερη γνώση του Δημιουργού μας, στη φλογερότερη αγάπη προς Αυτόν. Τη μετάνοια αυτή την χαρακτηρίζει η λύπη της καρδιάς που έχασε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος· το πένθος που αυξάνει κατά το μέτρο που μαλακώνει η καρδιά από την αγάπη προς τον Θεό· η απομάκρυνση από τις σαρκικές απολαύσεις· η απροσπάθεια προς τα πράγματα· η αποφυγή της ανέσεως, της αυτοϊκανοποιήσεως, της κενοδοξίας. Η πίστη εκδηλώνεται με την υπομονή των πειρασμών που εμφανίζονται.

Με την απόκτηση συγκεκριμένης δυνάμεως, η μετάνοια προετοιμάζει την ψυχή για αποδοχή μεγαλύτερης χάρης, μέχρι και της εμφανίσεως του Ακτίστου Φωτός. Ανακαινισμένος [//120] και αναγεννημένος με την ενέργεια του Φωτός, ο άνθρωπος αρχίζει φυσιολογικά, κατά κάποιον τρόπο, να αντιδρά σε όλα τα πράγματα που του συμβαίνουν, σύμφωνα με το πνεύμα των εντολών του Χριστού. Αφού αγιασθούν ο νους και η καρδιά, γίνονται ικανά να συμπάσχουν με όλους τους πάσχοντες· να σπλαγχνίζονται ακόμη και εκείνους που δεν γνώρισαν τον Θεό και δεν Τον αναζητούν· εκείνους που αμαρτάνουν συνεχώς και δεν προσπαθούν να ανανήψουν από τον βόρβορο των πονηρών έργων τους· να πονά η ψυχή για εκείνους, οι οποίοι «ουκ οίδασι τι ποιούσιν» … Έτσι προσευχόταν ο Χριστός για τους εχθρούς Του, που Τον σταύρωναν, από συμπόνια προς αυτούς (βλ. Λουκ. 23,34).

Δεν υπάρχει μεγαλύτερη συμφορά από το να μη γνωρίζει κάποιος τον Αληθινό Θεό. Κι εμείς, γνωρίζοντας τον εαυτό μας όπως ήταν στο παρελθόν του, συνειδητοποιούμε το χάρισμα της μετανοίας ως χάρισμα του ουρανού, που δεν το αξίζουμε· γι' αυτό δεν έρχεται μέσα μας έπαρση, αλλά ταπεινή ευγνωμοσύνη προς τον Κύριο, και λύπη συμπόνιας για εκείνους που συνεχίζουν να παραμένουν στο σκοτάδι της αγνοίας.

Το προνόμιο να είναι κάποιος χριστιανός είναι μεγάλο. Το να αισθανθεί τη Θεότητα του Χριστού και να βρει μέσα του δύναμη να Τον ακολουθήσει, είναι κλήση του Πατρός των Φώτων. Όταν ο Πέτρος ομολόγησε τη Θεότητα του Ιησού, τότε άκουσε από Αυτόν: «Μακάριος εί Σίμων Βαριωνά, ότι σαρξ και αίμα ουκ απεκάλυψε σοι, αλλ' ο Πατήρ μου ο εν τοις ουρανοίς» (Ματθ. 16,17). Ο μακαρισμός αυτός είναι ιδιαιτέρου είδους· αυτό το γνωρίζουν μόνο εκείνοι [//121] που δέχθηκαν αποκάλυψη προερχόμενη από τον Πατέρα.

«Αμήν λέγω υμίν … ου γαρ εισι δύο ή τρεις συνηγμένοι εις το Εμόν Όνομα, εκεί ειμι εν μέσω αυτών» (Ματθ. 18,19-20). Σε μια τέτοια «σύναξη» όλος ο Χριστιανισμός θα μπορούσε να συνοψιστεί σε λίγα λόγια. Ο Χριστός ερωτά τον καθένα από μας: «Αγαπάς Με;» (Ιωάν. 21,15). Και ο καθένας απαντά: «Ναι, Κύριε! Συ οίδας ότι αγαπώ Σε». Στην αγάπη αυτή βρίσκεται όλο το νόημα, όλη η σοφία, το τέλος της γνώσεως, η ατελεύτητη ζωή, το άδυτο Φως. Με την αγάπη αυτή προς τον Χριστό αγαπάμε και γνωρίζουμε τον Πατέρα· δια του Χριστού γνωρίζουμε την αγάπη του Αγίου Πνεύματος· με αυτήν εισερχόμαστε στην ενδοτριαδική ζωή της Θεότητος. Η αγάπη αυτή είναι το αποκορύφωμα της θεολογίας. Ο φορέας της αγάπης αυτής σώζεται ήδη από την παρούσα ζωή· **γίνεται υιός του Πατρός εν τω Μονογενεί Υιώ**, θεός κατά χάρη. Ο άνθρωπος αυτός απέκτησε όλη την Αλήθεια.

Η Θεία Αλήθεια είναι τέλεια. Είναι Θεία, υπάρχει προαιωνίως εν τω Θεώ ως ο Μονογενής Υιός· ως το Πνεύμα το Άγιον που εκπορεύεται από τον Πατέρα. Η Αλήθεια αυτή δεν είναι κάποια αφηρημένη ενόραση: είναι ζωντανή, γιατί είναι Πρόσωπο. Ο Χριστός είπε για τον Εαυτό Του: «Εγώ ειμι η Αλήθεια» (Ιωάν. 14,6). Και ο Πατέρας είναι η απόλυτη Αλήθεια· το ίδιο και το Πνεύμα το Άγιο. Και τα Τρία είναι η ενιαία Αλήθεια.

Όταν η άναρχη αυτή Αλήθεια ευδοκήσει να ενωθεί με τον άνθρωπο, να τον απεργασθεί σκήνωμα Της, τότε ο άνθρωπος θα γνωρίσει την Αλήθεια, και με Αυτήν και σε [//122] Αυτήν θα βρει τη Θεία ελευθερία. Θεία κατά τη φύση Της (η Αλήθεια), μεταδίδει στον άνθρωπο τη Θεία μορφή του Είναι. «Έλεγεν ούν ο Ιησούς προς τους πεπιστευκότας Αυτώ Ιουδαίους· εάν υμείς μείνητε εν τω λόγω τω Εμώ, αληθώς μαθηταί Μου εστε, και γνώσεσθε την αλήθειαν, και η αλήθεια ελευθερώσει υμάς» (Ιωάν. 8,31-32). Η Αλήθεια και η Αγάπη, η Βασιλεία και η Δόξα, όλα αυτά είναι ένα στο Προαιώνιο Είναι του Θεού.

Η πνευματική και ψυχολογική ανάλυση μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην αρχή κάθε γνώσεως βρίσκεται η πίστη. Έπειτα ακολουθεί η εμπειρία, που βεβαιώνει ή απορρίπτει τις υποθέσεις μας. Η επιστήμη χρησιμοποιεί την επαγωγική[16] μέθοδο με τα πειράματα που οργανώνει για την επαλήθευση ή τη διάψευση των διαφόρων θεωριών της. Η γνώση έχει χαρακτήρα αντικειμενικό: το υποκείμενο που γνωρίζει διακρίνεται από το αντικείμενο γνώσεως.

Στη γνώση του Θεού ερχόμαστε από δρόμους, που από τη φύση τους είναι ριζικά διαφορετικοί από τους δρόμους της επιστήμης. Στο επιστημονικό επίπεδο ο άνθρωπος μπορεί να επιθυμεί να διεισδύσει στην Ύψιστη Ύπαρξη, αλλά δεν εξαρτάται από αυτόν να οργανώσει το πείραμα. Είναι αδύνατον να μετατρέψουμε τον Θεό σε «αντικείμενο» γνώσεως: τον Θεό, όπως Τον δεχθήκαμε, Προσωπικό Όν, Εγώ ειμι ο Ών. Το Απόλυτο αυτό συγκαταβαίνει σε [//123] μας κατά την ευδοκία Του. Σε Αυτό ανήκει η πρωτοβουλία να μας δώσει να Το γνωρίσουμε, με την εσωτερική αλλά και με την εξωτερική πείρα, που μπορεί να πάρει τη μορφή «αποκαλύψεως». Ταυτόχρονα, είναι δυνατόν στον άνθρωπο να γνωρίσει με διαίσθηση, δηλαδή όχι με αποδεικτική σκέψη, πράγματα που βρίσκονται πέρα από το επίπεδο της ύλης και των αισθήσεων. Η φύση του ανθρώπου είναι προικισμένη με την ικανότητα γι' αυτό το είδος της μεταφυσικής γνώσεως. Κατά την Αποκάλυψη που μας δόθηκε, είμαστε εικόνα Θεού, και ως εκ τούτου συγγενείς με Αυτόν. Υπάρχει μέσα μας η αναζήτηση, η δίψα, να γνωρίσουμε τον Θεό. Ώσπου να κατορθώσουμε την ποθητή γνώση, χειραγωγούμαστε από τη διαίσθηση, που ονομάζουμε «πίστη». Η πίστη αυτή αποτελεί ένδειξη της δυνατότητος ανυψώσεως του πνεύματος μας στον χώρο του Απολύτου Είναι. Η αντιδιαστολή προς την επιστημονική μέθοδο έγκειται στο ότι η εμπειρία του Θεού μας δίδεται από τον Ίδιο τον Θεό, και εμείς, όταν την

[16] Επαγωγική μέθοδος είναι, επιστημονολογικά, εκείνη που από τα εμπειρικά δεδομένα προχωρεί προς τη συγκρότηση μιας ερμηνευτικής θεωρίας των πραγμάτων. Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.

δεχθούμε, την θεωρούμε θεμέλιο για όλες τις ενέργειες μας (απαγωγική μέθοδος)[17].

Το Πνεύμα του Θεού μας εγγίζει, μας γεμίζει με ζωτική ενέργεια πνευματικής τάξεως, και η ενέργεια αυτή του Θεού αντανακλάται σε όλα τα επίπεδα της υπάρξεως μας. Η γνώση μας είναι επίσης βιωματική, εμπειρική, αλλά [//124] δεν υπάρχει σε αυτήν στοιχείο αντικειμενοποιήσεως· η γνώση είναι καρπός της ενώσεως στο ίδιο Είναι δύο υποκειμένων: του Θεού και του ανθρώπου. Κανένας από αυτούς δεν γίνεται «αντικείμενο»· και οι δύο, και ο Θεός και ο άνθρωπος ζουν το γεγονός αυτό ως ενιαία ζωή.

Στη βάση όλων των θρησκειών υπάρχει απαραιτήτως η εμπειρία. Η διαφορά ανάμεσα τους βρίσκεται στην αρχική προέλευση τους. Σε μας τους χριστιανούς η Αποκάλυψη δίδεται από τον Θεό. Έργο του ανθρώπου είναι η αφομοίωση αυτού του δώρου. Στις άλλες θρησκείες επικρατεί η προσπάθεια του ανθρώπινου κτιστού νου να ανακαλύψει «την εικόνα του απολύτου είναι». Δεν προτίθεμαι να συγκρίνω τις διάφορες θρησκείες. Η πείρα έδειξε ότι το πρόβλημα αυτό είναι άλυτο με τη λογική· δεν μπορούμε τίποτε να αποδείξουμε με τη βία. Όλα εξαρτώνται από τη διάθεση των ανθρώπων. Και γι' αυτό θα μιλήσω μόνο για την εμπειρία της πίστεως μας.

Είναι αδύνατον να προσδιορίσουμε τη χριστιανική πίστη, εφόσον είναι ενέργεια που προέρχεται από τον Θεό και μας συνδέει μαζί Του. Αν αυτή είναι αληθινά τέτοια, δηλαδή Θεία χάρη, τότε εξ αρχής είναι παρούσα σε αυτήν η αγάπη, έστω ακόμη και ατελής. Η ενέργεια αυτή είναι το Άγιο Πνεύμα που ενεργεί μέσα μας. Αυτό, με την απεριόριστη ελευθερία Του, «όπου θέλει πνει» (Ιωάν. 3,8)· το Πνεύμα του Θεού κανέναν δεν περιφρονεί· και στις απλές ψυχές, που στερούνται παιδείας, αποκαλύπτει συχνά τον Εαυτό Του με πειστική δύναμη.

Η πίστη είναι η διαίσθηση του πνεύματος μας, που [//125] προσλαμβάνει, πέρα από ορθολογική κρίση, τη Θεία πραγματικότητα του πνευματικού κόσμου. Η αταλάντευτη πίστη παίρνει τη μορφή της παραστάσεως μας μπροστά στον άναρχο Θεό Δημιουργό μας. Στους δρόμους της πίστεως δημιουργείται το πρώτο «σημείο συναντήσεως» ανάμεσα στο πνεύμα μας και το πνεύμα του Πρωταρχικού Όντος, από το Οποίο δεχθήκαμε τη ζωή.

Το Άγιο Πνεύμα πληροφορεί την ψυχή που πιστεύει ότι «ο Θεός αγάπη εστί, και ο μένων εν τη αγάπη εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αυτώ» (Α' Ιωάν. 4,16). Η αρχική όμως πίστη γεννιέται «εξ ακοής ρήματος Θεού» (πρβλ. Ρωμ. 10,17)· «ρήματος», που απαντά στις βαθειές αναζητήσεις του πνεύματος μας. Σε απόδειξη αυτού μου ήρθε η σκέψη να κάνω κάποιον παραλληλισμό με την ευρέως διαδεδομένη στους ανθρώπους επίγεια εμπειρία. Έχω υπ' όψιν κάποια

---

[17] Απαγωγική είναι η μέθοδος εκείνη που από το γενικό οδηγεί στο ειδικό, από το όλον στο επιμέρους· είναι η πορεία από τη θεωρία προς τα εμπειρικά δεδομένα, με τα οποία επαληθεύεται, διαψεύδεται ή διορθώνεται η θεωρία. Στην περίπτωση μας από τα γενικά δεδομένα της Αποκαλύψεως προχωρούμε στα μερικά της καθημερινότητος μας. Η μέθοδος αυτή λέγεται και παραγωγική.

αναλογία με τη **γέννηση της εμπνεύσεως της πίστεως μέσα μας**. Το μάτι του ανθρώπου, για παράδειγμα, συλλαμβάνει το κάλλος του φυσικού φαινομένου – το καλλιτεχνικό χάρισμα είναι φυσικό στους ανθρώπους. Το φαινόμενο που αποκαλύπτεται εκπλήσσει τον νου, μας οδηγεί σε ενθουσιασμό, και η στιγμή αυτή δημιουργεί μέσα μας την επιθυμία να το αποτυπώσουμε σε εικόνα. Άλλο παράδειγμα: Ο ποιητής, όταν αισθανθεί το κάλλος του ανθρώπινου λόγου, το μεταφυσικό και συμβολικό βάθος του, συνθέτει ποίημα. Ο μουσικός, όταν με κάποιους ήχους, που αισθάνεται ως απόηχο άλλου είναι, έρχεται σε επαφή με τον κόσμο της αρμονίας, συνθέτει συμφωνία. Τι άλλο μπορούμε να αναφέρουμε ως αμυδρό τύπο γεννήσεως μέσα μας της ζωντανής πίστεως στον Ζώντα Θεό; Ίσως **τη** [//126] **διασταύρωση της ματιάς κάποιου νέου με τη ματιά μιας νέας κοπέλας· συνάντηση που διεγείρει θαυμασμό, που δεν είναι καθόλου φυσιολογική, αλλά συνδέεται με λεπτή έλξη προς το κάλλος της**. Έτσι ξαφνικά μας καταπλήσσει το κάλλος του Θεού με τον Ευαγγελικό λόγο, και εμείς ελκυόμαστε προς αυτόν με όλη τη δύναμη της υπάρξεως μας.

Το κάλλος! Τι πράγμα είναι αυτό; Πώς να το εννοήσουμε; Το κάλλος είναι ευγενικό αίσθημα, που διεγείρεται με την όραση, την οπτική ή τη νοερά. Το γεγονός αυτό πραγματοποιείται, όταν το ορώμενο με το μάτι ή τον νου αντιστοιχεί στην πνευματική μας κατάσταση ή στο πολιτιστικό μας επίπεδο κάθε δεδομένης στιγμής. Η όραση συνδέεται αρμονικά με την έμφυτη ορμή προς τον Θεό. Η καλλιέργεια της ασχήμιας είναι βέβαιο τεκμήριο αποσυνθέσεως του ανθρωπίνου πνεύματος ως εικόνος Θεού.

Συνεπώς, η πίστη είναι φαινόμενο πνευματικής τάξεως, που συνδέεται με το Θείο Είναι. **Η ζωντανή πίστη γίνεται αισθητή ως εσωτερική έμπνευση**· ως παρουσία του Πνεύματος του Θεού μέσα μας· αυτό δηλώνει και ο ίδιος ο όρος «έμπνευση». Η έμπνευση αυτή δεν είναι φυσική ικανότητα του ανθρώπου, αλλά άφθαρτο δώρο Άνωθεν. Όταν ενεργεί μέσα μας η ουράνια δύναμη της πίστεως, τότε και αυτή η φυσική πνοή μας ταυτίζεται κατά κάποιον τρόπο με την πνοή του Θεού που φέρουμε μέσα μας.

Η πνοή αυτή του Θεού σε μας μπορεί να ανακοπεί μόνο με την αμαρτία. Ο άγιος Θεός δεν αναμιγνύεται με το σκοτάδι της αμαρτίας. Αν εμείς δικαιολογούμε τη μία ή την άλλη αμαρτωλή ενέργεια ή σκέψη, τότε με την ίδια δικαιολογία [//127] διακόπτουμε τον σύνδεσμο με τον Θεό· μας εγκαταλείπει, κι εμείς μένουμε έξω από τη φωτοφόρο παρουσία Του. Είναι αλήθεια ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει, έστω και μικρό διάστημα, χωρίς αμαρτία, αλλά μας δόθηκε η οδός της μετανοίας, για να αποφύγουμε τα «οψώνια της αμαρτίας», τον χωρισμό από τον Θεό.

Ο Κύριος, η Υποστατική Αλήθεια, μας δίδαξε με τον λόγο Του. Στην εν σαρκί φανέρωση Του «δικαίωσε» με έργο κάθε λόγο Του (βλ. Α' Τιμ. 3,16). Αλήθεια ή αληθινό ονομάζουμε όχι μόνο το Πρόσωπο του Μονογενούς, αλλά κάθε ενέργεια Του που μαρτύρησε για την Αλήθεια, η οποία εννοείται ως κάλλος, ως σύνεση, ως μετάνοια. Όλοι έχουμε κληθεί να ενώσουμε σε ένα τη γνώση και την ενέργεια.

Η μαρτυρία του Κυρίου και με λόγο και με έργο είχε τον χαρακτήρα πλήρους τελειότητος. Εμείς όμως στην ορατή εμφάνιση μας δεν «δικαιώνουμε» ούτε ακόμη εκείνο που γνωρίσαμε εσωτερικά. Το ανέφικτο της Θείας τελειότητος του Χριστού δεν φονεύει μέσα μας τον πόθο για την τελειότητα Του. Η σκέψη μου επιστρέφει πάλι στον θαυμαστό Παύλο, στην πύρινη έμπνευση του: Όλα εκείνα, «άτινα ήν μοι κέρδη, ταύτα (πάντα) ήγημαι δια τον Χριστόν ζημίαν· αλλά μενούνγε και ηγούμαι πάντα ζημίαν είναι δια το υπερέχον της γνώσεως Χριστού Ιησού του Κυρίου μου, δι' όν τα πάντα εζημιώθην, και ηγούμαι σκύβαλα είναι ίνα Χριστόν κερδήσω και ευρεθώ εν αυτώ μη έχων εμήν δικαιοσύνην την εκ νόμου, αλλά την δια πίστεως Χριστού … του γνώναι Αυτόν και την δύναμιν της αναστάσεως Αυτού και την κοινωνίαν των παθημάτων Αυτού, συμμορφούμενος τω θανάτω Αυτού, εί πως καταντήσω εις [//128] την εξανάστασιν των νεκρών … διώκω δε ει και καταλάβω, εφ' ώ και κατελήφθην υπό του Χριστού Ιησού … κατά σκοπόν διώκω επί το βραβείον της άνω κλήσεως του Θεού εν Χριστώ Ιησού» (Φιλιπ. 3,7-14).

Στην καλλιτεχνική δημιουργία διακρίνονται τρεις στιγμές: Πρώτη, το κάλλος που δημιουργήθηκε από τον Θεό και εμπνέει τον καλλιτέχνη· δεύτερη, η πρόσληψη του κάλλους με το δημιουργικό πνεύμα του καλλιτέχνη που συνθέτει το έργο «του»· τρίτη, η απαραίτητη και για τον θεατή καλλιτεχνική διαίσθηση, για να μεταβάλει τον πίνακα που βλέπει σε προσωπικό του αισθητικό βίωμα.

Η πίστη μας δεν οφείλει και δεν πρέπει καθόλου να είναι παθητική κατάσταση. Η πίστη μπορεί και πρέπει να είναι πνευματική δημιουργία. Η δημιουργία στην περίπτωση αυτή δεν είναι πρωτογενής, αλλά όπως εκείνη του «θεατή», του ποιητή, του προφήτη. Ο καθένας από μας αποτελεί κατά κάποιον τρόπο πρίσμα, μέσω του οποίου διαθλώνται οι ακτίνες του Θείου Φωτός· στον καθένα μας με διαφορετικό τρόπο. Το πρώτο ανήκει στον Θεό, το δεύτερο σε μας. Δεν δημιουργούμε εμείς τον Θεό, αλλά ο Θεός αποκαλύπτεται σε μας. Ποικιλοτρόπως στον ανεξιχνίαστο πλούτο και την ποικιλομορφία των κτισμάτων διαφαίνεται καθαρά η υπερέχουσα Σοφία του Δημιουργού: «Τα γαρ αόρατα Αυτού από κτίσεως κόσμου τοις ποιήμασι νοούμενα καθοράται ή τε αΐδιος Αυτού δύναμις και θειότης …» (Ρωμ. 1,20). Όχι λιγότερο, αλλά ακόμη και περισσότερο οφθαλμοφανές γίνεται το Είναι Του με την επίλαμψη του Ακτίστου Φωτός.

[//129] Η αυθεντική σώζουσα πίστη δεν παρέχεται χωρίς την έφεση μας προς την πηγή του είναι μας. Στην πνευματική ύπαρξη του ανθρώπου, τίποτε που προέρχεται από τον Θεό ως δώρο δεν αφομοιώνεται χωρίς αγώνα. Σε καμία από τις ενέργειες του Θεού μέσα μας δεν μένουμε εμείς απλώς παθητικοί: ή δεχόμαστε ή απορρίπτουμε ή διαμένουμε σε κατάσταση «αμηχανίας»· δεν απωθούμε, αλλά και δεν ελκυόμαστε.

Η πίστη, όπως και κάθε Άνωθεν δωρεά, **για να γίνει κατάσταση του πνεύματος μας εξαρτάται και από εμάς τους ίδιους**. Ο Θεός ποτέ δεν εκβιάζει· ελεύθερα δεχόμαστε την αγάπη Του ή την απορρίπτουμε. Ο Θεός «ίσταται επί την θύραν (της καρδιάς μας) και κρούει· εάν τις ακούση της φωνής Αυτού και ανοίξη την θύραν, και εισελεύσεται προς αυτόν και δειπνήσει μετ' αυτού και αυτός μετά του Θεού» (πρβλ. Αποκ. 3,20).

Έτσι, **αν κάποιος ανοίξει μόνος του τη θύρα της καρδιάς και του νου του, εκείνος θα λάβει και την πίστη και εκείνο που την ακολουθεί·** τον απερίγραπτο πλούτο των ουρανίων δωρεών: «Παν το γεγεννημένον εκ του Θεού νικά τον κόσμον· και αύτη εστίν η νίκη η νικήσασα τον κόσμον, η πίστις ημών» (Α΄ Ιωάν. 5,4).

Η πίστη δεν εξαρτάται από την ποσότητα των εμπειρικών (επιστημονικών) **γνώσεων**, που κατά τη φύση τους ανήκουν στο επίπεδο της επίγειας ζωής. **Η πίστη είναι πνευματική διαίσθηση·** πραγματικότητα του αόρατου κόσμου, που αποκαλύπτεται πέρα από τον διαλεκτικό συλλογισμό. Η πίστη στον Αληθινό Θεό είναι η πρώτη μορφή [//130] αγάπης προς Αυτόν. Η πλήρης πίστη είναι παράσταση μπροστά στο αδιαφιλονίκητο, αναμφισβήτητο γεγονός του Ανάρχου και Ακτίστου Είναι, στον Πρώτο Όντα, δηλαδή στο Αυτοείναι, την Αρχή των πάντων.

Όλα τα υπόλοιπα προέρχονται από την πίστη· όχι βέβαια με τρόπο λογικό, διότι δεν πρόκειται για διανοητική, λογική διαδικασία, αλλά για εκείνο που πραγματικά είναι, που περιπτύσσεται τα πάντα, ακόμη και αυτό το λογικό.

Η πίστη δεν είναι μόνο κάποια «θεωρητική διαπίστωση» ούτε μόνο εθελούσια προσπάθεια. **Η πίστη είναι ταυτόχρονα και θεωρητική σύλληψη της αλήθειας και ελεύθερη έμπρακτη αποδοχή της**.

Η «θεωρητική σύλληψη» είναι αναγνώριση της αλήθειας, που υπάρχει ανεξάρτητα από το αν θέλει κάποιος να την αναγνωρίσει ή όχι. Όλες οι παραπλανήσεις μας, όλες οι αποδοχές ή οι απορρίψεις μας, δεν επηρεάζουν καθόλου το Είναι καθεαυτό της άναρχης Αλήθειας.

Πρέπει η Αλήθεια να είναι απόλυτη· είναι ο Ίδιος ο Θεός, που δίνει την αρχή σε όλα και όλα περιέχονται σε Αυτήν. Η Αλήθεια περιέχει μέσα της και την αναγνώριση της από τον πιστό και τη διαμόρφωση του σε αληθινό. Η αναγνώριση της Αλήθειας πρέπει να είναι ελεύθερη, δηλαδή να μην εξαναγκάζεται από τίποτε, ούτε ακόμη από την ίδια την Αλήθεια· τότε μόνο κατεργάζεται αυτόν που την αποδέχεται ελεύθερο, γιατί η ίδια περιβάλλει τα πάντα και δεν προσδιορίζεται από τίποτε. Η ένωση ολόκληρης και ελεύθερης της Αλήθειας με τον πιστό γίνεται ελεύθερη ορμή προς αυτήν. Είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε [//131] την Αλήθεια εξ ολοκλήρου, σε όλα τα επίπεδα της υπάρξεως μας. «Γνώσεσθε την αλήθειαν και η αλήθεια ελευθερώσει υμάς» (Ιωάν. 8,32). Αλλά τι ή ποιος είναι η Αλήθεια; Αυτός ο Ίδιος ο Χριστός. «Εγώ ειμι η Αλήθεια» (Ιωάν. 14,6). Η Αλήθεια είναι πρόσωπο, όχι αφηρημένη ιδέα. Η αλήθεια είναι υπαρκτική, δεν χωρίζεται από το Είναι με καμιά διανοητική πράξη αφαιρέσεως. Το ίδιο το Άναρχο Όν είναι η Αλήθεια. Και το Είναι αυτό υπάρχει ανεξάρτητα από οτιδήποτε άλλο. Η Αλήθεια είναι αυθύπαρκτη, αυτούσια. Και είναι ο Ίδιος ο Θεός ως άναρχος και ατελεύτητος. Την ελευθερία εκείνη, που χαρίζει ο Χριστός στους πιστεύοντες, πρέπει να την θεωρούμε ως υπαρκτική ένωση μαζί Του. Χάρη σε αυτή την ένωση, μεταδίδονται στον πιστό τα «ρήματα» που έδωσε ο Πατέρας στον Μονογενή Υιό Του, και Αυτός προς εμάς (βλ. Ιωάν. 17,8· Πράξ. 5,20).

Στο Θείο Είναι όλα υπάρχουν εντελώς ενωμένα· η γνώση και η ενέργεια. Έτσι και σε μας η γνώση και η πράξη σε όλα τα επίπεδα πρέπει να αποτελούν

αδιαίρετη ενότητα. Κάποτε η ζωή της καρδιάς προηγείται της κατανοήσεως, ενώ άλλοτε η κατανόηση εκφράζεται με την πράξη, στη ζωή.

Από την καρδιά αυτού που ενώθηκε με τον Χριστό αναβλύζουν ποταμοί «ύδατος ζώντος» (Ιωάν. 7,38).

[//132]

5. ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Η εμπειρία της πραγματώσεως του «προσώπου» είναι, όπως φαίνεται, πολύ σπάνιο φαινόμενο στον κόσμο. Συνήθως εμείς οι άνθρωποι έχουμε την πείρα του «ατόμου», δηλαδή της έσχατης βαθμίδας διαιρέσεως. Αν δεχθούμε τον όρο αυτό με την έννοια ότι, όταν διαιρεθεί ή αποσυντεθεί αυτό, χάνεται μαζί του και η φύση στην οποία αυτό αναφαιρόταν και το νόημα που δίναμε σε αυτό που υποδηλώνει ο όρος, καταλήγουμε στο ότι είναι αδύνατον να το διαιρέσουμε, να το αποσυνθέσουμε. Έτσι, ζώντας στην καθημερινότητα αυτή την εμπειρία του περιορισμού του ατόμου, το οποίο έχουμε την τάσηνα συγχέουμε με τον όρο πρόσωπο στη συνηθισμένη κοινωνική χρήση, ιδιαίτερα στη Δύση, πολύ εύκολα κατανοούμε τους μη χριστιανούς της Ανατολής που απέρριψαν την έννοια του «προσώπου» στο Θείο Απόλυτο. Για εκείνους, ο όρος αυτός εκφράζει πρωτίστως περιορισμό. Με αυτή λοιπόν την έννοια τους κατανόησα όταν αρχικά με είλκυσε η μη χριστιανική Ανατολή. Στη συνέχεια όμως, μου αποκαλύφθηκε βαθμηδόν άλλη διάσταση, ή ορθότερα, άλλες διαστάσεις στο Θείο Είναι και στο κοσμικό κτιστό είναι.

Για μας τους χριστιανούς είναι σαφές ότι η εντολή της αγάπης καλεί σε συνειδητοποίηση της αρχής αυτής του προσώπου. Έξω από την αγάπη δεν ζούμε κανένα πρόσωπο, ούτε το δικό μας ούτε άλλης υπάρξεως. Επειδή οι θρησκείες [//133] της μη χριστιανικής Ανατολής είναι κατ' ουσίαν θρησκείες «φυσικές», «ανθρωπομορφικές», γι' αυτό και η «καινή εντολή» του Χριστού για αγάπη θα παραμείνει γι' αυτές άγνωστη. Και πραγματικά, είναι αδύνατον να ζήσει κάποιος τις εντολές του Χριστού στην προοπτική της Ανατολής, με την υπερπροσωπική δογματική αντίληψη της.

Όταν μου αποκαλύφθηκε ο Χριστός ως Ζωντανός Θεός-Απόλυτο, ζώσα αιωνιότητα, και ταυτόχρονα ως Πρότυπο ανθρώπου, τότε εν Χριστώ και δια του Χριστού άρχισα να αγωνίζομαι, στη μικρή μου ύπαρξη, να πραγματοποιήσω με συνειδητή προσπάθεια, άσκηση, συνεργασία με τον Θεό-Δημιουργό μου την εικόνα αυτή του Χριστού, ο Οποίος φέρει μέσα Του όλους και όλα, που τα αγκαλιάζει όλα, που δίνει σε όλα Φως και Ζωή, που κανέναν δεν εξουθενώνει, κανέναν δεν συντρίβει με την παντοδυναμία Του, αλλά τους οικοδομεί όλους, τους αγαπά όλους, ακόμη και τον τελευταίο και μικρότερο· ελκύει στον Εαυτό Του όλα τα κτιστά, που έχουν κληθεί στο Είναι από το μη όν με τη θέληση του Δημιουργού.

Αν επιστρέψω στις αναμνήσεις για τις πνευματικές μου αναζητήσεις, τότε πρέπει να προσθέσω το πώς κάποτε εξελισσόταν η εμπειρία μου.

Όταν συνειδητοποιούσα το άναρχο, το ατελεύτητο, το «ομοούσιο» μου με την πηγή κάθε όντος, προσπαθούσα να απεκδυθώ όλα τα παρερχόμενα, τα σχετικά, για να υπερβώ κάποιο αόρατο όριο στη συνείδηση μου. Το όριο αυτό, όταν έπρεπε βαθμηδόν να προετοιμάσω το είναι μου, για να απαλλαγεί ακόμη και από την προσωπική μου ύπαρξη, πρόβαλλε για μένα αδιαπέραστο κατώφλι. Αδιαπέραστο, [//134] όχι γιατί φοβόμουν μήπως χάσω τη μικρή «ατομική» ύπαρξη μου, την «ψυχή» μου ή κάτι τέτοιο· όχι. Φοβόμουν όμως, γιατί ήταν για μένα τελείως παράδοξο, παράλογο· όχι στο επίπεδο της σκέψεως, αλλά σε επίπεδο κάποιας άλλης τάξεως προσλήψεως του είναι· με άλλα λόγια «οντολογικά» απαράδεκτο. Έτσι πλησίασα κάποια κατάσταση, κατά την οποία η αποκάλυψη που δόθηκε στο Μωυσή «Εγώ ειμι ο Ών», πήρε για μένα προσωπικό χαρακτήρα. Τα λόγια αυτά της Γραφής τα εξέλαβα ως αποκάλυψη για τον προσωπικό χαρακτήρα του Απολύτου. «Εγώ ειμι ο ών», δηλαδή **<u>όλο το πλήρωμα του είναι περικλείεται στο Πρόσωπο</u>· τίποτε δεν υπάρχει πέρα από αυτή την Αρχή. <u>Το Είναι εννοούμενο ως «Ουσία» και το Πρόσωπο είναι ταυτόσημα</u>**. Η ταυτότητα αυτή του Απολύτου Είναι και του Απολύτου Προσώπου με οδήγησαν γρήγορα να συνειδητοποιήσω ότι, αν εμείς οι άνθρωποι είμαστε δημιουργημένοι κατ' εικόνα Θεού, τότε είμαστε επίσης πρόσωπα ... Στην παρούσα όμως δεδομένη πραγματικότητα δεν είμαστε ακόμη πραγματοποιημένα πρόσωπα, αλλά απλώς δημιουργημένα από το μηδέν. Γινόμαστε πρόσωπα, μόνο μετά την πραγμάτωση της δυνατότητος εκείνης, που ως «καθαρή δυνατότητα» δημιουργείται εξαρχής από τον Θεό. Στην τελική πραγμάτωση του το ανθρώπινο πρόσωπο οφείλει επίσης να «ενεργοποιηθεί» ως το τέλος, συνεπώς να καταστεί «καθαρή ενέργεια».

Ποια σημασία για την ασκητική πράξη έχει αυτό για μένα; Πρωτίστως στην Αποκάλυψη για τον Τρισυπόστατο Θεό διέκρινα το Πρότυπο εκείνο, σύμφωνα με το οποίο δημιουργήθηκε ο Άνθρωπος-Ανθρωπότητα: μία ουσία-φύση, [//135] πολλά πρόσωπα. Τα δεδομένα του ιστορικού ή εμπειρικού βιώματος μας, εξαιτίας του οποίου ζούμε τον περιορισμό του ατόμου, δεν οφείλουμε καθόλου να τα δογματίσουμε ως κάποιον «Κανόνα». Δεν πρέπει να θεωρήσουμε το βίωμα αυτό ως βάση για την τελική μας αντίληψη για τον άνθρωπο, και επάνω σε αυτή τη βάση να κτίσουμε την πανανθρώπινη ζωή μας, ιδιαίτερα τη ζωή της Εκκλησίας. Στη καθημερινότητα μας αποδίδουμε διαρκώς προτεραιότητα στο «σύνολο» και δεν θέλουμε για χάρη ενός προσώπου να θυσιάσουμε τους πολλούς. Και αυτό δεν είναι τόσο μακριά από την αλήθεια και τη δικαιοσύνη στην πράξη, γιατί κάθε δεδομένη προσωπικότητα εξαιτίας της ατέλειας της βρίσκεται ακόμη μακριά από το να είναι ίση προς το Όλο, την Ανθρωπότητα, όπως την βλέπουμε εν Χριστώ. Δεν απέχουμε πολύ από τη δικαιοσύνη, όταν καταδικάζουμε μεμονωμένα άτομα για την ειρήνη και την προστασία των πολλών. Στην περίπτωση όμως της καταδίκης του Χριστού από τον Καϊάφα βλέπουμε ότι η αρχή που εφαρμόσθηκε στην κρίση αυτή είναι η βαθύτερη εκτροπή από το ιδεώδες που προόρισε ο Θεός για μας στην αιωνιότητα. Μόνος Του ο Χριστός κατά τη στιγμή εκείνη, όπως και σε κάθε άλλη στιγμή της Ιστορίας, είναι ίσος προς όλο το πλήρωμα της Θεανθρωπότητος. Ήταν η

κορυφαία αξία της γης. Το Συνέδριο, καταδικάζοντας Τον για μικρά και μηδαμινά ζητήματα, απέρριψε Εκείνον, ο Οποίος είναι η μοναδική δικαίωση όλων και του σύμπαντος.

Κατά τη διδασκαλία της Εκκλησίας, στο Θείο Είναι δεν είναι η Ουσία ή η Φύση που προσδιορίζει τα Πρόσωπα-Υποστάσεις [//136] ως σχέσεις μέσα στην Ουσία αυτή, αλλά η εντελώς ελεύθερη και έξω από κάθε εξαναγκασμό αυτοδιάθεση των προσώπων της Αγίας Τριάδος.

Βεβαιώνεται η ταυτότητα Υποστάσεως και Φύσεως, αλλά δεν υπάρχει τέτοια Ουσία, η οποία με οποιαδήποτε έννοια υπερβαίνει τις Υποστάσεις ή υπερισχύει απέναντι τους. Χωρίς να εισάγουμε αντίφαση στην ταυτότητα Υπόσταση-Ουσία, διακρίνουμε τη μία από την άλλη. Πώς είναι δυνατόν να εξηγήσουμε ότι η Υπόσταση του Υιού και Λόγου προσέλαβε την κτιστή φύση του ανθρώπου; Πώς χώρεσε τις δύο φύσεις, τη θεία και την ανθρώπινη; Μεταφέροντας αυτό στον εαυτό μου, ελπίζω, χωρίς να παύσω να είμαι κτίσμα, να προσλάβω τη θεία μορφή του Είναι· όχι ως ανάκραση με την Ουσία του Πρωταρχικού Είναι, αλλά ως δωρεά της ενέργειας της αιώνιας ζωής της Θεότητος προς εμένα.

Μεταφέροντας αυτά που είπαμε για το Θεό Είναι στο ανθρώπινο είναι, μπορούμε να πούμε τώρα τα εξής: Η κάθε ανθρώπινη υπόσταση, ως κτιστή, διέρχεται κάποια «διαδικασία» ελεύθερου αυτοπροσδιορισμού (στο Θείο Είναι δεν υπάρχει καμία διαδικασία, αλλά το Είναι από την αρχή είναι παντέλειο, αποκλείοντας κάθε διαδικασία).

Όταν όλες οι ανθρώπινες υποστάσεις ελεύθερα αυτοκαθορίζονται με τον ίδιο ταυτόσημο τρόπο όπως βλέπουμε στη Θεότητα, τότε και στο ανθρώπινο είναι πραγματοποιείται η εικόνα της Αγίας Τριάδος, δηλαδή η ενότητα της ουσίας (αντικειμενική άποψη) στο πλήθος των υποστάσεων ως φορέων όλου του πληρώματος της ουσίας αυτής, [//137] του είναι αυτού. Ωσότου επιτευχθεί αυτός ο ταυτόσημος αυτοκαθορισμός των ανθρώπων, ως τότε οι διαιρέσεις και κάποια αντιπαλότητα δεν θα παύσουν.

Ωστόσο, στη διαδικασία του αυτοπροσδιορισμού των κτιστών λογικών όντων, αντιμετωπίζουμε ένα φαινόμενο, ένα είναι, που δεν κατέχει την απόλυτη ελευθερία (που έχει ο Θεός), να δημιουργεί δηλαδή τα πάντα χωρίς να εξαρτάται από οτιδήποτε άλλο. Εμείς ως κτίσματα έχουμε κληθεί από το μη όν στο είναι με τη θέληση του Όντος απ' αρχής. Έξω από Αυτόν τον Όντα δεν υπάρχει για μας κανένα θετικό είναι. Ούτε μπορούμε εμείς οι ίδιοι να το δημιουργήσουμε από το μηδέν· δεν κατέχουμε την ιδιότητα αυτή. Με αυτό τον τρόπο στη διαδικασία του αυτοπροσδιορισμού μας στεκόμαστε μάλλον ενώπιον του Θείου Είναι, το Οποίο μας προσφέρεται για επιλογή. Μπορούμε μόνο να συμπεριληφθούμε στο Είναι αυτό, αλλά με κανέναν τρόπο να δημιουργήσουμε οτιδήποτε άλλο.

Όταν ένας πολυμαθής (θεολογικά) άνθρωπος συναντήσει κάποιον άλλον ελάχιστα μορφωμένο, τον αποφεύγει με καταφρόνηση. Ο δεύτερος πάλι, όταν δεν βλέπει αγάπη στον πολυμαθή θεολόγο, τον κοιτάζει με λύπη και δεν έχει μαζί του κοινή βάση για κοινωνία στην προσευχή. Και στους δύο αυτούς είναι

πληκτικό να βρίσκονται μαζί. Και οι δύο δεν είναι τέλειοι, ωστόσο όμως ο δεύτερος πλησιάζει περισσότερο την αυθεντική ζωή παρά ο πρώτος.

Μπορούμε να πούμε τα εξής: Όταν προσπαθούμε να βγούμε από τα όρια και τους περιορισμούς της ατομικότητος μας, όταν προσπαθούμε να υπερβούμε το μεθόριο όλης [//138] της εκτάσεως του χρόνου, όπως επίσης και όλης της εκτάσεως του χώρου, τότε με φυσικό τρόπο προβάλλει μπροστά μας η προσπάθεια, που ήταν τόσο οικεία σε όλα τα γνωστικιστικά ρεύματα, σε όλες τις μεγάλες ανατολικές θρησκείες, σε όλες τις φιλοσοφίες, δηλαδή να παύσουμε να υπάρχουμε ως ξεχωριστά πρόσωπα. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι στην περίπτωση αυτή αποβάλλουμε από τη συνείδηση μας και από τη θεώρηση που έχουμε για τον Θεό αυτήν ακριβώς την προσωπική στιγμή (την προσωπική αρχή): και ο Θεός και ο άνθρωπος γίνονται κατ' ουσίαν απρόσωποι. Τέτοιο είναι το μοιραίο τέλος της ιδέας της ταυτότητος του ανθρώπου με το απρόσωπο Απόλυτο.

Δεν ξέρω αν κάποιος μπορεί να ισχυρίζεται και να βεβαιώνει ότι είναι πραγματικά κάτοχος υπερθρησκευτικής, δηλαδή υπερομολογιακής εμπειρίας, με άλλα λόγια ότι βάδισε μέχρι τέλους την οδό όλων των θρησκειών, Βραχμανισμού, Βουδισμού, Χριστιανισμού; Εγώ, πάντως, οφείλω να ομολογήσω ότι δεν ισχυρίζομαι κάτι τέτοιο για τον εαυτό μου. Αυτό όμως δεν σημαίνει και ότι οπωσδήποτε σφάλλω στην κρίση μου. Θέλω να πω ότι, αν εγώ τώρα υποστηρίζω ότι ο Θεός είναι προσωπικός Θεός, αυτό μπορεί να αποτελεί την έσχατη αλήθεια, και όσοι ισχυρίζονται το αντίθετο –δηλαδή ότι η Θεότητα είναι υπερπροσωπική – να σφάλλουν. Να μην ισχυρίζεται όμως κάποιος, επί του προκειμένου, σημαίνει ότι βλέπει καθαρά πως είναι αδύνατον να αποδείξει λογικά αυτό που στην ουσία όλοι περιμένουν και αναζητούν, και αυτό να γίνει αναγκαστικά αποδεκτό, όπως στα μαθηματικά. Η Αποκάλυψη για την Τριάδα είναι το έσχατο όριο, η ύψιστη γνώση για [//139] τον Θεό, που δίνει απάντηση σε όλα τα προβλήματα μας στο επίπεδο της ανθρώπινης ιστορίας και κοινωνίας. Το πρόβλημα αυτό παρουσιάστηκε ως κεντρικό όλης της υπάρξεως μου, όταν είχα πλέον αρνηθεί την αποπροσωποποίηση μου, την απώλεια της ατομικότητος μου. Αρνήθηκα βέβαια, όχι τόσο γιατί εκτιμούσα την πραγματικότητα που μου δόθηκε, την κατάσταση στην οποία βρισκόμουν, αλλά διότι όλη μου η ύπαρξη πείστηκε ότι το τέλειο απόλυτο Είναι δεν μπορεί παρά να είναι Προσωπικό. Και ο άνθρωπος, πλασμένος κατ' εικόνα Θεού, είναι επίσης πρόσωπο. Έτσι γίνεται αμέσως σαφές ότι τη στιγμή ακριβώς, κατά την οποία δεχόμαστε την αποκάλυψη για τον Θεό ως Πρόσωπο, «Εγώ ειμι ο Ών», συνειδητοποιούμε ότι είμαστε, αλλά ακόμη δεν έχουμε πραγματωθεί πλήρως ως πρόσωπα. Στη λύση του προβλήματος για τον Θεό δεν επιτρέπεται να βασιζόμαστε στην καθημερινή εμπειρία της ατομικότητος μας. Μοναδικός δρόμος είναι η πίστη στην αποκάλυψη. Ο όρος αυτός –η πίστη στην αποκάλυψη– δεν μειώνει καθόλου την ανθρώπινη λογική. Το να απαιτήσουμε να είναι η λογική μας, απαραίτητα μέχρι τέλους, χωρίς δογματισμούς, δηλαδή χωρίς εντολές Άνωθεν, αυτόνομη μέχρι τέλους, **ισοδυναμεί με το να την αφήσουμε στα όρια εκείνης της λειτουργίας του είναι μας, που προορίζεται για την πάλη μας προς εξωτερική, φυσική και**

μερικώς ψυχολογική επιβίωση. Βλέπουμε από την πείρα όλων των προγενέστερων εποχών, όλων των μεγάλων θρησκειών και φιλοσοφικών συστημάτων, ότι ο ανθρώπινος νους δεν μπορεί να υπερβεί τις παραστάσεις του για τον Θεό, που χαρακτηρίζουν όλα αυτά (τις θρησκείες και φιλοσοφικά συστήματα), [//140] στα οποία ο Θεός θεωρείται κυρίως άπειρος ως προς τον χρόνο και τον χώρο· είναι Αυτός που αγκαλιάζει όλη την ύπαρξη, όχι ως κάτι το κτιστό που κλήθηκε από το μη όν με τη θέληση του Δημιουργού αλλά ως την οντολογική του προέκταση, ως απορροή του Ενός· και αυτό το Ένα είναι και ο Απόλυτος, υπερπροσωπικός Θεός. Δηλαδή με άλλα λόγια, αν ανυψώσουμε τις κατώτερες καταστάσεις του είναι στις υψηλότερες, τότε βαθμηδόν θα φθάσουμε σε πλήρη ταύτιση με την Ίδια την Αρχή, τον Θεό. Κατ' ουσίαν δεν υπάρχει όριο. Όλα τα υπαρκτά γίνονται ομοούσια με την αρχή τους … Και η κίνηση αυτή της σκέψεως αποκλείει οπωσδήποτε και το προσωπικό στοιχείο στο Απόλυτο.

Αφαιρώντας τη διάσταση αυτή του προσώπου από το Απόλυτο, του στερούμε ταυτόχρονα κάθε Νόημα. Και αν το Νόημα για μας είναι κάτι, χωρίς το οποίο όλα χάνουν την οποιαδήποτε αξία τους, τότε το πρόβλημα του προσώπου συνδέεται επίσης με το πρόβλημα του νοήματος. Αν λοιπόν αποκλείσουμε το Νόημα από την Αγάπη, τότε το είναι χωρίς Αγάπη είναι νεκρό, μάλλον μη όν. Και όταν γίνεται λόγος για Αγάπη, τότε οπωσδήποτε υπάρχει και το πρόσωπο, και μάλιστα όχι ένα. Συνεπώς η Αποκάλυψη για τον Τριαδικό Θεό συνδέεται άρρηκτα με όσα αναφέραμε προηγουμένως, δηλαδή με το Νόημα στη βαθύτερη και αιώνια κατανόηση του, με την Αγάπη επίσης στην αιώνια άποψη της, και οπωσδήποτε σε περισσότερα από Ένα πρόσωπα.

Με τον τρόπο λοιπόν αυτό, εξαιτίας των γνωστών συγκυριών της προσωπικής μου «ιστορίας», η αποκάλυψη [//141] που δόθηκε στον Μωυσή έγινε για μένα μία από τις σπουδαιότερες φάσεις, και όχι μόνο στην προσωπική μου ζωή, αλλά και στο επίπεδο της κοινής ανθρώπινης ιστορίας. Στους λόγους «Εγώ ειμι ο Ών», διέκρινα την ταύτιση του Εγώ με το Είναι. Έξω από αυτό το «Εγώ» δεν υπάρχει απολύτως τίποτε που να μην το αγκαλιάζει η Υπόσταση πλήρως και τελείως. Ο Θεός μας είναι Υποστατικός Θεός με την απόλυτη έννοια αυτού του όρου.

Βεβαίως, όπως ο Μωυσής συναισθάνθηκε την ανεπάρκεια της αποκαλύψεως που του δόθηκε και παρήγγειλε στους Εβραίους να αναμένουν άλλον Προφήτη, ο Οποίος θα τους αναγγείλει Όλη την Αλήθεια (βλ. Δευτ. 18,15-19), έτσι και εγώ, όταν δέχθηκα τον Θεό ως Πρόσωπο, ένιωσα κάποιο «ψύχος» μεταφυσικής απομονώσεως. Αν δεν υπάρχει κανένας άλλος που να μοιράζεται μαζί Του οποιοδήποτε γεγονός του Είναι Του, τότε σε τι είναι Εκείνος ο Ίδιος βυθισμένος; Η ερώτηση αυτή φαίνεται εκ πρώτης όψεως υπερβολικά «ανθρωπομορφική». Υποθέτω όμως ότι αυτό είναι μόνο εξωτερικό και αποτελεί την πρώτη εντύπωση. Η ουσία του πράγματος μένει με όλη τη δύναμη της. Έτσι, μετά τη δημιουργία του ανθρώπου ο Θεός είπε: «Ου καλόν είναι τον άνθρωπο μόνον· ποιήσωμεν αυτώ βοηθόν κατ' αυτόν» (Γέν. 2,18). Συνεπώς, η υπόσταση ως εικόνα του Θεού δεν επαρκεί μόνη. Είναι απαραίτητος μεγαλύτερος αριθμός … Πόσος; Κατά τους Πατέρες Τρεις είναι αρκετοί. Έτσι αίρεται η αντίθεση των δύο,

εισάγεται παράγοντας ο οποίος απομακρύνει την αντίθεση και πλαταίνει την ενέργεια της αγάπης μέχρις απειρότητος. Τρεις στην Τριάδα είναι ίσοι με αναρίθμητο πλήθος.

[//142] Η ανθρωπότητα είναι πολυυπόστατη. Όχι τρεις, αλλά δισεκατομμύρια. Αυτά όμως τα δισεκατομμύρια δεν εισάγουν ασυμφωνία στην εικόνα, εφόσον τα τρία είναι ίσα με δισεκατομμύρια, σύμφωνα με το νόημα της άρσεως της αντιθέσεως.

Συνεπώς για άλλη μια φορά στη ζωή μου πραγματοποιήθηκε βαθειά ανατροπή. Επέστρεψα στο προηγούμενο είδος προσευχής μου, πρόσωπο με Πρόσωπο. Πάλι λοιπόν η προσευχή αυτή έγινε το κέντρο όλου του είναι μου. Και εκείνο που στην προηγούμενη περίπτωση με είλκυε, η απεραντοσύνη του κόσμου και του χρόνου, υποχώρησε σε δευτερεύον επίπεδο, έγινε μόνο χώρος για τη συνάντηση μου με Εκείνον. Και η προσευχή πρόσωπο με Πρόσωπο με έβγαλε από τα στενά όρια και του χρόνου και του χώρου και του κόσμου και όλων των άλλων πλευρών της εγκόσμιας ζωής.

Όλοι είμαστε παιδιά του πεπτωκότος Αδάμ, και σε όλους μας ζει η κλίση προς την ίδια αδαμιαία, μάλλον εωσφορική κίνηση, δηλαδή να απορρίψουμε τη μοναδική, ανεπανάληπτη υποστατική Σάρκωση του Θεού Λόγου.

Με άλλα λόγια, όλοι εμείς κλίνουμε προς τον «γνωστικισμό», ο οποίος μπορεί να προσλάβει ποικίλες μορφές και αποχρώσεις, αλλά στην ουσία του πάντοτε μένει ο ίδιος και με τον τρόπο αυτό απορρίπτει το Πρόσωπο ως Φορέα του Απολύτου πληρώματος του Είναι. **Για τον γνωστικισμό**, για τους αντιπροσώπους όλων των άλλων θρησκειών, **είναι χαρακτηριστικό να θεωρούν τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπου και Θεού μάλλον ως επίπεδο της υπάρξεως**. [//143] Ενώ για μας, αυτό είναι συνάντηση προσώπων, μοναδικών, πάντοτε ανεπανάληπτων, που παραμένουν αιώνια.

Ο περσοναλισμός[18] είναι το κεντρικό πρόβλημα μας, το κύριο σημείο της διαφοροποιήσεως μας από όλες τις μορφές γνώσεως, από όλες τις άλλες θρησκείες … Έστω και σε σχετικά μικρότερο βαθμό, αλλά ωστόσο το ίδιο στοιχείο μας χωρίζει από τους ρωμαιοκαθολικούς. Οι τελευταίοι δεν φθάνουν βέβαια ως την πλήρη απόρριψη της αρχής του προσώπου στην Τριάδα-Θεό, αλλά συνεχώς εμφανίζουν κάποια τάση προς μείωση της αρχής του προσώπου, προς αναγνώριση μιας υπερπροσωπικής ουσίας, που υπερέχει, επικρατεί, έχει την πρώτη θέση.

Για να απομακρύνουμε με ριζικό τρόπο από το Σύμβολο της πίστεως μας τη διφορούμενη έννοια του Filioque (και εκ του Υιού), αρνούμαστε κατηγορηματικά να δεχθούμε στο Σύμβολο τον όρο αυτό. Δεν μας χρειάζονται οι ποικίλες ερμηνείες, που «απαλύνουν» το νόημα του όρου αυτού. Ο όρος αυτός, ούτως ή άλλως, επιστρέφει το πνεύμα του ανθρώπου στο ίδιο βασικό λάθος του ρωμαιοκαθολικισμού, δηλαδή στην αναγνώριση υπεροχής του απροσώπου (υπερπροσωπικού) γενικού επάνω στο προσωπικό, το μερικό.

[18] Εδώ εννοείται η ορθόδοξη θεωρία περί προσώπου.

Για μένα προσωπικά, αυτό έχει τόσο σπουδαία σημασία, ώστε να μη βλέπω τον εαυτό μου σε θέση να συμφωνεί με το Filioque, έστω και αν όλοι οι Επίσκοποι του κόσμου συναχθούν σε κάποια Οικουμενική Σύνοδο και υποστηρίξουν το δόγμα αυτό του ρωμαιοκαθολικισμού.

[//144] Έξω από το δόγμα του Filioque, δηλαδή με την ορθόδοξη θεώρηση της Θεότητος, και συνεπώς και τη θεώρηση του ανθρώπου (ανθρωπολογία), είναι αδύνατον να διανοηθούμε το δόγμα του αλάθητου του Πάπα της Ρώμης. Το δόγμα αυτό από μόνο του οδηγεί τον Χριστιανισμό τόσο μακριά από τον αυθεντικό χαρακτήρα και το νόημα του, ώστε απλώς να μην μπορώ να αναγνωρίσω ούτε Χριστό ούτε άνθρωπο στον Ρωμαιοκαθολικισμό. Δεν είναι τυχαίο ότι και εξωτερικά η έκφραση των προσώπων τους τόσο διαφέρει από την έκφραση του ορθόδοξου ανθρώπου. Αλλά αυτά κάποια άλλη φορά, γιατί τώρα δεν μιλάμε για το θέμα αυτό.

Οι άνθρωποι αναζητούν ακατάπαυστα την αύξηση των γνώσεων τους. Συνήθως όμως χάνονται στο «άπειρο», για να μην πω στη φαύλη απειρότητα της ποσότητος, ή όπως θα λέγαμε στο επίπεδο του είναι. Υπάρχει ωστόσο στην Αποκάλυψη που μας δόθηκε κάποια άλλη γνώση, και μάλιστα αποκάλυψη για τις «έσχατες» διαστάσεις του Είναι. Όταν όμως μας αποκαλύπτονται οι έσχατες αυτές διαστάσεις, γίνεται για μας προσωπικά περιττό να αναζητάμε τις γνώσεις του οριζόντιου επιπέδου. Μπορούμε για αιώνες να μελετάμε τη φιλολογία όλου του κόσμου, όλων των πολιτισμών, όλων των θρησκειών ... αλλά τι θα μας δώσει αυτό; Έτσι, όταν το πνεύμα μας πεισθεί ως τα βάθη του είναι του ότι ο Θεός, ο Ένας στην Ουσία αλλά Τρισυπόστατος, είναι αληθινά ο μόνος Θεός μας, Θεός-Αλήθεια, και έχοντας διδαχθεί «υποστατική προσευχή» προς τον Προσωπικό Θεό, τίποτε περισσότερο δεν βρίσκουμε [//145] στα βιβλία που μελετάμε. Διαβάζοντας το ένα μετά το άλλο βρίσκουμε κάποτε εκφράσεις της γνωστής σε μας Αλήθειας, εκφράσεις εν μέρει διαφορετικές κατά τη μορφή, αλλά ίδιες κατά την ουσία του περιεχομένου τους. Στην πλειονότητα όμως των περιπτώσεων ερχόμαστε σε επαφή με την αδιάκοπη περιστροφή του νου των ανθρώπων γύρω από το Μυστήριο του Είναι, με την άσκοπη δίνη των πλέον διαφορετικών εικασιών και υποθέσεων· και το μόνο που κάνουμε είναι να χάνουμε την προσευχή μας, να χάνουμε τον πολύτιμο χρόνο μας, που κατ' ουσίαν είναι ο χώρος της συναντήσεως μας, εκείνη η περιοχή, όπου πραγματοποιείται η αύξηση μας από τη στιγμή της δημιουργίας μας από τον Θεό ως καθαρών δυνατοτήτων μέχρι τη στιγμή κατά την οποία η καθαρή αυτή δυνατότητα θα γίνει «καθαρή πράξη», δηλαδή μέχρι τέλους πραγματοποιημένη, ενεργοποιημένη.

Στην αρχική προσήλωση μου προς το Αιώνιο Απόλυτο εκφράστηκε έντονα η χαρακτηριστική, μου φαίνεται, για κάθε άνθρωπο αναζήτηση της αθανασίας, της θεώσεως, της ενώσεως με τον Θεό. Κατά το είδος της η κατεύθυνση αυτή συνδεόταν βεβαίως με την αντίληψη για τη Θεότητα ως Υπερπροσωπικό Απόλυτο, εν τέλει για κάποιο Ένα, το Οποίο περιπτύσσεται και φέρει μέσα Του τα πάντα· το Όποιο από μόνο Του τα έχει «όλα» αυτά ως «σώμα» Του. Συνεπώς, η ανάκραση μαζί Του θα ήταν πλήρης ταύτιση με Αυτό.

Όταν το Απόλυτο αυτό έγινε για μένα Πρόσωπο, μου ήταν αδιανόητο να προσφεύγω στην ασκητική εκείνη πράξη. [//146] Τώρα πλέον μου ήταν αδύνατον να προσπαθώ να ενωθώ μαζί Του, να επιθυμώ να ανακραθώ με Αυτόν. Η «αυτοθέωση» έπαυσε να είναι για μένα δυνατότητα, γιατί μόνο Εκείνος ο Ίδιος μπορεί τώρα να μου δώσει το ποθούμενο. Αυτός, όντας Θεός, μου δίνει τη ζωή Του. Δεν μπορώ να Τον εκβιάσω· δεν μπορώ με το δικό μου θέλημα να συλλάβω τη Θεία Ουσία ... Επιπλέον δεν μπορώ ακόμη ούτε να ελκύσω τη γνώση γι' Αυτόν. Το πυρ αυτό του ουρανού μπορεί να μου δοθεί μόνο από το θέλημα Εκείνου, ο Οποίος είναι το ίδιο το Πυρ. Η Προμηθεϊκή κίνηση παύει να υπάρχει μετά την ομολογία του προσωπικού Θεού, μετά την κατανόηση Αυτού ως Θεού της αγάπης, ο Οποίος έρχεται σε κοινωνία αγάπης με το κτίσμα, δηλαδή με εμένα.

Σε όλη τη ζωή του Χριστού, από την αρχή ακριβώς του Ευαγγελισμού, βλέπουμε ότι ο Χριστός έμεινε παντού ξένος προς την εωσφορική κίνηση, δηλαδή την αυτοθέωση. Και η Σάρκωση και η Βάπτιση και η Ανάσταση υπήρξαν όλα ενέργεια του «Θεού», όχι του Ανθρώπου-Χριστού. Και αυτό είναι το «υπόδειγμα» (Ιωάν. 13,15) για μας, η βασική αυτή αρχή όλης της ασκητικής μας.

Ο άνθρωπος ως πρόσωπο είναι επίσης φυσικό να τοποθετήσει ενώπιον του τον στόχο: κατά τη ροή των σύντομων στιγμών της επίγειας ζωής του, να περάσει όλη την πείρα της κοσμικής ιστορίας, όλο το πλήρωμα της ανθρώπινης πείρας, να διαβεί τα όρια όλων των εποχών, να στοχαστεί την τελευταία στιγμή της επίγειας πορείας του και επιπλέον όλου του κτιστού κόσμου, να φέρει μέσα του την εσχατολογία του κόσμου και την προσδοκία της πραγματώσεως [//147] του αιωνίου Μεγάλου Σαββάτου, στο κατοικητήριο αυτό του Θεού, πέρα από το ιερό παραπέτασμα, στα Άγια των αγίων. Ουσιαστικά δεν πρέπει να γίνεται λόγος σε ποια εποχή γεννήθηκε κάθε άνθρωπος, σε ποιο πολιτιστικό περιβάλλον ανήκε από τη γέννηση του, ή, με άλλα λόγια, σε ποιόν ιστορικό «κύκλο». Όλα αυτά πρέπει κάποιος να τα περάσει, να τα βιώσει, και μόνη η σκέψη για συνάντηση με τον Πατέρα και Δημιουργό μας να γεμίζει όλο το είναι του ανθρώπινου προσώπου.

Βιώνοντας τις οποιεσδήποτε καταστάσεις, π.χ. δόξας, ατιμίας, προόδου ή στερήσεως, ασθένειας ή ευεξίας, αγάπης ή αντιπάθειας, έλξεως ή απορρίψεως, ευτυχίας και ελπίδας ή απογνώσεως, και όλο το άλλο πλήθος των πιο ποικίλων καταστάσεων, θα οφείλαμε να τις συμπεριλάβουμε στο περιεχόμενο της εντολής για την αγάπη προς τον πλησίον, και να τις ζήσουμε όλες όχι στα όρια του «ατόμου» μας, αλλά μεταφέροντας τες σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, και να δεχθούμε κάθε τέτοια κατάσταση ως αποκάλυψη για όσα διαδραματίζονται στον κόσμο, ως νέα γνώση, υπαρκτική γνώση, για τη ζωή όλης της ανθρωπότητος. Σε πρώτη φάση η έξοδος αυτή πέρα από τα στενά όρια μας μόνο θα αυξήσει –και θα μεγενθύνει φοβερά– τα παθήματα μας. Στη συνέχεια όμως, κατά παράδοξον τρόπο, όλα θα καταποθούν από άλλη κατάσταση, κατά κάποιον τρόπο έκσταση, οπότε στην προσευχή για όλο τον κόσμο ο άνθρωπος θα λησμονήσει τον εαυτό του ως άτομο και θα αρχίσει να ζει ως πρόσωπο, φέροντας μέσα του όλο το πλήρωμα των παθημάτων ή της ευτυχίας των ανθρώπων.

[//148] Η εμπειρία αυτή είναι πολύ κατάλληλη για την υπερνίκηση του «εγωισμού» και της «φιλαυτίας» μας. Οδηγεί πραγματικά στο να οικτείρει η καρδιά όλους τους ανθρώπους –ναι, όλους χωρίς εξαίρεση– γιατί όλοι, πλούσιοι και φτωχοί, ισχυροί και αδύνατοι, κύριοι και δούλοι, όλοι στο επίπεδο του πνεύματος είναι στερημένοι από τη δόξα του Θεού, όλοι είναι καταδικασμένοι από την αμαρτία στον θάνατο, και συνεπώς όλοι έχουν ανάγκη σωτηρίας. Η συμπόνια μεταφέρεται πέρα από τα όρια της ιστορικής στιγμής στο βάθος των αιώνων που πέρασαν και στον άγνωστο ορίζοντα του μέλλοντος.

Με αυτό τον τρόπο, η απομάκρυνση από τον υπερπροσωπικό μεταφυσικό Θεό προς τον Προσωπικό Θεό αλλάζει με ριζικό τρόπο όλο μας τον προσανατολισμό, όλο τον χαρακτήρα της εσωτερικής ζωής μας. Ο «περσοναλισμός»[19] είναι αληθινά η αποκάλυψη για εκείνη την Αρχή μέσα στο Θείο Είναι, στην οποία δεν μπορεί ούτε μία προσπάθεια της φυσικής συνέσεως μας να φθάσει με τη λογική, γιατί δεν δόθηκε στον άνθρωπο η εμπειρία για την αρχή αυτή στην καθημερινότητα του. Με τη λογική, μπορούμε να πορευθούμε μόνο προς τον υπερβατικό, απρόσωπο, εγκόσμιο Θεό· προς τον Θεό, που απέχει από μας ποσοτικά (ως προς την απόσταση) μάλλον παρά ποιοτικά· που απέχει τελείως στο επίπεδο της αγάπης, εφόσον αυτή δεν μπορεί να έχει θέση στο απρόσωπο είναι.

Οι αναζητητές ανεξάρτητης φιλοσοφίας, αυτόνομων [//149] οδών προς τη γνώση, ελεύθερης φιλοσοφικής θεωρίας κλπ. θα παραμείνουν για πάντα σε εκείνα τα όρια, τα οποία άλλοι άνθρωποι από πολύ καιρό, ακόμη και πριν από την εμφάνιση του Χριστού, τα έχουν ήδη προσεγγίσει. Συνεπώς ακόμη και στο επίπεδο αυτό, στο επίπεδο της φιλοσοφικής σκέψεως, με την αποκάλυψη για το Θείο Είναι ο άνθρωπος βγήκε από τη φυλακή των λογικών, νεκρών, καθορισμένων μορφών της σκέψεως του στην απέραντη ελευθερία της ζωής, όπου η προσωπική αγάπη και η προσωπική γνώση ενώνονται σε μία πράξη, που στην τελειότητα της αγάπης γίνεται τέλεια γνώση, και συγχωνεύονται σε μία αιώνια ακεραιότητα.

Ο άνθρωπος οφείλει να ζήσει και να κυοφορήσει μέσα του όλη την ιστορία της σκέψεως. Βεβαίως αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να διαβάσει όλα τα βιβλία. Αυτό είναι και φυσιολογικά αδύνατον ακόμη και για τον πιο δυνατό αναγνώστη. «Ουδέ αυτόν οίμαι τον κόσμον χωρήσαι τα γραφόμενα βιβλία» (Ιωάν. 21,25)· αυτό μπορούμε να το κατανοήσουμε και με την έννοια ότι κανείς στον κόσμο δεν διάβασε όλα όσα έχουν γραφεί. Η σκέψη βιώνεται με κάποιον «πλατυσμό της συνειδήσεως», όταν σε μία στιγμή αισθάνεται την ύπαρξη του προβλήματος αυτού ή του άλλου συγγραφέα, αυτής ή της άλλης διδασκαλίας. Σχεδόν όλοι μας, όταν μιλάμε, δεν λέμε κάτι νέο. Μόνο σε σπάνιες στιγμές, σπάνιοι άνθρωποι θα εκφράσουν κάτι που θα αυξήσει τον όγκο της κοσμικής γνώσεως, θα διευρύνει την εμπειρία της ανθρωπότητος. Ο κάθε νέος λόγος δεν διατυπώνεται

[19] Ο ορθόδοξος χριστιανικός «περσοναλισμός» με την έννοια που χρησιμοποιήθηκε προηγουμένως.

απαραιτήτως από κάποιον πολυμαθή. Κάποτε οι νέοι αυτοί λόγοι δίδονται Άνωθεν, ακόμη και στα νήπια. [//150] Και σε μένα έτυχε να συναντήσω τέτοιον (άνθρωπο), ακόμη και τέτοια «νήπια». Ο κάθε φιλόσοφος, ο κάθε θεολόγος εργάζεται ουσιαστικά σε όλη τη ζωή του με σκοπό να εκφράσει κάπως την ουσία της πρώτης και κύριας ιδέας του, της αρχικής διαισθήσεως της θεωρίας του. Όλα τα υπόλοιπα στο έργο του είναι είτε πλαισίωση είτε οδοί προς εξήγηση (της θεωρίας του αυτής) δια της αναπτύξεως κάποιου συστήματος, στο οποίο εντάσσει τον νέο λόγο του· χωρίς αυτό το σύστημα, ο νέος λόγος θα παρέμενε απλώς απρόσληπτος και ακατανόητος από κάθε αναγνώστη. Είναι σημαντικό να αισθανθούμε βαθιά, να συλλάβουμε την αρχική αυτή ιδέα του συγγραφέα, και στη συνέχεια μέσα από αυτήν να ακολουθήσουμε την οδό της λογικής της αναπτύξεως. Σε κάθε τέτοια νέα ιδέα κατατίθεται κάποια εμπειρία, προσωπική, που μπορεί να προκαλέσει νέες αντιλήψεις στην ψυχή άλλου ανθρώπου, να εμπλουτίσει τη γνώση του με νέα αποκάλυψη.

Η εμπειρία της υπερβάσεως των ορίων της ατομικότητος μας, κατά την οποία βιώνουμε όλες τις καταστάσεις μας όχι ως ατομικές αλλά ως αποκάλυψη για όσα διαδραματίζονται στο κοσμικό είναι, θα μας βοηθήσει να εννοήσουμε και το ότι «αγαπάν τον πλησίον ως σεαυτόν», στο ψυχολογικό, ατομικό επίπεδο, σημαίνει να τον αγαπάμε περισσότερο από τον εαυτό μας. Γιατί όταν βιώνουμε όλες αυτές τις καταστάσεις ως «δικές» μας, τότε αποκτούν μεγαλύτερη αξία από αυτή τη δική μου, μικρή, ατομική ύπαρξη.

Κατ' αυτό τον τρόπο, εκείνο που ήταν εντελώς ανέφικτο στην πρώτη προσπάθεια, δηλαδή να βγω από τα όρια [//151] του μικρού μου εγώ στην απεραντοσύνη του υπερπροσωπικού Απολύτου, γίνεται με τόσο απλό και φυσικό τρόπο στην προσευχή αγάπης για όλη την ανθρωπότητα, για όλο τον Αδάμ. Δεν υπάρχει τότε αυτό το μικρό, δεν υπάρχει τότε ούτε και το απρόσωπο, ούτε η μεταφυσική «απομόνωση», ούτε η μονοτονία της αιώνιας αυτοθεωρίας, αλλά η απέραντα πλούσια, «ανέκτατη» και ταυτόχρονα αιώνια πράξη της αγάπης. Ανέκτατη, γιατί υπερβαίνει όλη την έκταση του χρόνου· αιώνια, αλλά όχι στατική, νεκρή.

Ταυτόχρονα εκείνη η ένταση δίψας, με την οποία ορμά ο άνθρωπος προς το αιώνιο, δεν είναι άραγε ένδειξη ότι και μετά την πτώση παρέμεινε σε αυτόν κάποια δυνατότητα όχι μόνο να σκέφτεται, αλλά και να ποθεί το αγαθό; Όχι μόνο να το ποθεί, αλλά ως κάποιον βαθμό και να επιτυγχάνει τον πλατυσμό αυτό της ζωής χωρίς γνώση για τον Χριστό, χωρίς ιδέα για το Πνεύμα το Άγιο, μόνο με τη δύναμη αυτής της κτιστής φύσεως του; Συνεπώς η φύση αυτή δεν δημιουργήθηκε εξαρχής ως «νεκρογεννημένη», αλλά ως οφείλουσα να περάσει από τον θάνατο στη ζωή, δηλαδή από τη χρονική ροή στην απέραντη αιωνιότητα.

Ίσως να φανεί παραλογισμός η ιδέα ότι μπορούμε να ζήσουμε όλο τον κόσμο ως προσωπική μας ζωή. Και αν η ζωή αυτή μας ανήκει, όπως μας ανήκει (αν μας ανήκει) το μικρό μας σώμα, τότε που θα βρεθούν όλοι οι υπόλοιποι άνθρωποι, όλα τα άλλα «πρόσωπα»; Ναι, σε αυτό έγκειται το μυστήριο του είναι· ότι στην ενότητα δεν εξαφανίζεται η πολλαπλότητα. Το ίδιο περιεχόμενο όλου του κόσμου, και ακόμη εκείνου που είναι υπερκόσμιος, δηλαδή η [//152] Θεία ζωή

ως ενιαίο περιεχόμενο, ως μοναδική αντικειμενικότητα, μπαίνει στην τροχιά κάθε ξεχωριστής υποστάσεως, χωρίς να αποκλείει τις υπόλοιπες υποστάσεις. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι οι υπόλοιπες αυτές υποστάσεις θα παραμείνουν αιώνια, χωρίς να συγχωνεύονται με κανέναν ούτε να είναι αναγώγιμες σε κάτι άλλο, αιώνια «διαφορετικές», αιώνια «νέες», προκαλώντας αιώνια τον θαυμασμό, ο οποίος και θα αποτελέσει την ενέργεια, την κίνηση, το περιεχόμενο της αιωνιότητος.

Όπως επάνω στη γη η αγάπη χωρίς «λατρεία» Θεού θα παραμένει πάντοτε σε χαμηλό επίπεδο, κάπου βαθιά, ως κάποια μορφή φθηνού πάθους, ανάξιου της προσωπικής αρχής στον άνθρωπο, με παρόμοιο τρόπο η έντονη αυτή λατρεία αποτελεί απαραίτητο όρο και για την αιώνια αγάπη: ακατάπαυστος θαυμασμός, αδιείσδυτο «μυστήριο» άλλης ελεύθερης υποστάσεως, αιώνια προσφιλούς, αλλά και αιώνια ελεύθερης, που να μην ανήκει σε κανέναν, εκτός από τον ίδιο τον εαυτό της.

Ο Άνθρωπος-υπόσταση στην κοινωνία του με το Πνεύμα του Θεού βλέπει και συνειδητοποιεί με την προσευχή τον εαυτό του στην αιωνιότητα του Δημιουργού μας, αν και παραμένει ακόμη στους όρους της φθαρτότητος της σάρκας του.

Ο Κύριος, κατά τη Δημιουργία, εμφύσησε στον άνθρωπο πνοή ζωής, και ο άνθρωπος έγινε «ψυχή ζώσα» (Γέν. 2,7). Ωστόσο αυτή δεν είναι ακόμη εκείνη η Άνωθεν γέννηση από το Πνεύμα, για την οποία μιλά ο Χριστός: «Το γεγεννημένον εκ της σαρκός σαρξ εστι, και το γεγεννημένον εκ του Πνεύματος πνεύμα εστι» (Ιωάν. 3,6). Και ακόμη: [//153] «Όσοι δε έλαβον Αυτόν, έδωκεν αυτοίς εξουσίαν τέκνα Θεού γενέσθαι, τοις πιστεύουσιν εις το όνομα Αυτού, οί ουκ εξ αιμάτων, ουδέ εκ θελήματος σαρκός, ουδέ εκ θελήματος ανδρός, αλλ' εκ Θεού εγεννήθησαν» (Ιωάν. 1,12-13). Και ακόμη: «Δει υμάς γεννηθήναι άνωθεν» (Ιωάν. 3,7).

Η συνοδικότητα είναι αυθεντικά ο χριστιανικός τύπος εκκλησιαστικής ενότητος. Όταν η συνοδικότητα είναι πραγματοποιημένη και ενεργοποιημένη, συνιστά πανενότητα. Στην πράξη της καθαράς προσευχής για όλο τον Αδάμ, όπως και για τον εαυτό μας, η εικόνα της Θείας ενότητος γνωρίζεται στην Τριάδα. Ο άνθρωπος κατά τη φύση του, που επινόησε ο Θεός κατά τη δημιουργική πράξη, συνιστά ενιαίο, πολυυπόστατο είναι.

Ο μονοϋπόστατος Θεός του Ισλάμ παραμένει αιώνια υπερβατικός για την κτίση. Γι' Αυτόν είναι δυνατή μόνο η «αποφατική» θεολογία. Μπορούμε να μιλήσουμε μονο για ό,τι Αυτός δεν είναι· για το ότι δεν εφαρμόζουν σε Αυτόν οι κτιστές κατηγορίες, χωρίς να έχουμε τη δυνατότητα να σκεφτούμε για ό,τι Αυτός είναι, να ζούμε και να Τον βλέπουμε όπως είναι.

Το αξιόπιστο σημείο για το ότι ο εβραϊκός λαός, πριν ακόμη από την έλευση του Χριστού, δεν γνώριζε το αυθεντικό νόημα της Αποκαλύψεως του Προσωπικού Θεού είναι το γεγονός ότι τα τέκνα των προφητών και του Νόμου ανέμεναν Μεσσία μόνο για τα απολωλότα πρόβατα του Ισραήλ. Μία από τις ουσιωδέστερες γι' αυτούς στιγμές [//154] μη αποδοχής του Χριστού ως Μεσσία υπήρξε το ότι ο Χριστός δεν περιόριζε καθόλου τον Εαυτό Του στον εβραϊκό λαό,

αλλά σκεφτόταν όλους τους λαούς της γης. Αυτός ακριβώς ο περιορισμός της αποστολής του Μεσσία αποκλειστικά για τον εβραϊκό λαό, ως μόνο εκλεκτό από όλους τους άλλους λαούς της οικουμένης, δείχνει ότι οι Εβραίοι δεν γνώρισαν και δεν προσέλαβαν την αγάπη για όλους τους λαούς, για όλη την ανθρωπότητα. Ονειρεύονταν να βασιλεύσουν επάνω σε όλο τον κόσμο με επικεφαλής τον Μωυσή.

Η ορθολογική σκέψη μας δεν ανταποκρίνεται στη διδασκαλία για τον Ένα και ταυτόχρονα Τριαδικό Θεό, που μας εμφανίσθηκε με τη σάρκωση του Υιού και Λόγου του Πατρός και την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος κατά την Πεντηκοστή.

Ο τρόπος της σκέψεως μας τώρα φέρει μέσα του τις συνέπειες της Πτώσεως, δεν μπορεί δηλαδή να συλλάβει την ενότητα του Θείου Είναι, το Οποίο είναι απλό, στο Οποίο όμως υπάρχουν «διακρίσεις», χωρίς να εισάγουν διάσπαση στην ενότητα. Η έκπτωση από τον Ένα Θεό οδήγησε την ανθρώπινη ύπαρξη μας σε κατάσταση διασπάσεως, σε πλήθος αλληλοσυγκρουόμενων παθών.

Οι λαοί της Ασίας δεν αποδέχθηκαν την Αποκάλυψη για το Πρόσωπο είτε σε αναφορά προς το Πρωταρχικό Είναι είτε προς τον άνθρωπο.

Ο σύγχρονος κομμουνισμός συνιστά επίσης απόρριψη του χριστιανικού περσοναλισμού.

[//155] Η πρωταρχική ιδέα του «άγιου κομμουνισμού» δόθηκε κατά τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος σε μας τους χριστιανούς, όπως μαρτυρούν οι «Πράξεις των Αποστόλων». Παρακολουθήστε με προσοχή εκείνα που διαδραματίστηκαν τις ημέρες εκείνες (βλ. Πράξ. κεφ. 4). Παίρνοντας μερικές από τις βασικές θέσεις της διδασκαλίας του Χριστού, οι κομμουνιστές μείωσαν την ιδέα για τον άνθρωπο. Ανέτρεψαν το νόημα του Ευαγγελίου. Γι' αυτούς πρώτιστα είναι το «Σύνολο»· τα πρόσωπα θυσιάζονται για το Σύνολο αυτό. Από την άποψη αυτή προσέγγισαν τους Ασιάτες. Απορρίπτοντας την ιδέα της αναστάσεως, εύκολα εξοντώνουν όσους δεν συμφωνούν μαζί τους. Καταδιώκουν την Εκκλησία ως μία δύναμη που τους αντιστέκεται. Η αντίσταση όμως της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι μόνο εσωτερική. Εξωτερικά αυτή ακολουθεί την εντολή του Χριστού: «Μη αντιστήναι τω πονηρώ» ... «μη φοβηθήτε από των αποκτεννόντων το σώμα» και άλλα, όπως π.χ. «αγαπάτε τους εχθρούς υμών» (Ματθ. 5,39· 10,28· 5,44). Με αυτό τον τρόπο οι κομμουνιστές αντιμάχονται τους ορθοδόξους χριστιανούς, όχι διότι οι χριστιανοί είναι εχθροί τους στο πολιτικό επίπεδο, αλλά γιατί οι ίδιοι θεωρούν την πίστη στην Ανάσταση πλάνη για τον λαό. Μέσα στη σύγχρονη «επιστημονική» κοινωνία η Εκκλησία ως κάτι απατηλό γι' αυτούς οφείλει να αφανιστεί. Στη συνηθισμένη ζωή του κόσμου αυτού οι άνθρωποι επιδιώκουν την «ευτυχία» τους μέσω ευχάριστων βιωμάτων, αλλά στη συνέχεια αυτών ακριβώς των βιωμάτων τελειώνουν τη ζωή τους με θλιβερό τρόπο. Στην αρχή παρουσιάζουν έντονη δραστηριότητα, παρωδία ζωής, έπειτα δοκιμάζουν τον πικρό θάνατο.

[//156] Αντιθέτως, στη χριστιανική ζωή ο άνθρωπος κατ' αρχάς διεξάγει πάλη με τις συνέπειες της πτώσεως του Αδάμ σε κάθε άνθρωπο. Η πάλη αυτή συνδέεται με πολλές βαρειές ασκήσεις, με εσωτερικό πόνο –και με σωματικό ακόμη– με τις επιπτώσεις του θανάτου στον καθένα από μας. Η μετάνοια φέρει χαρακτήρα αγωνίας, αλλά τελειώνει με τη χαρά της νέας ζωής, ατελεύτητης, με

βαθειά ειρήνη, μακαριότητα αγάπης, συμφιλίωση με τον Δημιουργό και Πατέρα μας.

Συχνά ο Θεός δεν απαντά στις προσευχές μας. Σιωπά. Πολλοί εκλαμβάνουν τη σιωπή Του ως ένδειξη του ότι ο Θεός «δεν υπάρχει», «πέθανε». Αν όμως σκεφτόμαστε σε ποια θέση φέρνουμε τον Θεό με τα πάθη μας, τότε θα βλέπαμε ότι Αυτός δεν έχει άλλη επιλογή, παρά μόνο να σιωπήσει. Ζητάμε από Αυτόν να μας υποστηρίξει στις αδικίες μας. Δεν μας ενοχοποιεί φανερά. Μας αφήνει να πορευτούμε τους πονηρούς δρόμους μας και να θερίσουμε τους καρπούς των προσωπικών μας αμαρτιών. Αν όμως στραφούμε προς Αυτόν με μετάνοια, τότε έρχεται γρήγορα, γρηγορότερα από όσο περιμέναμε.

Γνωρίζοντας τις ανάγκες μας, πολύ συχνά τις προλαμβάνει. Μόλις προφέρουμε στην προσευχή τα αιτήματα μας, που δικαιλογούνται με την πραγματικότητα της ζωής μας μέσα στον κόσμο, Αυτός ήδη τα έχει εκπληρώσει.

Συνεπώς η σιωπή του Θεού είναι απάντηση στις αδικίες μας· η πιο εύγλωττη, η πιο ευγενική. Διώξαμε από τη ζωή μας τον Θεό-Λόγο, τον λόγο του Θεού· παραμελήσαμε τον λόγο αυτό, και να, θερίζουμε τις συνέπειες του έργου μας.

[//157] Με την ολοκληρωτική μετάνοια, που πρέπει να αποκτήσει παγκόσμιες διαστάσεις, δηλαδή τις διαστάσεις της πτώσεως του Αδάμ, αποσπώμαστε από τα νεκρά σπλάγχνα του ατόμου και εισαγόμαστε στη θεωρία του Ακτίστου Φωτός, στην οποία θα γνωρίσουμε τη Θεϊκή παγκοσμιότητα της Διδαχής του Χριστού.

Οι εντολές του Ευαγγελίου έχουν την ιδιότητα να ανοίγουν την καρδιά και τον νου του ανθρώπου ως τις υπερκόσμιες διαστάσεις, ως τη θεία απεραντοσύνη.

Στις εντολές του Χριστού περιέχεται η αυτοαποκάλυψη του Θεού προς εμάς. Όσο βαθύτερα εισδύουμε στο πνεύμα τους, τόσο πιο συγκεκριμένη γίνεται η θεωρία μας για τον Θεό.

Όταν οι εντολές αυτές, με την ευδοκία του Θεού, αποβούν ο μοναδικός νόμος του είναι μας, του προσκαίρου και του αιωνίου, τότε γινόμαστε πρόσωπα όμοια με τον Χριστό· τότε «οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστιν» (Α' Ιωάν. 3,2).

Όταν μισούμε τον εαυτό μας για το σκοτάδι που επικρατεί μέσα μας και προσευχόμαστε με όλη την ύπαρξη μας για σωτηρία, τότε διανοίγονται για μας οι απέραντοι ορίζοντες της αγάπης που μας δόθηκε ως εντολή.

Στην προσευχή για όλο τον κόσμο, όπως για τον ίδιο τον εαυτό μας, διακρίνουμε την πρώτη βαθμίδα πραγματικής εμπειρίας του «προσώπου». Με την προσευχή αυτή, όμοια με τη Γεθσημάνια προσευχή του Χριστού, προσλαμβάνουμε νέα μορφή του είναι, την υποστατική. Χωρίς την εμπειρία της Γεθσημάνιας προσευχής στερούμαστε την ικανότητα να συνειδητοποιήσουμε τη διαφορά ανάμεσα στο άτομο και το πρόσωπο. **Χωρίς τη συνάντηση με το Απόλυτο** [//158] **Πρόσωπο του Χριστού δεν έχουμε τη δυνατότητα να γίνουμε αυθεντική εικόνα του Απολύτου, του Θεού**. Το συγκεκριμένο σημείο-κριτήριο της αρχής της θεώσεως μας έγκειται στο ότι εμείς αφομοιώνουμε τον λόγο του Χριστού και γίνεται δικός μας λόγος, όπως αφομοιώνουμε τη μητρική μας

γλώσσα. **Σκεπτόμαστε όπως Εκείνος μας δίδαξε· αισθανόμαστε όπως Εκείνος ευδοκεί**.

[//159]

6. Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Προσευχή είναι η παράσταση μας ενώπιον του προσώπου του Απολύτου Θεού. Αν κατά την Πράξη της Δημιουργίας του κόσμου από το μηδέν ο Θεός Δημιουργός επινόησε κάποια ουσία έξω από τον Εαυτό Του, κάποια άλλη φύση, τότε στην πράξη της προσευχής μας προσπαθούμε να ενωθούμε με εκείνο που υπερβαίνει την κτιστή μας φύση. Συνεπώς, για τον κόσμο μας, η προσευχή είναι «υπερφυσική» πράξη. Εφόσον η προσευχή είναι υπερφυσική κατάσταση, μπορούμε να πούμε ότι όλα όσα είναι φυσικά αποδεικνύονται εμπόδια γι' αυτήν. Αλλά και η ίδια η πείρα δείχνει ότι ο κόσμος αυτός αντιστέκεται στην προσευχή σε όλα τα επίπεδα της φυσικής υπάρξεως του.

Εμείς όμως έχουμε δημιουργηθεί «κατ' εικόνα Θεού». Από αυτό προέρχεται η ικανότητα μας να δεχθούμε αποκάλυψη από τον Θεό, και ακόμη την ικανότητα να προσλάβουμε μέσα μας το Είναι αυτό. Από την αρχή, η πρόσληψη αυτή εκφράζεται ως κάποια «διαίσθηση πίστεως». Σε κάποιες στιγμές έρχεται σε μας το Φως, η ακτίνα του οποίου διαπερνά την υλική μάζα του κόσμου αυτού, και μακριά, στο τέλος αυτής της διεισδύσεως, βλέπουμε το Φως του Θεού.

Φερόμενοι προς το Φως αυτό αρχίζουμε την πορεία μας προς εκείνο το «στενό ρήγμα», που φανερώθηκε στο νοερό μας βλέμμα κατά τη στιγμή της αποκαλύψεως. Και η οδός αυτή είναι μακρά και βασανιστική.

[//160] Τη στιγμή ακριβώς που προσλαμβάνουμε το Θείο Είναι με την πράξη «της διαισθήσεως της πίστεως», δεν συνειδητοποιούμε ακόμη ότι η πρώτη αυτή όραση είναι μόνο η αρχή, η φανέρωση της δυνατότητος μας να γίνουμε μέτοχοι στη Θεία ζωή. Η πραγμάτωση όμως της μετοχής αυτής περνά από την μακρά αυτή και τεθλιμένη οδό.

Η μακρά πορεία συνοδεύεται από πολλά εμπόδια, συχνά από απόγνωση, απώλεια της οράσεως εκείνου του Φωτός που «εσημειώθη εφ' ημάς» … Υπάρχουν όμως στιγμές, ακόμη και περίοδοι, κατά τις οποίες η λάμψη του Φωτός αποκρύβεται τόσο, ώστε η πρώτη όραση μας να θεωρείται, κατά κάποιον τρόπο, όχι πραγματική αλλά οφθαλμαπάτη.

Οι στιγμές αυτές αναμφίβολα αποτελούν τη βαθύτερη και μεγαλύτερη από όλες τις δυνατές τραγωδίες της κτιστής υπάρξεως. Ο πόνος του ανθρώπου σε τέτοιες στιγμές φέρει χαρακτήρα αληθινά μεταφυσικό. Και η εμπειρία την οποία βιώνει υπερβαίνει κατά το μέτρο της οδύνης της κάθε άλλον πόνο.

Εμείς δεν μπορούμε να πούμε για ποιόν λόγο ο Θεός όρισε μια τέτοια οδό για το κτίσμα που ανεβαίνει προς Αυτόν, τον Δημιουργό του. Οι περίοδοι αυτές της δοκιμασίας δεν μας φαίνονται ως έκφραση της αγαθότητος του Θεού προς εμάς, αλλά … φοβούμαι να το πω, της «σκληρότητος» του Θεού. Τέτοια σκληρότητα, μπροστά στην οποία όλα τα εγκλήματα που τελούνται στον κόσμο αυτό ωχριούν, και γίνονται μηδαμινά.

Ωστόσο, παρόμοια κατάσταση δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να είναι η αληθινή θεωρία του Είναι, όπως δημιουργήθηκε [//161] από τον Θεό, έστω και αν σε αυτό υπάρχουν στοιχεία της αλήθειας. Το αναληθές στην όραση αυτή της «σκληρότητος» του Θεού είναι ότι ζούμε τον χωρισμό από Εκείνον ως απόρριψη μας από τον Ίδιο, χωρίς να παρατηρούμε ότι δεν είναι ο Θεός που μας απορρίπτει, αλλά η προσκόλληση μας προς την κτίση γίνεται «χάλκινο τείχος» ανάμεσα σε μας και τον Θεό. Δύσκολα ανακαλύπτουμε μέσα μας την προσκόλληση μας προς την κτίση. Συχνά δεν θέλουμε καθόλου να αποδεχθούμε ότι κατά την προσευχητική μας στάση μπροστά στον Θεό επιχειρούμε όχι τόσο να Τον πλησιάσουμε καθαροί από κάθε πράγμα που μας περιορίζει, όσο να Τον κατεβάσουμε στη δική μας στενότητα, και να Τον αναγκάσουμε ακόμη και να μας υπηρετήσει στη δική μας τάση προς τα γήινα.

Είναι χαρακτηριστικό της εντατικής προσευχής να ελκύει και την καρδιά και τον νου στις εφέσεις τους προς το αιώνιο σε τέτοιον βαθμό, ώστε να λησμονείται όλο το παρελθόν και να κυριεύει τη συνείδηση μόνο η φροντίδα να φανούμε άξιοι του Θεού. Όσο ισχυρότερος είναι ο πόθος μας προς το ατελεύτητο, τόσο βραδύτερη μας φαίνεται η πορεία μας. Η συντριπτική αίσθηση της μηδαμινότητος μας από τη μια πλευρά, και το μεγαλείο εκείνου που αναζητάμε από την άλλη, δημιουργούν αίσθηση βραδυπορίας. Στην κατάσταση αυτή όλα συμβαίνουν, χωρίς να μπορούμε να συγκριθούμε με οποιονδήποτε άλλο, και ως εκ τούτου να κρίνουμε σχετικά για την προκοπή ή την παλινδρόμηση μας. Ο άνθρωπος με την επενέργεια του Θεού μέσα του αυξάνει πνευματικά γρηγορότερα, με την έννοια της θεωρίας [//162] της αγιότητος Του, και δημιουργείται η εντύπωση ότι η απόσταση μεταξύ αυτού και του Θεού δεν παύει να αυξάνει. Ιδιαίτερη φρίκη, όχι βιολογικής αλλά πνευματικής τάξεως, κυριεύει ολόκληρο τον άνθρωπο, και εξαιτίας της συγκεντρώνεται εσωτερικά διαρκώς βαθύτερα, διαρκώς εντονότερα. Η εσωτερική αυτή αυτοσυγκέντρωση μπορεί να πάρει τη μορφή «σπασμού». «Συσφίγγεται» ο όλος άνθρωπος· η προσευχή γίνεται κραυγή χωρίς λόγια. Και η λύπη για την απομάκρυνση μας από τον Θεό παίρνει τον χαρακτήρα ανέκφραστης πίκρας. Πράγματι, δεν υπάρχει μεγαλύτερη συμφορά από το να δούμε τον εαυτό μας ανάξιο του Αγίου των αγίων.

Οι χιλιετίες που πέρασαν έδειξαν ότι το σώμα του ανθρώπου οικοδομείται σύμφωνα με την ορμή του πνεύματος του. Οι άνθρωποι που εργάζονται σωματικά αναπτύσσουν τις φυσικές τους δεξιότητες· οι άνθρωποι της διανόησης τις διανοητικές τους ικανότητες, με κάποια απώλεια σε φυσική δύναμη. Η προσευχή ως ισχυρή προσήλωση του πνεύματος προς τον Θεό οδηγεί σε πολύωρη στάση ενώπιον του Προσώπου του Αιωνίου. Κατά την ποιότητα της νοεράς δραστηριότητος, αναμφίβολα αυτή η προσευχή ανήκει στο ύψιστο επίπεδο· καταβροχθίζοντας σχεδόν όλη τη ζωτική ενέργεια του ανθρώπου, του στερεί τη δυνατότητα να αφιερώσει επαρκή χρόνο για επιστημονική εργασία, φιλοσοφικούς στοχασμούς, ανάγνωση πολλών βιβλίων, απόκτηση μεγάλου όγκου πρακτικών γνώσεων κτλ. Η προσευχή στις ευγενέστερες μορφές της είναι παράσταση ενώπιον του Θεού, πρόσωπο με Πρόσωπο. Συνδέεται με [//163] ακραία

ένταση όλης της υπάρξεως μας. Με την προσευχή μπορούμε να αναπληρώσουμε την ανεπάρκεια των φυσικών χαρισμάτων με τα υπερφυσικά· να καλύψουμε τα κενά στη σφαίρα της ορθολογικής γνώσεως με την ύψιστη μορφή γνώσεως του Είναι. Ανυψούμενη επάνω από το επίπεδο της αποδεικτικής σκέψεως, αξιώνει τον άνθρωπο σε άμεση θεωρία των Θείων αληθειών.

Η προσευχή μας χειραγωγεί σε όλες τις περιστάσεις της ζωής μας. Εμείς, για παράδειγμα, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι υπάρχει στην καρδιά του άλλου ανθρώπου, γι’ αυτό και δεν γνωρίζουμε τι πρέπει να κάνουμε ή να πούμε στη μία ή στην άλλη περίπτωση. Προσευχόμενοι στον Θεό, ζητώντας νουθέτηση από τον Παντογνώστη, δεχόμαστε στην προσευχή την υπόδειξη που χρειαζόμαστε.

Η ζωή είναι άπειρα ποικιλόμορφη. Για τον κάθε άνθρωπο προτάθηκε ιδιαίτερη οδός. Στον νου μας μπορούμε να κάνουμε διάφορα σχέδια για το μέλλον, αλλά ωστόσο κατά την πραγματοποίηση τους η ζωή, τόσο στο σύνολο της όσο και σε κάθε ξεχωριστή πράξη μας ή στιγμή, είναι μοναδική. Από τη μηδαμινότητα αυτή και το ανεπανάληπτο, το παρελθόν φαίνεται σε πολλούς ανθρώπους ως μοίρα γραμμένη από κάποιον γι’ αυτούς, ως πεπρωμένο. Εμείς όμως οι χριστιανοί ελευθερωθήκαμε από τον εφιάλτη αυτό. Γνωρίζουμε με πίστη και από την πείρα ότι είμαστε ελεύθεροι στην επιλογή μας. Αυτό ωστόσο είναι λίγο. Το να είμαστε ελεύθεροι στην επιλογή μας δεν σημαίνει ακόμη [//164] ότι είμαστε και σοφοί και αληθινοί. Όλοι συνειδητοποιούμε ότι, αν δεν κατέχουμε παγγνωσία, δεν μπορούμε να εκφέρουμε ορθή κρίση με την έσχατη σημασία του λόγου αυτού. Όταν πρέπει στη ζωή να αποφασίσουμε για κάποιο βήμα, για οποιαδήποτε αλλαγή, ουσιώδη ή ακόμη και επουσιώδη εξωτερικά, τότε κανένας ανθρώπινος υπολογισμός, καμία λογική δεν μας βοηθά να αποφασίσουμε το ζήτημα αυτό· δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε σε ποια περίπτωση το αποτέλεσμα της ενέργειας μας θα είναι αγαθό και σε ποια ολέθριο. Αν όμως σε τελειότερη μορφή μόνο οι άνθρωποι που κατέχουν προφητική όραση και ακοή ως φίλοι Θεού μπορούν με την προσευχή να γνωρίζουν το θέλημα του Θεού, τότε και ο καθένας μας με την προσευχή πρέπει να αναζητά λύση για κάθε ζήτημα. Ας είναι αυτό στην αρχή έστω και ασαφές, συγκεχυμένο, απόμακρο. Εντούτοις, αν καταφεύγουμε συνεχώς στον Θεό, η καρδιά μας θα γνωρίσει την οδό αυτή και θα αινέσει τον Κύριο από τη μεγάλη χαρά που γεννιέται με τη γνώση αυτή.

Όταν ο άνθρωπος φτάνει κατ’ αρχάς στην προσευχή, τότε εκείνη τον συγκλονίζει, και κατά κάποιον τρόπο τον συντρίβει και τον εξουθενώνει. Η είσοδος στον κόσμο της θείας αιωνιότητος ή, διαφορετικά, η Άνωθεν αυτή γέννηση, συνδέεται με οδύνη: «Ωδινήσαμεν και ετέκομεν πνεύμα σωτηρίας …» (Ησ. 26,18).

Ελθέ, το Φως το αληθινόν.
Ελθέ, η ζωή η αιώνιος.
Ελθέ, το απόκρυφον Μυστήριον.
[//165] Ελθέ, το ασύλληπτον απαύγασμα.
Ελθέ, η ανονόμαστος Ύπαρξις.
Ελθέ, η απρόσιτος Φύσις.
Ελθέ, ο ανεκλάλητος Θησαυρός.

Ελθέ, το απερινόητον Πρόσωπον.
Ελθέ, η ανέσπερος Ημέρα.
Ελθέ, ο άδυτος Ήλιος.
Ελθέ, η των αδυνάτων Δύναμις.
Ελθέ, η των αγραμμάτων Σοφία.
Ελθέ, η άληκτος Χαρά.
Ελθέ, η αδιάψευστος Ελπίς.
Ελθέ, των πεπτωκότων η έγερσις.
Ελθέ, των νεκρών η ανάστασις.
Ελθέ, ο άθικτος και αψηλάφητος.
Ελθέ, ο αεί αναλλοίωτος και αμετάθετος.
Ελθέ, ο πάντοτε αμετακίνητος.
Ελθέ, ο απαύστως τα πάντα μετακινών.
Ελθέ, ο από πάντων κεκρυμμένος.
Συ, ο μη έχων που κρυβήναι, ως τα πάντα
πληρών και πανταχού παρών.
Ελθέ, το παμπόθητον Όνομα.
Ελθέ, ο υπεράνω των ουρανών.
Ελθέ Συ, Όν ηγάπησεν η ψυχή μου.
Ελθέ, ο Μόνος προς μόνον.
Ελθέ, ο γενόμενος εν ημίν πόθος.
Ελθέ, ο καταστάς η μόνη αναζήτησις ημών.
Ελθέ, η χαρά και η δόξα ημών.
Ελθέ, και σκήνωσον εν ημίν, ώ πανάγαθε Βασιλεύ
και Δέσποτα, και μείνον εν ημίν αδιαστάτως
[//166] και αχωρίστως και δι’ όλην την ζωήν
και μετά την έξοδον ημών,
όπως και ημείς μείνωμεν εν Σοι
και συμβασιλεύσωμεν μετά Σου, του Θεού,
του Όντος επί πάντας.

Στις ημέρες μας, με μεγάλη ικανοποίηση, παρατηρούμε ότι αυξάνει αδιάκοπα ο αριθμός των ανθρώπων των προικισμένων με ανώτατη διανοητική αντίληψη, συχνά ακόμη και με οξυδέρκεια. Πολλοί μπορούν να θεωρηθούν όχι μόνο ως απλώς ταλαντούχοι άνθρωποι, αλλά και ως πραγματικά προσεγγίζοντες τα όρια της μεγαλοφυΐας. Το φαινόμενο αυτό έχει ως συνέπεια την εμφάνιση πλήθους βιβλίων πολύ μεγάλης αξίας· βιβλίων, που αποτελούν αληθινά κοσμήματα της εποχής μας. Και αυτά σχετίζονται όχι μόνο με θέματα τέχνης, επιστήμης, κοινωνιολογίας, φιλοσοφίας, ηθικής, αλλά ακόμη και θεολογίας· και η τελευταία σημείωσε εκπληκτική πρόοδο. Και το εκπληκτικότερο και πιο αξιοθαύμαστο από όλα είναι ότι παρουσιάστηκε μεγάλος αριθμός άρθρων, ακόμη και ολόκληρων βιβλίων, για την προσευχή, για τη βαθειά θεωρητική ζωή.

Το τελευταίο αυτό φαινόμενο, καθώς και όλα τα υπόλοιπα στην ανθρώπινη ζωή μπορούν να αξιολογηθούν ποικιλοτρόπως. Μπορούμε να

χαιρετίσουμε το είδος αυτό της παραγωγής, αλλά, κι αυτό όχι εντελώς αβάσιμα, έχουμε συγχρόνως λόγους και να φοβόμαστε τις αρνητικές συνέπειες, στις οποίες ενδέχεται να οδηγήσει τον άπειρο ακόμη άνθρωπο η κάθε λανθασμένη παρουσίαση του θέματος αυτού.

[//167] Στη δεδομένη περίπτωση δηλώνω ότι ανήκω στην ανατολική ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, όπου κάθε πρόωρη αυτοπροώθηση είναι επικίνδυνη. Αυτή, όπως μαρτυρεί η πείρα των αιώνων, αναπόφευκτα οδηγεί στην αναστολή της προσευχής, φράζει τον δρόμο προς την καθαρά προσευχή, ίσως ακόμη και για πάντα, μεταφέρει το κέντρο της προσοχής από την καρδιά στον νου, μετατρέπεται σε αφηρημένη γνώση, σε πολυμάθεια, επιφέρει την απώλεια της χάριτος, αποκλείει τη δυνατότητα ενώσεως του νου με την καρδιά, πράγμα που επιδιώκεται κατά την εσωτερική προσευχή.

Είναι επικίνδυνο για τους άλλους, με την έννοια ότι ο κάθε αναγνώστης τέτοιων έργων, χωρίς να έχει άλλον χειραγωγό, μπορεί να ελκυσθεί από τις ιδέες του συγγραφέα του βιβλίου που διαβάζει, και να ακολουθήσει τη «διδασκαλία» του σε κάποιο σημείο όπου η διδασκαλία αυτή είναι λανθασμένη, μη όντας τίποτε παραπάνω από εικασία της φυσικής λογικής του συγγραφέα.

Τέτοιου είδους λάθη θεωρούνται συνήθως ότι δεν έχουν ουσιαστική σημασία, ενώ πραγματικά μπορούν να έχουν ζωτική σημασία. Αυτός που ασκεί λανθασμένα τη νοερά προσευχή μπορεί να υποστεί βλάβη και στην καρδιά και στον νου του· μπορεί να έρθει σε τέτοια κατάσταση, που γενικά να χάσει την ικανότητα να προφέρει την προσευχή. Τότε είναι πιθανές ακόμη και διάφορες ψυχικές και διανοητικές ασθένειες.

Ο «κανόνας» είναι κάποια υπόδειξη για το ποιο πρέπει να είναι το μέτρο της ζωής του χριστιανού που αγωνίζεται [//168] να εκπληρώσει την εντολή για την αδιάλειπτη προσευχή.

Στην ρωσική έκδοση «Υποδείξεις προς τον ιερέα», υπάρχουν κάποιοι λόγοι πραγματικά φοβεροί: Αν κάποιος από τους ιερείς δεν εκπληρώσει όλα όσα προτείνει ο «κανόνας», τότε το θράσος του να τελέσει τη Θεία Λειτουργία θα είναι θανάσιμη αμαρτία. Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι το μέτρο αυτό σχεδόν από κανέναν δεν εκπληρώθηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες στις συνθήκες του κόσμου. Μόνο μοναχοί ή ιερομόναχοι σε καλά οργανωμένα μοναστήρια εκπλήρωναν εξωτερικά το «μέτρο» αυτό, που ξεπερνούσε το μέτρο των υπολοίπων. Δεν είναι ανάγκη να μιλήσουμε εδώ για το πραγματικό όφελος μιας τέτοιας διατάξεως για τους ιερομονάχους και τους μοναχούς. Αλλά είναι αδύνατον να τη σημειώσουμε και ότι η «μορφή» αυτή της προσευχής, χωρίς να είναι αληθινά η υψηλότερη και η ωφελιμότερη, απέβαινε συνήθως εμπόδιο για την προσευχή, την πραγματικά υψηλότερη και περισσότερο ενεργό. Το «σύστημα» αυτό της πνευματικής καλλιέργειας των μοναχών πρέπει να το αντιμετωπίσουμε μόνο ως «σχετικό». Θυμάμαι ότι κάποτε ρώτησα τον αντικαταστάτη του ηγουμένου αν μου επιτρέπει, όταν προετοιμάζομαι για την τέλεση της Λειτουρίας, αντί των κανόνων του τυπικού να κάνω τη νοερά προσευχή. Η ανάγνωση των κανόνων διαρκεί περίπου σαρανταπέντε λεπτά της

ώρας. Ζήτησα την ευλογία για «προσευχή» περίπου μιας ώρας. Απαντώντας αυτός μου είπε:

- Οφείλετε να εκπληρώνετε τον κανόνα, όπως έχει διαταχθεί. Έπειτα μπορείτε, αν θέλετε, να προσευχηθείτε όσο χρόνο επιθυμείτε …

[//169] Εγώ απάντησα:

- Μετά την ανάγνωση όλου του κανόνα αισθάνομαι ήδη καταπονημένος και δεν έχω πια δυνάμεις να σταθώ σε προσευχή. Η νύκτα είναι σύντομη και πρέπει να είμαι σε θέση να λειτουργήσω.

Ο αντικαταστάτης του ηγουμένου απάντησε:

- Ο κανόνας είναι υποχρεωτικός, ενώ η «προσευχή» σας δεν είναι υποχρεωτική.

Όταν διηγήθηκα στον Γέροντα Σιλουανό τη συνομιλία μου με τον αντικαταστάτη, ο Γέροντας μου εξήγησε: «Ο αντικαταστάτης, λόγω της θέσεως του, δεν μπορούσε να σας δώσει άλλη απάντηση, φοβούμενος μήπως και άλλοι μάθουν γι’ αυτό, και τότε διαλυθεί το τυπικό της προσευχής, αν και εκείνοι θελήσουν να αφήσουν την ανάγνωση των καθιερωμένων κανόνων. Αλλά βέβαια κατά βάθος σας κατανοεί και δεν είναι εναντίον της προσευχής».

Η άσκηση αναπτύσσει την ικανότητα και του σώματος και του πνεύματος να συμπάσχει με τους πονεμένους, να αντιδρά έντονα στις χαρές τους, να εισδύει διαισθητικά στις ανάγκες τους και να βρίσκει με προσευχή τον κατάλληλο λόγο παρηγοριάς γι’ αυτούς ή, με μόνη την συμπάθεια της καρδιάς, να τους μεταδίδει νέες δυνάμεις. Όταν αυξάνει μέσα μας η συμπάσχουσα αγάπη, μας πλησιάζει προς εκείνο το επίπεδο σκέψεων και αισθημάτων, τα οποία βλέπουμε στον Ίδιο τον Χριστό (βλ. Φιλιπ. 2,5). **Στο μέτρο λοιπόν της εξομοιώσεως μας προς τον Χριστό κατά τη γήινη εμφάνιση Του θα ομοιωθούμε ασφαλώς προς Αυτόν κατά το Θείο Είναι Του**. Αυτό ακριβώς είναι [//170] εκείνο, το οποίο στη θεολογία **ονομάζεται «θέωση» ή «σωτηρία του ανθρώπου»**. **Αν πολιτευόμαστε στο επίπεδο της γης έτσι, όπως μας φανέρωσε τον Εαυτό Του ο Σαρκωμένος Θεός, αυτό σημαίνει ότι το Άγιο Πνεύμα ενεργεί μέσα μας**.

Ο Κύριος μας παρήγγειλε να κρύβουμε από τα ξένα μάτια τις προσευχές μας (βλ. Ματθ. 6,6), γι’ αυτό πρέπει μυστικά να τελούμε και την άσκηση μας (βλ. Ματθ. 6,16-18)· διαφορετικά όλος ο καρπός θα χαθεί από αγενή ή λεπτή κενοδοξία. Όταν βλέπουμε τα ηλεκτρικά καλώδια υψηλής τάσεως, δεν αισθανόμαστε από μακριά τη φοβερή ενέργεια που τα διαπερνά· τα μικρά πουλιά κάθονται πάνω σε αυτά και δεν βλάπτονται. Έτσι και τη σωστή άσκηση οι άνθρωποι από έξω λίγο την βλέπουν. Αν δεν βρισκόμαστε στην έρημο, πρέπει να πλησιάζουμε τους ανθρώπους ήρεμα, έτσι ώστε να μη διακρίνεται κανένα «δράμα» στο πρόσωπο μας. Εσωτερικά όμως με το πνεύμα του ο ασκητής πρέπει να παραμένει σε άκρα ένταση των δυνάμεων του. Μόνο όταν βρίσκεται μόνος, επιτρέπει στον εαυτό του να παραδοθεί στην προσευχή με πένθος και στεναγμούς. Τότε δεν επιτρέπεται η παρουσία μαρτύρων. Η προσευχή ανυψώνει τον εραστή της από το ταραγμένο πλήθος, όπως η μητέρα το παιδί της· **τον ελευθερώνει από τη συμμετοχή σε θυελλώδης εμπαθείς συγκρούσεις**. Δεν είναι άραγε αυτό μία από τις μορφές εκείνης της «διαιρέσεως» που έφερε ο

Κύριος στον κόσμο μας (βλ. Λουκ. 12,51); Δεν είναι λίγοι εκείνοι στους οποίους η επικοινωνία με τους φορείς του πνεύματος είναι βαρειά. Οι τελευταίοι όμως αυτοί ας θυμούνται ότι **ακόμη και ένας που προσεύχεται** [//171] **αληθινά με ταπείνωση, επηρεάζει θετικά τα πεπρωμένα όλου του κόσμου**. Κανένας δεν σώζεται μόνος, και κανέναν δεν είναι ανάγκη να σώσουμε με τη βία. Και όμως, **αν στην ατμόσφαιρα της γης είναι παρούσα η φλόγα της προσευχής, τότε αυτή, αόρατη, χωρίς να την υποψιάζεται η πλειονότητα, αλλάζει την πορεία των γεγονότων**.

Συνεπώς η Γεθσημάνια προσευχή του Χριστού συνοδεύει αιώνια όλους και τον καθένα από μας, ανεξάρτητα από το αν εμείς το αντιλαμβανόμαστε ή όχι. Ο Κύριος προευχήθηκε γι' αυτούς που χάνονται. Και ο πιστός επίσης προσεύχεται γι' αυτούς. Ο Χριστός πήρε επάνω Του το βάρος της αμαρτίας, χωρίς Εκείνος να αμαρτήσει. Και εμείς, **μετανοώντας με πόνο για τις αμαρτίες μας, συμπάσχουμε με τους ομοίους μας αδελφούς. Αν κατακρίνουμε μόνο τον εαυτό μας, τότε η συμπάθεια μας προς τον κόσμο ενεργοποιείται για πολλούς άλλους**.

Όταν βλέπουμε σε όλο τον κόσμο, πόσο τυραννικά στρέφεται κάποια ομάδα πολιτών προς τον υπόλοιπο λαό της χώρας, με κάθε είδους εκβιασμούς και εγκληματικές πράξεις, τότε εντελώς φυσικά γεννάται μέσα μας η επιθυμία να επιφέρουμε έτσω και κάποια βελτίωση στις αμοιβαίες σχέσεις των ανθρώπων, και αν είναι δυνατόν να σταματήσουμε τη θηριώδη σύγκρουση. Αν όμως λάβουμε μέρος στην πάλη για μια τέτοιου είδους μεταμόρφωση της κοινωνίας με εκβιαστικές μεθόδους, όπως κάνουν οι άλλοι, τότε, αντί να κάνουμε τον κόσμο πιο ανθρώπινο και να βελτιώσουμε τη συμβίωση των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων, θα εντείνουμε τη γενικότερη ταραχή, διότι θα γίνουμε [//172] απλώς μια από τις δυνάμεις εκείνες που αντιμάχονται μεταξύ τους στην ίδια ωστόσο παλαίστρα. Πολλές ηθικά ευγενείς προσωπικότητες κάνουν αυτό το λάθος. Παρακινούμενοι, όπως νομίζουν, από αγαθές ανθρωπιστικές διαθέσεις, γίνονται θύματα των μονόπλευρων κοσμοθεωριών τους. Όταν κατορθώσουν να λάβουν την εξουσία, τότε γίνονται ικανοί, προκειμένου να επικρατήσουν πλήρως οι ιδέες τους, να πλήξουν και να εξολοθρεύσουν όλους εκείνους που σκέφτονται διαφορετικά. Το αποτέλεσμα είναι αντίθετο προς την πρωταρχική ιδέα.

Για την αναγέννηση και του εαυτού μας και γενικά κάθε ανθρώπου, είναι απαραίτητο να αποσπασθούμε για κάποιο διάστημα από τις εκκωφαντικές κραυγές της πάλης των παθών· κι έτσι μακριά από όλα αυτά να αφιερώσουμε τις ελεύθερες ώρες στην προσευχή, αποφεύγοντας με τον τρόπο αυτό τη συμμετοχή στην «καταχθόνια συναυλία». Μπροστά μας τίθεται ένας άγιος σκοπός· το γνωρίζουμε. Η οδός όμως προς την ποθούμενη ευλογία περνά μέσα από ακανθώδεις θάμνους πυκνόφυτου δάσους. Δεν θα αποφύγουμε τον σπαρακτικό πόνο από τις ματωμένες πληγές που είναι διάσπαρτες σε ολόκληρο το σώμα της ζωής μας. Το εύθραυστο και ευάλωτο σώμα μας, πάσχοντας από τον υπερβολικό κόπο, μπορεί να αποσπάσει τον νου μας από τη θεωρία των αιωνίων αξιών· η προσευχή όμως πάλι ενισχυμένη είναι ικανή να διεισδύσει δια μέσου του υλικού φραγμού στο καθαρό Φως.

Οι πιστοί, παραδιδόμενοι στον αγώνα να ακολουθήσουν τον Χριστό με την τήρηση των εντολών Του, διεισδύουν βαθμηδόν στη σφαίρα της ουράνιας συμφωνίας. Μεταμορφωμένοι [//173] από την εμπειρία αυτή, θωρακίζονται εσωτερικά για να αμυνθούν απέναντι στις επιβλαβείς επιδράσεις του περιβάλλοντος τους, και με τον τρόπο αυτό μπορούν να επηρεάσουν ευνοϊκά πολλούς ανθρώπους που τους πλησιάζουν. Η άτακτη οχλοβοή και ο καθημερινός σάλος των αποχαυνωμένων μαζών δεν θα πνίξει πια στην ψυχή την ουράνια δοξολογία που άκουσε.

Η τήρηση των εντολών του Χριστού βοηθά τον πιστό να προσεγγίσει τη θεωρία της ζωής του Θεού, όπως αυτή υπάρχει στον Ίδιο τον Θεό αιωνίως και πριν από όλους τους αιώνες. Η πεμπτουσία της Επί του Όρους Ομιλίας του Χριστού είναι η εντολή: «Αγαπάτε τους εχθρούς υμών, ευλογείτε τους καταρωμένους υμάς, καλώς ποιείτε τοις μισούσιν υμάς … Έσεσθε ουν υμείς τέλειοι, ώσπερ ο Πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς τέλειος εστι» (Ματθ. 5,44-48). Το συμπέρασμα είναι σαφές: Η διδαχή του Χριστού είναι Αυτοαποκάλυψη του Θεού «καθώς εστι» προς τους ανθρώπους στο άναρχο Είναι Του. Γι' αυτό είναι τελείως φυσικό να δεχθούμε τον λόγο του αποστόλου Παύλου: «Εξελέξατο ημάς εν Αυτώ προ καταβολής κόσμου» (Εφεσ. 1,4). «Ημάς», δηλαδή όλους εκείνους που πιστεύουν στον Χριστό, που είναι έτοιμοι «επαγωνίζεσθαι τη άπαξ παραδοθείση τοις αγίοις πίστει» (Ιούδα 1,3), δηλαδή, για να ομοιωθούν προς τον Χριστό και να είναι «Εκεί», όπου Αυτός είναι (Ιωάν. 12,26).

[//174]

7. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Ο Χριστός είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων, προσκαίρων και αιωνίων, Θείων και ανθρώπινων. Για τον λόγο αυτό όλα, όσα προτίθεμαι να γράψω εδώ, θα προέρχονται από τη θεώρηση του Χριστού ως Θεανθρώπου. Η χριστιανική ανθρωπολογία μας δεν πρέπει να έχει αφηρημένο χαρακτήρα, αλλά να προσφέρει απαραιτήτως θεμέλιο για όλη την εν τω Θεώ ζωή μας. Δεν θα δίσταζα να ονομάσω την ανθρωπολογία αυτή ασκητική. Η εικόνα του Θεού στον άνθρωπο είναι πολυδιάστατη. Μία από τις διαστάσεις της είναι η δημιουργική δύναμη, που εκδηλώνεται σε ποικίλες περιοχές: σε κουλτούρες όλων των ειδών, δηλαδή πολιτισμούς, τέχνες, επιστήμες. Στον πρωτόπλαστο δόθηκε η εντολή, με την είσοδο του στον φυσικό κόσμο, να εργάζεται σε αυτόν και να τον φυλάσσει (βλ. Γέν. 2,15). Ο φυσικός κόσμος είναι πλασμένος με τέτοιον τρόπο, ώστε ο άνθρωπος βρίσκεται στην ανάγκη να λύνει δημιουργικά τα προβλήματα που αδιάκοπα αναφύονται μπροστά του. Ωστόσο αυτά που απαριθμώ δεν εξαντλούν τον όλο άνθρωπο. Παράλληλα με την παραγωγή εκείνων που χρειάζεται ο άνθρωπος για τη συντήρηση της ζωής του επάνω στη γη, ανέρχεται από τις ατελείς μορφές στις τελειότερες, τις πνευματικές, που υπερβαίνουν όλα τα ορατά και τα πρόσκαιρα. Στο επίπεδο των πρόσκαιρων, η δημιουργική ικανότητα κατευθύνεται προς τα κάτω, προς τη γη, [//175] για να οργανώσει τα ακατέργαστα δεδομένα της φύσεως, που αντιστοιχούν στις απαιτήσεις των αναγκών του

ανθρώπου. Στην περίπτωση αυτή ο σκοπός κατορθώνεται στα όρια των φυσικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Στη δεύτερη περίπτωση η δημιουργία κατευθύνεται προς τον ανώτερο κόσμο, όπου τα φυσικά χαρίσματα του ανθρώπου από μόνα τους δεν επαρκούν. Ως Πρόσωπο ο άνθρωπος διαθέτει ελεύθερη βούληση που εκφράζεται, όχι με την εκ του μηδενός δημιουργία κάποιου εντελώς νέου πράγματος που δεν υπήρξε, αλλά ως συμφωνία με τη θέληση του Θεού, του αληθινά Δημιουργού, ή ως διαφωνία προς το θέλημα Του (που αποκλίνει από το θέλημα Του ή και το απορρίπτει). Μόνο εκείνη η δημιουργία που συμπίπτει με το θέλημα του Ουράνιου Πατρός παράγει καρπούς που μπορούν να περάσουν στην αιωνιότητα· οτιδήποτε άλλο καταλήγει στο μη-όν: «Πάσα φυτεία ήν ουκ εφύτευσεν ο Πατήρ Μου ο ουράνιος εκριζωθήσεται» (Ματθ. 15,13). «Εγώ ειμι η άμπελος, υμείς τα κλήματα. Ο μένων εν Εμοί καγώ εν αυτώ, ούτος φέρει καρπόν πολύν, ότι χωρίς Εμού ου δύνασθε ποιείν ουδέν. Εάν μη τις μείνη εν Εμοί, εβλήθη έξω ως το κλήμα και εξηράνθη, και συνάγουσιν αυτά και εις πυρ βάλλουσι, και καίεται» (Ιωάν. 15,5-6).

Για να γίνει ο άνθρωπος συνεργός του Θεού στη δημιουργία του κόσμου, πρέπει αδιάκοπα να αγωνίζεται για την κατά το δυνατόν καλύτερη γνώση του Ιδίου του Θεού. Η πορεία αυτή της αναβάσεως στη γνώση του Θεού είναι επίσης δημιουργική πράξη, ιδιαίτερης όμως τάξεως· σκοπός της είναι η συμμετοχή στην αιώνια δημιουργική Πράξη του Πατέρα, η απόκτηση της έσχατης τελειότητος με [//176] την παραμονή στο ρεύμα της Θείας Αιωνιότητος, όπου πρώτος εισήλθε ο Χριστός-Άνθρωπος. Ο χριστιανός στη δημιουργική αναζήτηση του εγκαταλείπει όλα όσα φέρουν σχετικό και παροδικό χαρακτήρα, για να παραμείνει στα μη παρερχόμενα. Στα όρια της γης η τελειότητα δεν είναι εντελώς πλήρης. Και όμως την αποκαλούμε τελειότητα. Μιμούμενοι τον Χριστό που είπε: «Εγώ απ' εμαυτού ποιώ ουδέν, αλλά καθώς εδίδαξε Με ο Πατήρ Μου, ταύτα λαλώ» (Ιωάν. 8,28), και εμείς πρέπει να αγωνιζόμαστε για το ίδιο, σύμφωνα με την παρατήρηση του Γέροντα Σιλουανού: «Οι τέλειοι δεν λένε τίποτε αφ' εαυτού τους … Λένε μόνο ό,τι τους δίνει το Πνεύμα»[20].

Αυτή λοιπόν είναι η αληθινή δημιουργία, η ανώτερη από όλα εκείνα που είναι εφικτά για τον άνθρωπο. Όχι παθητικά, αλλά με δημιουργικό αγώνα βαδίζει ο άνθρωπος προς αυτό τον άγιο σκοπό, χωρίς ποτέ να λησμονεί ότι δεν πρέπει με κανέναν τρόπο να δημιουργήσει για τον εαυτό του θεό «κατ' εικόνα του», κάτι που πολλοί φιλόσοφοι ή ακόμη και θεολόγοι κάνουν.

Όλο το παρελθόν μου με ωθούσε κατά φυσικό τρόπο στη σκέψη για τη δημιουργία στις διάφορες εκφάνσεις της, όπως επίσης και για το νόημα της. Τώρα θα ήθελα να διηγηθώ με συντομία πώς η ενασχόληση μου με τη ζωγραφική με οδήγησε στην προσευχή. Μιλώ για πραγματικά συγκεκριμένη περίπτωση.

Κατά τις ημέρες της νεότητος μου, κάποιος Ρώσος ζωγράφος, [//177] που έγινε στη συνέχεια διάσημος, με προσείλκυσε προς την ιδέα της καθαρής

---

[20] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σ. 69.

δημιουργίας, έχοντας στραφεί προς την αφηρημένη τέχνη. Δύο ή τρία χρόνια υπήρξα θύμα της έλξεως αυτής, που με οδήγησε στην πρώτη θεολογική σκέψη που γεννήθηκε μέσα μου. Χαρακτηριστικό κάθε «καλλιτέχνη» (δηλαδή κάθε εργάτη της τέχνης) είναι να προσλαμβάνει το είναι στις μορφές της τέχνης του. Έτσι και εγώ αντλούσα ιδέες για τις δικές μου αφηρημένες μελέτες από εκείνο που μου παρείχε η πραγματικότητα του περιβάλλοντος μου: οι άνθρωποι, η βλάστηση, τα κτίσματα, οι απροσδόκητα αλλόκοτοι συνδυασμοί σκιών από τον ήλιο ή τις ηλεκτρικές λάμπες επάνω στο πάτωμα, τους τοίχους, τις οροφές και πολλά άλλα. Με τη φαντασία μου δημιουργούσα εικόνες, αλλά με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην είναι όμοιες με τίποτε που υπάρχει πραγματικά στη φύση. Με τον τρόπο αυτό, νόμιζα ότι δεν είμαι αντιγραφέας φυσικών φαινομένων, αλλά δημιουργός νέων καλλιτεχνικών (εικαστικών) γεγονότων. Ευτυχώς αντιλήφθηκα ότι σε μένα, τον άνθρωπο, δεν δόθηκε να δημιουργώ «εκ του μηδενός», όπως ο Θεός δημιουργεί με μοναδικό τρόπο. Από την εμπειρία αυτή μου έγινε σαφές ότι κάθε ανθρώπινη δημιουργία προϋποθέτει μία ήδη προϋπάρχουσα. Δεν μπορούσα να χαράξω ούτε μία γραμμή, ούτε να δημιουργήσω κάποιο χρώμα, που πουθενά αλλού δεν υπήρχε· ο αφηρημένος πίνακας μοιάζει με εγγραφή λέξεων που ηχούν πρωτότυπα, αλλά ποτέ δεν εκφράζουν πλήρες νόημα. Η δημιουργία μου παρουσιαζόταν σε μένα ως αποσύνθεση του είναι, πτώση στο κενό, στο παράλογο, επιστροφή στο «μηδέν», από το οποίο μας κάλεσε η δημιουργική πράξη [//178] του Θεού. Τότε εγκατέλειψε ο νους μου τη μάταιη απόπειρα να δημιουργήσει κάτι εντελώς νέο, και το πρόβλημα της δημιουργίας στη συνείδηση μου συνδέθηκε με το πρόβλημα της Γνώσεως του Είναι. Και μου συνέβη κάτι θαυμαστό· σχεδόν όλος ο κόσμος, κάθε ορατό φαινόμενο, έγινε μυστήριο ωραίο και βαθύ. Και το φως έγινε άλλο· χαϊδευε τα αντικείμενα, τα περιέβαλλε κατά κάποιον τρόπο με στεφάνι δόξας, μεταδίδοντας σε αυτά παλμούς ζωής που δεν απεικονίζεται με τα μέσα που διαθέτει ο καλλιτέχνης. Γεννιόταν μέσα μου η επιθυμία να υποκλιθώ με ευλάβεια μπροστά στον Πρώτο Καλλιτέχνη, τον Δημιουργό του παντός, με τον πόθο να Τον συναντήσω, να διδαχθώ από Αυτόν, να γνωρίσω πώς Αυτός δημιουργεί.

Οι συνομιλίες μου με τον Γέροντα Σιλουανό για την προσευχή και για οποιοδήποτε άλλο θέμα συγκεντρώνονταν πάντοτε στο Πρόσωπο του Χριστού, του μοναδικού Διδασκάλου με απόλυτη αυθεντία. Αυτός μας έδωσε «υπόδειγμα» για όλα (βλ. Ματθ. 23,8-10· Ιωάν. 13,13-15). Και ο Γέροντας δίδασκε να κοιτάζουμε προσεκτικά πώς Εκείνος, ο Υιός του ανθρώπου, ενεργούσε. «Αμήν αμήν λέγω υμίν, ου δύναται ο Υιός ποιείν αφ' Εαυτού ουδέν, εάν μη τι βλέπη τον Πατέρα ποιούντα· ά γαρ αν Εκείνος ποιή, ταύτα και ο Υιός ομοίως ποιεί. Ο γαρ Πατήρ φιλεί τον Υιόν και πάντα δείκνυσιν Αυτώ ά Αυτός ποιεί, και μείζονα τούτων δείξει Αυτώ έργα, ίνα υμείς θαυμάζητε» (Ιωάν. 5,19-20). Αλλά ο Μονογενής Υιός, γενόμενος Υιός Ανθρώπου, ομοιώθηκε σε όλα με μας (βλ. Εβρ. 2,17· Φιλιπ. 2,7). Συνεπώς όλα, όσα Εκείνος λέει για τον Εαυτό Του ως Υιό Ανθρώπου, εφαρμόζονται στον καθένα από μας. Αν [//179] εμείς παραμένουμε στον Υιό, τον Οποίο αγαπά ο Πατέρας, τότε και εμείς είμαστε υιοί Του, επίσης αγαπημένοι (βλ. Ιωάν. 16,27), και Αυτός θα μας τα δείξει όλα: τι δημιουργεί και πώς δημιουργεί.

Αλήθεια, εν Χριστώ έχουμε κληθεί να γίνουμε μέτοχοι όλης της δημιουργικής Πράξεως του Θεού και Πατρός μας.

Η οδός προς την τελειότητα αυτή έχει ως εξής: Το πνεύμα του ανθρώπου αποχωρεί από την αναρίθμητη ποικιλομορφία των φαινομένων του φυσικού κόσμου, και με όλη τη δύναμη του στρέφεται προς τον Θεό. Και αυτό είναι το όριο του ανθρώπου επάνω στη γη. Όταν όμως, μετά την έξοδο της η ψυχή ανεβαίνει προς τον Θεό για αιώνια σε Αυτόν και με Αυτόν διαμονή, τότε μέσα στο «Είναι» αυτό έρχεται η γνώση και η είσοδος μας στην Πράξη δημιουργίας από τον Θεό όλων των υπαρκτών. Αρραβώνα της καταστάσεως αυτής αποτελεί το χάρισμα της θαυματουργίας. Κατά τον λόγο του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου: «Ο Θεός σκέφτεται τον κόσμο και ο κόσμος υπάρχει». Και οι άγιοι τελούν τα θαύματα όχι με φυσική επενέργεια επάνω στη φύση, αλλά στην προσευχή τους προς τον Θεό «σκέφτονται το ποθούμενο και αυτό πραγματοποιείται».

[//180]

8. Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΩΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ[21]

Η θέση της γυναίκας κατά τους περασμένους αιώνες ήταν εξαιρετικά δύσκολη, ενώ ακόμη ως τις ημέρες μας δεν έχει πλήρως τακτοποιηθεί. Σε όλα τα επίπεδα της ζωής το πρόβλημα αυτό αποδεικνύεται υπερβολικά πολύπλοκο· και στο επίπεδο της κρατικής νομοθεσίας, και στο επίπεδο της δομής της κοινωνίας, και στο επίπεδο της εκπαιδεύσεως και της μορφώσεως, και στο επίπεδο τέλος της εκκλησιαστικής ζωής. Πολλά έχουν αλλάξει κατά τις τελευταίες δεκαετίες· από πολλές απόψεις η γυναίκα απέκτησε θέση ασύγκριτα καλύτερη από την προηγούμενη, αλλά ωστόσο δεν έχει βρει τη θέση της στην κοινωνία· δεν έχει βρεθεί πραγματικά το σωστό μέτρο για την αξιολόγηση της.

[//181] Κατά τους προηγούμενους αιώνες ο άνδρας ήταν ο νομοθέτης, ο κύριος. Η γυναίκα όμως συχνά ήταν υπερβολικά υποβιβασμένη, και κατά την αναζήτηση αλήθειας και δικαιοσύνης όλοι όσοι επιθυμούσαν βελτίωση της θέσεως της γυναίκας είχαν τη σκέψη: να την εξισώσουν στα δικαιώματα με τον άνδρα σε όλα τα επίπεδα. Η οδός αυτή έδωσε υπέροχους καρπούς. Πολλές γυναίκες απέκτησαν μεγάλη μόρφωση, κατέχουν υπεύθυνες θέσεις στην κρατική μηχανή, άρχισαν να διαδραματίζουν ιστορικό ρόλο συμμετέχοντας στις

---

[21] Το άρθρο αυτό αποτελεί κείμενο ομιλίας, που παρουσίασε ο Γέροντας Σωφρόνιος το 1965 στη μικρή πόλη Halstead της Αγγλίας στον «Σύλλογο Νεαρών Συζύγων» (Young Wives' Fellowship). Ο Γέροντας ανταποκρίθηκε πρόθυμα στην πρόταση του Συλλόγου να μιλήσει για το λεγόμενο «κίνημα των γυναικών», διότι έτρεφε ιδιαίτερο σεβασμό για τη διακονία και τον ρόλο της γυναίκας μέσα στην Εκκλησία, που εν μέρει υποτιμούνται στην καθημερινή εκκλησιαστική ζωή. Δεν έβλεπε ποτέ τη γυναίκα ως κατώτερη από τον άνδρα, ως «υπηρέτρια» της Εκκλησίας, αλλά πάντοτε ως «λειτουργό» Της. Αν και αυτή δεν αναλαμβάνει ιερατικό βαθμό, ωστόσο μετέχει στη μεγάλη βασιλική ιερωσύνη που δώρισε ο Χριστός σε όλους τους πιστούς, πρότυπο της οποίας ήταν η Θεοτόκος, η Οποία προσευχόταν για όλη την ανθρωπότητα. (Βλ. Α' Πέτρ. 2,9).

εκλογές κυβερνήσεων. Στην οικογένεια επίσης η θέση της γυναίκας άλλαξε προς όφελος της.

Πραγματικά, όλα αυτά έτσι είναι. Αλλά μπορούμε άραγε να θεωρήσουμε λυμένα τα προβλήματα όχι μόνο της εργασίας της γυναίκας, αλλά ακόμη και της οικογενειακής θέσως της; Η πείρα της ιστορίας έδειξε ότι το τεράστιο σώμα της ανθρωπότητος αποτελείται από κύτταρα, και ένα τέτοιο κύτταρο είναι η οικογένεια. Στο μέτρο που τα κύτταρα είναι υγιή υγιαίνει και το σώμα.

Συνεπώς η υγεία στο τεράστιο σώμα της ανθρωπότητος εξαρτάται από την υγεία του κυττάρου του σώματος αυτού, της οικογένειας. Μπορούμε άραγε να θεωρήσουμε τη σύγχρονη θέση της ως ευτυχή; Λόγω του ότι η γυναίκα γίνεται οικονομικά εντελώς ανεξάρτητη, εργαζόμενη όπως εργάζεται κάθε άνδρας, πλήθυναν οι διαλύσεις των οικογενειών, δηλαδή τα διαζύγια. Και στην περίπτωση που δεν υπάρχει διάλυση της οικογένειας, όταν αναγκάζεται να εργασθεί η γυναίκα εκτός σπιτιού, πάλι υποφέρει η οικογένεια, εφόσον για τα παιδιά δεν υπάρχει στο σπίτι πλέον ουσιαστικά ούτε πατέρας ούτε μητέρα. Τα παιδιά μένουν [//182] αρκετή ώρα μόνα τους ή ανατρέφονται από συγγενικά ή ξένα χέρια ή ανατίθενται σε σχολεία για την ανατροφή τους. Βασικά όμως στερούνται της μητρικής στοργής[22].

Αν η γυναίκα εργάζεται εξίσου με τον άνδρα, τότε πάλι καταργείται η δικαιοσύνη, επειδή η γυναίκα στην οικογένεια, παράλληλα με την εργασία, βαστάζει και άλλα βάρη, επιπρόσθετα καθήκοντα, επειδή ακριβώς αυτή είναι η μητέρα των παιδιών. Θα νόμιζε κάποιος ότι, επειδή η γυναίκα βαρύνεται από μεγαλύτερες ευθύνες και ασκεί πολυπλοκότερο ρόλο, σε αυτήν πρέπει να ανήκει το προνόμιο να «κατευθύνει» την οικογένεια. Ασφαλώς κάποιος πρέπει να κατευθύνει την οικογένεια, όπως και κάθε άλλο ανθρώπινο καθίδρυμα. Έτσι, σε πολλές οικογένειες ανακύπτει η πάλη για εξουσία, που πολύ συχνά γίνεται καταστροφική για την οικογένεια. Συνεπώς, όπου και αν στρέψουμε την προσοχή μας, παντού βλέπουμε υπερβολικά πολύπλοκα προβλήματα, και δεν πλησιάσαμε ακόμη στην επίλυση τους.

Έκανα τις λίγες αυτές παρατηρήσεις, για να δω τα πράγματα έτσι όπως τα βλέπει η πλειονότητα των ανθρώπων. Νομίζω όμως ότι εμείς ως χριστιανοί βλέπουμε ακόμη και εκείνα που οι άλλοι δεν προσέχουν. Θεωρούμε ότι το σπουδαιότερο θέμα γενικά για κάθε άνθρωπο είναι το [//183] ερώτημα: Τι είναι ο άνθρωπος; Ποιος είναι ο προορισμός του; Γιατί και για ποιόν λόγο εμφανίστηκε στον κόσμο; Ποιος σκοπός υπάρχει μπροστά του; Ποιο είναι το νόημα της υπάρξεως του; Αν δεν απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά, δεν θα μπορέσουμε ποτέ να λύσουμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε· ούτε σε ένα επίπεδο.

---

[22] Βέβαια, αυτό δεν ισχύει απόλυτα, διότι πολλά εξαρτώνται από τη σχέση των γονέων μεταξύ τους, καθώς και από τη σχέση που έχουν με τα παιδιά όταν επιστρέφουν στο σπίτι μετά την εργασία, από τη συμπαράσταση-βοήθεια του συζύγου στις ενδοοικογενειακές απαιτήσεις, από την ύπαρξη συγγενικών προσώπων που είναι σε θέση και με αγάπη διατίθενται να βοηθήσουν κλπ. Και φυσικά, δεν μιλάμε για την περίπτωση που υπάρχει επιτακτική η ανάγκη να εργαστεί η μητέρα.

Είναι αδύνατον για παράδειγμα να επιτύχουμε αληθινά δίκαια δομή της κοινωνίας χωρίς τη γνώση αυτή. Δεν μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα της κρατικής οργανώσεως, αν δεν έχουμε απάντηση στο κύριο αυτό ερώτημα. Όλη η ιστορία της ανθρωπότητος γράφεται με άσκοπη περιδίνηση, παράλογους πολέμους, άδικη καταπίεση του ισχυρού επάνω στον ασθενή, όπως βλέπουμε στον ζωϊκό κόσμο. Συνεπώς, Τι είναι ο άνθρωπος; Την απάντηση στο ερώτημα αυτό την παίρνουμε από την Αγία Γραφή: «Και εποίησεν ο Θεός τον άνθρωπο, κατ' εικόνα Θεού … άρσεν και θήλυ εποίησεν αυτούς» (Γέν. 1,27). Και λίγο πιο κάτω διαβάζουμε: «Έπλασεν ο Θεός τον άνθρωπον, χουν από της γης, και ενεφύσησεν εις το πρόσωπον αυτού πνοήν ζωής, και εγένετο ο άνθρωπος εις ψυχήν ζώσαν» (Γεν. 2,7).

Αν λοιπόν ο Θεός δημιούργησε τον άνδρα και την γυναίκα ως ενιαία ανθρωπότητα, τότε είναι φυσικό ότι το θέλημα της σχέσεως μεταξύ ανδρός και γυναικός ήταν και θα είναι πάντοτε ένα από τα σπουδαιότερα ζωτικά θέματα. Αν στρέψουμε την προσοχή μας στα φυσικά χαρίσματα της γυναίκας και τα συγκρίνουμε με τα αντίστοιχα τους στον άνδρα, θα δούμε από την μαρκόχρονη πείρα ότι τα χαρίσματα αυτά είναι ποικίλα· κάποτε συμπίπτουν, ενώ κάποτε γίνονται συμπληρωματικά το ένα του άλλου. Γνωρίζουμε [//184] επίσης από την ιστορία και από την Αγία Γραφή ότι στην Ανατολή, όπου γεννήθηκαν όλες οι μεγάλες θρησκείες, η κυριότητα του άνδρα επάνω στη γυναίκα ήταν υπερβολικά ισχυρή. Η γυναίκα στη συνείδηση της Ανατολής ήταν κατά κάποιον τρόπο κατώτερο όν. Ακόμη και στο Ευαγγέλιο βλέπουμε παρόμοια χωρία, όπως για παράδειγμα: «Οι δε εσθίοντες ήσαν άνδρες ωσεί πεντακισχίλιοι χωρίς γυναικών και παιδίων» (Ματθ. 14,21). Ελάμβαναν υπ' όψιν μόνο τους άνδρες, ενώ τις γυναίκες ούτε καν τις μετρούσαν. Αλλά αυτό δεν το βλέπουμε μόνο στην Ανατολή.

Έτυχε να διαβάσω, όταν ήμουν νέος, κάποιες στατιστικές που έκαναν μερικοί Γερμανοί μορφωμένοι άνθρωποι για τον ρόλο του άνδρα και τον ρόλο της γυναίκας στην ιστορία του πολιτισμού. Οι πολυμαθείς αυτοί Γερμανοί παρουσίαζαν τα κατορθώματα του άνδρα ως άκρως σημαντικά (παρομοιάζοντας τα ως όρη υψηλά), ενώ από τα κατορθώματα της γυναίκας σημείωναν μόνο μερικά που ούτως ή άλλως γράφτηκαν στην ιστορία του πολιτισμού.

Μου φαίνεται ότι η παρεξήγηση αυτή εμφανίστηκε ως συνέπεια της απώλειας της συνειδήσεως εκείνης, που περιέχεται στη Γραφή: «Και εποίησεν ο Θεός τον άνθρωπον κατ' εικόνα Θεού … άρσεν και θήλυ εποίησεν αυτούς» (Γεν. 1,27). Αυτό το ξεχνούν όχι μόνο οι άνδρες, αλλά και οι ίδιες οι γυναίκες. Για να διορθώσουμε λοιπόν τη ζωή μας σε όλα τα επίπεδα της, αρχίζοντας από την οικογένεια, οφείλουν οι γυναίκες να ανυψωθούν με το πνεύμα και να φανερώσουν στον κόσμο την αυθεντική αξία τους, τον υψηλό ρόλο τους. Για την χριστιανική Εκκλησία το θέμα του ρόλου της γυναίκας γίνεται κάθε χρόνο διαρκώς οξύτερο.

[//185] Βλέπουμε ότι στις χώρες όπου ο άθεος κομμουνισμός διεξάγει ανοικτή πάλη εναντίον της Εκκλησίας με την εφαρμογή κάθε είδους εκβιασμών, διασώζει την Εκκλησία η ανδρεία των γυναικών, η αυτοθυσία τους, η ετοιμότητα

τους για κάθε είδους παθήματα. Παντού παρατηρούμε ότι οι γυναίκες στις Εκκλησίες αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό. Μπορούμε να πούμε ότι στις Εκκλησίες κατά τις ακολουθίες οι γυναίκες συνιστούν την πλειονότητα, κάποτε τα τρία τέταρτα, κάποτε όμως και περισσότερο. Αν τώρα όλες οι γυναίκες αποχωρούσαν από την Εκκλησία, τότε αυτή δεν θα μπορούσε να υπάρχει, γιατί οι άνδρες που εκπληρώνουν υψηλή ποιμαντική διακονία, κατέχοντας υψηλές ιεραρχικές θέσεις, θα έμεναν ολιγάριθμοι και, με απλά λόγια, θα ήταν γι' αυτούς από υλικής πλευράς αδύνατον να διατηρήσουν την Εκκλησία.

Συνεπώς ο ρόλος της γυναίκας στην Εκκλησία είναι μεγάλος, και όλοι μας πρέπει να σκεφτούμε το φαινόμενο αυτό. Στη χριστιανική μας διδασκαλία για τον άνθρωπο, μιλώντας θεολογικά, η γυναίκα παρουσιάζεται στο ίδιο ακριβώς μέτρο ως άνθρωπος, όπως και ο άνδρας. Οι δυνατότητες της διακονίας της μέσα στην ιστορία είναι απεριόριστες. Το γεγονός ότι ο Θεός Λόγος σαρκώθηκε από Γυναίκα καταδεικνύει ότι η γυναίκα δεν είναι καθόλου μειωμένη ενώπιον του Θεού.

Εδώ όμως θέλω να εκφράσω το βασικότερο νόημα της ομιλίας μου. Όλα, όσα είπα μέχρι τη στιγμή αυτή, ήταν μόνο εισαγωγικά, για να σταθούμε όλοι σε σαφή πορεία σκέψεως. Αν μιλάμε για τη μεγάλη σπουδαιότητα της γυναίκας, τότε και οι ίδιες οι γυναίκες οφείλουν να δικαιώσουν [//186] τη σπουδαιότητα τους αυτή· να δικαιώσουν τον εαυτό τους σε όλα τα επίπεδα της ζωής της ανθρωπότητος. Το ουσιωδέστερο όμως γι' αυτές έργο, το σπουδαιότερο λειτούργημα τους, είναι η Μητρότητα: «Και εκάλεσεν Αδάμ το όνομα της γυναικός αυτού Ζωή, ότι αύτη μήτηρ πάντων των ζώντων» (Γέν. 3,20). Για να ανυψώσουν την ανθρωπότητα οι γυναίκες, πρέπει να φέρνουν στον κόσμο παιδιά με τον τρόπο που μας διδάσκει ο λόγος του Θεού. Υπάρχουν όμως δύο είδη γεννήσεως· το ένα κατά σάρκα, το άλλο κατά πνεύμα. Ο Χριστός είπε στον Νικόδημο: «Το γεγεννημένον εκ της σαρκός σαρξ εστι, και το γεγεννημένον εκ του Πνεύματος πνεύμα εστι. Μη θαυμάσης ότι είπον σοι, δει υμάς γεννηθήναι Άνωθεν» (Ιωάν. 3,6-7).

Επειδή οι γυναίκες της εποχής μας έχασαν την υψηλή αυτή συνείδηση, άρχισαν να γεννούν προπαντός κατά σάρκα. Τα παιδιά μας έγιναν ανίκανα για την πίστη. Συχνά αδυνατούν να πιστέψουν ότι είναι εικόνα του Αιωνίου Θεού. Η μεγαλύτερη αμαρτία στις ημέρες μας έγκειται στο ότι οι άνθρωποι βυθίστηκαν στην απόγνωση και δεν πιστεύουν πια στην Ανάσταση. Ο θάνατος του ανθρώπου εκλαμβάνεται από αυτούς ως τελειωτικός θάνατος, ως εκμηδένιση, ενώ πρέπει να θεωρείται ως στιγμή αλλαγής της μορφής της υπάρξεως μας· ως ημέρα γεννήσεως μας στην ανώτερη ζωή, σε ολόκληρο πλέον το πλήρωμα της ζωής που ανήκει στον Θεό. Αλήθεια, το Ευαγγέλιο λέει: «Ο πιστεύων εις τον Υιόν έχει ζωήν αιώνιον· ο δε απειθών τω Υιώ ουκ όψεται ζωήν» (Ιωάν. 3,36). «Αμήν αμήν λέγω υμίν ότι … ο πιστεύων τω Πέμψαντι Με έχει ζωήν αιώνιον, και εις κρίσιν ουκ έρχεται, αλλά μεταβέβηκεν εκ του θανάτου [//187] εις την ζωήν» (Ιωάν. 5,24). «Αμήν αμήν λέγω υμίν, εάν τις τον λόγον τον Εμόν τηρήση, θάνατον ου μη θεωρήση εις τον αιώνα» (Ιωάν. 8,51). Παρόμοιες λοιπόν εκφράσεις μπορούμε να αναφέρουμε πολλές.

Συχνά ακούω από τους ανθρώπους: Πώς ή γιατί συμβαίνουν όλα αυτά; Γιατί η πλειονότητα των ανθρώπων έχασε την ικανότητα να πιστεύει; Δεν είναι άραγε η νέα απιστία συνέπεια της ευρύτερης μορφώσεως, όταν αυτό που λέει η Γραφή γίνεται μύθος, απραγματοποίητο όνειρο;

Η Πίστη, η ικανότητα για την πίστη, δεν εξαρτάται πρωτίστως από τον βαθμό μορφώσεως του ανθρώπου. Πράγματι παρατηρούμε ότι στην εποχή μας, κατά την οποία διαδίδεται η μόρφωση, η πίστη ελαττώνεται, ενώ θα έπρεπε ουσιαστικά να συμβαίνει το αντίθετο· όσο δηλαδή πλατύτερες γίνονται οι γνώσεις του ανθρώπου, τόσο περισσότερες αφορμές έχει για να αναγνωρίζει τη μεγάλη σοφία της δημιουργίας του κόσμου. Σε τι λοιπόν συνίσταται η ρίζα της απιστίας;

Πριν απ' όλα οφείλουμε να πούμε ότι το θέμα αυτό είναι πρωτίστως έργο των γονέων, των πατέρων και των μητέρων. Αν οι γονείς φέρονται προς την πράξη της γεννήσεως του νέου ανθρώπου με σοβαρότητα, με τη συνείδηση ότι το γεννώμενο βρέφος μπορεί να είναι αληθινά «υιός ανθρώπου» κατ' εικόνα του Υιού του Ανθρώπου, δηλαδή του Χριστού, τότε προετοιμάζονται για την πράξη αυτή όχι όπως συνήθως γίνεται αυτό. Να ένα υπέροχο παράδειγμα· ο Ζαχαρίας και η Ελισάβετ προσεύχονταν για πολύ καιρό να τους χαρισθεί τέκνο … Και τι συνέβη λοιπόν; «Ώφθη δε αυτώ (τω Ζαχαρία) άγγελος Κυρίου εστώς εκ [//188] δεξιών του θυσιαστηρίου του θυμιάματος. Και εταράχθη Ζαχαρίας ιδών, και φόβος επέπεσεν επ' αυτόν. Είπε δε προς αυτόν ο άγγελος· μη φοβού, Ζαχαρία· διότι εισηκούσθη η δέησις σου, και η γυνή σου Ελισάβετ γεννήσει υιόν σοι, και καλέσεις το όνομα αυτού Ιωάννην· και έσται χαρά σοι και αγγαλίασις, και πολλοί επί τη γεννήσει αυτού χαρήσονται. Έσται γαρ μέγας ενώπιον του Κυρίου … και Πνεύματος Αγίου πλησθήσεται έτι εκ κοιλίας μητρός αυτού, και πολλούς των υιών Ισραήλ επιστρέψει επί Κύριον τον Θεόν αυτών» (Λουκ. 1,11-16).

Βλέπουμε μάλιστα στη συνέχεια ότι ο Ιωάννης, ευρισκόμενος ακόμη στην κοιλιά της μητέρας του, αναγνώρισε την επίσκεψη της μητέρας του Χριστού, σκίρτησε από χαρά και η χαρά του μεταδόθηκε στη μητέρα του. Τότε εκείνη γέμισε με προφητικό Πνεύμα (βλ. Λουκ. 1,40-41). Άλλο παράδειγμα είναι η προφήτιδα Άννα (βλ. Λουκ. 2,36).

Έτσι και τώρα· αν οι πατέρες και οι μητέρες θα γεννούν παιδιά συναισθανόμενοι την άκρα σπουδαιότητα του έργου αυτού, τότε τα παιδιά τους θα γεμίζουν από Πνεύμα Άγιο, ήδη από την κοιλία της μητέρας· και η πίστη στον Θεό, τον Δημιουργό των απάντων, ως προς τον Πατέρα τους, θα γίνει γι' αυτά φυσική, και καμία επιστήμη δεν θα μπορέσει να κλονίσει την πίστη αυτή, γιατί «το γεννώμενον εκ Πνεύματος πνεύμα εστιν». Η ύπαρξη λοιπόν του Θεού και η εγγύτητα Του σε μας είναι για μια τέτοια ψυχή οφθαλμοφανές γεγονός. Και η απιστία των πολυμαθών ή των αμαθών στα μάτια των τέκνων αυτών του Θεού θα είναι απλώς απόδειξη ότι οι άνθρωποι εκείνοι δεν γεννήθηκαν ακόμη Άνωθεν, και ακριβώς εξαιτίας του γεγονότος [//189] αυτού δεν πιστεύουν στον Θεό, διότι είναι εξ ολοκλήρου σάρκα, γεννημένοι από σάρκα.

Εκείνο όμως που αποτελεί πραγματικό πρόβλημα για την Εκκλησία, τον προορισμό της, είναι το πώς να πείσει τους ανθρώπους ότι είναι αληθινά τέκνα

και θυγατέρες του αιωνίου Πατρός· πώς να δείξει στον κόσμο τη δυνατότητα μιας άλλης ζωής, όμοιας προς τη ζωή του Ιδίου του Χριστού, ή τη ζωή των προφητών και των αγίων. Η Εκκλησία οφείλει να φέρει στον κόσμο όχι μόνο την πίστη στην ανάσταση, αλλά και τη βεβαιότητα γι' αυτήν. Τότε περιττεύει η απαίτηση για οποιεσδήποτε άλλες ηθικιστικές διδασκαλίες.

[//190]

9. Ο ΓΑΜΟΣ

Το άναρχο, το απόλυτο Είναι μας αποκαλύφθηκε ως Προσωπικό. Αυτό είναι το Προαιώνιο γεγονός του Είναι. Το πώς είναι δυνατό αυτό το Γεγονός θα παραμείνει στην αιωνιότητα απρόσιτο Μυστήριο για όλα τα κτιστά όντα. Όταν όμως γίνεται λόγος για κτιστά πρόσωπα, εννοούμε ότι αυτά έχουν δημιουργηθεί «εν αρχή» (Γέν. 1,26) ως καθαρή δυνατότητα, που οφείλει να πραγματοποιηθεί ως εκείνο τον βαθμό πληρότητος όπου το πρόσωπο γίνεται «καθαρή ενέργεια». Όλη η οδός αυτή της «πραγματώσεως» του προσώπου περνά πλέον οπωσδήποτε από την συνέργεια Θεού και ανθρώπου. Ο άνθρωπος μπορεί να αποκαλυφθεί ως τον έσχατο βαθμό συναντώντας τον Θεό και Πατέρα και να ομοιωθεί εντελώς με Αυτόν. Μπορεί όμως επίσης να αρνηθεί τον Δημιουργό κατά τις αναζητήσεις του για τις μορφές και τις οδούς του είναι.

Επειδή το πρόσωπο είναι η αρχή που φέρει μέσα της όλο το πλήρωμα, είναι φυσικό μπροστά μας να διανοιχθούν όλες οι άβυσσοι του κόσμου με τις θετικές και τις αρνητικές τους μορφές. Συνεπώς, **όταν βλέπουμε μέσα μας «διχασμό προσωπικότητος», παρουσία και του ουρανίου Φωτός και του καταχθονίου σκότους, δεν σκεφτόμαστε ότι αυτό είναι πραγματικά «διχασμός» προσωπικότητος** … Όχι· **το φαινόμενο αποτελεί για μας αποκάλυψη όλων των δυνατοτήτων μας**, αλλά το πρόσωπο παραμένει απαράλλακτα [//191] ενιαίο και δεν υπόκειται σε καμία «διαίρεση» … Από το Θείο Αγαθό που αποκαλύπτεται ενώπιον μας, και από το κακό που επίσης βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας, καλούμαστε να εκλέξουμε ελεύερα ή το πρώτο ή το δεύτερο … Η αιωνιότητα ανήκει ακριβώς στην αρχή του προσώπου.

Μπορούμε να πούμε ότι όλοι εμείς οφείλουμε να περάσουμε εκείνο το κατώφλι, πέρα από το οποίο βρίσκεται η νέα αρχή της ζωής μας, που συνίσταται στο ότι **αρχίσαμε να δημιουργούμε τον ίδιο τον εαυτό μας, να γίνουμε οι ίδιοι πατέρες του εαυτού μας**, σύμφωνα με τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο. Πέρα από το κατώφλι αυτό βρίσκεται η οδός, όπου το κάθε βήμα μας γίνεται εξαιρετικά υπεύθυνο. Το αιώνιο λοιπόν μέλλον μας εξαρτάται και από μας. Δηλαδή εμείς δεν μπορούμε να αναγκάσουμε τον Θεό, όπως ούτε Εκείνος αναγκάζει εμάς· είναι ελεύθερος να μας δώσει τη ζωή Του, αλλά ελεύθερος και να μην την δώσει. Ωστόσο πιστεύουμε ότι, αν είμαστε σύμφωνοι να ζήσουμε μαζί Του, όπως Αυτός είναι, αν κοπιάσουμε να γίνουμε όμοιοι με Αυτόν τηρώντας τις εντολές Του, τότε Εκείνος ποτέ δεν θα αρνηθεί να είναι μαζί μας.

Είθε λοιπόν να μας δώσει ο Κύριος κάποια δύναμη εξ ύψους, για να αποδειχθούμε ικανοί να οικοδομήσουμε τον εαυτό μας σύμφωνα με την εικόνα

που μας δόθηκε· εικόνα (υπόδειγμα), που μας έδωσε ο Χριστός αποκαλύπτοντας με ιδιαίτερη δύναμη πώς μπορεί και συνεπώς πώς οφείλει ο άνθρωπος να περάσει τη ζωή του.

Ας επιστρέψουμε στο θέμα, που δεν μπορεί να μην ενδιαφέρει όλους μας, και μάλιστα στο θέμα των σχέσεων [//192] μεταξύ των ανθρώπων γενικά, και μεταξύ των προσώπων στον γάμο ειδικότερα.

Μία από τις πιο καταστροφικές πλευρές της εποχής μας είναι, όπως νομίζω, η ολοένα αυξανόμενη απώλεια από τους ανθρώπους της χριστιανικής συνειδήσεως σχετικά με τον εαυτό τους και τις διαπροσωπικές σχέσεις τους. Επειδή εξέπεσαν από την πίστη στην Ανάσταση, καταδικάζοντας τον εαυτό τους σε θάνατο όμοιο με τον θάνατο των ζώων, οι άνθρωποι βυθίζονται στην άβυσσο της απογνώσεως. **Όλο το νόημα της επίγειας υπάρξεως συνίσταται γι' αυτούς στο να αρπάξουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μερίδα «απολαύσεων», «ευχάριστων αισθημάτων», έστω και «στιγμιαίας αυτολήθης», και τα όμοια με αυτά**.

Με την απώλεια της προσωπικής εικόνας του είναι που μας αποκαλύφθηκε, οι άνθρωποι στην απόγνωση τους έφθασαν ως την άγρια ιδέα να ανατρέψουν όλα όσα προϋπήρχαν πριν από αυτό το «ταμπού», και να οικοδομήσουν νέα, «ελεύθερη κοινωνία» που να παρέχει τη δυνατότητα μεγαλύτερου αριθμού εμπειριών.

Η γνώμη μου, όχι ως «κληρικού» αλλά ως «προσώπου», είναι ότι η ανθρωπότητα δεν γνώρισε τη μονογαμία εξαιτίας της πτώσεως της. **Για τον πεπτωκότα άνθρωπο η πολυγαμία είναι φυσική**. **Η χριστιανική μονογαμία είναι υπερφυσική**· είναι κλήση προς την υπευθυνότητα μας για την κατά το δυνατόν βαθύτερη συναίσθηση της προσωπικής αρχής μας. Η προσωπική αγάπη, δηλαδή όταν κάποιος αγαπά ένα πρόσωπο συγκεκριμένο, δεν είναι ψυχική ή φυσιολογική, για να μην πούμε συνδεδεμένη με την ανατομία ή, στην καλύτερη περίπτωση, με τον ψυχισμό. Ο προσωπικός [//193] γάμος, μιλώντας κυριολεκτικά, δεν επαναλαμβάνεται· είναι πάντοτε μοναδικός. Το νόημα του έγκειται στο να μην παραμείνουμε στα όρια της φύσεως, αλλά στην από κοινού προσπάθεια να γίνουμε «ναός» για τη λατρεία του Ανάρχου Πατρός. Τότε ο γάμος γίνεται οδός προς σωτηρία. Κανένας από μας στη δεδομένη μας κατάσταση δεν αποτελεί τελειότητα. Όλοι έχουμε ανάγκη, ώστε και με την Άνωθεν ενέργεια και με την προσπάθεια μας να αναπτυχθούμε στη γνώση του Θεού. Αν κάποιος μας δεχθεί όπως είμαστε, τότε βεβαίως θα δεχθεί κάτι, που πολύ απέχει από την τελειότητα. Και εμείς επίσης, αν δεχθούμε τον αγώνα να ζήσουμε από κοινού με το δεδομένο πρόσωπο, τότε το δεχόμαστε αυτό όπως είναι. Συνεπώς αντιμετωπίζουμε την αναγκαιότητα αμοιβαίων δημιουργικών προσπαθειών για την απόκτηση της ποθούμενης αιώνιας διαμονής εν τω Θεώ.

Στην Ιταλία ανέκυψε το ζήτημα για τον νόμο σχετικά με το διαζύγιο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι καμία εγκύκλιος του πάπα της Ρώμης δεν πείθει τους ανθρώπους του καιρού μας. Μόνο ελάχιστοι από αυτούς «προβληματίζονται», ενώ οι υπόλοιποι βαθμηδόν θα επαναστατήσουν εναντίον της εξουσίας. Στην

εκπεσμένη τους κατάσταση, αποπροσωποποιημένοι άνδρες και γυναίκες, μάλλον άρρενες και θήλεις, θα υποδουλωθούν στους «νόμους της φύσεως».

Ο Γέροντας Σιλουανός τηρούσε τη «μέθοδο» να μεταδίδει στον άνθρωπο τις «βασικές αρχές», μετά την αφομοίωση των οποίων θα μπορέσει ανεξάρτητα να βρίσκει λύσεις στις διάφορες βιωτικές περιστάσεις. Και εγώ νομίζω [//194] ότι στην κατά Θεόν ζωή μας αυτή είναι η μοναδική αληθινή οδός. Είναι «αντίθετη» προς την επιστημονική, επαγωγική μέθοδο. Και αυτό, διότι η Αποκάλυψη μας μεταδίδει την προαιώνια ιδέα του Θείου Πατρός μας για τον άνθρωπο, και εμείς βασιζόμαστε στα δεδομένα της Αποκαλύψεως, δηλαδή πορευόμαστε με την απαγωγική μέθοδο. Αυτό δεν σημαίνει ότι η εμπειρική επαγωγική γνώση αποκλείεται εντελώς στη δική μας περίπτωση, αλλά να γνωρίζουμε ότι από μόνη της είναι ελλιπής.

[//195]

10. Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Το πρόβλημα που τίθεται είναι: Τι είναι ο άνθρωπος; Το ερώτημα αυτό παραμένει σταθερά σε όλους τους αιώνες ως το σπουδαιότερο, το βασικότερο για μας. Η γνώση μας στα όρια της γης είναι πάντα αναπόφευκτα σχετική. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο σε σχέση με τα έσχατα πράγματα: με το Ποιος ή Τι βρίσκεται στη βάση όλων των υπαρκτών· με Εκείνον ο Οποίος δεν προσδιορίζεται από κανέναν άλλο εκτός από τον ίδιο τον Εαυτό Του· και ακόμη με το αν η γνώση αυτή είναι εφικτή για τον άνθρωπο. Όταν στεκόμαστε ενώπιον του Προσώπου του Απολύτου Όντος, τότε με φυσικό τρόπο αναμένεται και η αντίστοιχη γνώση, δηλαδή αυτή που έπεται. Ψυχολογικά αυτό διατυπώνεται ως εξής: Αν εγώ δεν κατανοώ κάτι, τότε εξαιτίας του προβλήματος αυτού αισθάνομαι κατά κάποιον τρόπο κάποιο κενό γενικά σε όλη τη γνώση μου· ζω κατεξοχήν την «αγνωσία».

Ας πάρουμε κάτι πιο απλό: Αν η πίστη μου σε κάτι κλονίζεται, τότε με αυτό συνδέεται αμφιβολία· πιστεύω άραγε εν γένει; Στέκομαι πάλι μπροστά στον Αψηλάφητο. Κάθε φορά που παρεξηγούμε οτιδήποτε στη σχέση μας προς το Απόλυτο Είναι, η διάνοια μας προσκρούει σε αδιαπέραστο τείχος, και ο άνθρωπος γίνεται «αγνωστικιστής». Με αυτό τον τρόπο θα γνωρίσουμε τα όρια που είναι προσιτά στο λογικό, όταν αυτό είναι αποσπασμένο από την ολότητα του είναι μας, και ακολουθούμε άλλη οδό. [//196] Όσο παράδοξο και αν φαίνεται, μετά από συγκεκριμένες εμπειρίες στο πνευματικό επίπεδο αισθανόμαστε ότι η γνώση μας για τα ουράνια μυστήρια, παρ' όλη τη σχετικότητα της –«εκ μέρους» (βλ. Κορ. 13,9-12)–, είναι αυθεντική. Εδώ στη γη όλα είναι ρευστά. Αλλά η γνώση για το Ύψιστο, το εξωχρονικό, για το οποίο σκεφτόμαστε, ανήκει στο ακατάλυτο είναι, στο υπερχρονικό. Και γι' αυτό πρόκειται τώρα να μιλήσουμε.

Σε όλη τη γη βρίσκονται σκορπισμένοι άνθρωποι που ζητούν απάντηση στα ερωτήματα τους. Υπάρχει άσβεστη πνευματική δίψα σε πολλούς. Αυτό είναι ιστορικό γεγονός, αληθινά τραγικό, που αξίζει εντελώς ιδιαίτερη προσοχή. Υπάρχουν πολλοί που στέκονται στα όρια της απογνώσεως· ο καθένας από αυτούς στοχάζεται κατά το μέτρο του, με σύνεση ή διαίσθηση στα βάθη του

πνεύματος του, το άσκοπο της σύγχρονης ζωής. Τα παθήματα τους είναι έντονα, ανάλογα με τη συνείδηση της ανεπάρκειας των προσωπικών τους προσπαθειών να ελευθερωθούν από τα δεσμά του θανάτου, με τα οποία είναι δεμένος ο άνθρωπος μετά την πτώση του.

Μερικοί τολμούν να ονομάζουν την εποχή μας «μεταχριστιανική». Εγώ όμως προσωπικά, μέσα στα όρια των γνώσεων μου για την ιστορία του Χριστιανισμού και την ιστορία του κόσμου γενικά, τείνω να σκέφτομαι ότι **ο Χριστιανισμός ποτέ μέχρι τώρα δεν έγινε αποδεκτός όπως θα έπρεπε από τις μεγάλες μάζες**. **Ο κόσμος** –έχω υπ' όψιν μου το «χριστιανικό» τμήμα του– **ποτέ στην ουσία δεν έζησε αυθεντικώς χριστιανικά**.

[//197] Είναι παράδοξα τα πεπρωμένα της ανθρωπότητος: Εκείνα τα κράτη που περισσότερο από όλα εμφανίζονται ως χριστιανικά, κρατούσαν επί αιώνες το μεγαλύτερο μέρος της οικουμένης σε σιδηρά δεσμά, και τις τελευταίες δεκαετίες στον τρόμο των αποκαλυπτικών καταστροφών. Στη σημερινή κρίση του Χριστιανισμού ανάμεσα στις λαϊκές μάζες, δεν πρέπει να παραβλέπουμε την «εξέγερση» της φυσικής συνειδήσεως των ανθρώπων εναντίον εκείνων των διαστροφών, στις οποίες υποβλήθηκε η ευαγγελική διδαχή κατά την «ιστορική της εφαρμογή».

Η τραγωδία της εποχής μας αλλά και των περασμένων αιώνων έγκειται στην αδυναμία να γίνει αποδεκτή η Αποκάλυψη του Χριστού στο αληθινό της Πνεύμα, στις αυθεντικές της διαστάσεις. Οι απόπειρες, ας τις ονομάσουμε «αφελείς», να διεισδύσει κάποιος ορθολογικά στο Μυστήριο του Χριστού, γίνονται πραγματικά με «ακατάλληλα μέσα». **Πρέπει όλοι μας, χωρίς αναβολή, να ακολουθήσουμε το παράδειγμα του Αβραάμ· δηλαδή να πάρουμε στα χέρια φωτιά και μάχαιρα, και να ανεβούμε στο όρος, για να θυσιάσουμε τον δικό μας «Ισαάκ», δηλαδή καθετί που μας είναι πιο πολύτιμο, και στο οποίο είμαστε ισχυρά προσκολλημένοι**. Είναι επιτακτική ανάγκη για τον καθένα μας να προτιμήσει την αγάπη του Θεού από όλα τα υπόλοιπα. «Εί τις έρχεται προς Με και ου μισεί τον πατέρα εαυτού και την μητέρα και την γυναίκα και τα τέκνα και τους αδελφούς και τας αδελφάς, έτι δε και την εαυτού ψυχήν, ου δύναται είναι μου μαθητής» (Λουκ. 14,26). «Ούτως ουν πας εξ υμών, ός ουκ αποτάσσεται πάσι τοις εαυτού υπάρχουσιν, ου δύναται είναι μου μαθητής» (Λουκ. 14,33). [//198] «Υμείς εστε το άλας της γης· εάν δε το άλας μωρανθή, εν τίνι αλισθήσεται; Εις ουδέν ισχύει έτι, ει μη βληθήναι έξω και καταπατείσθαι υπό των ανθρώπων» (Ματθ. 5,13). **Οι χριστιανοί έπαυσαν να είναι το «καλό άλας», και ως εκ τούτου παραδόθηκαν σε διωγμούς σχεδόν σε όλη τη γη**. Μόνο υπό τον όρο της ολοκληρωτικής μαθητείας στον Χριστό διανοίγονται μέσα μας οι ύψιστες δυνατότητες της φύσεως μας, που μας κάνουν ικανούς να προσλάβουμε το Ευαγγέλιο στην αιώνια διάσταση του. Η αποφασιστικότητα να τα εγκαταλείψουμε όλα και να ανεβούμε στον σταυρό (βλ. Ματθ. 19,28-30) θα οδηγήσει το πνεύμα μας στο μεθόριο ανάμεσα στον χρόνο και την αιωνιότητα. Και εμείς αρχίζουμε να εποπτεύουμε πράγματα, που μας έμεναν ως τότε κρυμμένα.

Ο απόστολος Παύλος προσευχόταν «ίνα ο Θεός του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, ο Πατήρ της δόξης, δώη υμίν (τοις πιστεύουσι) Πνεύμα σοφίας και αποκαλύψεως εν επιγνώσει Αυτού, πεφωτισμένους τους οφθαλμούς της καρδίας υμών, εις το ειδέναι υμάς τις εστιν η ελπίς της κλήσεως Αυτού, και τις ο πλούτος της δόξης της κληρονομίας Αυτού εν τοις αγίοις, και τι το υπερβάλλον μέγεθος της δυνάμεως Αυτού εις ημάς τους πιστεύοντας κατά την ενέργειαν του κράτους της ισχύος Αυτού, ήν ενήργησεν εν τω Χριστώ εγείρας Αυτόν εκ νεκρών, και εκάθισεν εν δεξιά Αυτού εν τοις επουρανίοις ... Και όντας ημάς νεκρούς τοις παραπτώμασι συνεζωοποίησε τω Χριστώ ... και συνήγειρε και συνεκάθισεν εν τοις επουρανίοις εν Χριστώ Ιησού» (Εφέσ. 1,17-20· 2,5-6). Ο Θεός δεν εκβιάζει την ελευθερία μας. Δεν εισβάλλει με τη βία μέσα στις καρδιές μας, [//199] αν εμείς οι ίδιοι δεν τις ανοίξουμε γι’ Αυτόν. Και όσο περισσότερο τις ανοίγουμε, τόσο πληρέστερα φανερώνεται το άπειρο μεγαλείο της δυνάμεως Του μέσα μας.

Το ύψος και το βάθος των νοημάτων που δόθηκαν στους αγίους Πατέρες δεν είναι πάντοτε πλήρως ταυτόσημα. Υπάρχουν μερικοί από αυτούς που μιλούν στον τέλειο βαθμό της αποκαλύψεως που μας δόθηκε με τους Αποστόλους. Είναι και άλλοι, οι οποίοι βλέποντας τις ασύνετες τάσεις μερικών, υπογραμμίζουν περισσότερο την άποψη του ακαταλήπτου του Θεού, και έτσι παραμένουν ακόμη κατά κάποιον τρόπο μέσα στα όρια, στον βαθμό γνώσεως που μπορούμε να υποθέσουμε για τον προφήτη Μωυσή.

Η αιώνια σύνεση της Θεότητος, κινούμενη από τη δημιουργική θέληση Της, δημιούργησε τα πάντα· και στον άνθρωπο δόθηκε η δυνατότητα να κοινωνήσει με τη σύνεση αυτή και στο άναρχο Είναι. Δεν δημιουργεί ο άνθρωπος τον Θεό· ο Θεός δεν συνειδητοποιεί τον Ευατό Του δια μέσου του ανθρώπου· ο Θεός δεν πραγματοποιεί τον Εαυτό Του και δεν αποκτά το πλήρωμα Του δια μέσου του ανθρώπου. Όχι· ο Θεός κατά την άπειρη αγαθότητα Του μεταδίδει στην κτιστή εικόνα Του την άκτιστη ζωή Του. Με τον τρόπο αυτό, ο Θεός αποκαλύπτεται στον άνθρωπο παρέχοντας του τη γνώση για τον Εαυτό Του και την προαιώνια ιδέα Του για τον άνθρωπο. Η ιδέα αυτή είναι αληθινά τέλεια. Η ιστορία της ανθρωπότητος μετά την πτώση του Αδάμ είναι γεμάτη τραγικότητα, παθήματα, αδιέξοδα από το παράλογο των ανθρωπίνων παθών. Ο Θεός όμως [//200] μας έδειξε ποιον άνθρωπο συνέλαβε ως Τριαδικός Θεός στην προαιώνια Βουλή Του. Μπροστά μας μετά την αποκάλυψη προβάλλει ο σκοπός να πραγματοποιήσουμε στο είναι μας την πρωταρχική ιδέα του Θεού. Είμαστε κτίσματα προικισμένα με σύνεση και έχουμε κληθεί από τον Δημιουργό να συνεργασθούμε ελεύθερα μαζί Του, για να επιτύχουμε τον σκοπό και το νόημα της εμφανίσεως μας από το μη όν. Ο Θεός δεν εκβιάζει την ελευθερία μας. Δεν θέλει να επιτελέσει οτιδήποτε με μας χωρίς τη δική μας συνεργασία. Εμείς όμως ως κτίσματα δεν κατέχουμε τη δύναμη να δημιουργήσουμε από το μηδέν. Τι λοιπόν μας είναι απαραίτητο, για να πραγματοποιηθεί η πρωταρχική ιδέα του Θεού για μας; Αυτό μας το υποδεικνύει η Ίδια η Αποκάλυψη, που διατυπώνεται στην Αγία Γραφή, αλλά επιβεβαιώνεται και από τη μακροχρόνια οικουμενική πείρα της Εκκλησίας: **να αναζητάμε το θέλημα του Θεού· να το γνωρίζουμε· να παραδιδόμαστε σε αυτό**. Στον απομακρυσμένο από τον Θεό άνθρωπο το

θείο θέλημα εμπνέει φόβο. Φοβάται μήπως αυτό το θέλημα δεν συμπίπτει με τις μύχιες επιθυμίες του. Εκείνος όμως που αγαπά τον ουράνιο Πατέρα του είναι έτοιμος να τα δεχθεί όλα, αν και καταπονείται «ως σάρκα φορών». **Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι παραδιδόμενος στο ρεύμα του θελήματος του Ιδίου του Προαιωνίου Θεού ο άνθρωπος μετέχει στην αιωνιότητα Του**. Από αυτό προέρχεται η αποφασιστικότητα να ακολουθήσει σε όλα το θέλημα του Θεού τόσο, ώστε αυτή ακριβώς η παράδοση να γίνει το μοναδικό θέλημα του. **Η συνταύτιση αυτή των δύο θελήσεων επιτελεί ανεξιχνίαστο μυστήριο· μας απεργάζεται θεούς**. **«Γενηθήτω το** [//201] **θέλημα Σου ως εν ουρανώ και επί της γης» της καρδιάς μου, ώστε αυτή να γίνει σκήνωμα του Αγίου των αγίων**.

Γράφω με φόβο για εκείνο που είναι πραγματικά μεγάλο και άγιο. Καταλαβαίνω ότι η τόλμη μου υπερβαίνει το μέτρο μου. Γνωρίζω ότι από τα νεανικά μου χρόνια επίμονα αναζητώ την αμετάθετη γνώση των πραγμάτων. Αλλά **την αληθινή κρίση για τη δύναμη ή την αδυναμία του καθενός από μας την έχει μόνο ο προαιώνιος Πατέρας μας**.

Όταν βυθιζόμαστε με τον νου στη σκέψη για την Άναρχη Θεότητα και για τη «σχετική» απεραντοσύνη του κτιστού κόσμου με τις διαστάσεις του στον χώρο και τον χρόνο, τότε το κάθε γεγονός, όχι μόνο το γήινο αλλά και το κοσμικό, παρουσιάζεται στη συνείδηση κατά κάποιον τρόπο κρεμασμένο στην ασύλληπτη απειρότητα, και ο κτιστός νους μας δεν μπορεί να καθορίσει τη θέση του με το απόλυτο νόημα που αναζητάμε. Έτσι, **στα όρια της γης καταπονούμαστε μέσα στα δεσμά του σχετικού χρόνου και χώρου, και από αυτή τη** φυλακή –ίσως καλύτερα να πούμε **θερμοκοιτίδα– το πνεύμα μας αναζητά έξοδο στις εκτάσεις της Θείας αιωνιότητος**. Είναι φυσικό η προσευχή να προσλαμβάνει χαρακτήρα ακατάπαυστης εντάσεως, ωσότου (ο άνθρωπος) δεχθεί «την γέννηση από το Πνεύμα», «έως ού ενδύσηται δύναμιν εξ Ύψους» (βλ. Ιωάν. 3,6· πρβλ. Λουκ. 24,49).

Η οδός προς τις κοσμικές και ακόμη τις μετακοσμικές θεωρίες περνά μέσα από την κενωτική αυτοσμίκρυνση, ένα από τα είδη της οποίας είναι ο αγώνας της υπακοής. **Με αυτήν μπορούμε να επιτύχουμε** εκείνο που υπερβαίνει [//202] κάθε επιστήμη και φιλοσοφία· **την καθαρά προσευχή**. Πράγματι, η καλλιέργεια της ταπεινής υπακοής είναι μεγαλειωδέστερη από όλες τις κουλτούρες, άγνωστη στην πνευματικά αμαθή πλειονότητα.

Δεν νομίζω ότι έχουμε βάση να ισχυριζόμαστε ότι οι επιστημονικές γνώσεις μπορούν να επιτευχθούν χωρίς την «παραχώρηση» Άνωθεν, από τον Πατέρα όλων των υπαρκτών. Η επιστήμη, βάσει εκείνης της αρχής που την κάνει «επιστήμη», δεν μπορεί να υπερβεί τα όρια των φαινομένων του φυσικού κόσμου, του αντικειμενικού, δηλαδή εκείνου του χώρου που δόθηκε από τον Κτίστη στο κτίσμα, πάντοτε μόνο ως τα συγκεκριμένα όρια που έθεσε η Πρόνοια Του. Όταν όμως γίνεται λόγος για την αυθεντική γνώση του Θείου κόσμου, τότε είναι απαραίτητο να συγκαταβεί ο Θεός ως την υπαρκτική ένωση μαζί μας. Η εντολή «αγαπήσεις Κύριον τον Θεόν σου εξ όλης της ισχύος σου» (Μάρκ. 12,30) είναι η οδός προς τη γνώση αυτή, γιατί είναι χαρακτηριστικό στην αγάπη να ενώνεται στην ίδια την πράξη της ζωής. Γίνεται ιδιαίτερα σαφής η αναγκαιότητα της

αποκαλύψεως, κατά την οποία ο Θεός γνωρίζεται με υπερεπιστημονική γνώση ως Προσωπικός, Εγώ ειμι.

Η καλλιέργεια της υπακοής περιέχει μέσα της τον στόχο να διαρρήξουμε τον αυτοαποκλεισμό του ατόμου· να διανοίξουμε το άτομο για την πρόσληψη των αποκαλύψεων του Θεού. Η προσευχή στις ύψιστες μορφές της δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η ενέργεια του Ιδίου του Θεού μέσα μας. Παρόμοια με αυτό και το χάρισμα της υπακοής στην τελειότητα του αποτελεί ένδειξη της διαμονής του Θεού μέσα μας. **Χωρίς υπακοή, ως καρπό πνευματικής αγάπης,** [//203] **δεν νοείται η σωτηρία, γιατί ο άνθρωπος συμπιέζεται στη μέγκενη του «εγωισμού» του, που είναι αντίθετος προς την αρχή του Προσώπου**, που αγκαλιάζει όλα τα υπαρκτά.

Θα ήταν δυνατόν να συνεχίσουμε την απαρίθμηση πολλών άλλων πλευρών της ουράνιας αυτής επιστήμης, αλλά ας περιοριστούμε προς το παρόν σε αυτά που έχουν λεχθεί.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, **αν έστω και εν μέρει οι άνθρωποι κατανοούσαν την ουσία αυτού του προβλήματος και αγωνίζονταν να αποκτήσουν το δώρο αυτό, τότε η ζωή όλου του κόσμου θα μεταμορφωνόταν**. Η γη από απεχθής άδης θα γινόταν παράδεισος, και ο άλυτος κόμβος της καθολικής εχθρότητος θα κοβόταν με την αγία μάχαιρα.

Η γνώση είναι πράξη, στην οποία πρέπει να μετέχουν και ο νους-πνεύμα, και η καρδιά-ψυχή, και το σώμα· και η συνείδηση και η λογική και η θέληση και το αίσθημα· επάνω όμως από όλα η αγάπη, με άλλα λόγια ολόκληρη η ύπαρξη, στο σύνολο όλων των «δυνάμεων» της.

Κάθε θεόσδοτη αλήθεια, που δόθηκε με τους Προφήτες, τους Αποστόλους, τους Ιεράρχες και άλλους, είναι Θεία Ενέργεια. Ακόμη περισσότερο όλα όσα λέχθηκαν από τον Υιό του Θεού: «Εφανέρωσα Σου το Όνομα» (Ιωάν. 17,6· βλ. Ιωάν. 12,28· Ιωάν. 17,26· Α΄ Κορ. 12,3-11). Η κάθε γνώση μας για τον Θεό δεν είναι παρά η κεκρυμμένη ενέργεια του Θεού μέσα μας.

Ας κάνουμε μια μικρή παρέκβαση, ας πούμε φιλολογική ή εννοιολογική. Ο όρος γνώση, όπως είδαμε, δεν έχει για όλους την ίδια σημασία και το ίδιο περιεχόμενο. Διαφορετικά [//204] σκεφτόταν τη γνώση π.χ. ο Καντ, διαφορετικά την σκέφτονταν μερικοί φιλόσοφοι, διαφορετικά τη σκεπτόμαστε κι εμείς από όλους εκείνους. **Για μας γνώση είναι πρωτίστως η μετοχή στην ίδια τη ζωή, η προσωπική επαφή, η προσωπική συνομιλία, η κοινωνία στο Είναι, η ταύτιση με αυτόν που θέλουμε να γνωρίσουμε.** Η έννοια μας για τη γνώση περικλείει μέσα της τα στοιχεία εκείνα που δεν βλέπουμε στις άλλες απόψεις για τη γνώση.

Αλλά και όλα, όσα λένε οι φιλόσοφοι και οι διανοούμενοι και κάθε άνθρωπος γενικά, είναι επίσης γνώση. Η ουσιαστική διαφορά της αντιλήψεως μας από αυτούς βρίσκεται στο ότι η δική μας είναι πληρέστερη και τελειότερη. Η δική τους έννοια είναι πάντοτε αποσπασματική, κατά κάποιον τρόπο μονόπλευρη· εγγίζει μόνο μία ή μερικές πλευρές της υπάρξεως μας, ένα μόνο από τα χαρακτηριστικά της γνώσεως. Αυτό μας φαίνεται πάντοτε περικομμένο και ελαττωμένο.

Όταν μιλάμε για τη γνώση του Θεού, πολλοί απαιτούν από εμάς εξαντλητική διαβεβαίωση για την τέλεια ακαταληψία του Θεού. Εξαιτίας λοιπόν αυτού, πολλοί τείνουν να συμπεράνουν ότι η Θεότητα είναι άγνωστη εν γένει. Αλλά ας ρωτήσουμε τον καθένα από μας, ή οποιονδήποτε διανοούμενο ή φιλόσοφο αν γνώρισε οτιδήποτε ολοκληρωτικά και χωρίς καμιά αμφιβολία. Αν όμως όχι, τότε γιατί δεν μιλάμε για το ασύλληπτο και ακόμη για το άγνωστο του κτιστού κόσμου; Λοιπόν, σε αυτό υπάρχει μια αρκετά πλήρης αναλογία: Ο Θεός είναι ακατάληπτος, αλλά και η κτίση Του είναι ασύλληπτη. Και αν μπορούμε ωστόσο να μιλάμε για τη γνώση του κόσμου, τότε ας έχουμε [//205] ως βάση την εμπειρία της αναπτύξεως μας: Εκείνο που δεν μπορούσαμε χθες, μπορούμε να το κάνουμε τώρα. Γνωρίζουμε πώς να το κάνουμε; Όχι ολοκληρωτικά. Ωστόσο όμως γνωρίζουμε. Έτσι και στο επίπεδο της θεογνωσίας· δεν γνωρίζουμε τον Θεό ολοκληρωτικά. Αλλά εντούτοις Τον γνωρίζουμε. Οι εσωτερικές μας λοιπόν αποδείξεις, και μόνο αυτές, αλλά και οι εξωτερικές με «αντικειμενικό» νόημα αποδείξεις, μας μιλούν με αναμφισβήτητη ενάργεια και πειστικότητα.

Συνεπώς, πρέπει να θεωρήσουμε και τις δύο μορφές γνώσεως ως ατελείς και όχι πλήρεις. Ακόμη και στους νόμους της επιστημονικής αφηρημένης γνώσεως είναι απαραίτητο να «αγαπάς» το αντικείμενο της γνώσεως σου. Χωρίς την αγάπη αυτή δεν θα βρει ο άνθρωπος δυνάμεις να αφιερωθεί εξ ολοκλήρου στην επιστήμη. Και χωρίς αυτό το τελευταίο, δηλαδή χωρίς ολοκληρωτική αφιέρωση, δεν γίνονται πολλά. Να αγαπά κάποιος την επιστήμη ή την τέχνη είναι το πρώτο και το σπουδαιότερο πράγμα· το πρώτο και πειστικότερο σημείο για την κλίση ή το χάρισμα, και σχεδόν ο βέβαιος αρραβώνας της επιτυχίας.

Αν τώρα επιστρέψουμε στο άλλο παράδειγμα, δηλαδή στη γνώση του ανθρώπου, τότε, αν και το αίσθημα της αγάπης ή της φιλίας φέρνουν μαζί τους και μέσα τους το φως της ζωής και ταυτόχρονα το αίσθημα της ικανοποιήσεως, ωστόσο, χωρίς τη νοερή και σφαιρική γνώση, πάλι δεν φανερώνεται το πλήρωμα της γνώσεως.

Αν θεωρήσουμε αρκετά τα παραδείγματα που αναφέραμε για να εννοήσουμε ότι η γνώση κάθε αντικειμένου [//206] στο πλήρωμα της απαιτεί όλες τις δυνάμεις μας, όλη την ύπαρξη μας, τότε εύκολα θα συμφωνήσουμε ότι, όταν αντικείμενο της γνώσεως μας γίνεται ο Θεός, είναι ακόμη πιο απαραίτητο να Του παραδοθούμε πλήρως.

Στην πραγματικότητα, όταν προφέρουμε το όνομα αυτό «Θεός», τότε στον καθένα από μας, στην ψυχή όλων μας, αυτό συνδέεται με την αντίληψη για το κατεξοχήν Είναι, το αιώνιο Είναι, που αγκαλιάζει όλα τα υπαρκτά.

Είναι άξιο θαυμασμού το ότι πολλοί άνθρωποι στην επιθυμία τους για γνώση δεν βλέπουν πέρα από μικρούς και ενδιάμεσους σκοπούς. Αν σκέφτονταν αυτό, θα κατανοούσαν ότι ακόμη και για τη γνώση του υλικού κόσμου ο άνθρωπος στέκεται αναπόφευκτα μπροστά στην ανεξάντλητη άβυσσο του Είναι, και ότι η κάθε αύξηση και εμβάθυνση της γνώσεως αυτής δεν είναι κάτι διαφορετικό από την οδό προς τη γνώση της πρωταρχικής αιτίας όλων των πραγμάτων, της Πρώτης βάσεως όλων των υπαρκτών.

Τολμήσαμε να μιλήσουμε για τη Θεογνωσία. Οι μορφές της γνώσεως αυτής είναι ποικίλες, και υπάρχουν ατελείωτα πολλές βαθμίδες. Όταν ο άνθρωπος προσηλώνει τον νου του σε οποιοδήποτε φαινόμενο του κόσμου αυτού και βγάζει το τόσο φυσικό γι' αυτόν συμπέρασμα ότι το φαινόμενο αυτό μαρτυρεί για το Είναι κάποιου άλλου προσώπου ή πράγματος βαθύτερου από τον ίδιο που είναι η βάση του, τότε και μόνο το συμπέρασμα αυτό μπορεί να το ονομάσει αρχή θεογνωσίας.

Συλλογιζόμενος αυτά ο άνθρωπος θα κάνει αναρίθμητες άλλες παρατηρήσεις, που θα του ενισχύσουν τη βεβαιότητα ότι υπάρχει κάτι που φέρει μέσα του τη ζωή όλων [//207] των υπαρκτών. Προχωρώντας, ο άνθρωπος μπορεί να κάνει πάρα πολλές υποθέσεις για το είδος που πρέπει να έχει το παμπεριεκτικό αυτό Είναι. Και σχεδόν κάθε σκέψη προς την κατεύθυνση αυτή θα είναι, αν όχι αυθεντική γνώση Θεού, πάντως προσέγγιση προς Αυτόν.

Να, λοιπόν, στο στάδιο μιας τέτοιας «διανοητικής» γνώσεως για το Είναι, ο άνθρωπος ανακαλύπτει την ανεπάρκεια του και δεν ικανοποιείται με τις επιτεύξεις του. Αυτή, η διανοητική γνώση, με παράδοξο τρόπο παύει να δίνει στον άνθρωπο τη χαρά της ζωής, παρουσιάζεται πλέον ως μη ζώσα, νεκρά. Και **αν δεν υπάρχει αγάπη για το αντικείμενο αυτό, τότε, όπως τα παιδιά, οι άνθρωποι, για να ελευθερωθούν από τη φροντίδα αυτή και να παραδοθούν με την έλξη τους στα παιγνίδια και στα πάθη, εκπίπτουν και ζουν χωρίς Θεό**. Σύμφωνα με την ελευθερία που δόθηκε στον άνθρωπο, μπορεί αυτός να κλείσει τα μάτια του για να μη βλέπει, και να βουλώσει τα αυτιά του για να μην ακούει ό,τι δεν του φέρνει χαρά. Μπορεί να μη γνωρίζει, μπορεί να μη θέλει να γνωρίσει γι' αυτό ή, όπως λέμε, να αγνοεί· αλλά δεν είναι όλοι ικανοί να παραμείνουν πάντοτε «παιδιά». Όταν αισθανθεί ο άνθρωπος μέσα του τη δίψα για τη γνώση, δεν είναι πλέον σε θέση να τη σβήσει με άρνηση και φυγή. Όχι! Τότε παραδίδει όλο τον εαυτό του στο αντικείμενο αυτό της γνώσεως. Επιδιώκει να το γνωρίσει πλέον, όχι μόνο με τον νου αλλά και με την καρδιά. Και η καρδιά αναζητά όχι απλά συμπεράσματα του νου, αλλά ένωση με Αυτόν. Βαδίζει προς την ένωση αυτή με την προσευχή, που στην αρχή μπορεί να είναι ασαφής κραυγή στο διάστημα. Και εδώ συνήθως [//208] λαμβάνει χώρα κάτι το απροσδόκητο. Εκείνο το άγνωστο, που η καρδιά αναζητούσε με παράδοξο τρόπο, επιτρέπει στην καρδιά να αισθανθεί την προσέγγιση του. Όταν χάσει την αίσθηση της επαφής με το άλλο Είναι και επιστρέψει στην προγενέστερη κατάσταση του, ο άνθρωπος δεν δέχεται πλέον το προγενέστερο αυτό όπως προηγουμένως· και αυτό αρχίζει ακόμη λιγότερο να τον ικανοποιεί. Όπως τα λόγια δεν δίνουν αίσθημα ζωής και φαίνονται νεκρά, έτσι και η καθημερινή ζωή· χωρίς την αίσθηση εκείνη του μεγάλου Είναι όλα στον κόσμο προσλαμβάνονται ως ασταθή και παροδικά, φθαρτά. Τότε η καρδιά του αρχίζει έντονα να κράζει προς τον Θεό. Και αν η κραυγή του είναι βαθειά και ειλικρινής, τότε οπωσδήποτε έρχεται απάντηση από τον Θεό. Ο Θεός τότε είναι ακόμη τόσο ασαφής, τόσο ακατανόητος, ώστε ο άνθρωπος να μη μπορεί να πει γι' Αυτόν ούτε το παραμικρό.

Όταν ο άνθρωπος με όλη την καρδιά του αρχίζει να βοά προς τον Θεό, τότε, σε κάποιες συνήθως απρόβλεπτες στιγμές, ο Θεός του επιτρέπει να Τον

αισθανθεί με τέτοια δύναμη, ώστε ο άνθρωπος να νιώθει πλέον πραγματικά και τον εαυτό του μέτοχο της αιωνιότητος. Έχοντας ήδη τη γνώση αυτή του Θεού ως «γεύση» Θεού, πραγματική ένωση με Αυτόν, ο άνθρωπος φλέγεται στην προσπάθεια να παραμείνει αχώριστος μαζί Του. Μη κατορθώνοντας όμως αυτό, δηλαδή εκπίπτοντας συνεχώς από τη ζωντανή αυτή ένωση μαζί Του, πραγματικά ολόκληρος, με όλες τις δυνάμεις του είναι του στρέφεται προς Αυτόν, επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό, χωρίς προκαταρκτική σκέψη για εκείνη την κατάσταση, κατά την οποία όλος ο κόσμος, όλη η κτίση [//209] λησμονείται, και ο άνθρωπος δεν αισθάνεται ούτε και το σώμα του, να γίνεται εκτός κόσμου, ζώντας εξ ολοκλήρου μόνο δια του Θεού. Αυτή λοιπόν είναι η αρχή της οδού προς την αληθινή Γνώση για τον Θεό ή τη Γνώση του Θεού. Χωρίς την ολοκληρωτική αυτή κατάδυση στον Θεό με την προσευχή η κάθε προκαταρκτική μας γνώση μόλις που είναι ζωντανή. Δεν φθάνει ακόμη εκείνα τα όρια που πρέπει να περάσει ο κάθε άνθρωπος, η κάθε λογική ύπαρξη.

Επαναλαμβάνω όμως ότι αυτό αποτελεί μόνο την αρχή. Στην πραγματικότητα αυτό μοιάζει με την έξοδο του φθαρτού σώματος από τη σφαίρα έλξεως της γης· μοιάζει με την είσοδο στα απέραντα εκείνα διαστήματα, όπου δεν υπάρχουν πλέον εμπόδια για το ιπτάμενο σώμα· όπου το σώμα αυτό μπορεί να διατηρεί την ταχύτητα που απέκτησε και να φέρεται ή να πετά ελεύθερα. Ωστόσο όμως αυτό δεν αποτελεί τίποτε περισσότερο από την αρχή. Πιο πέρα, εκεί στα διαστήματα αυτά, η ψυχή μπορεί ξαφνικά να αισθανθεί τον εαυτό της με εντελώς διαφορετικό τρόπο, και παραμένοντας μέσα της, πάλι να συλλάβει βαθμηδόν την ανεπάρκεια και την αμηχανία της …

Όλα τα φαινόμενα με τα οποία ασχολείται η επιστήμη είναι σχετικά. Γι' αυτό και η γνώση τους δεν είναι δυνατή διαφορετικά, παρά μόνο με συμβατικό και καθόλου με απόλυτο τρόπο. Μόνο ο Θεός είναι Απόλυτος. Δεν είναι άραγε για τον λόγο αυτό που μόλις οι άνθρωποι συναντήσουν τη σχετική γι' Αυτόν γνώση, την θεωρούν ανεπαρκή, δηλαδή όχι πειστική. Η πίστη στον Απόλυτο Θεό πρέπει να φέρει χαρακτήρα αδέσμευτο, τέλειο. Μόλις διακρίνουμε [//210] σε αυτήν τρωτά σημεία, λογικά, που δεν είναι εμπειρικώς γνωστά μέχρι τέλους, αισθανόμαστε τον εαυτό μας ως μη πιστό και κράζουμε: «Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τη απιστία» (Μάρκ. 9,24) … Ωστόσο όμως, έστω και στον βαθμό που γνωρίσαμε τον Θεό, η μικρή μας πίστη και η γνώση μας είναι αρκετές για την επιβεβαίωση της Πίστεως.

Είναι αδύνατον να κατορθώσουμε την πνευματική εκείνη νίκη, για την οποία μιλάμε και για την οποία αγωνιζόμαστε, αν η ζωή μας δεν ανταποκρίνεται κάπως στον λόγο εκείνης της θείας διδαχής, που τολμάμε να κηρύττουμε μπροστά σε όλο τον κόσμο.

Είναι αναμφισβήτητη θέση, ότι υπόκειται στη σωτηρία ακριβώς εκείνος ο κόσμος που πραγματικά μας περιβάλλει, στον οποίο ζούμε κατά την πρόγνωση και τον προορισμό της Πρόνοιας του Θεού για μας. Στην εποχή μας η ανθρωπότητα αγωνίζεται για την εξωτερική γνώση τόσο έντονα, όσο ποτέ άλλοτε. Ο πειρασμός για την απόκτηση της κυριότητος επάνω στον κόσμο με την εξωτερική, δηλαδή την επιστημονική γνώση των μυστηρίων της φύσεως, σε

σχέση με τις νεότερες επιτεύξεις, ποτέ μέχρι τώρα δεν ήταν τόσο ισχυρός και τόσο διαδεδομένος. Όλη η δομή της σύγχρονης ζωής, όλη η τάξη ανατροφής και αγωγής των γενεών που αναπτύσσονται είναι τέτοια, ώστε **ο νους του ανθρώπου αδιάκοπα δραπετεύει προς τα έξω και, μετά από πολλά χρόνια τέτοιων εξωστρεφών δραστηριοτήτων, γίνεται σχεδόν εντελώς ανίκανος να εποπτεύσει τον εσωτερικό του κόσμο, τη ζωντανή εικόνα του Ζώντος Θεού**. Και εμείς, οι υπηρέτες του Θείου λόγου, δεν είμαστε πάντοτε ελεύθεροι [//211] από τον πειρασμό αυτό. **Πρέπει διαρκώς να ελέγχουμε τον εαυτό μας μήπως βγήκαμε με τρόπο που δεν έπρεπε προς τα έξω, δηλαδή μήπως ήρθαμε στην ίδια κατάσταση, στην οποία βρίσκεται ο κόσμος, και με αυτόν ακριβώς τον τρόπο χάσαμε την ικανότητα να τον διακονήσουμε στο πνευματικό επίπεδο**. Όσο ισχυρή και να είναι μέσα μας η συνείδηση της αδυναμίας μας, της φτώχειας μας και της αθλιότητος μας, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να αρνηθούμε το «Έργο» που μας έχουν εμπιστευθεί, δηλαδή τη σωτηρία του κόσμου.

Δεν μπορούμε ωστόσο **να διδάξουμε στον κόσμο τη θεωρία των Θείων μυστηρίων και της Δόξας, αν οι ίδιοι στερούμαστε τη θεωρία αυτή**. Δεν μπορούμε να φέρουμε στον κόσμο την αληθινή ελευθερία, αν εμείς οι ίδιοι είμαστε δούλοι των παθών και της φθοράς. Δεν θα μπορέσουμε να κηρύξουμε το Έλεος, αν και εμείς δεν έχουμε γνωρίσει τι είναι αυτό το Έλεος που μας έφερε ο Χριστός. Με έναν λόγο, κανένας δεν μπορεί να προσφέρει στον κόσμο εκείνο που ο ίδιος δεν έχει· να μεταδώσει στους άλλους γνώση, την οποία ο ίδιος στερείται· να εμπλουτίσει άλλους με χαρίσματα, όταν ο ίδιος είναι «πένης»· να φωτίσει άλλους, όταν ο ίδιος βρίσκεται στο σκοτάδι.

Δεν θα μπορέσουμε να οικοδομήσουμε την Εκκλησία του Χριστού επάνω στη γη, αν δεν μας δόθηκε η όραση της Εκκλησίας στο Θείο επίπεδο και ταυτόχρονα στο επίγειο, δηλαδή στην πληρότητα Της, σε όλα τα επίπεδα του είναι Της, του αιωνίου και του προσκαίρου.

Αν όμως θέσουμε το ερώτημα, «αλλά ποιος μπορεί να πει ότι γνώρισε, ώστε να πορευθεί με παρρησία στο κήρυγμα [//212] και στη διακονία της αλήθειας;», και από την άλλη πλευρά, αν υποθέσουμε ότι σε κάποιες στιγμές της ιστορίας δεν βρίσκεται επάνω στη γη ούτε ένας ζωντανός άνθρωπος που πραγματικά γνώρισε τον Αληθινό Θεό, τότε πώς είναι δυνατόν να αποκατασταθεί στον κόσμο η γνώση αυτή; Μήπως έτσι χαθεί αυτή εντελώς; Πραγματικά, η αποκάλυψη που δόθηκε στον κόσμο εν Χριστώ και μεταδόθηκε από το Πνεύμα το Άγιο, μένει σε ζωντανούς ανθρώπους και από αυτούς φέρεται και με τη ζωντανή Παράδοση μεταδίδεται στις αλλεπάλληλες γενεές που ακολουθούν.

Η αποκάλυψη του Προσωπικού Θεού, Εγώ ειμι, αποκλείει τη γνώση Του με τη μορφή της αντικειμενικής επιστημονικής γνώσεως. Γνωρίζουμε τον Θεό μόνο υπό τον όρο ότι εμείς ζούμε σε Αυτόν και Εκείνος σε μας. Η γνώση του Θεού με την παραμονή σε Αυτόν φέρει αποκλειστικά συγκεκριμένο χαρακτήρα. Τον αισθανόμαστε μέσα μας, φέρουμε αισθητά τη μνήμη Του. Θέλω να πω ότι όλο το είναι μου είναι απασχολημένο μαζί Του, είτε μιλώ είτε γράφω γι' Αυτόν είτε συζητώ με τον αδελφό. **Γνωρίζω ότι ζω «Εγώ», το πρόσωπο· ότι έξω από αυτό**

ούτε ο νους μου ούτε το σώμα μου μπορούν να γνωρίσουν τον Θεό. Είναι το «Εγώ» που παρουσιάζω στον Ύψιστο προσευχόμενος πρόσωπο προς Πρόσωπο, πνεύμα προς Πνεύμα. Όλα ωστόσο είναι συγκεντρωμένα σε ένα αόρατο κέντρο εσωτερικής κοινωνίας που δεν αλλάζει, που είναι γεμάτο από ενέργεια όχι του κόσμου αυτού, υπερβαίνει δηλαδή τις κοσμικές ενέργειες, ενεργεί έξω από τον χώρο και τον χρόνο, αλλά εντούτοις αντανακλάται σε όλη μου την ύπαρξη συμπεριλαμβανομένου [//213] και του σώματος. **Γίνεται λόγος για τον Ζώντα Θεό που μεταδίδει σε μένα τη ζωή Του, σε όλα τα επίπεδα του είναι μου.** Μπορούμε να μιλούμε όχι τόσο για τη διείσδυση της Θείας δυνάμεως στην υλική πλευρά της δεδομένης υπάρξεως μου, όσο για την πνευματικοποίηση αυτής, της υλικής. **Αυτό γίνεται σαφέστερο προπαντός κατά τη μετάβαση της προσευχής στην κατάσταση της θεωρίας του Φωτός, κατά την οποία ο όλος άνθρωπος γίνεται επίσης φως, χάνει τη φυσική αίσθηση του εαυτού του.**

Ο ορατός κόσμος είναι πραγματικός, αλλά υπόκειται σε μεταμόρφωση, γιατί στη δεδομένη κατάσταση του φέρει μέσα του τη βαθειά πληγή της προπατορικής πτώσεως. Η βιβλική διήγηση για το τραγικό αυτό γεγονός μοιάζει με μύθο· έτσι το αντιλαμβανόμουν αυτό, όσο δεν έβλεπα ότι και εγώ ο ίδιος έπαθα κάτι πολύ παρόμοιο. **Μετά τον «παράδεισο» της παιδικής μου ηλικίας, κατά την οποία ήμουν δεκτικός για την φανέρωση του Φωτός, πλανήθηκα** με την ίδια ακριβώς πρόταση: «Έση ως θεός» (πρβλ. Γέν. 3,5). Σύντομα ακολούθησαν θλιβερά αποτελέσματα: **Μου εμφανίστηκε κάποια νύκτα φως, αλλά άλλης φύσεως. Ευτυχώς η ψυχή μου δεν ελκύσθηκε από αυτό το φως·** την ιδέα όμως για το υπερπροσωπικό Απόλυτο την έφερα μέσα μου με την επιμονή της ασύνετης νεότητος. Η αγάπη, που μας δόθηκε ως εντολή από τον λόγο του Πατρός, αποχώρησε ως κάτι κατώτερο σε σύγκριση με την ιδέα του Απολύτου Είναι. Μπορώ να πω ότι, όταν ο Κύριος με πρόφθασε στην πτώση μου, για πολύ καιρό στην προσευχή μου αισθανόμουν τον εαυτό μου «γυμνό» ενώπιον του Θεού (βλ. Γέν. 3,10-11)· απογυμνωμένο από τη χάρη, που στη [//214] νεότητα μου γνώριζα, έστω και με αφελή τρόπο.

Έτσι ζω ήδη περισσότερο από μισό αιώνα· εκείνο που μου φάνηκε σύμβολο στη Γραφή και άσχετο με μένα, έγινε η πραγματικότητα μου. Όταν λοιπόν με την ευαγγελική εντολή οδηγήθηκα στη συνειδητοποίηση της ως υπερκόσμιας, δηλαδή με υπερκόσμια προέλευση, τότε διέκρινα στην πτώση του Αδάμ ένα αυθεντικά παγκόσμιο γεγονός: «Οίδαμεν γαρ ότι πάσα η κτίσις συστενάζει και συνωδίνει άχρι του νυν· ου μόνον δε (η κτίσις), αλλά και αυτοί την απαρχήν του Πνεύματος έχοντες, και ημείς αυτοί εν εαυτοίς στενάζομεν υιοθεσίαν απεκδεχόμενοι, την απολύτρωσιν του σώματος ημών» (Ρωμ. 8,22-23). Τότε η μικρή ζωή μου δια του Χριστού έγινε μεγάλη. **Να είναι κάποιος χριστιανός σημαίνει να φέρει μέσα του όλη την ανθρωπότητα στον χρόνο, στους αιώνες που πέρασαν και που έρχονται, και στον χώρο των συγχρόνων του.** Ο Κύριος γεννήθηκε ανάμεσα σε λαό που πρώτος δέχθηκε την αποκάλυψη «Εγώ ειμι»· **έκτισε όμως την Εκκλησία Του, που δεν γνωρίζει καθόλου όρια και αγκαλιάζει όλο τον κόσμο, μένοντας στη Βασιλεία του Ανάρχου Πατρός.** Από Αυτόν **κάθε άνθρωπος**, ανεξάρτητα από εποχή, φυλή, κοινωνική

προέλευση, **έχει κληθεί να διαρρήξει στη συνείδηση του όλους τους περιορισμούς, να εξομοιωθεί με Αυτόν σε όλα**: στις εκδηλώσεις του μέσα στο σώμα αυτό· στην αφομοίωση της υιοθεσίας από Αυτόν.

«Εγώ ειμι». Η εικόνα του θαυμαστού αυτού Είναι, το αληθινό του περιεχόμενο, έμενε για αιώνες εν μέρει μόνο αποκαλυμμένο. Ούτε ο Μωυσής ούτε οι άλλοι προφήτες, οι [//215] κληρονόμοι της Σιναϊτικής Αποκαλύψεως, παρά τη ζέση της πίστεως τους, δεν συνέλαβαν όλο το βάθος της ευλογίας που ξεχύθηκε σε αυτούς. Αυτοί έζησαν τον Θεό κατεξοχήν κάτω από το πρίσμα των ιστορικών γεγονότων. Όταν πάλι στρέφονταν με το πνεύμα τους προς το Ίδιο το Είναι Του, Το θεωρούσαν στον γνόφο της αγνωσίας. «Ειστήκει δε ο λαός μακρόθεν, Μωυσής δε εισήλθεν εις τον γνόφον, ού ήν ο Θεός» (Έξοδ. 20,21).

Τα τέκνα της Καινής Διαθήκης, η οποία φανερώθηκε στο Φως της Θαβώριας επιλάμψεως, όταν μελετούν τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, διακρίνουν τις προσπάθειες του Θεού να δώσει στους αρχαίους να εννοήσουν ότι αυτό το «Εγώ ειμι» είναι Ένα και ταυτόχρονα Τριαδικό. Κάποτε μιλάει για τον Εαυτό Του χρησιμοποιώντας πληθυντικό αριθμό, Ημείς: «Και είπεν ο Θεός· ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα ημετέραν και καθ' ομοίωσιν» (Γέν. 1,26). Είναι ακόμη σπουδαιότερο αυτό που συνέβη με τον Αβραάμ: Του εμφανίστηκαν Τρεις άνδρες, αλλά αυτός συνομιλούσε μαζί τους στον ενικό αριθμό (βλ. Γέν. 18,2 κ.ά.).

Σε κάθε ξεχωριστό πρόσωπο μπορεί να δοθεί εμπειρία της ελευθερίας του, και εξαιτίας αυτού η συνείδηση κάποιας απολυτότητος του. Ταυτόχρονα θα γνωρίσουμε την ανεπάρκεια του προσώπου μόνου, κλεισμένου στον εαυτό του. Η δυνατότητα μιας καλύτερης γνώσεως του εαυτού μας αποκτάται στη συνάντηση με άλλο ή άλλα πρόσωπα. Είναι παράδοξο το είναι μας. Πειθόμαστε από τη μια πλευρά ότι η προσωπική αρχή μέσα μας είναι αντανάκλαση της Θείας απολυτότητος, ενώ από την άλλη **είναι σαφής η** [//216] **ανεπάρκεια του ενός προσώπου. Δεν είναι άραγε αυτό ένδειξη ότι ο άνθρωπος ως πρόσωπο δημιουργείται κατ' εικόνα του Τρισυποστάτου Θείου Είναι;** Ταυτόχρονα το Τρισυπόστατο, με τη διάρρηξη της αντιθέσεως των δύο, γίνεται στην πραγματικότητα του ίσο προς την απειρότητα.

Οι άνθρωποι εξαιτίας της φθαρτότητος της γήινης υπάρξεως τους, και κατά συνέπεια «κάθε» υπάρξεως γενικά, **αισθάνονται έλξη προς τη μυστηριώδη, μεγάλη ανάπαυση του Μη-Όντος**.

Η κίνηση που χαρακτηρίζει τους χριστιανούς είναι αντίθετης τάξεως· αυτοί αγωνίζονται ακολουθώντας τον Χριστό να υπερνικήσουν τη γήινη «φθαρτότητα» και να αποκτήσουν την αιώνια ζωή. «Ου θέλομεν εκδύσασθαι, αλλ' επενδύσασθαι, ίνα καταποθή το θνητόν υπό της ζωής» (Β' Κορ. 5,4).

Δεν έχουμε την πρόθεση εδώ να επεκταθούμε περισσότερο προς την κατεύθυνση αυτή. Ας σημειώσουμε μόνο ότι στην προοπτική της αφηρημένης διανοητικής σκέψεως η έννοια του Απόλυτου Είναι δεν συμφωνεί με την έννοια του Προσωπικού Θεού. Και για μένα τον ίδιο χρειάστηκε να περάσουν πολλά χρόνια άκρας εσωτερικής ασκήσεως, πριν εδραιωθεί στον νου και την καρδιά μου η χριστιανική θεωρία, που έγινε ταυτόχρονα το σταθερό θεμέλιο όλου του είναι μου.

Ας επιστρέψουμε προς στιγμήν στην «τραγική» χειρονομία του Χριστού, που δημιουργεί τον ελεύθερο άνθρωπο.

Ως βάση της χριστιανικής μας κοσμοθεωρίας κείται η Άνωθεν Αποκάλυψη: «Εν αρχή ήν ο Λόγος … και Θεός ήν [//217] ο Λόγος … πάντα δι' Αυτού εγένετο, και χωρίς Αυτού εγένετο ουδέ έν ό γέγονεν. Εν Αυτώ ζωή ήν» (Ιωάν. 1,1-4). Για τη σύγχρονη επιστήμη είναι χαρακτηριστικό να υποθέτει: «Στην αρχή ήταν το άτομο του υδρογόνου, και από αυτό με την εξελικτική διαδικασία κατά τη διάρκεια δισεκατομμυρίων ετών προέκυψαν όλα όσα υπάρχουν». Η επιστήμη έχει ως βάση την «αντικειμενοποίηση του κόσμου» και την «αντικειμενική γνώση». Ισχύει μόνο εκεί, όπου το είναι υπάρχει προκαθορισμένο. Δεν γνωρίζουμε λοιπόν ούτε κατανοούμε με ποια επιστημονική ή ακόμη φιλοσοφική βάση απορρίπτει την ίδια τη δυνατότητα να υπάρχει άλλη διάσταση του Είναι που δεν είναι προκαθορισμένη. Το αυθεντικό Πρωταρχικό Είναι παραμένει τελείως απρόσιτο για την επιστήμη· αυτό ξεπερνά κατά πολύ τα όρια της. Η επιστήμη δεν μπορεί τίποτε να μας πει όχι μόνο για τον αυθεντικό φορέα της ζωής, αλλά ακόμη και για το πρόβλημα του νοήματος της υπάρξεως μας, που υπερβαίνει την αρμοδιότητα των δυνατοτήτων της.

Αναφέρω κάποια συνάντηση με έναν μεγάλο επιχειρηματία· τώρα δεν θυμάμαι ακριβώς πώς η συνομιλία μας οδήγησε, ώστε να αρχίσω να μιλώ για τον μεγάλο πλούτο του κοσμικού είναι στις διάφορες διαστάσεις του. Διέκοψε τη συνομιλία, όταν είπα ότι δεν υπάρχει τέτοιο διάστημα χρόνου ή τέτοιος «χώρος» που να είναι έξω από τη Θεία αιωνιότητα. «Αυτό δεν είναι για μένα», είπε αυτός, αλλά με τέτοιο ύφος, που ήταν σαφές, ότι άφηνε εμένα τον αφελή ονειροπόλο να ασχολούμαι με τέτοια φανταστικά θέματα, ενώ εκείνος σκεφτόταν πώς να αυξήσει τα εκατομμύρια του, κάτι που γι' αυτόν ήταν τελείως πραγματικό [//218] και του έδινε εξουσία και μεγάλη άνεση ζωής. Αλλά και η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων της επιστήμης –που επηρεάζει και προσδιορίζει την κοινή τοποθέτηση στα θέματα της ζωής– φέρονται όπως αυτός ο επιχειρηματίας. Μπορούμε να πούμε ότι η σύγχρονη επιστήμη καταδίκασε τον εαυτό της σε φυλάκιση: να μην κινηθεί πέρα από εκείνο το όριο, πίσω από το οποίο δεν εφαρμόζεται, υλικά εκλαμβανόμενη, η εμπειρική μέθοδος. Για τον χριστιανό η σημασία της εμπειρικής επιστήμης περιορίζεται στις ανάγκες του ανθρώπου μέσα στα όρια της γης. Πέρα από τα όρια αυτά υπάρχει ο κόσμος του Θείου Πνεύματος, η γνώση του οποίου δεν μεταδίδεται διαφορετικά παρά με την Πράξη της Άνωθεν Αποκαλύψεως, και **η εμπειρική γνώση του οποίου αποκτάται με ζωή σύμφωνη με την εντολή του Θεού**. Ο Θεός που μας αποκαλύφθηκε είναι Θεός Πρώτος και Έσχατος, και δεν υπάρχει άλλος εκτός από Αυτόν.

Αν ακολουθήσουμε τη βιολογική και όχι τη μαθηματική γραμμή, αρχικό (βιολογικά) σημείο για μας, φαίνεται το άτομο. Το επόμενο μέγεθος είναι το μόριο, έπειτα το κύτταρο και ούτω καθεξής, ως τον πολυπλοκότατο και λεπτότατο οργανισμό του ανθρώπου, ως τον τελειότερο, προσιτότερο στη μελέτη μας ή στα μέτρα μας. Στο βιολογικό επίπεδο είναι επίσης δυνατόν να καθορίσουμε κάποια διαδοχική κλίμακα. Υπάρχει κόσμος, πραγματικότητα άλλης τάξεως, ηθικής και συναισθηματικής. Τελικά βλέπουμε τον κόσμο της

σκέωψεως, της γνώσεως και της αυτοσυνειδησίας. Και στη διαβάθμιση αυτή υπάρχει κλίμακα [//219] διαστάσεων, την οποία είναι ευκολότερο να την καθορίσουμε, παρά την πρώτη, τη «μαθηματική».

Δεν είναι τώρα απαραίτητο να ορίσουμε ακριβώς τα λεπτά όρια κάθε διαστάσεως· αλλά και στην παρούσα κατάσταση μας δεν μπορούμε να το αγνοήσουμε. Ουσιώδες για μας είναι να εννοήσουμε ότι η διαφορά μεταξύ των μέτρων συνίσταται στο ότι για την πραγματικότητα ορισμένου αριθμού διαστάσεων η πραγματικότητα της επομένης κατώτερης τάξεως θα φανεί ως μία από τις απόψεις της ή ως ένα τμήμα της.

Συνεπώς, όταν μιλάμε για άλλες διαστάσεις, έχουμε υπ' όψιν το Είναι ή την ύπαρξη ανώτερης τάξεως, σε σύγκριση με την οποία η κατώτερη θα φανεί απέραντα μικρή, κατά κάποιον τρόπο, μηδαμινή. Αντιθέτως όμως, για την κατώτερη, η ανώτερη τάξη του Είναι θα είναι απείρως μεγάλη.

Μία από τις σπουδαιότερες για μας σκέψεις είναι η σταθερή μνήμη, ότι **μέσα στα όρια του χρόνου που μας δόθηκε πρέπει να «πραγματοποιήσουμε» τις δυνατότητες που περικλείονται στον άνθρωπο**. Βέβαια, ό,τι πραγματοποιηθεί θα παραμείνει στην αιωνιότητα. Ό,τι έχει παραλειφθεί, ο χρόνος που χάθηκε, θα αποτελέσουν ίσως κενό και έλλειψη πληρότητος για την αιωνιότητα μας.

Η φυσική λογική στη δεδομένη κατάσταση μας, ως κτιστή δεν έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει το άκτιστο βασιζόμενη στον εαυτό της. Ο Θεός όμως «ενεφύσησεν εις το πρόσωπον αυτού (του ανθρώπου) πνοήν ζωής» άκτιστης (Γέν. 2,7), και εξαιτίας αυτού η λογική μας κατά τη φύση της γίνεται μέτοχος της άκτιστης αρχής, και μπορεί να [//220] γνωρίσει όχι μόνο τα κτιστά, αλλά και τα θεία. Η γνώση μας επενδύεται μορφές λόγου που είναι οικείες στη λογική και αντιληπτές με την αίσθηση ή την πνευματική διαίσθηση. Στην πράξη της αυτοαναλύσεως η γνώση χωρίζεται σε φυσική (εμπειρική) και σε Άνωθεν αποκεκαλυμμένη, ως γνώση εκείνου που κείται πέρα από τα προσιτά στον άνθρωπο όρια, και με τη δυνατότητα της ελεύθερης επιλογής. Μετά από πολλά χρόνια προσευχής που ενώνει τον νου και την καρδιά, ερχόμαστε σε κατάσταση κατά την οποία **ο νους και η καρδιά ζουν ταυτόχρονα και εξ ολοκλήρου την αποκάλυψη που δόθηκε από τον Θεό**. Στην περίπτωση αυτή **η αγάπη και η γνώση ταυτίζονται σε μία οντολογική ενότητα που τις χαρακτηρίζει, και ο άνθρωπος αποκαθίσταται στον πρωτόκτιστο πλατυσμό του, στην ακεραιότητα του**. Τότε η προσευχή παύει να εκφράζεται με λόγια.

Η εντολή λέει: «Αγαπήσεις Κύριον τον Θεόν σου εν όλη τη καρδία σουκαι εν όλη τη ψυχή σου και εν όλη τη διανοία σου» (Ματθ. 22,37). Στην αρχή είναι σημαντικό να αγαπήσουμε τον Θεό με όλη την καρδιά μας. Όταν η αγάπη αυτή δοθεί, τότε δεν υπάρχει ανάγκη για κάποιο χρονικό διάστημα να την κατανοούμε. Με τη γλυκύτητα της προσελκύει τον νου, ο οποίος έκθαμβος την εποπτεύει. Αργότερα, όταν η αγάπη στερεωθεί μέσα στον άνθρωπο, η λογική επιθυμεί τη χαρακτηριστική σε αυτήν μορφή γνώσεως. Η διαδικασία αυτή είναι αργή. Όταν έρθει η κατανόηση, τότε και ο νους φλέγεται από την αγάπη προς τον Θεό· στην εν αγάπη ένωση του με την καρδιά κατορθώνεται η τελειότητα.

[//221] Είναι απαραίτητο να έχουμε υπ' οψιν ότι, στους δρόμους της νοεράς αυτοσυγκεντρώσεως (ενός διανοητικού στοχασμού) για τα μυστήρια της πίστεως και τα μυστήρια του είναι, μπορεί να είναι τόσο ισχυρή η έλξη του νου, ώστε να συγκεντρωθεί εξ ολοκλήρου στις νοερές μορφές του και να χάσει την αίσθηση του χρόνου και του υλικού κόσμου που τον περιβάλλει. Στην κατάσταση αυτή ο ανθρώπινος νους έχει αίσθηση όμοια προς το φως. Αυτό όμως δεν είναι το άκτιστο φως της Θεότητος. Αν το εκλάβει ως τέτοιο, αρχίζει ο δρόμος της παραπλανήσεως. Ο νοερός κόσμος, ο κόσμος των αφηρημένων ιδεών, είναι με ιδιόμορφο τρόπο φωτοφόρος. Αυτό όμως είναι το φυσικό φως του νου, η φωτοειδής σφαίρα της σκέψεως· είναι η κατάσταση των αφηρημένων νοερών θεωριών, προσιτή στην ανθρώπινη φύση, αλλά δεν είναι υπερφυσική Θεοκοινωνία. Ο Θεός δεν είναι κόσμος ιδεών. Ο Θεός είναι συγκεκριμένο, αυθεντικό, προσωπικό είναι. Ο Θεός είναι ο αληθινά Ζων Θεός.

Όποιος γνώρισε εμπειρικά μόνο το πρώτο είδος από τις καταστάσεις που αναφέραμε, αυτός ακούοντας για την όραση του Θαβωρίου Φωτός μπορεί να θεωρήσει την όραση του ως όραση του Ακτίστου Φωτός. Όποιος όμως γνώρισε και τις δύο καταστάσεις, εκείνος γνωρίζει τη διαφορά μεταξύ Ακτίστου Θείου Φωτός και φυσικού φωτός του νου.

Υπάρχει ακόμη κάτι που ονομάζεται φως, και μάλιστα φως επιστήμης, φως επιστημονικής γνώσεως. «Η παιδεία είναι φως, ενώ η απαιδευσία σκοτάδι». Τόσο το φως της επιστημονικής γνώσεως όσο το φως των αφηρημένων νοερών θεωριών διακρίνονται ποιοτικά από το Θείο, αν [//222] και πολλοί τείνουν να αποδώσουν σε αυτό Θεϊκές ιδιότητες· αυτό είναι μόνο κτιστό ιδίωμα της ανθρώπινης φύσεως, όμως πραγματικά μέσα του φέρει τη Θεία εικόνα.

Είναι αδύνατον στην εποχή μας να διαβάσουμε έστω και ένα ελάχιστο μέρος των βιβλίων που γράφονται. Όλοι γίναμε «αμαθείς», παρ' όλη την εξαιρετικά πολλαπλή αύξηση κάθε είδους γνώσεων, που αφομοιώνονται από τον καθένα με την εντατική εργασία μας. Δεν υπάρχει πια παγκόσμια πολυμάθεια. Ούτε ένας από τους ανθρώπους δεν έχει στη διάθεση του επαρκή χρόνο για την ανάγνωση ακόμη και εκείνων που άμεσα αναφέρονται στην ειδικότητα του. Παραθέτοντας τα παρακάτω, θα προσπαθήσω να αναφέρομαι όσο το δυνατόν λιγότερο σε θέματα που τα θεωρώ γνωστά σε όλους. Θα περιορίζομαι συχνά σε κάποιον «υπαινιγμό» για να γίνομαι κατανοητός στο πλαίσιο της πείρας μου. Επιπλέον θα αποσιωπώ πάρα πολλά, για να μη μακραίνω τη διήγηση. Θα είμαι πλήρως ικανοποιημένος, αν καταφέρω μόνο να επισημάνω το βασικό θέμα, το κύριο πρόβλημα όλης της ζωής μου.

«Αγαπάς Με;». Και αν η καρδιά απαντά σε Αυτόν «ναι, Κύριε, Συ οίδας ότι φιλώ Σε» (πρβλ. Ιωάν. 21,16), τότε το θέμα έχει εξαντληθεί στο ίδιο το βάθος του. «Αγαπάς Με;», εδώ περικλείονται όλα. Αν όμως βλέπουμε ότι η αγάπη αυτή δεν υπάρχει, αν από το επίπεδο της τελειότητος της αγάπης πρέπει κατά κάποιον τρόπο να κατεβούμε, για να ετοιμάσουμε μέσα μας χώρο στην αγάπη αυτή, τότε το θέμα γίνεται απεριόριστα «ευρύ». Αν πάλι κατεβούμε ακόμη χαμηλότερα, τότε γίνεται απλώς ανεξάντλητο.

[//223] Η διδασκαλία και οι εκδηλώσεις της ζωής οφείλουν να αποτελούν αρμονική ενότητα. Αυτό αποτελούσε και αρχή της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, που ιδιαίτερα έντονα και βαθιά χαρακτήριζε τον Σωκράτη. Κατά τη διδασκαλία του τελευταίου η αυθεντικά ηθική ζωή είναι δυνατή μόνο υπό τον όρο της αληθινής γνώσεως, δηλαδή της ορθής αντιλήψεως των πραγμάτων. Το τελευταίο κείται ως θεμέλιο των ορθών πράξεων. Όπου δεν υπάρχει ορθή αντίληψη των πραγμάτων, εκεί δεν πρέπει να αναμένουμε ορθές πράξεις.

Ως βάση της φιλοσοφίας του ο Σωκράτης έθεσε την αρχή της αυτογνωσίας, που οδήγησε μερικούς στην αρχή: «Ο άνθρωπος είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων»[23]. Ο άνθρωπος όμως δεν μπορεί να γνωρίσει τον εαυτό του τελείως, δηλαδή δεν μπορεί να γνωρίσει πού βρίσκονται τα όρια των δυνατοτήτων του. Ποιος από τους ανθρώπους έχει πράγματι το δικαίωμα να ισχυρισθεί ότι έφθασε το έσχατο δυνατό όριο που είναι εφικτό στην ανθρώπινη λογική; Ο φιλόσοφος βασίζεται στον εαυτό του. Εμείς όμως θέτουμε ως θεμέλιο όλων των γνώσεων όχι τον ίδιο τον εαυτό μας αλλά τον Χριστό. Αυτός είναι για μας το μέτρο όλων των πραγμάτων, των θείων και των ανθρωπίνων. Από το παράδειγμα του Χριστού πειθόμαστε χωρίς αμφιταλαντεύεσεις ότι η επιστημονική μέθοδος γνώσεως δεν εξαντλεί όλο το Είναι. Πρέπει να θεωρήσουμε ως ορθή θέση ότι κάθε γνώση μας είναι αξιόπιστη τότε μόνο, όταν [//224] στη βάση της κείται η πραγματική εμπειρία μας, το πείραμα. Και η θέση αυτή είναι πλήρως εφαρμόσιμη και στην πνευματική μας γνώση. **Στερούμαστε τη δυνατότητα να οργανώσουμε τα πειράματα μας, γιατί η εμπειρία μας αποτελεί ένωση της ενέργειας του Θεού, που είναι ανεξάρτητη από μας, με τη δική μας ενέργεια**.

Δεν απορρίπτουμε τη φιλοσοφία, αλλά γνωρίζουμε ότι στα όρια της δεν χωρεί όλο το σύνολο του Είναι. Το τελευταίο αυτό είναι εφικτό μόνο στην Δημιουργό του σύμπαντος. Εμείς όμως γνωρίζοντας τη σχετική αλήθεια της φιλοσοφίας, ότι «ο άνθρωπος είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων», προχωρούμε πέρα από τη θέση αυτή. Ο Θεός αποκλειστικά και μόνο γνωρίζει με απόλυτο τρόπο τα εφικτά για τον άνθρωπο όρια. Για μας ο Χριστός είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων, των θείων και των ανθρωπίνων. Αυτός λοιπόν μας αποκάλυψε τον χώρο της πνευματικής γνώσεως, που κείται πέρα από τα όρια εφαρμογής της επιστημονικής μεθόδου.

Μας είναι αδύνατον να εξαντλήσουμε την Αποκάλυψη που μας δόθηκε. Ως κτίσματα, που εμφανιστήκαμε από το μηδέν, δεν είμστε σε θέση να γνωρίσουμε τέλεια το άκτιστο Πρωταρχικό Είναι, έτσι όπως Εκείνο το Ίδιο γνωρίζει τον Εαυτό Του. Να όμως, ο απόστολος Παύλος γράφει: «Βλέπομεν γαρ άρτι δι᾽ εσόπτρου εν αινίγματι, τότε δε πρόσωπον προς πρόσωπον· άρτι γινώσκω εκ μέρους, τότε δε επιγνώσομαι καθώς και επεγνώσθην» (Α᾽ Κορ. 13,12). Το «τότε δε» σημαίνει μετά την έξοδο από τη γήινη μορφή ζωής. Ακόμη και ως τις ημέρες μας όλος ο χριστιανικός [//225] κόσμος βασανίζεται στην προσπάθεια του να

[23] Αυτό το είπε ο σοφιστής Πρωταγόρας. Ο Σωκράτης μάλιστα εναντιώθηκε σε αυτό.

αφομοιώσει το Τριαδικό Μυστήριο του Θεού. Όσοι αγωνίζονταν και ακόμη αγωνίζονται να κατανοήσουν τη Θεότητα διανοητικά, δεν αποκτούν τη δύναμη της αιώνιας ζωής.

Η κοινωνία με τον Θεό και η γνώση Του είναι δυνατή μόνο υπό τον όρο της ευδοκίας του Ιδίου του Θεού, του απολύτως ελεύθερου, ο Οποίος δεν υπόκειται σε κανέναν εξαναγκασμό. Η κοινωνία αυτή μέχρι κάποιον βαθμό προσδιορίζεται και από την ορμή προς αυτήν του ιδίου του ανθρώπου· ορμή όμως που να είναι σύμφωνη με τις εντολές του Θεού. **Καμία εκβιαστική πράξη, κανένα σύστημα ασκητικών γυμνασμάτων <u>που δεν συμβαδίζουν με την τήρηση των εντολών του Χριστού</u> δεν οδηγεί στον σκοπό αυτό**. Η προϋπόθεση αυτή έχει ως συνέπεια το γεγονός ότι οι χριστιανοί ασκητές συγκεντώνουν όλες τις δυνάμεις τους, στην προσπάθεια να αποκτήσουν την ταπείνωση εκείνη που ελκύει τη χάρη του Θεού. Δεν τους ελκύουν καθόλου οι άλλες «επιτεύξεις». Συνήθως δεν προκαλούν καμία εξωτερική εντύπωση. Είναι σεμνοί, απλοί, μένουν αφανείς· πάσχουν μέχρι να κατακαεί, να εξαλειφθεί από αυτούς κάθε ίχνος υπεροψίας. Όταν όμως έρθει ο Θεός προς αυτούς, τότε αρπάζονται στον κόσμο του Αιωνίου Φωτός. Ο γνήσιος ασκητής εκτιμά περισσότερο την υπομονή της θλίψεως, δηλαδή τον σταυρό του. Μέσα σε αυτό κυλά η ζωή του. Γνωρίζει ότι, όταν έρθει ο Θεός, τότε δεν θα μπορέσει να παραμείνει ζωντανός επάνω στη γη. Σε λίγους έχει δοθεί να «γευθούν» τη Βασιλεία του Θεού «εληλυθυίαν εν δυνάμει» πριν από τον θάνατο τους [//226] (πρβλ. Μάρκ. 9,1). Η φύση όμως του ανθρώπου δεν μπορεί να αντέξει την τέλεια χάρη.

Μέχρι τις μέρες μας έγιναν κάποιες απόπειρες για σύνθεση χριστιανικής κοσμολογίας. Η ιδέα καθεαυτήν είναι πλήρως δικαιολογημένη, ιδιαίτερα στις ημέρες μας με τις πολλές επιστημονικές αξιώσεις. Ωστόσο, μπορούμε εκ των προτέρων να πούμε ότι όλες αυτές οι απόπειρες (συνθέσεως χριστιανικής κοσμολογίας) είναι καταδικασμένες εξαιτίας της σύντομης διάρκειας και του εφήμερου των επιστημονικών θεωριών. Στις επιστημονικές θεωρίες συγχωρείται ο εφήμερος χαρακτήρας, αλλά στο χριστιανικό Ευαγγέλιο δεν συγχωρούνται τέτοιες ατέλειες. Μόνο σε κάποια κατά το μάλλον και ήττον σύντομη διάρκεια χρόνου οι απόπειρες αυτές μπορούν να ικανοποιήσουν κάπως μερικά ερευνητικά πνεύματα, αλλά έπειτα θα φανερωθεί οπωσδήποτε η ανεπάρκεια τους. Γιατί; Διότι **στην κατάσταση της θεωρίας του Ακτίστου Φωτός, ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται <u>και τον εαυτό του ως άυλο φως και όλη την υλική πραγματικότητα που τον περιβάλλει σαν να έχει χάσει την «υλική σύσταση» της, το «βάρος» της, να έχει γίνει «πνευματική»</u>.** Αν λάβουμε υπ' όψιν την εμπειρία αυτή, τότε δεν μένει ούτε «σημείο προσανατολισμού» ούτε γλώσσα που να ανταποκρίνεται στη διατύπωση της κοσμολογίας αυτής ... Μπορούμε να πούμε ότι **όλες οι απόπειρες που έγιναν μέχρι σήμερα περιείχαν θεολογικοφιλοσοφικά στοιχεία συνενωμένα <u>με τα επιστημονικά δεδομένα της εποχής</u>**. Με άλλα λόγια, όλες αυτές φέρουν μέσα τους τη σφραγίδα εκείνη της αντιλήψεως του κόσμου, που χαρακτηρίζει τον πεπτωκότα άνθρωπο, ενώ η χριστιανική κοσμολογία [//227] πρέπει να οικοδομηθεί επάνω στη βάση της καταστάσεως της χάριτος, που παρέχει την όραση της πρωταρχικής ιδέας του

Θεού-Πατρός για τον άνθρωπο· για τον κτιστό αυτό θεό (τον άνθρωπο) και τον κόσμο. Η χριστιανική αυτή κοσμολογία είναι απρόσιτη σε όποιον παραμένει εξ ολοκλήρου στην κατάσταση της πτώσεως. **Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για όσους με πείσμα απορρίπτουν κάθε «μεταφυσική», θεωρώντας τον υλικό κόσμο αποκλειστική πραγματικότητα, ενώ το Ευαγγέλιο της Αναστάσεως αφελή μύθο, και την κατάσταση της θεωρίας του Ακτίστου Φωτός ψυχασθένεια, που χρειάζεται θεραπεία με ηλεκτροσόκ**.

Οι άνθρωποι λησμόνησαν, μάλλον δεν γνωρίζουν ακόμη ποιο θεϊκό πυρ έχει φέρει ο Χριστός στη γη (βλ. Λουκ. 12,49). **Η Ευαγγελική Αποκάλυψη στις αυθεντικές διαστάσεις της δεν έχει γίνει δεκτή ακόμη από τους ανθρώπους, και το αυθεντικό αυτό Ευαγγέλιο ως τις ημέρες μας δεν έχει σχεδόν κηρυχθεί**, αλλά παραμένει ως κληρονομιά μικρού σχετικά αριθμού ανθρώπων με «παιδική» πίστη, που δεν γνωρίζει ούτε σκιά αμφιβολίας· **ανθρώπων που ακολουθούν τον Χριστό «όπου αν υπάγη» (Αποκ. 14,4): στην έρημο, στα πλήθη των πτωχών, ασθενών, χωλών, τυφλών, παραλυτικών, στο Θαβώρ, στον Γολγοθά, στον θάνατο**.

[//228]

11. Η ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

Η τραγικότητα των λογικών όντων οφείλεται στην πτώση του Ανθρώπου. Εξαιτίας της πτώσεως αυτής ο άνθρωπος παραμένει σε βασανιστική κατάσταση ακαταπαύστων αμφιταλαντεύσεων· έχοντας καμφθεί από το κακό, το μισεί και παλεύει μαζί του. Στη δίψα του για το απόλυτο αγαθό του Θείου Είναι, απομακρύνεται αχρικά από Εκείνο, όταν έρχεται σε συνάντηση πρόσωπο με Πρόσωπο μαζί Του και προσπαθεί να κρυφτεί στη σκοτεινή τάφρο του αυτοπροσδιορισμού του εκτός του Θεού.

Ο Χριστός, έχοντας ενώσει στον Εαυτό του αχωρίστως Θεό και Άνθρωπο, είναι η μοναδική λύση της συγκρούσεως που φαινόταν άλυτη. Είναι αληθινά ο μόνος Σωτήρας του κόσμου.

Δεν μπορούμε τώρα να συλλάβουμε τι προνόησε ο Θεός για μας τους ανθρώπους και πως ενεργεί μέσα στον κόσμο για να τον σώσει. Πιστεύουμε όμως, ή μάλλον έχουμε τη βεβαιότητα, ότι θα έρθει εκείνη η «ώρα», που ονομάζουμε «πλήρωμα των καιρών», πλήρωμα όλων εκείνων που ο Θεός συνέλαβε για μας, κατά την οποία σε αδιάστατη «αιώνια στιγμή» –που δεν περιορίζεται σε οποιεσδήποτε διαστάσεις ούτε σε ορισμούς χρόνου, χώρου ή λογικής–, με μια αδιάστατη πράξη όλου του είναι μας θα αγκαλιάσουμε όλα τα απ' αιώνος υπαρκτά.

[//229] Αυτή η αιώνια στιγμή, όταν «χρόνος ουκέτι έσται», κατά τον λόγο της Γραφής (Αποκ. 10,6), θα είναι για τον καθένα μας ή αιώνια μακαριότητα ή αιώνια βάσανος.

Στην ιστορία της ανθρωπότητος αναπτύσσεται αδιάκοπα η δυναμική του ολέθρου. Τα πεπτωμένα όλου του κόσμου και κάθε ανθρώπου γίνονται ολοένα και πιο τραγικά. Δεν ζητούν όλοι διέξοδο από αυτή την τραγωδία, και εκείνοι που

πραγματικά αναζήτησαν λύση της τραγικότητος αυτής, δεν κατέφυγαν σε όμοιους τρόπους δράσεως στον αγώνα τους για σωτηρία. Για τον χριστιανό μοναχό του αθωνικού τύπου, μοναδικός Σωτήρας είναι ο Χριστός, που φανέρωσε στον κόσμο τόσο την εικόνα του Θεού-Δημιουργού όσο και την εικόνα του ανθρώπου-κτίσματος, τέτοιου όπως ήταν και πάντοτε είναι στον δημιουργικό Νου του προαιωνίου Πατρός. Έχοντας αθετήσει, με την πτώση του στην αμαρτία, ο άνθρωπος την ενότητα του με τον αληθινό Θεό και Δημιουργό, μπορεί να βγει από το ανυπερβλητο γι’ αυτόν «αδιέξοδο» με την αποκατάσταση μέσα του της πρωταρχικής εικόνας, αφού απομακρύνει από την ύπαρξη του όλα όσα με κάποιον τρόπο παραμορφώνουμ το Πρότυπο αυτό. Αρχίζοντας τον προσωπικό του αγώνα με τον πόθο να παραμείνει στο πνεύμα των εντολών του Χριστού, ο μοναχός ανακαλύπτει μέσα στον ίδιο τον εαυτό του, στα βάθη της καρδιάς του, την κοινότητα της προσωπικής του τραγωδίας και της μεγάλης τραγωδίας όλου του κόσμου. Ο αγώνας του μοναχού παίρνει κοσμικές διαστάσεις· συναντά στον δρόμο του την αντίσταση όλων «των κοσμοκρατόρων του σκότους του αιώνος τούτου, των πνευματικών της πονηρίας εν τοις επουρανίοις» (πρβλ. Εφεσ. 6,12).

[//230] Ο μοναχός αντιλαμβάνεται τον Θεό ως απόλυτα Άγιο, ως «Φως, εν ώ σκοτία ουκ έστιν ουδεμία» (Α’ Ιωάν. 1,5). Συνειδητοποιώντας τον εαυτό του υπό την εξουσία της αμαρτίας, κατανοεί ότι δεν μπορεί να είναι ενωμένος με τέτοιον Άγιο Θεό αιώνια· ταυτόχρονα όμως και ο Άγιος Θεός δεν μπορεί να παραμείνει με τον αμαρτωλό άνθρωπο αιώνια ενωμένος. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να μην αμαρτάνει στη δεδομένη εμπειρική ύπαρξη του. Η αμαρτία υπερνικάται μόνο και αποκλειστικά από τον Χριστό και το Άγιο Πνεύμα. «Εάν γαρ μη πιστεύσητε ότι Εγώ ειμι, αποθανείσθε εν ταις αμαρτίαις υμών» (Ιωάν. 8,24). Ο άνθρωπος χωρίς τον Χριστό δεν είναι σε θέση να διακρίνει στον ίδιο τον εαυτό του την παρουσία της αμαρτίας· αλλά και όταν την διακρίνει δεν είναι σε θέση να την υπερνικήσει. Συνεπώς, όλος ο αγώνας του μοναχού συγκεντρώνεται στην προσπάθεια να αποκαταστήσει μέσα του την πρωταρχική εικόνα του αναμάρτητου ανθρώπου, να γίνει πάλι τέτοιος, όπως ήταν στον νου του Δημιουργού εξαρχής. Όλη η ασκητική επιστήμη του έγκειται ακριβώς στο να νικήσει μέσα του την αμαρτία, ενώ ακόμη ζει στον κόσμο αυτό. Εκείνο λοιπόν που αποκαλύφθηκε από τον Χριστό στον Γέροντα Σιλουανό, «Κράτα τον νου σου στον άδη και μην απελπίζεσαι», είναι μεγαλειώδης αποκάλυψη για τη σωτήρια αυτή οδό. Είναι δηλαδή τέτοια ενέργεια, που αποκαθιστά τον άνθρωπο στην αναμάρτητη πρωτόκτιστη εικόνα του. Αυτό ακριβώς είναι το Μυστήριο των Αγίων. Βυθιζόμενος στον άδη, ο μοναχός ταπεινώνεται κάτω από κάθε κτίσμα, και έτσι ελευθερώνεται από την επενέργεια κάθε αμαρτωλού πάθους επάνω του· δεν παραμένει ούτε [//231] υπερηφάνεια ούτε φιλαρχία ούτε κατάκριση ούτε επιθυμία ούτε φιλοκτημοσύνη· τίποτε το αμαρτωλό. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται η δυνατότητα να ενοικήσει μέσα του το Άγιο Πνεύμα.

Είναι χαρακτηριστικό στον άνθρωπο να κυοφορεί την ιδέα της απελευθερώσεως από «των μικρών τούτων», η οποία συνδέεται με τη διδασκαλία και μάλιστα την εντολή του Χριστού για τα μη παρερχόμενα, για την αιώνια αξία «των μικρών τούτων», ενώπιον του Προσώπου του Πατρός: «Οράτε μη

καταφρονήσητε ενός των μικρών τούτων» (Ματθ. 18,10). Ας προχωρήσουμε λίγο βαθύτερα και ας δούμε την Ιστορία της Επαναστάσεως: Δεν θα μιλήσουμε για την Αγγλική, αλλά θα αναφερθούμε στα γεγονότα της Μεγάλης Γαλλικής Επαναστάσεως του 1789, την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Πολίτου, το Σύνταγμα, το Σύνθημα «ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη» … Συνέπειες όμως του «δικαιώματος της ιδιοκτησίας» και της ελευθερίας της πρωτοβουλίας υπήρξαν η συγκέντρωση του κεφαλαίου, η εκμετάλλευση αυτών των «μικρών» και η αποικιοκρατία των ξανθών φυλών. Ως εκ τούτου γεννιέται η ιδέα της πάλης για την άρση «της εκμεταλλεύσεως του ανθρώπου από τον άνθρωπο». Η Ρωσική Επανάσταση, με την ιδέα «της ελευθερίας του προσώπου και της συνειδήσεως», του απαραβίαστου της ελευθερίας του τύπου και των συναθροίσεων και της υπόλοιπης μακράς σειράς «ελευθεριών», είχε ως αποτέλεσμα τον ακόμη μεγαλύτερο εκβιασμό της προσωπικότητος του ανθρώπου [//232] και την καταστολή όλων των ελευθεριών που απαριθμήθηκαν. Ακολουθεί η Κινεζική Επανάσταση ως ασύνετη επίθεση εναντίον όλου του «παρελθόντος», με άλλα λόγια η «πολιτιστική επανάσταση» του Μάο. Γράφω για πράγματα γνωστά σε όλους, γι' αυτό και το κάνω με πολλή συντομία. Μην το εκλάβετε αυτό ως «τολμηρή απλοποίηση».

Όταν όλες οι παρόμοιες «αντίθετες κινήσεις» (αντίθετες σε αναφορά προς την πρωταρχική ιδέα) πραγματοποιούνται σε σχέση με καθαρά ανθρώπινες ιδέες, είναι οδυνηρά δύσκολο σε κάποιον να συμβιβασθεί. Όταν όμως επιπλέον αυτές οι αντίθετες κινήσεις διαδραματίζονται στην Ιστορία συνδεόμενες με το Όνομα του Χριστού, τότε είναι αδύνατον να συμφιλιωθούμε! Όλοι, όσοι έχουν τα ηνία της εξουσίας, ίσως θεωρήσουν τις γνώμες μου παραπλάνηση, απερισκεψία, τυφλότητα. Αλλά εγώ νομίζω ότι Αυτοί είναι θύματα τραγικών παραπλανήσεων. Αυτοί φαντάζονται ότι δεν αλλοιώνουν την πρωταρχική ιδέα, το αιώνιο ιδεώδες, και στην τύφλωση της πάλης για την πραγματάτωση του δεν βλέπουν ότι οι ενέργειες τους είναι αντίθετες προς τις αρχές που διακήρυξαν αρχικά. Ας αφήσουμε τις ανθρώπινες επαναστάσεις. Ας πάρουμε τον Χριστιανισμό μας. Ο Γολγοθάς του Χριστού, που γέννησε εκατομμύρια μαρτύρες και ασκητές οι οποίοι εξομοιώθηκαν με τον Χριστό, στο επίπεδο της ορατής ιστορίας κατέληξε σε … Βατικανό! Ναι, Βατικανό, που αποτελεί σύμβολο του Χριστιανισμού στα μάτια της πλειονότητος των ανθρώπων κατά τη διάρκεια τόσων αιώνων.

Όλη η πνευματική ζωή μας πρέπει να οικοδομείται [//233] στα θεμέλια της Θείας Αποκαλύψεως. Έξω από αυτήν δεν υπάρχει αληθινή κατανόηση σε τι γενικά συνίσταται η σωτηρία του ανθρώπου. Ο Χριστός ήρθε στον κόσμο, για να μεταδώσει στους ανθρώπους τη γνώση για τις οδούς προς την Ανάσταση, ώστε να συμπεριληφθούμε στη Θεία αιωνιότητα. Η ασκητική παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας έχει τη σφραγίδα μεγαλοπρεπούς μεγαλοφυΐας. Οι Πατέρες μας πάλεψαν για την Ορθοδοξία με σκοπό την καλύτερη διαφύλαξη των εντολών του Χριστού. Να ακολουθεί κάποιος τον λόγο Του σημαίνει να τον κατανοεί ως τα έσχατα κατά το δυνατόν όρια, ώσπου να συλλάβει ότι αυτός προέρχεται από τον Πατέρα. Κάθε απόκλιση από την Αλήθεια στην ομολογία

της πίστεως συνεπάγεται αναπόφευκτα απόκλιση στις πράξεις της ζωής μας. Βλέπουμε ότι κάθε θρησκεία, κάθε χριστιανική ομολογία, ζει με τον δικό της χαρακτηριστικό τρόπο, που δεν μοιάζει με τους άλλους. Δεν είναι ανάγκη να εξηγήσουμε ότι, αν η ομολογία της πίστεως δεν συμφωνεί πλήρως με τον τρόπο ζωής, ως τότε δεν υπάρχει σταθερή τάξη σε τίποτε απολύτως. Η «νοερή θεωρία» μας και η «πράξη της ζωής» μας οφείλουν να γίνουν μία πραγματικότητα, αρμονική μέχρι λεπτομερείας. Πολλοί ωστόσο χειραγωγούνται από αρχές που δεν ταυτίζονται με την πίστη που ομολογούν.

Ο Κύριος μας έδωσε εντολή να τηρούμε όλα όσα μας παρήγγειλε (βλ. Ματθ. 28,20). Η κατάργηση και μιας «ελαχίστης» ακόμη εντολής (Ματθ. 5,19) θα επιφέρει πνευματική ζημία. Το πνεύμα της διδαχής του Χριστού αποκλείει τη σχετικοποίηση, που ελαττώνει τον δυναμικό χαρακτήρα της ορμής μας προς την ακέραιη αλήθεια. Όταν [//234] υποβιβάζεται η αντίληψη του Ευαγγελίου, χάνεται γενικά η πίστη. Μόνο η οδυνηρή –και θα μπορούσα μάλιστα να πω η άκρα– ένταση όλου του είναι μας θα μας δώσει τη δύναμη να αφομοιώσουμε τα αιώνια λόγια: «Ο ουρανός και η γη παρελεύσονται, οι δε λόγοι μου ου μη παρέλθωσι» (Ματθ. 24,35), «τα ρήματα ά Εγώ λαλώ υμίν, πνεύμα εστι και ζωή εστι» (Ιωάν. 6,63), «τα ρήματα ά δέδωκας Μοι δέδωκα αυτοίς, και αυτοί έλαβον, και έγνωσαν αληθώς ότι παρά Σου εξήλθον, και επίστευσαν ότι Συ Με απέστειλας» (Ιωάν. 17,8).

Στην εποχή μας παρατηρείται παντού ότι έχει χαθεί αυτή η επίγνωση. Πάρα πολλοί ισχυρίζονται ότι επάνω στη γη δεν υπάρχει τέτοια ομολογία που θα μπορούσε να είναι φορέας του πληρώματος της γνώσεως της Αλήθειας. Καμία από αυτές κατά τη γνώμη τους δεν έχει το δικαίωμα να ισχυρίζεται ότι είναι κατά αποκλειστικότητα αληθινή. Παρόμοια σχετικοποίηση αναπόφευκτα μειώνει την ορμή για την απόκτηση ολόκληρης της γνώσεως στον χώρο του πνεύματος. Υπάρχουν πολλοί θεολόγοι, που ειλικρινά επιθυμούν να ζήσουν ευαγγελικά, που όμως έκλιναν προς την πάλη για την κοινωνική δικαιοσύνη, μπήκαν στην κοσμική παλαίστρα της διαμάχης των τάξεων, των φυλών, των κρατών και τα παρόμοια. Ο Χριστός όμως αποφασιστικά αρνήθηκε να αναμιχθεί στη διένεξη μεταξύ αδελφών για το μοίρασμα της περιουσίας. Επ' αυτού υπογράμμισε ότι η αυθεντική άφθαρτη ζωή δεν έγκειται στην απόκτηση πλούτου (βλ. Λουκ. 12,15). Εγείρεται το ερώτημα: Έχει άραγε το Ευαγγέλιο «πολιτική διάσταση»; Κάθε διεθνής ή ταξική πάλη συνδέεται με τη βία: «Χτυπάτε τους εχθρούς». [//235] Η εντολή όμως του Χριστού λέει: «Αγαπάτε τους εχθρούς υμών» (Ματθ. 5,44). Η τελευταία δεν επιτρέπει καθόλου να υποβιβάσουμε το Ευαγγέλιο στο επίπεδο της αδελφοκτόνου διαιρέσεως των υλικών αγαθών. Όταν μπουν στις τάξεις των μαχητών οι επίσκοποι, οι θεολόγοι, οι πιστοί χριστιανοί γενικά, θεωρούν εκείνους που αποφεύγουν τη συμμετοχή στο είδος αυτό των δραστηριοτήτων ως μικρόψυχους και δειλούς. Όσο πιο επικίνδυνη είναι η συμπλοκή με τους καταπιεστές, τόσο περισσότερο θεωρείται η ανθρωπιστική αποστολή ως «μαρτύριο» για τον Χριστό.

Η αποφυγή μας υπαγορεύεται από τη συνείδηση ότι κάθε αλλαγή καταστάσεως στις κοινωνικές σχέσεις με επαναστατικό, δηλαδή εκβιαστικό

τρόπο, θα αποδειχθεί τελικά αντικατάσταση της μιας βίας από την άλλη. Η ιστορική πείρα το απέδειξε αυτό σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων. Ήδη εμείς παρατηρήσαμε στη διάρκεια της ζωής μας πως η ιδέα της δικαιοσύνης ενέπνεε τους ανθρώπους στη μάχη με τον δεσποτισμό και την εκμετάλλευση, για την ελευθερία και τα πλήρη δικαιώματα για όλους. Ωστόσο, οι επαναστάσεις κατέληξαν ή μετατράπηκαν σε τρομοκρατικά καθεστώτα με την κατάπνιξη τεράστιων μαζών πληθυσμού, με τη στέρηση των πιο στοιχειωδών δικαιωμάτων και τα παρόμοια. Όσο βαθειά και αν είναι η ταραχή μας για τις αδικίες κάποιου συστήματος, η αλλαγή του πρέπει να συνδέεται με μακρά διαδικασία ανυψώσεως του ηθικού επιπέδου των ανθρώπων εν γένει. Δεν έχουμε το δικαίωμα να πραγματοποιήσουμε εκβιαστικές πράξεις –ακόμη και επάνω στους εκβιαστές– στο Όνομα του Χριστού. [//236] Να ελέγξουμε όμως την αδικία, ζώντας με ένταση, για να φυλάξουμε τη δικαιοσύνη προς όλους, μπορούμε και το κάνουμε, όταν βλέπουμε όφελος από τον λόγο μας. Η τέλεση της ίδιας της Λειτουργίας, η οποία είναι θυσία για τη σωτηρία όλων των ανθρώπων, είναι η υψηλότερη από όλες τις συμμετοχές στη δύσκολη διακονία προς την ανθρωπότητα. Δεν μας επιτρέπεται να παρεκκλίνουμε από τον σκοπό να παραμείνουμε στο φως των εντολών του Κυρίου. Αν γίνουμε μία από τις σκοτεινές δυνάμεις που πολεμούν για την επικράτηση επάνω στους αδελφούς, θα επισκιάσουμε το φως που έφερε στη γη ο Θεός. Αυτό ασφαλώς το έγκλημα είναι πιο επιζήμιο για μας από κάθε άλλο. Ο κόσμος δεν χρειάζεται «πολιτική Εκκλησία». Ο υποβαθμισμένος χαρακτήρας της Εκκλησίας του Χριστού κατά τους τελευταίους αιώνες οδήγησε στην απομάκρυνση από αυτήν μεγάλου πλήθους πιστών. Μπορούμε να αποκαταστήσουμε τη μεγάλη λάμψη της Εκκλησίας μόνο με την ακραία προσπάθεια να ζήσουμε χριστιανικά, ευαγγελικά, χωρίς να στρέφουμε την προσοχή μας στο πώς θα μας συμπεριφερθούν οι σύγχρονοι μας. Αν δεν αποκτήσουν οι χριστιανοί τα γνήσια πνευματικά χαρίσματα, και πρωτίστως την αγιότητα, το κήρυγμα με τα λόγια θα παραμένει ως «κύμβαλον αλαλάζον». Η ολοκληρωτική στροφή προς τη γη δεν επιτρέπει στους ανθρώπους να δουν την Εκκλησία στην αυθεντική της ουσία· ως Βασιλεία της Πατρικής Αγάπης, ως χώρο επιλάμψεως του Αγίου Πνεύματος, ως οδό προς εξομοίωση με τον Παντέλειο Θεάνθρωπο Χριστό-Ιησού.

Δεν πρέπει να φοβούμαστε την πρόσκαιρη απομάκρυνση [//237] των ανθρώπων από την Εκκλησία. Το παράδειγμα του Χριστού, που εγκαταλείφθηκε εντελώς μόνος κατά την ημέρα του Γολγοθά Του, ας μας ενισχύει να βαδίσουμε στα ίχνη Του. Αυτός μόνος στάθηκε καταδικασμένος από το Ρωμαϊκό Κράτος του δικαίου, από το Νομικό Συνέδριο, και ακόμη από τον όχλο του λαού. Συνεπώς, αν θα μας εγκατέλειπαν οι πάντες, και τότε δεν θα άξιζε να υποβιβάσουμε τις αληθινές διαστάσεις της Καινοδιαθηκικής Αποκαλύψεως που μας δόθηκε με τα παθήματα του Χριστού στο επίπεδο της «ηθικής», στο επίπεδο του «αθέου ουμανισμού», στο επίπεδο «κάθε τόπου και είδους διασκεδάσεως». **Ενδέχεται η αποστασία να λάβει ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις. Δεν αποκλείεται ο καθένας από μας, για να σταθεί στην πίστη, να πρέπει να είναι έτοιμος να αντισταθεί σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Ας είναι αυτοί δισεκατομμύρια·** ας

μας θεωρούν μωρούς όλοι οι διανοούμενοι και οι αμαθείς. Η απάντηση μας θα είναι μία: «Όσο μικρός και ασήμαντος και αν είμαι, ωστόσο, εν Χριστώ, εγώ είμαι σωστός και όχι εσείς που είστε μακριά από τον Χριστό».

Μου φαίνεται τελείως σαφές ότι η «μη δογματική πίστη» αναπόφευκτα θα περιορισθεί στο επίπεδο της ηθικής διδασκαλίας και ακόμη περισσότερο του μετριοπαθούς μοραλισμού που δεν εκφοβίζει κανέναν. Δυστυχώς, **στην ιστορική ζωή των χριστιανικών εκκλησιών κατά τις τελευταίες εκατονταετίες, χάθηκε η έμπνευση των πρώτων χριστιανών** και όλα περιορίσθηκαν σε συμβατικές κοινωνικές μορφές. Μετά την εμπειρία των τραγικών χρόνων των δύο [//238] Παγκοσμίων Πολέμων και των επαναστάσεων, οι εκκλησίες του είδους αυτού έγιναν περιττές για την πλειονότητα. Δεν ικανοποιούν τις γνώσιες πνευματικές αναζητήσεις. Οι οικουμενικές κινήσεις δεν θα σώσουν την κατάσταση των πραγμάτων, εφόσον η ένωση των χριστιανών επιδιώκεται σε κατώτερο επίπεδο και απορρίπτεται η αναζήτηση του πληρώματος, που χαρακτηρίζεται ως «μαξιμαλισμός».

Μετά από μεγάλη σύγχυση και πολλές παραπλανήσεις έφθασα στην κατανόηση του νοήματος της ιστορίας του κόσμου και του Ανθρώπου. Έτσι πιστεύω τώρα. Το αγαθό αυτό δεν το βρήκα μόνος μου, αλλά το έλαβα μέσω του μυστηρίου της ενσαρκώσεως του Θεού Λόγου. Ομολογώντας τον ορθόδοξο χριστιανικό περσοναλισμό στη βαθύτερη έννοια του, είναι φυσικό πάντοτε να μιλώ για προσωπική γνώση και όχι για αντικειμενική, που στο επίπεδο του πνεύματος γενικά δεν υπάρχει. Το προσωπικό δεν είναι ίδιο με το αντικειμενικό, κατά τη γενικώς αποδεκτή χρήση των όρων. Ο προσωπικός χαρακτήρας του Ιδίου του Θεού, κατ' εικόνα του Οποίου δημιουργηθήκαμε, κείται ως θεμέλιο της πραγματικότητος μας, που μας αποκάλυψε ο Κύριος με την εντολή της αγάπης. Η εντολή Του δεν έχει όρια· εκφράζεται με αγάπη που αγκαλιάζει τα πάντα και όχι με αφηρημένη φιλοσοφία. Στις προσευχές που μου δόθηκαν από τον Θεό έζησα την ιστορία του κόσμου και του Ανθρώπου ως προσωπική μου ιστορία. Στις αναζητήσεις μιας κοσμοθεωρίας, της πλησιέστερης προς το αυθεντικά υπάρχον, απαραίτητης για μας προς χάριν της αληθινής ζωής, ανέκυψαν μέσα μου θυελλώδεις συγκρούσεις, [//239] διάφορα συστήματα, θρησκευτικά και φιλοσοφικά, αντιθετικά μεταξύ τους, που προσπαθούσαν να με κυριεύσουν. Τα εσωτερικά αυτά γεγονότα έπαιρναν κατά καιρούς τραγικό χαρακτήρα. Αποσπούσαν την προσοχή μου από τα εξωτερικά γεγονότα. Όταν όμως ο νους μου στρεφόταν προς αυτά, τότε ήταν αδύνατον να μην επισημάνω μερικούς παραλληλισμούς μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού κόσμου. Έχω υπ' όψιν μου τις διεθνείς συγκρούσεις του αιώνα μας.

Ο Κύριος με έβγαλε από τα τυφλά αδιέξοδα των ανθρώπινων παρεξηγήσεων και τραγωδιών: Αυτός είναι τα πάντα για μένα. **Έχοντας προηγουμένως ειρωνική διάθεση προς τον εαυτό μου, κατά την εντολή του Χριστού, «οράτε μη καταφρονήσητε ενός των μικρών τούτων»** (Ματθ. 18,6 και 10), **σταμάτησα την ανόητη συμπεριφορά να κοροϊδεύω τον εαυτό μου**. Γνωρίζω ότι είμαι μηδαμινός, αλλά ο Παντοκράτωρ μου δείχνει την απειρότητα Του, και εν Αυτώ το μεγαλείο των «μικρών τούτων». Όσο μηδαμινός και αν είμαι,

η ζωή μου δεν αποτελεί απλά κενή αστειότητα: Το πνεύμα μου αδιάκοπα στρέφεται προς το Πρόσωπο του ουρανίου Πατρός μου (βλ. Ματθ. 18,10). Ο Χριστός με τον κάθε λόγο Του μας τοποθετεί μπροστά στο Απόλυτο Είναι. Η κάθε στιγμή του είναι μας είναι σημαντική. Σε όλα απαιτείται ζωτική απάντηση. Από εδώ πηγάζει η αντιστοιχία ανάμεσα στο ιστορικό είναι της ανθρωπότητος και σε εκείνο που διαδραματίζεται μέσα σε όσους πίστεψαν στον Χριστό. Να είναι κάποιος χριστιανός σημαίνει να πιστεύει στη νίκη επάνω στον κόσμο και τίποτε λιγότερο. Η ταπείνωση, που μας δόθηκε ως εντολή από τον [//240] Χριστό (Ματθ. 11,29),διευρύνει τους ορίζοντες του πνεύματος μας μέχρι το άπειρο. Σε ορμή κενωτικής αγάπης προς Αυτόν γίνονται δυνατές οι επιτεύξεις του ύψιστου ιδεώδους, του Θεού της Αγάπης στην Αγία Τριάδα. Προς Αυτόν ορμά η ταπείνωση που δεν σταματά σε τίποτε το κτιστό. Η ταπείνωση είναι ξένη προς την αυτοαπομόνωση στα δεσμά της εμπαθούς φιλαυτίας· διανοίγει τον νου και την καρδιά μας για αγάπη «εις τέλος» (Ιωάν. 13,1).

Η εποχή μας, που είναι από πολλές απόψεις άκρως ενδιαφέρουσα και εποικοδομιτική, φέρει μέσα της τον κίνδυνο του ολέθρου, εξαιτίας των φοβερά καταστρεπτικών μέσων που βρίσκονται στη διάθεση πολλών φίλαρχων ανθρώπων. Παράδοξο επίσης μου φαίνεται το ότι στον καιρό μας, κατά τον οποίο εκπληρώνονται οι προρρήσεις της Καινής Διαθήκης για το τέλος της ιστορίας με το πυρ που καταβροχθίζει τα πάντα, οι άνθρωποι εγκαταλείπουν την πίστη στον Χριστό. Εξάλλου και αυτό έχει προβλεφτεί από τον Θεό. Ο Κύριος ερχόμενος πάλι στη γη «άρα ευρήσει την πίστιν επί της γης;» (Λουκ. 18,8). Και εκείνο που πριν από λίγο καιρό φαινόταν σαν «παραλήρημα ονειροπόλου» (έχω υπ' όψιν μου την Αποκάλυψη της Καινής Διαθήκης), σήμερα γίνεται και επιστημονικά ακόμη κατορθωτό. Ίσως λοιπόν εγγίζει η στιγμή, κατά την οποία αυτό θα είναι και τεχνολογικά δυνατόν να πραγματοποιηθεί.

Η αποστασία προσλαμβάνει συμπαντικές διαστάσεις, ενώ ο Χριστιανισμός διατρέχει τον κίνδυνο πλήρους διαλύσεως και εκ των έξω και εκ των έσω. Για να αποτρέψουμε, έστω και εν μέρει, τις αποκαλυπτικές προβλέψεις, ή [//241] έστω και να επιβραδύνουμε την τραγική αυτή για όλο τον κόσμο καταστροφή, όλοι εμείς, για τους οποίους ο κλήρος της Εκκλησίας του Χριστού είναι πολύτιμος, ας αναζητήσουμε οδούς για να προλάβουμε την καταστροφή.

Είναι παράξενο ακόμη και παράδοξο το φαινόμενο: Ενώ ένα σημαντικό μέρος των καινοδιαθηκικών προφητειών εκπληρώθηκε και εξακολουθεί να εκπληρώνεται, πολλοί παραμένουν ανίκανοι να υπερνικήσουν την απιστία τους και απομακρύνονται από τη σωτηρία τους.

Οι άνθρωποι εννοούν την ιστορία του κόσμου με διαφόρους τρόπους. Για μερικούς είναι ιστορία βασιλειών και πολέμων· για άλλους είναι ιστορία κουλτούρας και πολιτισμών, επιστημονικών γνώσεων, φιλοσοφικών ιδεών και όλων εκείνων που ανήκουν στο επίπεδο αυτό. Για μας όμως η ιστορία της ανθρωπότητος δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η πραγματοποίηση μέσα σε αυτήν του Θείου Σχεδίου για τον άνθρωπο· με άλλα λόγια, η πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου από τη στιγμή της γεννήσεως του **ως τη στιγμή της επιγνώσεως του Δημιουργού του και της εξομοιώσεως μαζί Του με τη γνώση αυτή**. Όταν

δοθεί στον άνθρωπο με το Άγιο Πνεύμα η όραση του Θείου Είναι, κατ' εικόνα του Οποίου δημιουργήθηκε και προς το Οποίο έχει κληθεί από την ίδια τη φύση του, **τότε αρχίζει να επικρατεί μέσα του ο πόθος για πραγματοποίηση στο προσωπικό του είναι εκείνης της ασύλληπτης εικόνας, την οποία φιλοτέχνησε σε αυτόν ο Καλλιτέχνης-Κύριος**.

Το κάθε πρόσωπο δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεού και **αντανακλά μέσα του την Αγία Τριάδα, αλλά όταν ληφθεί στην υποστατική του απομόνωση, δεν φανερώνει την** [//242] **εικόνα του Θείου Είναι στην πληρότητα Του**. **Η τελευταία** δεν **πραγματώνεται** διαφορετικά, παρά **μόνο στο καθολικό είναι της Εκκλησίας, όπου η ομοουσιότητα συνδυάζεται με την πολλαπλότητα των υποστάσεων**. Εκεί **το κάθε πρόσωπο γίνεται ένα με όλα τα υπόλοιπα, όταν στο κάθε πρόσωπο χωρείται όλο το είναι, χωρίς όμως μείωση ή εξουδένωση των άλλων προσώπων, που παραμένουν αιωνίως μη αναγώγιμα το ένα στο άλλο**.

Το είναι της κτίσεως κατ' εικόνα της Τριαδικής Θεότητος αποτελεί το νόημα και τον σκοπό της Εκκλησίας. Αυτό απορρέει από τα λόγια της προσευχής του Κυρίου: «Ίνα ώσιν έν, καθώς Ημείς έν εσμεν» (Ιωάν. 17,22).

Αν το ανθρώπινο πρόσωπο ληφθεί καθεαυτό, είναι προφανές ότι δεν κατορθώνει την πλήρη ομοίωση προς τον Χριστό, ως ισότητα και ταυτότητα με Αυτόν· η ένωση με τον Χριστό που προβλέφθηκε για μας δεν πραγματοποιείται. **Αν** ακόμη **ο άνθρωπος και στην τελική του πραγμάτωση**, που κείται πέρα από τα όρια του κόσμου αυτού, **δεν φανεί ικανός να χωρέσει και να φέρει μέσα του με αμετάθετο τρόπο όλη την πληρότητα του Θεανθρώπινου είναι**, **τότε η ενότητα θα παραμείνει ατελής, μερική**. Κατά τον λόγο του οσίου Συμεών, θα είναι αδύνατη η αιώνια διαμονή σε ενότητα του ανθρώπου με τον Θεό, αν η εξομοίωση με τον Θεό είναι ατελής[24]. **Τα λόγια αυτά πρέπει να επεκταθούν και στην ενότητα του ανθρώπου με τον άνθρωπο**. Συνεπώς δεν μένει άλλη λύση για το πρόβλημα μας, παρά η αναγνώριση ότι εν Χριστώ όλοι εμείς προ καταβολής [//243] κόσμου κληθήκαμε ακριβώς για το πλήρωμα αυτό του είναι (βλ. Εφεσ. 1,4-6).

Ο ορατός κόσμος που μας περιβάλλει επιβάλλεται με τέτοια δύναμη στη συνείδηση μας, σαν να υπάρχει μόνο αυτός. Οι άνθρωποι, αποκοιμισμένοι από την οφθαλμαπάτη αυτή, παλεύουν για την παραμονή στον κόσμο αυτό και πολεμούν με τους αδελφούς τους. Με τον εκβιασμό και τον φόνο του αδελφού ελπίζουν να κυριεύσουν τον κόσμο αυτό και να ευφρανθούν με τη ζωή αυτή. Αφέλεια, που οδηγεί σε εγκλήματα! Οι άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν ότι όποιος φονεύει τον αδελφό του, φονεύει πρωτίστως τον εαυτό του σε άλλο επίπεδο του είναι, το αυθεντικό. Ο φονιάς πιστεύει στον θάνατο και μόνο στον θάνατο. Οι αναγεννημένοι εν Χριστώ δεν μπορούν να φονεύσουν.

Ο άνθρωπος σε όλη τη σύσταση της φύσεως του δεν έχει τίποτε το άκτιστο. Είναι εικόνα του Θεού, αλλά κτιστή εικόνα που δημιουργήθηκε για να έχει την

---

[24] Βλ. Συμεών του Νέου Θεολόγου, Ύμνος 34.

εικόνα του είναι όμοια προς το Θείο Είναι. Άκτιστος είναι ο Θεός, που κοινωνείται κατά μέθεξη στον άνθρωπο. Το πώς όμως γίνεται δυνατόν αυτό, παραμένει ανεξήγητο· είναι ακατανόημο, αλλά η υγιής και ορθή άσκηση και η μακρά πείρα το καταδεικνύουν σαφώς. Ο μοναχός που έχει έμπειρο καθοδηγητή και εμπιστεύεται τον πνευματικό του πατέρα, παίρνει τη γνώση γι' αυτό από εκείνον. Αυτή είναι η παράδοση της Εκκλησίας. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις, κατά τις οποίες, αν κάποιος δεν έχει καθοδηγητή που να βρίσκεται [//244] στη βαθμίδα αυτή της πνευματικής γνώσεως, για τη φλογερή πίστη και τον ζήλο του αξιώνεται από τον Θεό της θεωρίας του Φωτός. Στην περίπτωση αυτή είναι δυνατές οι αμφιταλαντεύσεις και η ασάφεια στον προσδιορισμό της φύσεως της θεωρίας ή της πηγής εκείνου που δόθηκε. Για παράδειγμα, όπως αυτό συνέβη με ρώσους ασκητές που, αφού γνώρισαν εμπειρικά τη χαρισματική δύναμη του Ονόματος του Ιησού Χριστού, στην απόπειρα τους να το προσδιορίσουν δογματικά υπέπεσαν σε λάθη.

Τώρα που ο άνθρωπος τόσο υποβιβάζεται παντού, το θέμα του μυστηρίου της προελεύσεως του και του υψηλού προορισμού του στον κόσμο είναι ιδιαίτερα σπουδαίο. Οι άνθρωποι άρχισαν να κατέχουν ιδιαίτερα ισχυρά μέσα καταστροφής, και συνεπώς και εξαναγκασμού. Προβάλλουν λοιπόν έντονα τα ερωτήματα: Είναι άραγε ελεύθερος ο άνθρωπος; Μήπως ο εξαναγκασμός δεν θέτει σκιά στο είναι μου; Δεν έγινα άραγε κι εγώ δούλος; (και μάλιστα ανεξάρτητα από τη μία ή την άλλη εξουσία; Μιλάμε στο επίπεδο του πνεύματος). Απάντηση: Δεν υπάρχει τέτοιος τόπος, τέτοιο καθεστώς, τέτοια κατάσταση, όπου θα ήταν αδύνατη η τήρηση της εντολής του Χριστού.

Το πολιτικό επίπεδο δεν είναι η βάση αλλά το εποικοδόμημα. Η βαθειά σχέση μου προς όλα τα πολιτικά γεγονότα του κόσμου αυτού προσδιορίζεται ως εξής: Υπάρχουν διάφορα επίπεδα κοσμικής ζωής. Είναι αναμφίβολο για μένα ότι το κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο είναι εποικοδόμημα και καθόλου η βάση. Βαθύτερα βρίσκεται το πνευματικό [//245] επίπεδο. Η ηθική και η πνευματική κατάσταση της ανθρωπότητος αντικατοπτρίζονται στη δομή της κοινωνίας και στα πολιτικά γεγονότα. Τα ορατά ιστορικά γεγονότα είναι συμπτώματα πνευματικής υγείας ή αρρώστιας· με άλλα λόγια, προέκταση ή αντανάκλαση όσων διαδραματίζονται στον πνευματικό κόσμο. Για τον λόγο αυτό είναι φυσικό για τους χριστιανούς να διακονούν την ανθρωπότητα πρωτίστως πνευματικά. Με τη θεραπεία των ανθρώπων στο πνεύμα, εισάγεται ταυτόχρονα τάξη και ειρήνη στο επίπεδο της οικογένειας, της κοινωνίας, της πολιτείας.

Πολλοί «μικροί» άνθρωποι, άγνωστοι σε όλους, είναι στα μάτια του Θεού το πολυτιμότερο πράγμα· είναι ο αμάραντος εκείνος καρπός της γης, χάριν του οποίου η γη υπάρχει. Σε αυτούς βρίσκεται το νόημα του κόσμου, όπως τον συνέλαβε ο Θεός· αυτοί διαφυλάσσονται για την αιώνια Βασιλεία. Στον μέλλοντα αιώνα θα δοξασθούν ως βασιλείς και ιερείς του Υψίστου Θεού. «Βλέπετε γαρ την κλήσιν υμών, αδελφοί, ότι ου πολλοί σοφοί κατά σάρκα, ου πολλοί δυνατοί, ου πολλοί ευγενείς, αλλά τα μωρά του κόσμου εξελέξατο ο Θεός ίνα τους σοφούς καταισχύνη, και τα ασθενή … ίνα καταισχύνη τα ισχυρά, και τα αγενή του κόσμου και τα εξουθενημένα … και τα μη όντα, ίνα τα όντα καταργήση» (Α' Κορ.

1,26-28). «Δοκώ γαρ ότι ο Θεός ημάς τους αποστόλους εσχάτους απέδειξεν ως επιθανατίους, ότι θέατρον εγενήθημεν τω κόσμω ..., ημείς μωροί ..., ημείς ασθενείς ..., ημείς δε άτιμοι ..., ως περικαθάρματα του κόσμου εγενήθημεν, πάντων παρίψημα έως άρτι ...» (Α′ Κορ. 4,9-13).

«Καινούς δε ουρανούς και γην καινήν κατά το επάγγελμα Αυτού προσδοκώμεν, εν οίς δικαιοσύνη κατοικεί» [//246] (Β′ Πέτρ. 3,13). «Μακάριοι οι πραείς, ότι αυτοί κληρονομήσουσι την γην» (Ματθ. 5,5). Η νέα αυτή γη θα είναι βεβαίως η γη που υποσχέθηκε ο Θεός ύστερα από το «ουρανοί πυρούμενοι λυθήσονται και στοιχεία καυσούμενα τήκεται» (Β′ Πέτρ. 3,12), αλλά θα είναι δοσμένη στους πραείς· αυτοί θα είναι βασιλείς και ιερείς του Πατρός της Αγάπης.

Στους μικρούς αυτούς, για τους οποίους ο Χριστός λέει «οράτε, μη καταφρονήσητε ενός των μικρών τούτων», δόθηκε το προνόμιο με πνευματική ελευθερία να σκέφτονται τον κόσμο στο σύνολο του απαθώς, χωρίς εγωιστικούς υπολογισμούς. Σε αυτούς δίδεται η προσευχή για όλο τον κόσμο στο πνεύμα της αγάπης που μας δόθηκε ως εντολή· εξομοιώνονται προς τον Θεάνθρωπο Χριστό, προσευχόμενο στον κήπο της Γεθσημανή. Όντας πτωχοί και μηδαμινοί στα μάτια των ισχυρών της γης, δέχονται το χάρισμα να προσεγγίσουν τα πάντα με τρόπο θεανθρώπινο. Να είναι κάποιος μικρός στον κόσμο αυτό βοηθά να γίνει μεγάλος με την πιο αυθεντική σημασία. Στους πλουσίους και ισχυρούς της γης σπάνια δίδεται η χάρη να ακολουθήσουν τον Βασιλέα Χριστό. Αυτοί κατ′ ουσίαν είναι άξιοι οίκτου και συμπόνοιας για τη μοίρα τους στον μέλλοντα αιώνα. Αλλά και στον παρόντα αιώνα, όταν ζουν με πολυτέλεια και αφθονία αγαθών ανάμεσα στους φτωχούς και τους άστεγους, μπορούν άραγε να είναι χριστιανοί, μπορούν να ακολουθήσουν πραγματικά τον Χριστό; (βλ. Ματθ. 19,23).

Η τελική πορεία της σκέψεως μας είναι να θεωρήσουμε το Μυστήριο του Τριαδικού Θεού που μας αποκαλύφθηκε, κατ′ εικόνα του Οποίου δημιουργήθηκε ο άνθρωπος-ανθρωπότης. Η πολυυπόστατη ενότητα της Θεότητος [//247] θα έπρεπε να πραγματωθεί και στο επίπεδο της κτιστής μας ζωής. Η ανθρωπότητα συνιστά ενιαία φύση. Η πολυυπόστατη μορφή του είναι μας δεν πρέπει να μας αποτρέψει από την αναζήτηση οδών προς πραγμάτωση της Θεοειδούς ενότητος. Γι′ αυτήν πρέπει όλοι οι άνθρωποι και ο κάθε άνθρωπος να αγωνίζονται: να αγαπήσουν, όπως μας παρήγγειλε ο Θεός, τον πλησίον όπως τον εαυτό τους. Αυτό σημαίνει ότι όλοι εμείς πρέπει να ζήσουμε την πανανθρώπινη ζωή ως προσωπική μας. Τότε εκπληρώνεται η προσευχή του Χριστού «ίνα (πάντες) ώσι τετελειωμένοι εις έν» (πρβλ. Ιωάν. 17,21-23). Αυτό λοιπόν είναι η αιώνια Βασιλεία της Πατρικής Αγάπης. «Εάν τις Μου ακούση των ρημάτων και μη πιστεύση, Εγώ ου κρίνω αυτόν ...», αλλά «ο αθετών Εμέ και μη λαμβάνων τα ρήματα Μου, έχει τον κρίνοντα αυτόν· ο λόγος όν ελάληκα εκείνος κρινεί αυτόν εν τη εσχάτη ημέρα» (Ιωάν. 12,47-48).

Η ύπαρξη ανθρώπων που απορρίπτουν –και με εχθρότητα μάλιστα– τις εντολές του Χριστού, δεν πρέπει να αποτελέσει ανυπέρβλητο εμπόδιο για την παραμονή στο πνεύμα του Ευαγγελίου, αν και περιπλέκει υπερβολικά το εγχείρημα αυτό.

Διδασκόμαστε στην Εκκλησία να αποδεχόμαστε τον καθένα, χωρίς να αποκλείουμε ούτε έναν των «μικρών τούτων», διότι είναι πρόσωπο κατ' εικόνα Χριστού. Αυτό οδηγεί στο ότι διαμέσου των παθημάτων ή του θανάτου ενός ανθρώπου ζούμε ταυτόχρονα τον δικό μας θάνατο και τον θάνατο όλων των ανθρώπων γενικά. Σε μία σταγόνα νερού, έλεγαν οι παλαιοί Πατέρες, περικλείεται η ίδια ουσία, [//248] που υπάρχει και στους ωκεανούς. Έτσι και στη ζωή ενός προσώπου μπορεί να αντικατοπτρισθεί ένα τεράστιο φάσμα από την οικουμενική ζωή της ανθρωπότητος. Και αν όλοι εμείς αποκτούσαμε το «μέτρον ηλικίας του πληρώματος του Χριστού» (Εφεσ. 4,13), τότε στον καθένα θα φανερωνόταν ο Πανάνθρωπος. Μη πραγματοποιώντας τον στόχο αυτό θλιβόμαστε. Γι' αυτό προσευχόμαστε και για μας τους ίδιους και για όλους τους ανθρώπους.

Ώ, αν μπορούσαμε να ελευθερώσουμε κάθε άνθρωπο από την αποχαυνωτική εξουσία επάνω του της πραγματικότητος που τον περιβάλλει, από την αναγκαιότητα να παλεύει με κόπο για την κάθε ημέρα της υπάρξεως του, και να του δείξουμε το φως μιάς άλλης ζωής! Τι βαθειά αλλαγή θα προκαλούσε αυτό στις διαθέσεις όλης της γης! Είναι φοβερό να πούμε ότι γύρω μας τώρα πολλοί, αναζητώντας να κυριαρχήσουν επάνω στους αδελφούς τους, δεν θέλουν να σταματήσουν μπροστά στην τρομακτική εικόνα της σχεδόν γενικευμένης απογνώσεως. Πόσο πολλοί είναι εκείνοι που δεν συγκρατούνται τις εμπαθείς εξάρσεις τους, που είναι ασυνεπείς στις κρίσεις τους για τα δρώμενα, που τρέφουν μίσος προς όσους έχουν διαφορετικό φρόνημα, που ζητούν να επικρατήσουν επάνω στους αδελφούς τους, για να πεισθούν για την κίβδηλη υπεροχή τους. Πόσοι σε όλη τη ζωή τους προτάσσουν το όπλο τους, για να φονεύσουν τους ανεπιθύμητους και συχνά πεθαίνουν οι ίδιοι τη στιγμή που επιφέρουν το πλήγμα! Πολλοί που κατέχουν τα ηνία της εξουσίας μιμούνται τον βασιλιά Αλέξανδρο που έκοψε τον Γόρδιο δεσμό με το ξίφος. Όλα αυτά πληθαίνουν μόνο το κακό, χωρίς καθόλου να διορθώνουν την κατάσταση [//249] των πραγμάτων.

Όποιος προσεύχεται για τον κόσμο, συμπάσχει με όλους, αλλά δεν μπορεί να συμπεριληφθεί ενεργώς στην πάλη για την επικράτηση μιας συγκεκριμένης παράταξης, ώστε μαζί με εκείνους να «κτυπήσει τους εχθρούς». Και αυτό, γιατί καμία από τις αντιμαχόμενες πλευρές δεν παραμένει στην Αλήθεια του Χριστού. Ο κόσμος βαδίζει προς την αποκαλυπτική καταστροφή …

Βέβαια δεν υπάρχει απόλυτο κακό. Απόλυτο είναι μόνο το Αγαθό. Και το Αγαθό αυτό μας δόθηκε ως εντολή: «Αγαπάτε τους εχθρούς υμών … καλώς ποιείτε τοις μισούσι υμάς …» (Ματθ. 5,44). Οι λαοί που διεκδικούν το χριστιανικό όνομα δεν πραγματοποίησαν στα έργα τους την εντολή αυτή. Συχνότερα έκαναν το αντίθετο· δεχόμενοι από τον Χριστιανισμό το φως του νου, το φως της γνώσεως, εκμεταλλεύονταν την υπεροχή αυτή όχι για αγαθοεργία προς τους αδελφούς, αλλά για την υποδούλωση τους. Μόνο κατά τους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού, όταν οι πιστεύοντες οδηγούνταν σε όλα τα παθήματα για το όνομα του Χριστού, η μαρτυρία τους ήταν αληθινή. Μετά τη νίκη του Μεγάλου Κωνσταντίνου, όταν ο Χριστιανισμός έγινε κρατική θρησκεία, επήλθαν

σαρωτικές αλλαγές [που μείωσαν το επίπεδο της πνευματικής ζωής των ανθρώπων]. Τότε οι ζηλωτές χριστιανοί κατέφυγαν στην έρημο. Όλα όμως τα κράτη μιμήθηκαν λίγο-πολύ τη Ρώμη· στερεώθηκαν με βία. Η πίστη έγινε σχεδόν υποχρεωτική. **Η χαρά από τη συνείδηση ότι με την επικράτηση του Μεγάλου Κωνσταντίνου αρχίζει η εποχή ελευθέρου κηρύγματος του αληθινού Θεού, επισκιάσθηκε σύντομα από το** [//250] **γεγονός ότι τα κράτη χρησιμοποίησαν τα μέσα βίας που είχαν στη διάθεση τους για τα πολιτικά τους συμφέροντα· στην πραγματικότητα, αυτό ωφέλησε την κυβερνούσα τάξη. Παρέμεινε η πυραμίδα ανισότητος, την οποία ο Χριστός ανέτρεψε με την έλευση Του, καλώντας τους μεγάλους και ισχυρούς στη διακονία των μικρών και αδυνάτων**. Μπροστά μας τώρα προβάλλει ο σκοπός της αποκαταστάσεως της ευαγγελικής ζωής. Σε πολλά μέρη η μαρτυρία δια μέσου του μαρτυρίου έγινε ο καθημερινός σκοπός. Τη μεγάλη κρίση του ιστορικού Χριστιανισμού την εννόησαν μερικοί ως «μεταχριστιανική» εποχή. Από την άλλη όμως πλευρά, **ακριβώς στις ημέρες μας ενισχύεται η ελπίδα για μια μεγάλη αναγέννηση του Χριστιανισμού**.

Δεν υπάρχει απόλυτο κακό. Κανένα φαινόμενο, όσο ολέθριο και αν φαίνεται, δεν στερείται κάποιας θετικής πλευράς. Συνεπώς, **οι συνθήκες της σύγχρονης ζωής στον πλανήτη μας μπορούν και θα όφειλαν να συνεργήσουν για τη φανέρωση στον νου των ανθρώπων της συνειδήσεως για την αναγκαιότητα σφαιρικής θεωρήσεως των κριμάτων όλου του κόσμου· δηλαδή τέτοιας θέσεως, όπου όλοι και το κάθε δραστήριο μέλος της ανθρωπότητος θα συνειδητοποιούσε ότι αποτελούμε μία και αδιαίρετη οικογένεια**: «Αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν» (Ματθ. 19,19). Σε κάθε περίπτωση η τραγικότητα της εποχής μας παρακινεί τον ιερέα **να προσεύχεται για όλους. Αυτό όμως θα ήταν επιθυμητό να το δούμε σε κάθε χριστιανό**.

Συμβαίνει μάλλον το αντίθετο: αυξάνει το μίσος, δεν παύουν σε διάφορα μέρη οι αδελφοκτόνοι πόλεμοι. Στεκόμαστε όλοι μπροστά στην απειλή ενός γενικού πολέμου με [//251] αποκαλυπτικό χαρακτήρα· την αυτοπυρπόληση της ανθρωπότητος με νέο πυρ, ικανό να αναφλέξει όλη την υλική μάζα του πλανήτη μας. Αντί της ενότητος όλων, βλέπουμε παντού διάσπαση και κατακερματισμό· ακόμη και μικρές φυλές αγωνίζονται σπασμωδικά για την «ανεξαρτησία» τους από την καταδυνάστευση των ισχυρών. Αυτή η αντίθετη προς την οφειλόμενη οργάνωση της κοινής ζωής κίνηση, γεννήθηκε από τις αμαρτίες του παρελθόντος· η προσβολή και η εξουδένωση των αδυνάτων κατά τη διάρκεια των αιώνων έσπειρε τη δυσπιστία και την αποστροφή προς τους κάθε είδους αφέντες. Αυξάνει η εξέγερση των υποδούλων. Δημιουργούνται αυθόρμητα ενάντιες και εγκάρσιες πορείες. Ο ρυθμός των γεγονότων υπερβαίνει τη δυνατότητα των κυβερνώντων όχι μόνο να αναλύσουν, αλλά ακόμη και να συλλάβουν το πραγματικό νόημα των διαδραματιζομένων. Στο σύγχρονο χάος των αντιφάσεων όλοι στέκονται σε σταυροδρόμια: κανένας από τους δρόμους δεν προσφέρει ελευθερία κινήσεως.

Για μας τους χριστιανούς ως η πλέον φοβερή στιγμή φαίνεται να είναι η μόρφωση των δυναμικών αλλά αποπροσωποποιημένων μαζών εξαιτίας της μη

κατανοήσεως της ουσίας του ανθρώπου. Η πνευματική μας πάλη, μέσω της προσευχής και του λόγου, είναι ο αγώνας του πνεύματος για τον Άνθρωπο-Πρόσωπο. Χωρίς την επίλυση του προβλήματος, «τι είναι ο άνθρωπος στην αμετάθετη αξία του», είναι αδύνατη η ανοικοδόμηση της ανθρώπινης κοινωνίας με αυθεντικό τρόπο.

Μόνο η διευρυμένη συνείδηση του Ανθρώπου-Υποστάσεως, κατ' εικόνα της Υποστάσεως του Χριστού ως Λόγου [//252] του Πατρός, μπορεί να φέρει μέσα της όλο τον Αδάμ.

Αν όμως, όπως και στον ζωικό κόσμο, ο καθένας υποστηρίζει την περιορισμένη ατομικότητα του, τότε αναπόφευκτα η οικουμένη θα βυθιστεί στον ωκεανό του πάγκοινου και γενικευμένου μίσους.

«Δέομαι Σου, ελεήμον Κύριε, όπως Σε γνωρίσουν δια Πνεύματος Αγίου πάντες οι λαοί της γης»[25]. Έτσι προσευχόταν ο μακάριος Γέροντας Σιλουανός.

Ο κόσμος δεν μπορεί να αποκλίνει από τις οδούς εκείνες, στις οποίες τον τοποθετεί ο λόγος του Χριστού, με τη δύναμη του οποίου όλοι οι κάτοικοι της γης προσκαλούνται στον σύνδεσμο της αγάπης με πνεύμα προσωπικής ελευθερίας. Ενοποίηση άλλου τύπου, πολιτική, θα επιβληθεί με τη βία· και αυτό θα είναι ένας γενικός άδης. Χωρίς τον Χριστό όλοι οι δρόμοι οδηγούν στον θάνατο. Χωρίς την πίστη στην Ανάσταση σκοτεινό νέφος απογνώσεως, ολοένα πιεστικότερα θα αιχμαλωτίζει όλους· ήδη και τώρα όλοι φοβούνται. Για την υπερνίκηση της γενικής τραγικής ταραχής είναι απαραίτητη η χριστιανική άσκηση. Ο Χριστός διάνοιξε μπροστά μας τα «μυστήρια της σωτηρίας» από την πρωταρχική αλλοτρίωση, από την πτώση του Αδάμ. Μας φανέρωσε τον άνθρωπο σε όλο το πρωτόκτιστο κάλλος και τη σοφία του. Μόνο ακολουθώντας Αυτόν, ο καθένας από μας και όλη η ανθρωπότητα στο σύνολο της μπορούμε να σωθούμε σε όλα τα επίπεδα.

Παρατηρούμε όμως μάλλον το αντίθετο· οι άνθρωποι ολοένα και περισσότερο χάνουν την αντίληψη για την [//253] πραγματική ουσία της χριστιανικής αποκαλύψεως. Στις προγενέστερες μορφές αθεϊσμού –του πανθεϊστικού, του μεταφυσικού, του ουμανιστικού και απλώς ημιζωώδους– προσθέτονται νέες, ανάμεσα στις οποίες ιδιαίτερα εξαπλώνεται ο ψευδοεπιστημονικός. Με την απομάκρυνση από τον ορθόδοξο χριστιανικό περσοναλισμό γίνεται ανυπέρβλητη η απανθρωποποίηση των μαζών. Επειδή δεν αποδέχθηκαν τη μεγάλη αποκάλυψη για την Υποστατική Θεότητα και τον Άνθρωπο, επίσης υποστατικό, πολλοί σύγχρονοι μας κλίνουν προς μυστικιστικές διδασκαλίες, χωρίς να έχουν γνωρίσει την οντολογική θέση της αρχής του Προσώπου στο Απόλυτο Είναι ούτε στο κτιστό είναι, που δημιουργήθηκε «κατ' εικόνα» του Υποστατικού Θεού.

Έχοντας υπ' όψιν το πραγματικό επίπεδο, το ηθικό και διανοητικό, μπορούμε να πούμε ότι πολλοί αρνούνται τον αληθινό Χριστιανισμό, ακόμη και

[25] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, 2002, σ. 355.

γιατί διαισθητικά συνειδητοποιούν ότι στον κόσμο αυτό το να είναι κάποιος φορέας του Πνεύματος του Χριστού σημαίνει να υπομείνει πολλά παθήματα.

Αλλά και εδώ πάλι εκδηλώνεται η αδυναμία κατανοήσεως ότι τα παθήματα είναι απαραίτητα για τη βαθειά διείσδυση στα μυστήρια του κτιστού είναι. Τα προσωπικά δράματα του καθενός μας αντανακλούν την τραγικότητα όλης της ιστορίας του Ανθρώπου εξαρχής. Τα λόγια μου απέχουν πολύ από τον κοινό πεσιμισμό. Σε μένα, τον ευτελέστερο από όλους τους ανθρώπους, δόθηκε η εμπειρία των βασάνων του ανθρωπίνου πνεύματος, το οποίο εγκλωβίζεται, όπως συχνά φαίνεται, στη φυλακή της αιτιοκρατίας των πάντων. Όταν όμως κατά την Άνωθεν δωρεά, [//254] πράγμα για το οποίο ευλογώ τον Θεό μου, είδα πώς **ο Κύριος Ιησούς με βυθίζει στον πυθμένα του άδη, και από εκεί με ανυψώνει ως τους ουρανούς**, τότε στις δύσκολες δοκιμασίες ανέκραζα: «Δόξα Σοι, Δημιουργέ μου! Απέραντη η σοφία Σου!». Κάποτε όμως, μάλιστα συχνότερα, **σκεφτόμουν: «Έτσι πάσχει όλη η γη!». Και αυτό ήταν η έξοδος από τον στενό κύκλο της ατομικής υπάρξεως και η αρχή των κοσμικών θεωριών**. Δεν θέλω καθόλου να πω ότι αυτό ήταν ψυχολογικός τρόπος να ξεφεύγω από τα αναπόφευκτα παθήματα. Πραγματικά πονούσα και βασανιζόμουν. Αλλά ακριβώς με τον τρόπο αυτό το πνεύμα μου εισχωρούσε πληρέστερα στις ιστορικές και μεταϊστορικές διαστάσεις του ανθρώπινου είναι. Η ίδια εκείνη κοσμική ζωή με ισχυρό ρεύμα διαπερνά τον καθένα μας. Εξερχόμουν σε μια ευρύτερη τροχιά, και αυτό με συγγένευε με το πνεύμα εκατομμυρίων ομοίων με μένα διασκορπισμένων υπάρξεων. Επιπλέον αυτό γεννούσε μέσα μου ασυγκράτητη προσευχή για όλους. Με αυτό λοιπόν τον τρόπο, εγώ –ας μου συγχωρέσει ο Θεός την τολμηρή σκέψη– μετείχα κατά κάποιον τρόπο στη Γεθσημάνια προσευχή· όλα μεταφέρονταν στη σφαίρα του πνεύματος, που υπερνικούσε τα δεσμά του χρόνου και του χώρου.

Τα πραγματικά παθήματα του πνεύματος μας είναι προνόμιο που πληρώνεται ακριβά. Δεν μετρώ την ευτυχία ή την ευλογία με το άθροισμα των ψυχολογικά ευχάριστων βιωμάτων, αλλά πρωτίστως με τη γνώση που μας χαρίστηκε για το είναι του κόσμου, και ιδιαίτερα της Πρώτης και Εσχάτης Αλήθειας. Εδώ στη γη οι δοκιμασίες τελειώνουν. Συχνά θυμούμαι τα λόγια του Κυρίου, που είπεε στους [//255] Αποστόλους Του λίγες ώρες πριν από τον θάνατο Του στον Γολγοθά: «Ειρήνη την Εμήν δίδωμι υμίν» (Ιωάν. 14,27). Ως θεμέλιο του κόσμου αυτού κείται η γνώση του Πατρός· ο Χριστός γνωρίζει τον Πατέρα. Εμείς λοιπόν αν προσεγγίσουμε τη γνώση της Αιώνιας Αλήθειας, του Θεού, τότε προσλαμβάνουμε όλα τα παθήματα της γης κατά κάποιον τρόπο στην περιφέρεια του υποστατικού μας είναι. Στο αόρατο κέντρο του προσώπου μας είναι παρών ο Θεός, και η ζωοποιός αγάπη Του μας προστατεύει από τον θάνατο, ακόμη και όταν ζούμε έντονα μέσα μας αδημονίες, απογνώσεις και τις επιθανάτιες αγωνίες των αδελφών.

Βέβαια η οδός αυτή είναι στενή και τεθλιμμένη. Πολλοί στεναγμοί ξεφεύγουν από τα στήθη μας κατά τη διάρκεια της πορείας στον δρόμο αυτό. Κατά καιρούς, σαν να ανατρέπεται ολόκληρο το είναι μας και το πρόσωπο μας στρέφεται εντελώς προς τα μέσα. Η καρδιά και ο νους μας αισθάνονται την

αδυναμία τους να ακολουθήσουν τον Χριστό, κι εμείς με φόβο βραδύνουμε τα βήματα μας: «Ήν προάγων αυτούς ο Ιησούς, και εθαμβούντο (οι Απόστολοι), και ακολουθούντες εφοβούντο» (Μάρκ. 10,32). Σταματά και το πνεύμα μας στο κατώφλι της αιωνιότητος με περίλυπη εξάντληση, κάποτε όμως σταματά με πανηγυρική έξαρση προς τη Θεία Αλήθεια.

Η εμπαθής έφεση για την εξουσία, για την κυριαρχία επάνω στους αδελφούς, παραμορφώνει στον άνθρωπο την εικόνα του Θεού, τον κάνει προσκυνητή του πειραστή: «Σοι δώσω την εξουσίαν ταύτην άπασαν και την δόξαν αυτών, ότι εμοί παραδέδοται, και ώ εάν θέλω δίδωμι αυτήν· συ ουν εάν προσκυνήσης ενώπιον μου, έσται σου πάσα» [//256] (Λουκ. 4,6-7). Ο Χριστός όμως παρήγγειλε το αντίθετο: «Οίδατε ότι οι άρχοντες των εθνών κατακυριεύουσιν αυτών ... ουχ ούτως έσται εν υμίν» (Ματθ. 20,25-26). Η κατακυρίευση αντικαθιστά τη διακονία, για χάρη της οποίας οι άνθρωποι γίνονται «της μελλούσης αποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνοί» (πρβλ. Α΄ Πέτρ. 5,1). «Δεν είναι ένδοξον να ζητά κανείς τη δική του δόξα» (πρβλ. Παροιμ. 25,27). Οι Απόστολοι, πριν από τον θάνατο του Χριστού και την Ανάσταση Του ως την Ανάληψη και την αποστολή του Αγίου Πνεύματος, δεν ήταν ελεύθεροι από την ιδέα της δόξας σε επίγεια Βασιλεία του Χριστού (βλ. Ματθ. 20,21). Πριν ακριβώς από την Ανάληψη του Χριστού Τον ερώτησαν: «Κύριε, ει εν τω χρόνω τούτω αποκαθιστάνεις την Βασιλείαν του Ισραήλ;» (Πράξ. 1,6). Η Βασιλεία του Χριστού δεν είναι εκ του κόσμου τούτου· καταδιώκεται από το βασίλειο του άρχοντα του κόσμου τούτου. Η πρώτη είναι εξουσία αγάπης, δύναμη ταπεινώσεως, που ελκύουν την ωραιότητα της αγιότητος και της σοφίας. Ο άρχοντας όμως αυτού του κόσμου ενεργεί εκβιαστικά. Αυτός είναι βέβαια και «ο πατήρ του ψεύδους»: «Εκείνος (ο διάβολος) ανθρωποκτόνος ήν απ΄ αρχής και εν τη αληθεία ουχ έστηκεν, ότι ουκ έστιν αλήθεια εν αυτώ· όταν λαλή το ψεύδος, εκ των ιδίων λαλεί, ότι ψεύστης εστί και ο πατήρ αυτού» (Ιωάν. 8,44). Σπάνιοι είναι εκείνοι που αποκτούν εξουσία χωρίς εξαναγκασμό και βία επάνω στους αδυνάτους, και ακόμη χωρίς ανθρωποκτονία με άμεσο ή έμμεσο τρόπο. Οι εκβιασμοί συνοδεύονται με δικαιολογίες κατεξοχήν ψευδείς. Συνέπεια αυτού είναι οι πόλεμοι, η απώλεια αναρίθμητων ψυχών, καταστροφές, λιμοί, ερημώσεις, απόγνωση [//257] θυμάτων τρομοκρατίας. Τέτοια είναι η ιστορία της ανθρωπότητος μετά την πτώση. Οι απόγονοι του Κάιν πλήθυναν υπερβολικά επάνω στη γη. Αλλά μεγάλο είναι και το πλήθος των πράων υιών της πρώτης θυσίας, εκείνης του Άβελ (βλ. Γέν. 4,8). Η τραγικότητα της καταστάσεως επιδεινώνεται· εκείνοι που θα φαίνονταν ως ηρωικές ψυχές πολεμιστών εναντίον μιας μορφής ζυγού, σε περίπτωση νίκης ακολουθούν και αυτοί την ίδια οδο της βίας· και δεν υπάρχζει διέξοδος από τον εφιάλτη αυτό. Είναι λίγα εκείνα τα μέρη επάνω στη γη, όπου οι ηττημένοι, οι υποδουλωμένοι να μη στενάζουν από το βαρύ φορτίο και οι στεναγμοί τους να μην ανεβαίνουν ως τον ουρανό.

«Οι πραείς κληρονομήσουσι την γην» (πρβλ. Ματθ. 5,5). Και ο αγώνας αυτών που πάσχουν για το Όνομα του Χριστού θα γίνει γι΄ αυτούς αμάραντη δόξα. Ο Χριστός απέρριψε τον πειρασμό της δόξας και της εξουσίας του κόσμου αυτού: Την πρώτη φορά στην έρημο· «ύπαγε οπίσω μου, σατανά» (Λουκ. 4,8)· τη

δεύτερη φορά μετά τον χορτασμό των πεντακισχιλίων με άρτους, όταν ο Χριστός «γνους ότι μέλλουσιν έρχεσθαι και αρπάζειν Αυτόν, ίνα ποιήσωσιν Αυτόν βασιλέα, ανεχώρησε πάλιν εις το όρος Αυτός μόνος» για την προσευχή (Ιωάν. 6,15). Πάλι απέφυγε την επίγεια εξουσία, όπως θα κάνει και μετά το θαύμα της αναστάσεως του Λαζάρου, όταν ο λαός τον προϋπάντησε ως βασιλέα στην οδό προς την Ιερουσαλήμ, και όλος ο κόσμος «οπίσω Αυτού απήλθεν» (Ιωάν. 12,19). Μετά από ολονύκτια κατά μόνας προσευχή ο Ιησούς περπάτησε επάνω στα ύδατα προς τους μαθητές που κινδύνευαν να πνιγούν μέσα στη θύελλα, και δεν ήταν τώρα η [//258] πρώτη φορά που φανέρωσε την εξουσία του επάνω στις δυνάμεις της φύσεως. Ναι, Αυτός είναι πραγματικά ο μεγάλος Βασιλιάς, αλλά «ουκ εκ του κόσμου τούτου». Αυτός με ακατάληπτο για όλα τα κτίσματα τρόπο «εταπείνωσεν Εαυτόν … μέχρι θανάτου» (Φιλιπ. 2,7-8). Είναι ασύλληπτος και στο αιώνιο μεγαλείο Του και στην ακατάληπτη αυτοσμίκρυνση Του. Από Αυτόν γνωρίσαμε ότι η ταπείνωση του Θεού είναι ιδίωμα της Θείας Αγάπης, που παραδίδει τον εαυτό της χωρίς μέτρο, χωρίς υπολογισμό, «εις τέλος» (Ιωάν. 13,1). Ο Χριστός μας φανέρωσε το άγιο αυτό Μυστήριο της Θεότητος. Πριν από Αυτόν ο Θεός παρουσιαζόταν ως απεριόριστος Εξουσιαστής, απρόσιτος Δεσπότης, στον Οποίο η αγάπη ήταν ξένη. Τώρα μας αποκαλύφθηκε ως ο αληθινός Παντοκράτωρ, ταυτόχρονα όμως και ως Πατέρας μας. Μας εξουσιάζει όχι εξαιτίας της παντοδυναμίας του επάνω στα κτίσματα Του, αλλά με την εξουσία της ακαταμάχητης έλξεως προς Αυτόν, ως Φως «εν ώ σκοτία ουκ έστιν ουδεμία» (πρβλ. Α΄ Ιωάν. 1,5).

Ο Κύριος εξέπνευσε, αφού ανέκραξε: «Διψώ!» (Ιωάν. 19,28). **Διψούσε, για να γνωρίσουμε εμείς τον Πατέρα**. Διψάμε όμως άραγε εμείς, όπως πρέπει, τη γνώση αυτή; Οι άνθρωποι ζητούν την Αλήθεια. Πολλοί αγαπούν τον Χριστό. Εντούτοις υπάρχουν ακόμη περισσότεροι **που προσπαθούν να Τον περιορίσουν σε διαστάσεις, όπου μπορούν να εφαρμόσουν τη διδασκαλία Του στην πάλη για την κατανομή του πλούτου** (βλ. Λουκ. 12,15). **Αν λοιπόν κατορθώναμε, ώστε η συντριπτική πλειοψηφία να αποδεχθεί τέτοιον Χριστό, που να ανταποκρίνεται στην οκνηρή καρδιά του εγωιστικού ανθρώπου, τότε βεβαίως θα χάναμε** [//259] **τον αυθεντικό Χριστό-Σωτήρα**, που προσεύχεται στη Γεθσημανή, που παραδίδεται στην κρίση του πονηρού Συνεδρίου, που αποδέχεται τον σταυρικό θάνατο.

Όταν ο Χριστός υποβιβάζεται από τον θρόνο της αποκλειστικά και μοναδικά απόλυτης αυθεντίας και τοποθετείται στη σειρά με άλλες δήθεν αποκαλύψεις, δήθεν ισότιμες, (για μερικούς και τελειότερες ακόμη), τότε είναι εύκολο να παρασύρουμε τους ανθρώπους σε κάθε μυστικιστική φιλοσοφία με τη μορφή μιας δήθεν θείας θεωρίας.

Αυτούς που είναι αποκομμένοι από τον Χριστό-Θεό είναι εύκολο να τους ωθήσει κάποιος σε κάθε κακία: σε πολέμους, φόνους και άλλα εγκλήματα εναντίον του ανθρώπου για χάρη της απατηλής προόδου: για χάρη του θριάμβου της άγριας ιδέας για τον υπεράνθρωπο-τύραννο, για χάρη της υπερβάσεως «πέρα από το καλό και το κακό».

Η αγάπη του Χριστού δεν είναι ηθική έννοια· είναι αυθεντική ζωή, που προέρχεται από τον Άναρχο Θεό. Εξωτερικά μπορεί να φαίνεται ως ηθική σύμφωνα με την καθημερινή μας ζωή. Αλλά κατά την ουσία της ανήκει στο επίπεδο της αιώνιας οντολογίας. **Το Άκτιστο Φως, αντανάκλαση του Οποίου είναι οι εντολές του Χριστού, κατερχόμενο κατά τις ιεραρχικές του βαθμίδες υλοποιείται σταδιακά και γίνεται χριστιανική ηθική. Εμείς δεν την απορρίπτουμε· απεναντίας την διαφυλάσσουμε ως δυνατότητα μεταβάσεως από το κατώτερο στο ανώτερο· ως κάποια γέφυρα ανάμεσα στο ψυχικό και το πνευματικό είναι· ως δίοδο από το μικρό φως στο μεγάλο και τέλειο**.

Η οδός προς την αγία Θεία Αγάπη περνά από πολλά [//260] παθήματα. Ο Ιώβ μέσα στην εξουθένωση του γνώρισε τον Θεό, στον Οποίο ως τη στιγμή εκείνη μόνο πίστευε. Υπάρχουν πολλοί πιστεύοντες, αλλά λίγοι είναι εκείνοι που γνωρίζουν τον Θεό. Αν διατρέξεις όλη τη γη από τη μια άκρη ως την άλλη και ρωτήσεις κάθε άνθρωπο που συναντάς: «Γνωρίζεις τον Θεό;», τότε είναι άγνωστο πόσους θα βρεις και αν ακόμη θα βρεις τέτοιους που θα πουν: «Ναι, γνωρίζω τον Θεό», όπως κάπου είπε ο άγιος Σιλουανός.

Η Βασιλεία του Χριστού είναι η «ανεστραμμένη πυραμίδα»: Ο μεγαλύτερος υπηρετεί τον μικρότερο· ο ισχυρότερος ταπεινώνεται μπροστά στον αδύνατο. Έτσι είναι όλα στη ζωή του χριστιανού· τέτοια είναι η δομή της ουράνιας Βασιλείας, θεμέλιο της οποίας κείται η Θεία Αγάπη. Αντίθετα προς αυτήν είναι τα βασίλεια των πεπτωκότων ανθρώπων, που στηρίζονται στην υποδούλωση και εκμετάλλευση των αδυνάτων από τους ισχυρότερους. Οι υπερήφανοι νικητές, αυτοί που επικράτησαν με τη βία, περιφρονούν επιπλέον τους ηττημένους και φέρονται απέναντι τους όχι καλύτερα από ό,τι σε ζώα.

Ο Θεός στην προαιώνια Βουλή Του ευδόκησε να μας εκλέξει και να μας προσκαλέσει στην υιοθεσία. Εμείς αποκάμνουμε φορτωμένοι με τη μεγάλη αυτή αποστολή. Πού να βρεθούν τόσο ισχυρά πόδια, για να ανεβούν τις κατακόρυφες πέτρινες σκάλες προς την κορυφή του όρους της Θεοπτίας; Ποιος θα μας δώσει δυνατά φτερά, για να ανυψωθούμε στη σφαίρα της ουράνιας αγάπης; Έχουμε διδαχθεί και γνωρίζουμε τώρα ότι με τα φτερά της πίστεως [//261] στον Χριστό-Θεό είναι δυνατόν να υψωθούμε ακόμη και ως τον θρόνο του Υψίστου. Η ανύψωση όμως αυτή δεν είναι καθόλου απλή ούτε εύκολη. «Η Βασιλεία των ουρανών βιάζεται, και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν» (Ματθ. 11,12). «Και αύτη εστιν η νίκη η νικήσασα τον κόσμον, η πίστις ημών» (Α' Ιωάν. 5,4).

Όλος ο κόσμος βρίσκεται ακόμη στην περίοδο της οικοδομήσεως: «Ο Πατήρ Μου έως άρτι εργάζεται, καγώ εργάζομαι» (Ιωάν. 5,17). Τα λόγια του Κυρίου αναφέρονται πρωτίστως προς τον άνθρωπο-ανθρωπότητα. Η εμπειρική μας ύπαρξη μπορεί να παρομοιασθεί με τη διαδικασία ζυμώσεως εκλεκτού οίνου. Ο Χριστός την παρομοίασε με «ζύμην, ήν λαβούσα γυνή έκρυψεν εις αλεύρου σάτα τρία, έως ού εζυμώθη όλον» (Λουκ. 13,21).

Στη σταδιακή αυτή πορεία αναπτύξεως από το σπέρμα ως τον τέλειο καρπό παρεμβλήθηκαν δύο γεγονότα αποφασιστικής σημασίας: η πτώση του Αδάμ και η σάρκωση του Λόγου. Αυτός ο Λόγος του Πατρός μας άνοιξε τα μάτια σε ένα μεγαλειώδες θέαμα που εκτυλίσσεται μπροστά μας: μας υπέδειξε την οδό

της σωτηρίας από τις συνέπειες της Πτώσεως. Είμαστε εικόνα της Θεότητος, αλλά μέσα μας είναι αντεστραμμένη η ομοίωση προς το Τριαδικό Πρότυπο· όλοι είμαστε κλειστά κυκλώματα, χωριστές μεταξύ τους «νησίδες». Μόνο κατά την Άνωθεν δωρεά, στην προσευχή για όλο τον κόσμο, λησμονώντας τον ίδιο τον εαυτό μας και ζώντας τη ζωή όλου του Αδάμ, δεχόμαστε την πρώτη εμπειρία της Θεοομοιώσεως. Μετά από αυτό αρχίζουμε να προσλαμβάνουμε το είναι, και το Θείο και το κτιστό με άλλον τρόπο.

[//262] Ο άνθρωπος είναι ελεύθερο όν. Η κτιστή όμως αυτή ελευθερία δεν είναι κάτι που παρέχεται αμέσως στην πραγμάτωση της με το πρώτο δημιουργικό πρόσταγμα «γενηθήτω», αλλά μόνο ως στόχος και ζητούμενο. «Γεννώμενος εν τω κόσμω ο άνθρωπος» (βλ. Ιωάν. 16,21) είναι δυνάμει μόνο ελεύθερος, ενώ στον χριστιανικό αγώνα όλης της ζωής πραγματοποιεί την ελευθερία αυτή στον ένα ή τον άλλο βαθμό. Στα όρια της επίγειας ζωής τίποτε δεν φθάνει στην τέλεια πραγμάτωση του, αλλά δοκιμάζεται ο άνθρωπος, δοκιμάζεται προς τα πού θα κλίνει η θέληση του, και έτσι προσδιορίζεται η αιώνια ζωή του. Πολλοί τείνουν να υποτιμούν τη σημασία των «μικρών» αμαρτιών, χωρίς να υπολογίζουν ότι η δύναμη της αμαρτίας δεν βρίσκεται σε κάποια εξωτερική πράξη, αλλά στο γεγονός ενός βαθύτερου πνευματικού αυτοπροσδιορισμού. «Ο πιστός εν ελαχίστω και εν πολλώ πιστός εστι, και ο εν ελαχίστω άδικος και εν πολλώ άδικος εστι» (Λουκ. 16,10). Με αυτή την προσέγγιση προς την αμαρτία, και οι «μικρές» αμαρτίες αποκτούν εντελώς μεγάλη, αιώνια σημασία.

Η επίγεια ζωή είναι η δοκιμασία του ανθρώπου. Ούτε το αγαθό ούτε το κακό δεν έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιηθούν στην πληρότητα. Το όριο του κακού είναι η αυτοανακήρυξη του ανθρώπου σε θεό. Το σημείο ενός τέτοιους θεού θα είναι όχι η απαθής ταπεινή αγάπη, αλλά η πλαστή-απαθής υπερήφανη αδιαφορία «πέρα από το καλό και το κακό», που είναι ο έσχατος βαθμός του κακού.

Αυτός ο Ιησούς Χριστός είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων, θείων και ανθρωπίνων. Σε Αυτόν βρίσκεται το πλήρωμα [//263] και της Θεότητος (βλ. Κολ. 2,9) και της ανθρωπότητος (βλ. Εβρ. 2,17). Αποτελεί για μας το τελειότερο ιδεώδες. Σε Αυτόν βρίσκουν τη λύση τους όλα τα προβλήματα μας, που έξω από Αυτόν θα παρέμεναν άλυτα να τυραννούν το πνεύμα μας ως αδιαμόρφωτο, παράλογο χάος.

Αυτός είναι πραγματικά ο μυστικός άξονας της κτίσεως. Αν ο Χριστός δεν ήταν αληθινός Θεός, τότε δεν θα ήταν δυνατόν να δικαιώσουμε τον Δημιουργό αυτού του κόσμου, που βυθίζει τους πάντες σε ωκεανό παθημάτων, σε ατελείωτο εφιάλτη εκβιασμών και εγκλημάτων, οδυνηρών γεννήσεων, και ακόμη περισσότερο μαρτυρικών θανάτων.

Αν ο Χριστός δεν ήταν Υιός Θεού, τότε κανένας από τους ανθρώπους δεν θα μπορούσε να ζητά τη σωτηρία ως υιοθεσία του ανθρώπου από τον Θεό-Πατέρα.

Η λύτρωση δεν είναι πράξη υποχρεωτική· ο Θεός δεν επιβάλλει τον Εαυτό Του. Στον άνθρωπο όμως δόθηκε η γνώση των οδών προς τη σωτηρία·

αποκαλύφθηκε το μυστήριο της θείας ζωής· του δόθηκε η δυνατότητα να μετάσχει σε αυτήν. Στην καθημερινή ζωή είναι δυνατόν να βρούμε μερικές αναλογίες, όπως για παράδειγμα η επιστημονική ανακάλυψη του Αϊνστάιν για τη θεωρία της σχετικότητος. Χάρη σε αυτήν η ανθρωπότητα απέκτησε νέες κολοσσιαίες πηγές ενέργειας, που παρέχουν τη δυνατότητα να ανέλθει ο πληθυσμός της γης σε μερικά δισεκατομμύρια ανθρώπους. Ήταν όμως απαραίτητο να δεχθούν οι άνθρωποι την ανακάλυψη του, γιατί αλλιώς θα παρέμενε ανεκμετάλλευτη. Έτσι και με τη λύτρωση· δόθηκε η γνώση [//264] της οδού, αποκαλύφθηκαν τα μυστήρια της οδού αυτής, αλλά είναι απαραίτητο για τους ανθρώπους να δεχθούν το Άνωθεν αυτό δώρο, και τότε μόνο θα γίνει ορατή πραγματικότητα στη ζωή της ανθρωπότητος, όπως έγινε αυτό στη ζωή μεμονωμένων προσώπων.

Η ουσία της απογνώσεως είναι η απιστία στην Ανάσταση. Ο κόσμος στις ημέρες μας βυθίζεται διαρκώς βαθύτερα στην απόγνωση, που γίνεται ήδη «ορατή» στα γεγονότα του κόσμου (πολιτικά, κοινωνικά, πολεμικά και τα όμοια). Τα εξωτερικά γεγονότα είναι κατ᾽ ουσίαν εκδηλώσεις της πνευματικής καταστάσεως της ανθρωπότητος. Είναι αδύνατον να θεραπευθεί η ανθρωπότητα με πολιτικά μέτρα, γιατί η ρίζα της αρρώστιας βρίσκεται στο επίπεδο του πνεύματος. Συνεπώς, όσο αγνοείται το επίπεδο αυτό, τόσο η ασθένεια του κόσμου συνεχώς θα επιδεινώνεται.

Η ζωή της ανθρωπότητος είναι παράδοξη σε τέτοιον βαθμό, που κανένας ανθρώπινος νους δεν μπορεί πλέον να εννοήσει σαφώς τα διαδραματιζόμενα στην ιστορία. Βλέπω ότι η απόγνωση κυρίευσε όλο τον κόσμο, και αυτό εξαιτίας της απώλειας της πίστεως στην Ανάσταση. Ταυτόχρονα όμως, «ο μεν θερισμός πολύς, οι δε εργάται ολίγοι» (Ματθ. 9,37)· και η πείνα, ο «λιμός του ακούσαι τον λόγον Κυρίου» (Αμώς 8,11), αυξάνει. Η κάθε δημιουργία ευτελίζεται. Όλα γενικά στερούνται νοήματος που εμπνέει.

Απορρίπτοντας την πίστη στην Ανάσταση, ο άνθρωπος καταδικάζει τον εαυτό του στον θάνατο. Και η αυτοκαταδίκη αυτή είναι η πραγματική φύση της απογνώσεως. Δεν είναι καθόλου εκπληκτικό ότι ολόκληρος ο κόσμος τώρα βυθίζεται διαρκώς βαθύτερα στην απόγνωση.

[//265] Στην απόγνωση τους οι άνθρωποι αναζητούν απολαύσεις οποιασδήποτε αξίας, ως τους αδελφοκτόνους πολέμους. Έτσι η ανθρωπότητα βαδίζει προς την αυτοκαταστροφή. Η διαφύλαξη των εντολών του Χριστού οδηγεί στην αποκατάσταση του πρωτόκτιστου κάλλους του ανθρώπου. Όταν βέβαια αποκατασταθεί, μεταμορφώνει και όλο τον υπόλοιπο κόσμο, όλη την κτίση που υποτάχθηκε στη ματαιότητα.

Η πτώση του Αδάμ συνοψιζόταν στην άρνηση της οδού προς τη θέωση, που του υποδείχθηκε με την εντολή του Θεού. Η έφεση του προς τη Θεία μορφή του είναι εμφυτεύθηκε σε αυτόν κατά την πράξη της «κατ᾽ εικόνα και καθ᾽ ομοίωσιν» Θεού δημιουργίας του. Επιθύμησε να την πραγματοποιήσει ανεξάρτητα από τον Προσωπικό Θεό, που του εμφανιζόταν στον παράδεισο και συνομιλούσε μαζί του. Η βιβλική περιγραφή είναι υπερβολικά λακωνική. Δεν μας παρέχει τη δυνατότητα να διεισδύσουμε σε όλη τη διαδικασία, με την οποία ο

Πρωτόκτιστος Προπάτορας μας έφθασε ως τη δυσπιστία προς τον Θεό. Τώρα γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι παρόμοια κίνηση του θελήματος φανερώνει ανεπάρκεια αγάπης. Από την ιστορία των θρησκειών και των μυστικών παραδόσεων διακρίνουμε στον άνθρωπο τον πόθο για το Απόλυτο Είναι, το οποίο τείνει να εκλαμβάνει ως υπερπροσωπικό. Από την πείρα του είδε στην ατομική ύπαρξη του περιορισμό, που είναι αδύνατον να μεταφέρει στο Ατελεύτητο Είναι. Η πορεία αυτή της σκέψεως στην αρχαιότητα χαρακτήριζε κυρίως τους ανατολικούς πολιτισμούς. Τώρα ολοένα και περισσότερο [//266] ο «δυτικός» κόσμος διατίθεται θετικά προς την ίδια πορεία. Το φαινόμενο αυτό δεν είναι νέο στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας. Η ρίζα του βρίσκεται στο ότι η αποκάλυψη της Προσωπικής αρχής, που δόθηκε κατ' αρχάς στο Σινά και έπειτα σε τελειότερη φάση με τον Χριστό και το Άγιο Πνεύμα, άρχισε να χάνεται από την εμπειρία της χριστιανικής ανθρωπότητος. Αλλά ακόμη και μέχρι σήμερα η Ανατολή στερείται αυτή την εμπειρία. Το Απόλυτο αποκαλύφθηκε ως Πρόσωπο: «Εγώ ειμι ο Ών». Και εμείς ζούμε την αρχή αυτή όχι ως περιοριστική, αλλά ως περιεκτική των πάντων.

Ο Χριστός μας φανέρωσε στον Ίδιο Του τον Εαυτό τον τέλειο άνθρωπο, όπως αυτός υπάρχει αιώνια στη δημιουργική ιδέα του Θεού, και μας προσκάλεσε να γίνουμε τέκνα του ουρανίου Πατρός· τέλεια τέκνα, όπως τέλειος είναι ο Πατέρας (βλ. Ματθ. 5,45-48). **Ο Χριστός είναι το Άναρχο Φως**, που ήρθε στον κόσμο, ώστε όποιος πιστεύει σε Αυτόν να μην παραμείνει στο σκοτάδι (βλ. Ιωάν. 8,12). **Δεν ήρθε για να κρίνει τον κόσμο, αλλά για να σώσει**. **Αν** λοιπόν **κάποιος, βλέποντας Τον όπως ήταν εν σαρκί, δεν πιστέψει ότι Αυτός είναι ο Ίδιος ο Δημιουργός όλων των όντων, δεν θα κατακριθεί γι' αυτό**. **Όποιος όμως δεν δέχεται τον λόγο Του, θα κριθεί από αυτόν** (βλ. Ιωάν. 12,47), **διότι ο λόγος αυτός εκπορεύεται από τον Πατέρα** και όχι από άνθρωπο (βλ. Ιωάν. 15,15). **Και αυτός ο λόγος-εντολή είναι ζωή αιώνιος** (πρβλ. Ιωάν. 12,46-50).

Ο Κύριος προσευχόταν τη νύκτα στο όρος Θαβώρ. Αυτή ήταν η στιγμή της αποφάσεως να πορευθεί στον [//267] **Γολγοθά**. Εμφανίστηκε λοιπόν το Άκτιστο Φως, και οι Απόστολοι άκουσαν τη φωνή του Πατρός, που μαρτυρούσε για τον αγαπημένο Υιό Του. Και στο Θαβώρ και στη Γεθσημανή η προσευχή ήταν κατ' ουσίαν μία και η αυτή. Αλλά η τελευταία υπήρξε προσευχή υψίστης ισχύος και δυνάμεως, επειδή είχε πλησιάσει η Ώρα.

Όλη η ζωή του Σωτήρος είναι «υπόδειγμα» για μας (βλ. Ιωάν. 13,15). Και εμείς **πρέπει να προσευχόμαστε σε κάθε περίσταση –προπαντός επικίνδυνη και δύσκολη– για να μετατραπεί η επίγεια ύπαρξη μας σε προσευχή**. **Όσο βέβαια οδυνηρότερα τα παθήματα, τόσο φλογερότερη η προσευχή, που θα μας ενώσει με τον Θεό για όλους τους αιώνες**.

Στην πτώση του Αδάμ η φύση του ανθρώπου διασπάστηκε· υπέστη βαθειά αλλοτρίωση, που υπάρχει ως θεμέλιο όλων των άλλων, των επιμέρους αλλοτριώσεων και διαφθορών. Ο πρώτος άνθρωπος και Πατέρας της ανθρωπότητος έφερε μέσα του «σπέρμα» για όλες τις γενεές που ακολούθησαν· εξαιτίας αυτού, όλοι εμείς χωρίς εξαίρεση γεννιόμαστε στις συνθήκες της πτώσεως και φέρουμε μέσα μας τη φθορά αυτή ως βαρειά κληρονομιά. Ο

συνάναρχος με τον Πατέρα Μονογενής Υιός, που σαρκώθηκε «δι' ημάς τους ανθρώπους και δια την ημετέραν σωτηρίαν», εμφανίστηκε ως «δεύτερος Αδάμ», ως γενάρχης του ανθρώπου-ανθρωπότητος που αποκαταστάθηκε. Ο πρώτος προήλθε από τη γη και γεννούσε «χοϊκούς»· ο δεύτερος ήλθε από τον ουρανό και είναι πνεύμα που ζωοποιεί: «Οίος ο χοϊκός, τοιούτοι και οι χοϊκοί, και οίος ο επουράνιος, τοιούτοι [//268] και οι επουράνιοι· και καθώς εφορέσαμεν την εικόνα του χοϊκού, φορέσομεν και την εικόνα του επουρανίου» (Α' Κορ. 15,48-49). Ο Χριστός, με μοναδικό τρόπο, μας θεραπεύει από τη θανάσιμη αρρώστια της αμαρτίας που μας έπληξε όλους (βλ. Ρωμ. 8,2).

Όλοι οι άνθρωποι διεξάγουν αγώνα για την πρόσκαιρη διατήρηση της σωματικής ζωής από το σπέρμα του χοϊκού Αδάμ. Έτσι και όλοι όσοι αγάπησαν την «επιφάνεια» του Χριστού μετέρχονται δύσκολη άσκηση για την αφομοίωση της ουράνιας ζωής που Αυτός έφερε. Η προσευχή γενικά, και ιδιαίτερα η προσευχή με το Όνομα του Ιησού, είναι ο πιο δραστικός τρόπος για την αποκατάσταση της ακεραιότητος που χάθηκε στην πτώση· της ενότητος του πνεύματος, της ψυχής και του σώματος (βλ. Α' Θεσ. 5,23). Η αιωνιότητα ανήκει πρωτίστως στο πνεύμα. Αλλά και ο ψυχισμός μας και το σώμα προορίζονται για τον αγιασμό από το Άγιο Πνεύμα και πρέπει να καταστούν ναός του Θεού (βλ. Α' Κορ. 6,19-20· Ρωμ. 6,22-23).

Στη συνηθισμένη κατάσταση της πτώσεως, ο νους του ανθρώπου στρέφεται κυρίως προς τα έξω· αποκτά εξωτερικές γνώσεις, αποκομμένος από την καρδιά. Η συνένωση τους στην προσευχή είναι το πρώτο απαραίτητο βήμα για την υπερνίκηση των συνεπειών της προπατορικής αμαρτίας. Η πάσχουσα συνείδηση της κοσμικών διαστάσεων καταστροφής που μας έπληξε είναι το θεμέλιο για τη μετάνοια μας. Θα περάσει πολύς καιρός, πριν κατορθώσουμε τελικά να ενώσουμε την καρδιά και τον νου· αυτό θα γίνει αναφαίρετη κατάσταση μας στην αιωνιότητα. Τότε η προσευχή θα φθάσει την τελειότητα της καθαρότητος της και [//269] ο νους μας θα μπορέσει να κατοπτεύσει με απαθή τρόπο την υπερκόσμια Θεότητα.

Η σύγχρονη ανθρωπιστική κουλτούρα δεν είναι σε θέση να φθάσει το πνευματικό επίπεδο του Χριστιανισμού, αν και σε σημαντικό βαθμό εμπνεύστηκε κατ' αρχάς από αυτόν. Η επίδοση σε καθαρά λογική ενέργεια-υπολογισμό, εξαιτίας της δυσπιστίας προς τα καρδιακά «συναισθήματα», οδήγησε σε πνευματική ατροφία της καρδιάς. Η προτεραιότητα στην ανθρώπινη ύπαρξη δόθηκε στο λογικό, που καθιερώνει την ιεραρχία των αξιών. Το πρόβλημα αυτό είναι ευρύτατο και σπουδαιότατο για όλο τον πολιτισμό μας στο παρελθόν και το μέλλον. Στην ακραία έκφραση του ο ανθρωπισμός απορρίπτει τον Θεό, και συνεπώς μειώνει τον άνθρωπο σε μία διάσταση, σε ένα επίπεδο, όπου το κοσμικό είναι μένει αιτιοκρατούμενο από τους νόμους της φύσεως. Και αυτό είναι αναπόφευκτο για την κουλτούρα που πορεύεται προς τα κάτω. Σύμφωνα όμως με τη Θεία Αποκάλυψη, ο Άνθρωπος είναι εικόνα του Απολύτου, του Προσωπικού Θεού και, ως τέτοιος, είναι πρόσωπο στην ακεραιότητα του είναι του. Το λογικό είναι μόνο μία από τις ενέργειες του ανθρώπου-προσώπου. Να

υποβιβάσουμε τον άνθρωπο στο επίπεδο αυτό του λογικού ισοδυναμεί με τη μείωση ή ακόμη και τη διάλυση του.

Αν στη συνέχεια της πτώσεως ο άνθρωπος υπέστη αλλοτρίωση σε όλα τα επίπεδα και τις ενέργειες του είναι του, αυτό βεβαίως δεν αναφέρεται μόνο στα καρδιακά συναισθήματα που πήραν χαρακτήρα εμπάθειας και διέστρεψαν την εικόνα του Θεού της αγάπης. Αυτός που έλαβε από τον Θεό «πνοήν ζωής» προοριζόταν να κυριαρχήσει [//270] επάνω σε όλα τα άλλα κτίσματα· κατείχε την ικανότητα με μία ματιά να αναγνωρίζει και να δίνει ονόματα στα ζώα, τα θηρία και τα πτηνά· του δόθηκε η σύνεση του «εργάζεσθαι και φυλάσσειν» τον πρωτόκτιστο κόσμο (βλ. Γέν. 2,7· 1,6· 2,20· 2,15)· αναμενόταν από αυτόν να ανεβεί από τις κατώτερες μορφές συνεργασίας με τον Δημιουργό στις υψηλότερες, ως την τέλεια ομοίωση με τον Άναρχο Θεό, δηλαδή να υπερβεί τα φαινόμενα που προσλαμβάνονται με τις αισθήσεις, να ξεπεράσει τη χρονικότητα του, και στο απόγειο της υπάρξεως του να γίνει αθάνατος. Ο ανθρωπισμός δεν μπορεί να βγει από το πλαίσιο της αιτιοκρατούμενης φύσεως. Βλέπει τον άνθρωπο ως αποτέλεσμα κάποιας διαρκούς εξελίξεως· ποτέ περισσότερο από ένα άτομο, φαινόμενο ή πράγμα του κόσμου αυτού· όχι τόσο ως υποκείμενο, όσο ως αντικείμενο. Και η μορφή της γνώσεως του για τα φαινόμενα της φύσεως είναι «αντικειμενοποίηση» εκείνων που γνωρίζει.

Συνεπώς, είναι απαραίτητη η θεραπεία όλου του ανθρώπου· και στο επίπεδο του ψυχισμού και στο επίπεδο της διανοητικής, λογικής σκέψεως, και στο φυσιολογικό επίπεδο, στο σώμα. Άλλο είναι να παρασυρόμαστε από διεστραμμένα αισθήματα, εντελώς όμως άλλο είναι να θεραπεύουμε την καρδιά, καθιστώντας την φορέα της θείας αγάπης, σύμφωνα με τις ευαγγελικές εντολές. Άλλο είναι να παραμένουμε στα όρια της επιστημονικά αντικειμενικής γνώσεως των φαινομένων, και εντελώς άλλο, ανώτερο, είναι να γνωρίζουμε Εκείνον, ο Οποίος υπήρξε πριν από την ίδια την ύλη του κόσμου αυτού. Άλλο είναι να έχουμε σώμα φθαρτό από τα κατώτερα πάθη, και άλλο να [//271] το απεργασθούμε σε ναό του Θείου Πνεύματος.

Με την προσευχή προς τον Πατέρα και Θεό μας (βλ. Ιωάν. 20,17), ξεφεύγουμε από όλα τα δεσμά του υλικού κόσμου και ανεβαίνουμε στη σφαίρα του Ακτίστου Φωτός. Στην ανάβαση αυτή πέρα από τα όρια των κοσμικών ενεργειών, συναντάμε την τάση τους να μας κρατήσουν στα δικά τους όρια. Δεν μπορούμε να τις υπερνικήσουμε με τις κτιστές δυνάμεις μας. Τέτοια είναι η οδός που όρισε για μας ο Θεός. Με προσπάθειες, συχνά οδυνηρές, να Τον προσεγγίσουμε περνάμε διάφορες φάσεις αγώνα με κάθε είδους περιορισμούς. Όταν στρέφεται η προσευχή προς τη Θεία μορφή του είναι, γίνεται πράξη υπερφυσική. Με αυτήν καταξιώνεται το πνεύμα μας να δει το Φως, που γεμίζει τα πάντα, που είναι παντού παρόν, που παραμένει αναλλοίωτα ως Είναι άλλης τάξεως. Η προσευχή αναγεννά την πεπτωκυία φύση μας και, όταν αποκατασταθεί στην πρωτόκτιστη κατάσταση της, η φύση αυτή γίνεται επιδεκτική της άμεσης μετοχής στη Θεία ζωή.

Έχουμε δημιουργηθεί «κατ' εικόνα» Θεού (Γέν. 1,26). Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος έχει συλληφθεί στην Προαιώνια Τριαδική Βουλή του Θεού με τη

δυνατότητα να ταυτισθεί με τον Θεό. Από την Αποκάλυψη βλέπουμε ότι, όταν το κτιστό προσωπικό όν προσεγγίζει τους τελευταίους βαθμούς ταυτότητος με τον Θεό, υποβάλλεται σε μεγάλη δοκιμασία της ελευθερίας του: να απορρίψει την «εξάρτηση» του από τον Δημιουργό. Το να αναζητά αυτοθέωση –δηλαδή να υπάρχει (αφ' εαυτού του) «ως θεός»– (βλ. Γέν. 3,5), είναι η ουσία της πτώσεως. Η άλλη δυνατότητα [//272] (θετική) είναι να αγαπήσει τον Θεό, τον Δημιουργό και Πατέρα, με όλη την πληρότητα της αγάπης, όπως Εκείνος με την περίσσεια της αγάπης Του δημιουργεί από το «μηδέν» λογικά όντα, για να μεταδώσει σε αυτά όλο το πλήρωμα του Είναι Του, να τα κάνει ίσα με τον Εαυτό Του. Αν στο επίγειο επίπεδο τα παιδιά δέχονται τη ζωή από τους γονείς και τους αγαπούν, το ίδιο ακριβώς αναμένεται και από μας σε σχέση με τον Θεό· είμαστε παιδιά Του. Έχουμε προικισθεί με τη δυνατότητα στην ελευθερία μας να αφομοιώσουμε δημιουργικά τη δωρεά της αγάπης του Πατρός· να γίνουμε όμοιοι με Αυτόν, δηλαδή αιώνιοι θεοί.

Η αγάπη παραδίδει ουσιαστικά τη ζωή της στον αγαπημένο. Ο Θεός πράγματι μας αγάπησε «εις τέλος»· μας παρέδωσε τα πάντα. Αν αγαπάμε τον Πατέρα μας, τότε ας πλησιάσουμε με τον ίδιο τρόπο τον Μονογενή Υιό Του· θα ζήσουμε με τον Πατέρα, από τον Οποίο πήραμε τα πάντα. Ο Ίδιος ο Λόγος του Πατρός προσλαμβάνει την εικόνα του είναι μας, γίνεται όμοιος με μας άνθρωπος (βλ. Φιλιπ. 2,7)· τέτοια είναι η απεραντοσύνη της αγάπης Του για μας. Και εμείς με ολοκληρωτική αγάπη προς Αυτόν μπορούμε και οφείλουμε να γίνουμε όμοιοι με Αυτόν θεοί. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό της Θείας Αγάπης· Εκείνος παραδίδει σε μας τη ζωή Του· εμείς σε Εκείνον τη δική μας. Ωστόσο η αγάπη αυτή, στο δεδομένο σε μας γήινο επίπεδο, συνδέεται με άσκηση, με παθήματα. Μετά την έξοδο όμως από εδώ θα λάβουμε από τον Θεό και Πατέρα μας την αγία αιωνιότητα Του ως «δική μας»: «Πάντα τα Εμά σα εστι» (Λουκ. 15,31). Με το «τα εμά» ή «τα σα» δεν εννοούμε κάτι που υπάρχει εδώ, κάτι που αίρεται ή μεταβιβάζεται· [//273] πρόκειται γι' αυτό που είμαστε, για τη μεταμορφωμένη φύση μας, που ποτέ πλέον δεν θα μας αφαιρεθεί. Πρόκειται για εμάς τους ίδιους. Αφού λοιπόν «τα πάντα» θα είναι «εμά», τότε το μόνο που μας μένει είναι να χαιρόμαστε για τη σωτηρία και τον δοξασμό κάθε ανθρώπου, και να θλιβόμαστε για εκείνους που στερούνται το αγαθό αυτό.

Είναι φυσικό το κοσμολογικό πρόβλημα να ορθώνεται μπροστά στον ανθρώπινο νου, που αγωνίζεται να αναγνωρίσει τη θέση στην οποία του δόθηκε να υπάρχει. Όλες οι απόπειρες στο παρελθόν και το παρόν βασίζονταν στην αρχική ιδέα των συγγραφέων, αυτών που επινόησαν τις κοσμολογικές διδασκαλίες. Από τα δύο σημεία αφετηρίας περισσότερο με ενδιέφερε το θεολογικό και όχι το επιστημονικό. Οι «γήινες» επιστημονικές υποθέσεις δεν προχωρούν πέρα από τα όρια της πεπτωκυίας καταστάσεως του κόσμου αυτού. Ωστόσο όμως επηρέασαν και είχαν αντανάκλαση κατά τον ένα ή τον άλλο βαθμό στη θεολογία. Η πιο πρόσφατη από αυτές, η σοφιολογική κοσμολογία, εμφανίστηκε παράλληλα με τις νεανικές μου αναζητήσεις, γιατί σε αυτές ενυπήρχε ιδέα όχι τόσο επιστημονική, όσο πνευματική, φιλοσοφική, μυστικιστική. Στο έσχατο βάθος μου υπήρξε και παραμένει η ανάγκη να

συλλάβω πώς ο Ίδιος ο Δημιουργός του κόσμου μας βλέπει τον κόσμο κατά τις τρεις περιόδους: Κατά την πρώτη, όταν Αυτός «είδε τα πάντα, όσα εποίησεν, και ιδού καλά λίαν»· κατά τη δεύτερη, όταν είπε στον Αδάμ: «επικατάρατος η γη εν τοις έργοις σου»· και στην Τρίτη εκείνη, για την οποία [//274] έγραψε ο απόστολος Πέτρος: «Καινούς ουρανούς και γην καινήν κατά το επάγγελμα Αυτού προσδοκώμεν, εν οίς δικαιοσύνη κατοικεί» (Γέν. 1,31· Β΄ Πέτρ. 3,13).

Τι είναι όμως ο Μεταμορφωμένος Κόσμος –οι «καινοί ουρανοί και η καινή γη»– μας έχει αποκαλυφθεί μόνο μερικώς. «Και εξάπινα περιβλεψάμενοι ουκέτι ουδένα είδον, αλλά τον Ιησούν μόνον μεθ΄ εαυτών. Καταβαινόντων δε αυτών από του όρους (Θαβώρ) διεστείλατο αυτοίς ίνα μηδενί διηγήσωνται ά είδον, ει μη όταν ο Υιός του ανθρώπου εκ νεκρών αναστή. Και τον λόγον εκράτησαν, προς εαυτούς συζητούντες τι εστι το εκ νεκρών αναστήναι» (Μάρκ. 9,8-10).

Στην κατάσταση της θεωρίας του Ακτίστου Φωτός, όταν ο ίδιος ο άνθρωπος δεν γνωρίζει αν είναι μέσα στο σώμα του ή έξω από αυτό, και όταν βλέπει τον εαυτό του όχι ως υλικό σώμα αλλά ως φως, μπορεί άραγε να δώσει σε μας ολοκληρωμένη χριστιανική κοσμολογία; Η γνώμη μου είναι, ότι αυτό δεν είναι προς το παρόν δυνατό. Όλες, ακόμη και οι πιο επιστημονικές φαινομενικά, απαντούν ως ένα βαθμό στη διανοητική απαίτηση του σύγχρονου ανθρώπου, λαμβάνοντας υπ΄ όψιν τις τελευταίες επιστημονικές ανακαλύψεις, αλλά ούτε μία από τις θεωρίες αυτές δεν μας παρουσιάζει την Ερχόμενη Βασιλεία, όπως αυτή υπάρχει στον δημιουργικό Νου του Θεού.

«Επικατάρατος η γη εν τοις έργοις σου». Ο άνθρωπος, το επιστέγασμα της δημιουργίας, και όλες οι ιστορικές και οι κοσμικές ακόμη διαδικασίες βρίσκονται σε στενή εξάρτηση από την πνευματική κατάσταση του ανθρώπου-ανθρωπότητος. Με την κίνηση του ανθρώπου προς τον αληθινό [//275] Θεό ή την απομάκρυνση του από Αυτόν συνδέεται η κίνηση του κόσμου προς την ενδελέχεια του. Η σωτηρία θα έλθει στον κόσμο με την αποκατάσταση σε μας της «εικόνας του Θεού» που αμαυρώθηκε και την εισαγωγή μας σε ύπαρξη «καθ΄ ομοίωσιν» προς τον Ουράνιο Πατέρα (βλ. Ρωμ. 8,14-21).

Η Θεία Βουλή κατά το αιώνιο θεμέλιο της, κατά την Αιώνια Πράξη του Θείου Είναι, μένει αναλλοίωτη και αμετάθετη. Στο επίπεδο όμως της ανθρώπινης ζωής μας, κατά την πορεία της πραγματώσεως Της από μας, μπορεί να αλλάξει πολλές φορές και με πολλούς τρόπους. Αιτία γι΄ αυτό είναι η ατέλεια μας, η αδυναμία μας να εκπληρώσουμε στη δεδομένη στιγμή την παντέλεια, αμετάθετη, αιώνια μοναδική Βουλή του Πατρός. Στη γη ωστόσο δεν Την εκπληρώνουμε πλήρως. Αν Την εκπληρώναμε, θα γινόμασταν ήδη αιώνιοι θεοί, φέροντες μέσα μας εκείνη ακριβώς τη ζωή, με την οποία ζει ο Άναρχος Κύριος. Με άλλα λόγια, θα γινόμασταν τέλειοι, όπως τέλειος είναι ο Ουράνιος Πατέρας μας. Η τελειότητα αυτή αποκλείει τη δυνατότητα της παραμονής μας στο βιολογικό αυτό σώμα, στον στενόχωρο αυτό υλικό κόσμο, από τον οποίο εξαρτάται η ζωή του σώματος μας.

Είναι αδύνατον να ζήσει κανείς χριστιανικά. Χριστιανικά μπορεί κανείς μόνο να πεθάνει[26].

Η σωτηρία, εννοουμένη ως θέωση του ανθρώπου, προϋποθέτει οπωσδήποτε την ελευθερία του. Εξαιτίας [//276] του χαρακτήρα αυτού της σωτηρίας δεν μπορούμε να διανοηθούμε τον προορισμό ως εντελώς αναπότρεπτη μοίρα. Η εν Χριστώ μετάνοια δόθηκε σε όλους τους ανθρώπους. Με τη δύναμη της αληθινής μετάνοιας υπερνικάται κάθε κακό μέσα μας, με έσχατο τον ίδιο τον θάνατο (βλ. Α΄ Κορ. 15,26).

Η ελευθερία και ο προορισμός είναι ασυμβίβαστα. Η θεία όμως πρόγνωση είναι δυνατή, χωρίς να μας στερεί την ελευθερία του αυτοπροσδιορισμού, αν κι εμείς δεν αντιλαμβανόμαστε πώς αυτό γίνεται στον Δημιουργό των πάντων, τον Θεό. Ωστόσο, και σε μας δίδεται κάποτε κάποια εμπειρία προοράσεως της μιας ή της άλλης αντιδράσεως κάποιου αγνώστου σε μας ανθρώπου, για κάτι.

Η ελευθερία του ανθρώπινου προσώπου-υποστάσεως στην αρχή της ζωής μας υπάρχει εν δυνάμει, και ενεργοποιείται στην πορεία του αγώνα μας.

«Εν αρχή» ο Θεός δημιούργησε τα πάντα με το πρόσταγμα Του «γενηθήτω» (Γέν. 1,3 κ.ε. – «και **είπεν** ο Θεός· γενηθήτω φως· και εγένετο φως»). Με τον άνθρωπο όμως, μετά από αυτό, ενεργεί χωρίς να τον αναγκάζει να Τον αγαπά· του αποκαλύπτει τον Ίδιο τον εαυτό Του, «καθώς εστιν». Η Αυτοαποκάλυψη αυτή του Θεού σε μας περικλείεται στις εντολές που μας έδωσε ο Χριστός. Η ελεύθερη παραμονή μας στο πνεύμα των εντολών αυτών του Θεού μας εξομοιώνει προς Αυτόν, μας θεοποιεί, μεταδίδοντας σε μας τη Θεία μορφή υπάρξεως.

Η αιωνιότητα είναι η Βασιλεία της Αγίας Τριάδος καταυγασμένη από το Άκτιστο Φως. **Επάνω στη γη η Βασιλεία αυτή βιώνεται από μας με δύο τρόπους: ως προσευχή** [//277] **με καθαρό νου, συνοδευόμενη από τη θέα του Ακτίστου Φωτός, και ως αγία ηθική, αγάπη που αγκαλιάζει τα πάντα**. **Η προσευχή με καθαρό νου και η βίωση της χριστοειδούς αγάπης στο ψυχολογικό επίπεδο παίρνουν μορφή αντικειμενικής καταστάσεως, αλλά είναι κατά τη φύση τους ενέργεια του Θεού μέσα μας και ανήκουν στο οντολογικό επίπεδο**, ως Νους και Αγάπη της Θεότητος: Αγάπη εν τη Σοφία και Σοφία εν τη Αγάπη. **Η ενότητα των δύο αυτών είναι υπερκόσμιο Κάλλος, που μας φανέρωσε με τη Σάρκωση Του ο Λόγος του Πατρός**. Να δει κάποιος το Κάλλος αυτό, είναι δώρο του Ουράνιου Πατρός (βλ. Ιωάν. 6,44-46) και επαφή με το Άγιο Πνεύμα, το εκ του Πατρός εκπορευομένου.

Η αιωνιότητα είναι ο Ίδιος ο Θεός στο Είναι Του. Ξεφεύγει από κάθε λογικό ορισμό· δεν έχει διάρκεια στη φύση της, περιβάλλει τη διάρκεια όλων των αιώνων. Εμπειρία αυτής της αιωνιότητος μας δίνεται, όταν παραμένουμε εξ ολοκλήρου στον Θεό με καθαρό νου. Είμαστε αιώνιοι κατά το μέτρο που παραμένουμε στον Θεό και ο Θεός παραμένει σε μας. Σε όσους πίστεψαν στον Χριστό δόθηκε η επαγγελία ότι ο Θεός θα είναι «τα πάντα εν πάσιν». Όταν αυτό

---

[26] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι*, 2010, σ. 98.

συντελεστεί, τότε μόνο θα φανούμε κάτοχοι της αιωνιότητος στην πληρότητα. Στα όρια όμως της γης, ζώντας ακόμη εν σαρκί, μετέχουμε στην αιωνιότητα μόνο εν μέρει, κατά το μέτρο που μένουμε εμείς στον Θεό και ο Θεός σε μας.

Το αίσθημα της αιωνιότητος κάποτε εντείνεται μέσα μας και κάποτε εξασθενεί, ανάλογα με το μέτρο της χάριτος που εκχύνεται επάνω μας. Κατά καιρούς το αίσθημα αυτό φθάνει σε τέτοια ένταση, που ο πρόσκαιρος κόσμος [//278] λησμονείται και αποχωρεί κάπου προς τα πίσω. Μερικές όμως φορές ενεργείται με λιγότερη δύναμη, αλλά ωστόσο φανερώνεται εναργώς στην ψυχή. Η πιο συνηθισμένη κατάσταση των ανθρώπων είναι εκείνη, κατά την οποία η γήινη πραγματικότητα επικρατεί και η αιωνιότητα δεν γίνεται αισθητή. Παρατηρείται όμως και άλλη κατάσταση· κατ' αυτήν ο άνθρωπος όχι μόνο δεν συνειδητοποιεί την αθανασία του, αλλά και δύσκολα πιστεύει σε αυτήν ή δεν την αποδέχεται κάν ως δυνατότητα.

Συχνά επαναλαμβάνω τις λέξεις αίσθημα και αίσθηση. Πρέπει να εννοούμε τις λέξεις αυτές ως πνευματική κατάσταση και όχι ως κατάσταση των αισθήσεων. Ολόκληρη **η στροφή μας προς τη γη, προς τις σαρκικές εμπειρίες, φονεύει μέσα μας όχι μόνο την αίσθηση της αιωνιότητος, αλλά και την πίστη στον Θεό**. Η πίστη όμως στη Θεότητα του Χριστού αποτελεί την αρχή της γεννήσεως Άνωθεν από το Πνεύμα. Και η σύμφωνη με τις εντολές Του ζωή οδηγεί στην έντονη ως και οφθαλμοφανή αίσθηση της αθανασίας.

Είναι δυνατόν ακόμη και στους δρόμους της αφηρημένης φιλοσοφικής σκέψεως να πεισθούμε για την αιωνιότητα μας. Εδώ όμως έχω υπ' όψιν μου κάτι ποιοτικώς άλλο· την κατάσταση του πνεύματος μας που δεν εκφράζεται με λόγια, αλλά είναι αναπόδεικτη γνώση, πραγματική βίωση της αιωνιότητος και του Θεού. Ο άνθρωπος, εισαγόμενος κατά τη δωρεά του Θεού στη σφαίρα της Θείας Αιωνιότητος, μετά την επιστροφή του στη συνήθη για τους ανθρώπους αίσθηση του κόσμου, αρχίζει να βλέπει με άλλον τρόπο [//279] αυτά που τον περιβάλλουν. Παραμένοντας στον Θεό, ο πιστός συνειδητοποιεί τον εαυτόν του ως ελεύθερο και αθάνατο όν. Χωρίς την ελευθερία δεν βιώνεται η αθανασία. Με τη θνητότητα ο άνθρωπος γίνεται δούλος. Εξαρτάται από όλα και περιορίζεται σε όλα.

Η κατάσταση εξαρτήσεως του ανθρώπου από τον υλικό κόσμο αντίκειται στα ηθικοπνευματικά γνωρίσματα του. Με τις προσπάθειες μιας δημιουργικής λογικής, οι άνθρωποι κατορθώνουν μερικώς την απελευθέρωση τους από τις κοσμικές δυνάμεις, πράγμα που εμείς θεωρούμε ως υλιστική κουλτούρα. Όσο όμως μεγάλη και αν είναι η κατάκτηση στον χώρο αυτό, είναι ωστόσο η έσχατη μορφή δουλείας· η θνητότητα παραμένει ανίκητη. Στον κόσμο μας όλα είναι σφραγισμένα με τη φθορά. Καμία επιστημονική ή πολιτισμική πρόοδος δεν μας αποδεσμεύει από τα δεσμά της δουλείας του θανάτου, και ως εκ τούτου δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις αναζητήσεις του πνεύματος μας, που δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεού.

Ο έσχατος σκοπός μας είναι η αθανασία στους κόλπους της Θεότητος. Δεν πραγματοποιείται διαφορετικά, παρά μόνο με την τήρηση των εντολών του Ευαγγελίου.

Συχνά μου ερχόταν η σκέψη ότι **η ανθρωπότητα στην πλειοψηφία της βρίσκεται ακόμη σε κατάσταση «ημιζωώδη», «προαδαμιαία»**. Εκείνοι λοιπόν που βαδίζουν για να συναντήσουν τον Θεό, στους οποίους επιθυμεί να εμφυσήσει την άφθαρτη αγάπη Του, περιλαμβάνονται στη μεγάλη διαδικασία της θεώσεως του κατ' εικόνα κτίσματος, δυνάμει της Θείας πνοής που έλαβαν. Είναι ικανοί να αναγνωρίσουν [//280] τον Αιώνιο. **Ο αρχαίος ημιζωώδης τύπος πεθαίνει, γεννιέται νέος στην αθανασία**. Η γέννηση αυτή του νέου συνδέεται οπωσδήποτε με την εμπειρία του θανάτου του παλαιού.

Η ιδέα του Θεού για μας είναι βαθειά. Έχουμε τοποθετηθεί μπροστά στο θαυμαστό μυστήριο της δημιουργίας αθανάτων θεών. **Το Ευαγγέλιο του Χριστού αναμένει από εμάς μεγάλη ανδρεία· να πιστέψουμε στη δυνατότητα του Θεού να μας μεταδώσει τη ζωή Του**. Με την εκπλήρωση του Θείου για μας σχεδίου, η άκτιστη και άναρχη ζωή του Δημιουργού μας γίνεται δική μας, «ημέτερος πλούτος» (πρβλ. Λουκ. 16,10-12). Βέβαια όλοι ανεξαιρέτως είναι απαραίτητο να προσευχηθούμε εκτενώς, ώστε **με φλογερή προσευχή για δεκαετίες να θεραπεύσουμε τη φύση μας, ώστε να γίνουμε ικανοί να αφομοιώσουμε την επαγγελία αυτή, πριν απέλθουμε από αυτό τον κόσμο**. Ζώντας στον κόσμο αυτό, ως ένα από τα «άτομα» του, αναπόφευκτα βλέπουμε το μεγάλο κοσμικό ρεύμα ζωής που μας διαπερνά. Γι' αυτό, όχι μόνο είναι δυνατόν, αλλά και σχεδόν αναπόφευκτο να μας αγγίξει με κάποιον τρόπο κάθε είδους αμαρτία. Είναι απαραίτητο τη στιγμή εκείνη να μπορούμε να πετάξουμε από το «καράβι» μας στη θάλασσα όλα όσα απειλούν να το βυθίσουν –όπως συνήθιζαν τα παλιά χρόνια να κάνουν, κατά τη διάρκεια θύελλας, για να ελαφρύνει το καράβι.

Η μικρή μου πείρα με έπεισε ότι η απλή και αδελφική αγάπη, που έχει εκδηλωθεί προς τον άνθρωπο, θα φέρει οπωσδήποτε καρπό ζωής· αν όχι τώρα, στη δεδομένη αυτή [//281] στιγμή, τότε οπωσδήποτε την ημέρα της Κοινής μεγάλης αναστάσεως θα αποκαλυφθεί με τον πλούτο της. **Η προσευχή από ειλικρινή συμπόνια, που προσφέρεται στον αληθινό Θεό με το πνεύμα και την αλήθεια της αγάπης του Χριστού, διαφυλάσσεται αιώνια από τον Θεό**. Ψυχολογικά μπορούμε να την λησμονήσουμε, ενώ οντολογικά παραμένει στη Θεία σφαίρα και θα σταθεί δίπλα μας κατά την μεγάλη Ημέρα της Εσχάτης Κρίσεως, θα μεταμορφωθεί, θα γίνει απείρως ωραιότερη ως δύναμη άφθαρτης ζωής.

Ο Άδης που έζησε ο Χριστός δεν ήταν άδης αντιπάθειας αλλά αγάπης. Κατά τον λόγο του Γέροντα Σιλουανού: «Όσο μεγαλύτερη η αγάπη, τόσο μεγαλύτερη η οδύνη της ψυχής»[27]. Η πείρα της ζωής του καθενός από μας βεβαιώνει τους λόγους του Γέροντα ότι η αγάπη αναπόφευκτα πάσχει στον κόσμο αυτό, και οπωσδήποτε συνδέεται με παθήματα. Είναι δυνατόν ακόμη να πούμε ότι, όταν πραγματικά αγαπάμε, αγαπάμε περισσότερο από τον εαυτό μας. Γίνεται κάποια παράδοξη ανταλλαγή: **Η αγάπη παραδίδει τον εαυτό της, όλη τη δύναμη και τη ζωή της σε όσους αγαπά, ως ανταπόδοση όμως**

---

[27] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, 2002, σ. 443.

προσλαμβάνει μέσα της τα παθήματα αυτών που αγαπά. Υπάρχει ωστόσο στο είναι του κόσμου ο θαυμαστός αυτός νόμος: **Πεθαίνοντας μέσα στα όρια της γης, η αγάπη ανασταίνεται στην αιωνιότητα με απειροπλάσια αυξημένη δύναμη**. Σε αυτή λοιπόν την αγάπη ανήκει η αιωνιότητα· φέρει μέσα της τη δύναμη της Αναστάσεως· αγκαλιάζει και περικλείει και τη [//282] γνώση και τη χαρά και το φως· χωρίς αυτή σε τίποτε δεν υπάρχει νόημα. Έτσι έλεγε και ο μέγας Παύλος, όπως και οι άλλοι Πατέρες μας. Χωρίς αγάπη όλες οι αρετές καταλήγουν στο μηδέν (βλ. Α΄ Κορ. 13,1-13).

Η υποτίμηση της σκέψεως του Δημιουργού για τον άνθρωπο στη συνείδηση μας δεν φανερώνει ταπείνωση, αλλά είναι σφάλμα και επιπλέον μεγάλη αμαρτία. Είναι απαραίτητο σε όλους μας να έχουμε ανδρεία, για να βαδίσουμε προς το περιεχόμενο της Θείας Αποκαλύψεως που μας δόθηκε· έτσι «ανακεκαλυμμένω προσώπω την δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι την αυτήν εικόνα μεταμορφούμεθα από δόξης εις δόξαν καθάπερ από Κυρίου Πνεύματος» (Β΄ Κορ. 3,18).

[//283]

12. Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Για την τάξη της εν Χριστώ ζωής μπορούμε να μιλάμε με την ακόλουθη σειρά: Ο πιστός τοποθετεί ακατάπαυστα τον εαυτό του στην κρίση των εντολών του Χριστού, σύμφωνα με τη διδαχή Του: «Ο πιστεύων εις Εμέ ου πιστεύει εις Εμέ, αλλ΄ εις τον Πέμψαντα Με, και ο θεωρών Εμέ θεωρεί τον Πέμψαντα Με. Εγώ φως εις τον κόσμον ελήλυθα, ίναι πας ο πιστεύων εις Εμέ εν τη σκοτία μη μείνη. Και εάν τις Μου ακούση των ρημάτων και μη πιστεύση, Εγώ ου κρίνω αυτόν· ου γαρ ήλθον ίνα κρίνω τον κόσμον, αλλ΄ ίνα σώσω τον κόσμον. Ο αθετών Εμέ και μη λαμβάνων τα ρήματα Μου, έχει τον Κρίνοντα αυτόν· ο λόγος όν ελάλησα, Εκείνος κρινεί αυτόν εν τη εσχάτη ημέρα· ότι Εγώ εξ Εμαυτού ουκ ελάλησα, αλλ΄ ο Πέμψας με Πατήρ Αυτός Μοι εντολήν έδωκε τι είπω και τι λαλήσω· και οίδα ότι η εντολή Αυτού ζωή αιώνιος εστι» (Ιωάν. 12,44-50).

Προσωπικά, ποτέ δεν είχα τη συνείδηση ότι φύλαξα τις εντολές, ενώ η κρίση του ευαγγελικού λόγου συνέτριβε τα οστά μου. Όταν όμως απέκαμνα, τότε με κραυγή αναφωνούσα: «**Δεν είμαι σε θέση να εκπληρώσω τις εντολές Σου … Έλα Συ ο Ίδιος, σκήνωσε μέσα μου και εκπλήρωσε την εντολή Σου … Γνωρίζει η καρδιά μου ότι η εντολή Σου είναι ζωή αιώνια. Και να που στερούμαι το αγαθό αυτό … Σώσε με, καθώς Εσύ γνωρίζεις** …». Και συχνά γινόταν το θαύμα: **Ξαφνικά ο αυστηρός κριτής μου** –τα λόγια του [//284] Χριστού– **γινόταν άκτιστο Φως, άπειρη σοφία, δύναμη που κατέβαινε από τον ουρανό και φώτιζε. Αυτό όμως διαρκούσε σύντομο διάστημα** και πάλι έβλεπα τον εαυτό μου απομακρυσμένο από τον αγαπημένο Θεό και θρηνούσε πικρά η ψυχή μου.

Στην αυθεντικά χριστιανική πνευματική ζωή είναι ξένη τόσο η επιθετικότητα του προσηλυτισμού όσο και η προπαγάνδα, με την ειδική σημασία της λέξεως αυτής. Η γνήσια χριστιανική ζωή είναι κατά τη φύση της αφανής,

διακριτική, συνεσταλμένη, μυστική, και εμβαθύνει διαρκώς η ίδια στον εαυτό της. Αυτή όμως η εσωτερική αυτοαπόκρυψη, η αναζήτηση του «κρυπτού», όπου θα ήταν δυνατόν να προσευχηθεί στον Πατέρα «εν τω κρυπτώ», (Ματθ. 6,6), στην πλειονότητα των αρχαρίων της πνευματικής ζωής εμφανίζεται εξωτερικά σε όλη τη συμπεριφορά τους με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. **Η συμπεριφορά αυτή στην ανόθευτη ευσέβεια θα είναι πάντοτε ευπρεπής, γι’ αυτό και σε πολλούς διεγείρει θαυμασμό, που αυτοί εκδηλώνουν προς τον αθλητή της ευσεβείας**. Ο τελευταίος ακούοντας επαίνους για την ευλάβεια του, πριν ακόμη νικήσει μέσα του τα πάθη, υποβάλλεται σε μεγάλο πειρασμό και **αρχίζει τότε να συμπεριφέρεται «ευσεβώς», αλλά πλέον με κενοδοξία. Συν τω χρόνω, όταν η χάρη τον εγκαταλείψει εξαιτίας της κενοδοξίας, θα εξακολουθεί να συμπεριφέρεται εξωτερικά σαν να ήταν πραγματικά ευσεβής, αλλά τότε εμφανίζεται σε αυτόν ιδιαίτερη πνευματική πονηρία, γνωστή με το όνομα υποκρισία**. **Αυτή με τη ανοησία της είναι τόσο αποκρουστική στους ανθρώπους, ώστε τους απωθεί από την πίστη**.

[//285] Η πείρα κατέδειξε ότι στην αυθεντική προσευχή αντιστρατεύεται όλο το σύστημα των κοσμικών ενεργειών. Ζούμε περιστοιχισμένοι από έναν κόσμο χωρίς προσευχή. Μόνο με σκληρό αγώνα διαπερνούμε την αόρατη αυτή, αλλά πυκνή ατμόσφαιρα που μας συμπιέζει. **Είναι αδύνατον να υπερνικήσουμε μόνο με τη δύναμη μας την επίδραση της άθεης αυτής και πνευματικά αδρανούς μάζας που μας επιβάλλεται. Η βοήθεια έρχεται άνωθεν και η προσευχή σαφώς γίνεται υπερφυσική πράξη**. Είναι μαρτυρικά βαρειά η πάλη για την προσευχή· δεν υπάρχει τίποτε δυσκολότερο από την εργασία αυτή. Αν όμως δεν παραδοθούμε στην άθεη και αδρανή αυτή μάζα, θα έρθει στιγμή, κατά την οποία **ακτίνα Θείου Φωτός, ήρεμα αλλά εξουσιαστικά, θα διαλύσει το σκοτάδι που μας καλύπτει, και η ψυχή θα μάθει να ζει χριστιανικά**.

Στη βάση της πίστεως μας κείται η Θαβώρια όραση του Φωτός: «Ου γαρ σεσοφισμένοις μύθοις εξακολουθήσαντες εγνωρίσαμεν υμίν την του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού δύναμιν και παρουσίαν, αλλ’ επόπται γενηθέντες της Εκείνου μεγαλειότητος. Λαβών γαρ παρά Θεού Πατρός τιμήν και δόξαν, φωνής ενεχθείσης Αυτώ τοιάσδε υπό της μεγαλοπρεπούς δόξης, ούτος εστιν ο Υιός Μου ο αγαπητός εις Όν Εγώ ευδόκησα, και ταύτην την φωνήν ημείς ηκούσαμεν εξ ουρανού ενεχθείσαν, συν Αυτώ όντες εν τω όρει τω αγίω» (Β’ Πέτρ. 1,16-18). Και το γεγονός αυτό έκτοτε στη ροή των αιώνων επαναλαμβανόταν και επαναλαμβάνεται σε ποικίλες συνθήκες και περιστάσεις, αλλά με αναλλοίωτο τρόπο ως υπαρκτική μετοχή στη Θεία Ζωή.

[//286] Η αγία προσευχή οφείλει να συμβαδίζει με την αγία ζωή. Αν εκπέσουμε από το πνεύμα της θείας αγάπης, τότε στερούμαστε την προσευχή που μας ενώνει με τον Θεό. Όταν όμως υπομένουμε με αγάπη όλες τις δοκιμασίες που δεχόμαστε από έξω, και στο καθετί δεν θέλουμε να ενοχοποιήσουμε κανέναν και τίποτε εκτός από εμάς τους ίδιους, τότε η προσευχή γίνεται πιο βαθειά και εμφανίζεται στην καρδιά νέα δύναμη ελπίδας. Ο Θεός είναι αγάπη. Και η πορεία προς Αυτόν περνά δια μέσου της αγάπης, που μας σώζει, αλλά και συνεργεί, ώστε και εκείνοι που ζουν μαζί μας να εισέλθουν στον

χώρο του αφθάρτου Φωτός. Το Φως αυτό μας διδάσκει να συναντάμε κάθε άνθρωπο ως ανεπανάληπτη και ακατάλυτη αξία, για την οποία πέθανε ο Χριστός επάνω στον Σταυρό. Μια τέτοια διάθεση προς τους ανθρώπους εισάγει στην καρδιά ειρήνη, ακόμη και όταν γύρω μας επικρατεί ταραχή. Παρ' όλα αυτά όμως από τη μεγάλη αγάπη η καρδιά πάντοτε πονάει, αναλογιζόμενη, «ότι πάσα η κτίσις συστενάζει και συνωδίνει άχρι του νυν» (Ρωμ. 8,22).

Στην κατάσταση της πτώσεως, που μας έγινε «φυσική», μπορούμε να υπομείνουμε κάποια μικρή δόση μόνο παθημάτων. Και όταν αυτή η δόση των παθημάτων φθάσει σε υψηλό βαθμό, τότε βρισκόμαστε στα όρια του θανάτου. Πολλοί μάλιστα πέθαναν από παθήματα ή κατέληξαν σε αυτοκτονία.

Υπάρχει όμως στον άνθρωπο κάποια πνευματική δύναμη που κατέρχεται Άνωθεν, και τότε γίνεται ικανός να υποστεί ασυγκρίτως μεγαλύτερα παθήματα. Αυτό είναι [//287] ιδιαίτερα σημαντικό για τον ιερέα που τελεί τη Λειτουργία. Αν ο ιερέας αγωνίζεται να εισέλθει στη Λειτουργία όσο το δυνατόν πληρέστερα, αυτό σημαίνει ότι αγωνίζεται για την προσευχή υπέρ όλου του κόσμου, που τον εξομοιώνει με τον Χριστό προσευχόμενο στον κήπο της Γεθσημανή πριν από τη σταύρωση Του.

Η συμπάθεια είναι φυσική, ακόμη και στα ζώα. **Η συμπάθεια «φονεύει» εκείνον που είναι γεμάτος με αυτήν**. Και με αυτήν την έννοια είναι δυνατόν να πούμε ότι **για να παραμείνουμε ζωντανοί οφείλουμε να ζούμε με «κλειστά μάτια», πράγμα που σημαίνει να μη βλέπουμε τα παθήματα εκατομμυρίων ανθρώπων, ειδάλλως θα πεθάνουμε**. Για τον πνευματικό όμως άνθρωπο είναι απαραίτητο **να βαδίσει για να συναντήσει τον ωκεανό αυτό των παθημάτων όλης της ανθρωπότητος**, για να ομοιωθεί κατά κάποιον τρόπο με τον Χριστό, που μας έδωσε «υπόδειγμα» (Ιωάν. 13,15) πώς οφείλουμε να ζούμε και να σκεπτόμαστε. Όπως ο Χριστός προσευχήθηκε για όλο τον κόσμο, έτσι κι εμείς οφείλουμε να προσευχόμαστε για όλο τον κόσμο. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τον ιερέα, ειδάλλως κατά την τέλεση της Λειτουργίας **θα παραμείνει «σχεδόν άδειος»**, για να μην πω **«τελείως άδειος»**, μακριά από τον Χριστό, δηλαδή από τη γνήσια ζωή του Ιδίου του Χριστού.

Μετά από οξύ πόνο στην καρδιά ύστερα από την προσευχή είναι δυνατή η προσβολή βλάσφημων λογισμών, ακόμη και υπερβολή τόλμης να παλέψουμε, να κριθούμε με Εκείνον. Αλλά τι κάνει όλος ο κόσμος εκτός από το να παλεύει και να κρίνεται με Εκείνον αδιάκοπα; Εμείς οι [//288] άνθρωποι κρίνουμε τον Θεό. Ωστόσο δεν αμφιβάλλω ότι Εκείνος θα νικήσει στην κρίση. Πόσες φορές άκουσα ότι κάποιος χάνει την πίστη, γιατί η μοίρα του είναι βαρειά, γιατί σκοτώθηκε κάποιος δικός του άνθρωπος ή πέθανε κάποιο παιδί του, παρ' όλο που προσευχήθηκε για τη θεραπεία του, και τα παρόμοια. Ακόμη και άνθρωποι που δηλώνουν ότι δεν πιστεύουν, μόλις τους βρει κάποια συμφορά κατηγορούν τον Θεό. Και όσο βαθύτερα προχωρήσει ο άνθρωπος στην ατμόσφαιρα της αμαρτίας, τόσο χειρότερη και ασυγκράτητη η βλασφημία του, τόσο χειρότερο και ασυγκράτητο το μίσος του προς τον Χριστό, τόσο αναιδείς οι χλευασμοί προς την αγιότητα Του. Για το μέγεθος της συγκρούσεως του κόσμου με τον Χριστό μπορούμε να κρίνουμε ακόμη και από το ότι κανέναν άλλον –ούτε τον Μωυσή

ούτε τον Μωάμεθ ούτε τον Βούδα–, δεν ονειδίζουν ούτε μισούν, όσο τον Χριστό. Δεν είναι μήπως αυτό μαρτυρία ότι μόνο Εκείνος είναι και ο Αληθινός;

Δεν πρέπει να εκπλησσόμαστε με τους πειρασμούς εκείνους που διεγείρονται εναντίον μας, ούτε με εκείνη την πύρινη δοκιμασία (βλ. Α΄ Πέτρ. 4,1-13), στην οποία υποβαλλόμαστε. Πρέπει να ζούμε τις θλίψεις και τις πτώσεις μας σαν κάποια αποκάλυψη για τα παθήματα των ανθρώπων σε όλο το πρόσωπο της γης και σαν συμμετοχή στα παθήματα του Ιδίου του Χριστού, του Λυτρωτή μας. Αυτό είναι δωρεά Άνωθεν, που μας εμπλουτίζει με τη σωτήρια γνώση και τον αρραβώνα της ερχόμενης δόξας που θα επέλθει με την εξομοίωση μας με τον Μονογενή Υιό του Πατρός. Με την όσο το δυνατόν πληρέστερη εμβάθυνση [//289] μας στη θεία αυτή πράξη της Λειτουργίας, όλοι εμείς που συμμετέχουμε γινόμαστε «βασίλειον ιεράτευμα, έθνος άγιον και λαός εις περιποίησιν» (Α΄ Πέτρ. 2,9). Κατ΄ αυτό τον τρόπο γινόμαστε ζωντανά μέλη της Αποστολικής Εκκλησίας, σύμφωνα με την ομολογία μας. Μόνη η αδιάκοπη ιστορική συνέχεια δεν επαρκεί: κι εμείς οι ίδιοι είναι απαραίτητο να έχουμε ταυτόσημη πείρα με αυτήν που παρατηρούμε δια μέσου της παραδόσεως των Αποστόλων και των Πατέρων της Εκκλησίας μας.

Το κακό υπάρχει μόνο εκεί όπου συναντιόμαστε με την αρχή του προσώπου. Το κακό είναι πάντοτε και κατ΄ ουσίαν προσωπικό. Εφόσον το κακό δεν δημιουργήθηκε από τον Θεό αλλά είναι προϊόν της αρνητικής θελήσεως κτιστών προσώπων, είναι δυνατόν να λέμε για το κακό ότι δεν έχει δική του ουσία: αυτό είναι, κατά τον ορισμό μερικών αγίων Πατέρων, η «στέρηση του Είναι». Ωστόσο η πραγματικότητα του κακού είναι, κυριολεκτικά, πραγματικότητα «υπαρξιακής» τάξεως.

Γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχει απόλυτο κακό και ότι υπάρχει μόνο το «Φως το αληθινόν, το φωτίζον πάντα άνθρωπον ερχόμενον εις τον κόσμον» (Ιωάν. 1,9), **και, συνεπώς, σε κάθε άνθρωπο υπάρχει στον ένα ή τον άλλο βαθμό ανταύγεια αληθείας**. Είναι απαραίτητο σε όλους μας να έχουμε οξεία όραση, για να διακρίνουμε την παρουσία του Θείου Φωτός σε κάθε άνθρωπο, ώστε να διαφυλάξουμε σε εκείνον το Φως αυτό· επιπλέον **να προσευχόμαστε, ώστε το Φως να καταπιεί τελείως το σκοτάδι το οποίο ζει σε κάθε πλάσμα που επιτελεί την αμαρτία**, έτσι ώστε όλοι [//290] και όλα να γίνουν φως μέσα στο Άναρχο Φως. Η παρουσία του φωτός στον καθένα κάνει ως έναν βαθμό δυνατή την ενότητα με όλους όσοι δεν καταφεύγουν στη βία· ενότητα της οποίας το πλήρωμα, στον βαθμό του δυνατού, βρίσκεται στη Μόνη Αλήθεια. Πράγματι, στη ζωή μας αγωνιζόμαστε, όχι με την έννοια ότι στρεφόμαστε «εναντίον» κάποιων (μη γένοιτο!), αλλά ότι θέλουμε να διαφυλάξουμε αβλαβή και αμείωτη από τις διδαχές των ανθρώπων εκείνη την αλήθεια που διδαχθήκαμε από τους αγίους Αποστόλους και τους Πατέρες. **Αναγκαζόμαστε** εξαιτίας αυτού **να αποκλίνουμε από κάθε διαστροφή της αλήθειας <u>από οπουδήποτε και αν προέρχεται αυτή</u>**.

Το νόημα της προσευχής έγκειται στο να γίνει το πνεύμα του ανθρώπου ένα με το Πνεύμα του Θεού. Στη χριστιανική Ανατολή δόθηκε τεράστια προσοχή στην καλλιέργεια της προσευχής. Εξαιτίας της πτώσεως του

Πρωτοπλάστου η φύση του ανθρώπου διασπάσθηκε. Και αυτό αναφέρεται όχι μόνο στο σώμα όλης της ανθρωπότητος, αλλά και στον καθένα από τους υιούς του Αδάμ. Ο ασκητής στον αγώνα του προσπαθεί να αποκαταστήσει στον εαυτό του το πλήρωμα με την ενότητα του πνεύματος, της ψυχής και του σώματος (βλ. Α΄ Θεσ. 5,23). Βέβαια η αιωνιότητα ανήκει πρωτίστως στο πνεύμα, αλλά δεν αποκλείονται από αυτήν η ψυχή και το σώμα, που μπορούν επίσης να αγιασθούν με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος (βλ. Α΄ Κορ. 6,19-20). Στη χριστιανική ανθρωπολογία η καρδιά θεωρείται ως το κατ' εξοχήν όργανο Θεογνωσίας. Για τον λόγο αυτό ο ασκητής αγωνίζεται στην προσευχή [//291] του να ενώσει τον νου με την καρδιά του. Στη συνηθισμένη κατάσταση είναι χαρακτηριστικό του πεπτωκότος ανθρώπου να έχει τον νου στραμμένο κυρίως προς τα έξω: να μένει απασχολημένος με την απόκτηση εξωτερικών γνώσεων και να αποχωρίζεται από την καρδιά του. Η σύγχρονη κουλτούρα και ο πολιτισμός οικοδομούνται πάνω σε αυτή την αρχή της διάσπασης του νου από την καρδιά. Έχει λησμονηθεί η καλλιέργεια της καρδιάς. Ως εκ τούτου ο σκοπός του ασκητικού αγώνα έγκειται στο να αποκαταστήσει την ενότητα του ανθρώπου, να υπερνικήσει την αποσύνθεση του –συνέπεια της πτώσεως–, πράγματα που κατορθώνονται πρωτίστως με την επανένωση του νου με την καρδιά. Συνήθως οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν ότι ο νους τους ζει μια ζωή και η καρδιά μιαν άλλη. **Μόνο όταν ο άνθρωπος πενθεί, ο νους και η καρδιά του ζουν το ίδιο νόημα, και αυτό γίνεται ανεξάρτητα από την αιτία του πένθους**. Μια τέτοια ψυχική κατάσταση αποτελεί για τον ασκητή σημείο ότι ο νους του κατέβηκε στην καρδιά του. Τα δάκρυα όμως του ασκητή συνδέονται με τη συνείδηση της απομακρύνσεως του από τον Θεό, και καθόλου με οποιαδήποτε επίγεια απώλεια. Δεν επιτρέπεται στον ασκητή το πένθος για πράγματα αυτού του κόσμου. Το «πνευματικό» πένθος αποτελεί την αναζήτηση του για τα μη παρερχόμενα πράγματα, για τον Θεό και την εν Αυτώ ζωή. Η εμφάνιση αυτού του πένθους κατά την προσευχή φανερώνει κατά κάποιον τρόπο την αρχή της αληθινής προσευχής. Στις περαιτέρω μορφές της, **όταν ο νους του ασκητή ενωθεί τελείως με την καρδιά και γίνει αυτό η σταθερή κατάσταση του, τα δάκρυα παύουν να είναι απαραίτητα** [//292] και η προσευχή φτάνει στην τελειότερη μορφή της, την καθαρά προσευχή, όταν ο Θεός θεωρείται με απαθή τρόπο, πάνω από κάθε πάθος και έξω από τις μορφές του κόσμου αυτού. **Παρόμοια θεωρία δεν έρχεται πριν ο ασκητής διαβεί όλα τα στάδια του δυσχερούς αγώνα για την απόκτηση της «ενότητος» του**.

Τα δάκρυα που συνδέονται με συναισθηματικά βιώματα, για παράδειγμα, με εκείνο της μουσικής, είναι ανεπίτρεπτα στην πραγματική ασκητική αγωγή. Αν όμως συμβεί κάτι τέτοιο, τότε ο ασκητής αμέσως εκμεταλλεύεται την ψυχολογική αυτή κατάσταση, για να την μετατρέψει σε πνευματική προσευχή.

Συνεπώς, η πραγματικά μεγάλη ανθρωπιστική κουλτούρα του δυτικού κόσμου δεν φτάνει το πνευματικό επίπεδο του αυθεντικού Χριστιανισμού. Οι «κοινωνίες» είναι απασχολημένες με την πειθαρχία των ανθρώπων, εξασκώντας σε αυτούς την αδιάκοπη εγκράτεια, απαιτώντας από αυτούς πάντοτε «σαφή» λογική ενέργεια· όλα αυτά στη συνέχεια οδήγησαν στον μαρασμό της αγωγής

της καρδιάς. Συχνά μάλιστα ο νους αντιμετωπίζει την απαίτηση να μην κατέβει στην καρδιά, αλλά να ενεργήσει σύμφωνα με τους «ψυχρούς» υπολογισμούς της λογικής.

Ο Κύριος μας έδωσε την εντολή να προσευχόμαστε «εν τω κρυπτώ» εισερχόμενοι «εις το ταμείον» μας (σε απόμερο δωμάτιο του σπιτιού μας) (Ματθ. 6,6). Ο απόστολος Παύλος λέει ότι «πνεύματα προφητών προφήταις υποτάσσεται» (Α΄ Κορ. 14,32). Με άλλα λόγια, ακόνη και αν έλθει προφητική έμπνευση κάποια στιγμή που είναι άβολο [//293] να την εκθέσει ενώπιον άλλων, ο προφήτης συγκρατεί την έξαρση του. Το ίδιο ισχύει και με το κλάμα: Αν έρχεται στον ασκητή πνευματικό κλάμα τη στιγμή που είναι παρόντες άλλοι, ξένοι άνθρωποι, τότε σταματά το πένθος αυτό, μεταφέροντας το σε άλλη στιγμή, όταν κανένας δεν θα τον βλέπει.

<u>Η αγάπη του Χριστού εισάγει στην ψυχή το αίσθημα της ευθύνης όχι μόνο για τις ατομικές της ενέργειες, αλλά και για όλα όσα συντελούνται στην ανθρωπότητα</u>. Η συμπάσχουσα προσευχή για τον κόσμο είναι στην ουσία της μετάνοια για τις αμαρτίες του κόσμου. Στο άθροισμα των αμαρτιών όλου του Αδάμ συνεισφέραμε και εμείς –λίγο ή πολύ– τα εγκλήματα μας, και με αυτά επιβαρύναμε τη μοίρα της οικουμένης. Η προσευχή ενώνει στο ίδιο το είναι τον προσευχόμενο με εκείνους για τους οποίους προσεύχεται. Από αυτό, με φυσικό τρόπο, γεννιέται το αίσθημα της κοινότητος σε όλα. Εισήλθαμε στη ζωή αυτή σε κάποιον χώρο της πάγκοινης ιστορίας ως κληρονόμοι της πτώσεως του Αδάμ. Αλλά το μέτρο της προσωπικής μας ενοχής δεν το γνωρίζει κανένας εκτός από τον Θεό. Και κανένας μόνος του δεν σώζεται.

Σε σχέση με την αντίληψη αυτή της κοινής μοίρας, ο άγιος Σιλουανός τιμούσε βαθιά τη διακονία των επισκόπων, που επωμίζονται τη φοβερή ευθύνη της σωτηρίας των ανθρώπων εκείνων που ανατέθηκαν στη φροντίδα τους. Αληθινά, μεγάλος είναι ο ρόλος τους στον πλατύ ωκεανό της ζωής της Εκκλησίας, αλλά και της γης γενικότερα· μεγάλη είναι και η δόξα που τους αναμένει στους ουρανούς. [//294] Υπάρχει όμως μια άλλη μορφή «αγίας, βασιλικής ιερωσύνης» (βλ. Α΄ Πέτρ. 2,5 και 9)· η προσευχή για όλο τον κόσμο με πένθος, που μεταβάλλεται σε θεωρία της Θείας ευσπλαγχνίας που φθάνει μέχρι τη λήθη όλης της κτίσεως. Τέτοια καθαρά προσευχή, που επιπλέον συνεργεί στη σωτηρία και του ίδιου του προσευχομένου και πλήθους πιστών ανθρώπων που δέχονται τη δύναμη της νέας ζωής, η οποία πηγάζει από αυτήν. Όσοι έλαβαν το χάρισμα αυτό δεν μπορούν να προσηλώσουν τον νου τους σε άλλες μορφές εκκλησιαστικής διακονίας.

Θυμάμαι ότι κάποτε εξέφρασα στον Γέροντα Σιλουανό τη λύπη μου επειδή ήμουν εξαντλημένος από την ασθένεια (ελονοσία), και ως εκ τούτου δεν είχα δυνάμεις για σοβαρότερη μελέτη της θεολογίας και της διδασκαλίας των αγίων Πατέρων της Εκκλησίας. Σε αυτό ο Γέροντας απάντησε: «Το θεωρείτε αυτό μεγάλο πράγμα; … Κατά τη γνώμη μου μεγάλο είναι μόνο ένα· να ταπεινώσουμε τον εαυτό μας, γιατί η υπερηφάνεια μας εμποδίζει να αγαπάμε». Έτσι τελείωσε η συνομιλία μας.

Από τη συχνή επικοινωνία μαζί του μπορούσα να γνωρίζω τι είχε στην ψυχή και τον νου του. Να ταπεινώσει κάποιος τον εαυτό του σημαίνει να νικήσει μέσα του τη ρίζα της αμαρτίας, την υπερηφάνεια. Να ταπεινώσει κάποιος τον εαυτό του σημαίνει να εξομοιωθεί με τον Χριστό που είπε: «Μάθετε απ' Εμού ότι πραός ειμι και ταπεινός τη καρδία και ευρήσετε ανάπαυσιν ταις ψυχαίς υμών» (Ματθ. 11,29). Να ταπεινώσει κάποιος τον εαυτό του είναι νίκη κατά του θανάτου. **Όταν η ταπείνωση του Χριστού γεμίζει την ψυχή, τότε ο άνθρωπος αισθάνεται εναργώς** [//295] **τον εαυτό του εν τω Θεώ και γίνεται μέτοχος της Θείας αιωνιότητος**. **Γίνεται κοινωνός «αισθητά», με αναμφισβήτητη πειστικότητα**.

Τα λόγια του Χριστού, «ευρήσετε ανάπαυσιν ταις ψυχαίς υμών», ο Γέροντας τα ερμήνευε με δικό του τρόπο: «Όταν είναι μαζί μας η ταπείνωση του Χριστού, τότε καταπαύει μέσα μας η ενέργεια των παθών· οι εχθροί αδυνατούν πλέον να μας προσεγγίσουν και η ψυχή βρίσκει ανάπαυση. Ενώ όταν ενεργούν μέσα μας τα πάθη και οι κακοί λογισμοί σαλεύουν την καρδιά και ταράζουν τον νου μας, τότε δεν υπάρχει ανάπαυση στην ψυχή. Και αυτό το φαινόμενο είναι σαφές σημείο ότι δεν ταπεινωθήκαμε ακόμη».

Όποιος, έστω και μία φορά σε όλη τη ζωή του δέχθηκε στο πνεύμα του τη χάρη της Θείας ταπεινώσεως, εκείνος δεν απαιτεί πλέον λογικές αποδείξεις για τη Θεότητα του Χριστού· αυτός δεν βρίσκει λόγια να εξηγήσει το μυστήριο αυτό. Τίποτε το κτιστό δεν μπορεί να μεταδώσει παρόμοια κατάσταση. Ακόμη και οι προσεγγίσεις στην ταπείνωση αυτή είναι απερίγραπτες. Χωρίς την ταπείνωση αυτή, δεν ανοίγει η καρδιά για να αγκαλιάσει με μεγάλη ευσπλαγχνία όλα όσα υπάρχουν. Η δύναμη αυτή πηγάζει από τον Θεό, από το Πνεύμα το Άγιο· είναι ανεκτίμητη η δωρεά αυτή, και ταυτόχρονα φοβερή η προσέγγιση στα όρια αυτά: το πνεύμα θεωρεί προκαταρκτικά την οδυνηρή διάσπαση όλης της κτίσεως και η ψυχή καταπονείται με βαθύ πόνο για όλα. Στο μεθόριο αυτό «το φθαρτόν ενδύεται αφθαρσίαν και το θνητόν ενδύεται αθανασίαν» (πρβλ. Α' Κορ. 15,53).

[//296] Ούτε ο προσωπικός Θεός ούτε ο άνθρωπος νοούνται χωρίς αγάπη. Το Πρόσωπο ζει με την αγάπη. Μπορούμε να πούμε ότι η αγάπη είναι η κατεξοχήν έκφραση του προσώπου, η ουσία της οποίας βρίσκεται στα βάθη του είναι· αυτή, ως ουσία του προσώπου, δεν ορίζεται, όπως και η Ουσία της Θεότητος που υπερβαίνει κάθε ορισμό.

«Εί τις έρχεται προς Με και ου μισεί … και την εαυτού ψυχήν, ου δύναται Μου μαθητής είναι» (Λουκ. 14,26). Όταν η δίψα για τον Θεό συνδυάζεται με το μίσος προς εαυτόν, τότε η αγάπη προς τον Θεό γίνεται ολοκληρωτικά δική μας ζωή. Τότε η υποστατική αρχή μέσα μας όχι μόνο δεν διαλύεται ως κόκκος άλατος στον μεγάλο ωκεανό του Υπερπροσωπικού Όντος ως την εξαφάνιση Του, αλλά αντιθέτως φθάνει στη μέγιστη ανάπτυξη της. Στην έσχατη τελείωση της η προσωπικότητα μας οφείλει να ενεργοποιηθεί και να καταστεί «καθαρά ενέργεια», για να παραμείνει έτσι αιώνια στον Θεό και ο Θεός σε αυτήν. Αυτό αποτελεί, σύμφωνα με την ευαγγελική αποκάλυψη, το τέλος της οδού: τότε θα παραλάβουμε «βασιλείαν ασάλευτον» (βλ. Εβρ. 12,26-29). «Και έσται ο Θεός τα πάντα εν πάσιν» (πρβλ. Α' Κορ. 15,28).

Η κατάσταση της αγάπης προς τον Θεό μέχρι αυτομίσους μπορεί να δοθεί στον άνθρωπο που βρίσκεται ακόμη στη ζωή της σάρκας, όχι όμως ως σταθερή, αλλά ως διακοπτόμενη, με ποικίλη διάρκεια και ένταση, ιδιαίτερα στις τελειότερες βαθμίδες της. Όσο είμαστε ντυμένοι με την αδυναμία αυτή της σάρκας, αυτό είναι αναπότρεπτο, προκειμένου η ζωή μας να παραταθεί ακόμη. Ο απόστολος [//297] Παύλος μιλάει γι’ αυτό ως εξής: «Ενδημούντες εν τω σώματι εκδημούμεν από του Κυρίου … και ευδοκούμεν μάλλον εκδημήσαι εκ του σώματος και ενδημήσαι προς τον Κύριον» (Β′ Κορ. 5,6 και 8)· και ακόμη: «Εμοί γαρ το ζην Χριστός και το αποθανείν κέρδος. Ει δε το ζην εν σαρκί, τούτο μοι καρπός έργου, και τι αιρήσομαι ου γνωρίζω. Συνέχομαι δε εκ των δύο, την επιθυμίαν έχων εις το αναλύσαι και συν Χριστώ είναι· πολλώ γαρ μάλλον κρείσσον· το δε επιμένειν εν τη σαρκί αναγκαιότερον δι’ υμάς. Και τούτο πεποιθώς οίδα ότι μενώ και συμπαραμενώ πάσιν υμίν εις την υμών προκοπήν και χαράν της πίστεως» (Φιλιπ. 1,21-25).

Η πρώτη ενέργεια του Θείου Φωτός δίνει συνήθως στον άνθρωπο να δει όχι τον Θεό και την αιώνια Βασιλεία Του, αλλά την προσωπική του κατάσταση· τον χωρισμό του από την αιωνιότητα και μακαριότητα αυτή ή, με άλλα λόγια, το δικό του σκοτάδι και τον δικό του άδη. Το Φως αυτό, που φαίνεται κατ’ αρχάς σαν να έρχεται από πίσω, φωτίζει εκείνο τον χώρο της υπάρξεως που παρουσιάζεται μπροστά μας ως η πραγματικότητα μας. Και η πραγματικότητα αυτή είναι συνήθως ο χωρισμός μας από τον Θεό και από το Φως της ζωής, η αιχμαλωσία μας, η δουλεία μας, η φθορά μας, η μωρία μας, η ευτέλεια μας κλπ. Αυτό συνέβη και με τον Γέροντα Σιλουανό, όπως βλέπουμε από την πορεία της ζωής του.

Ο αμετάθετος όρος για την όραση του Θείου Φωτός είναι η τήρηση των εντολών του Χριστού. Αν αφήσουμε τις εμπάθειες, τις δυσαρέσκειες, τις μικροφροντίδες μας, αν ποθήσουμε με όλη μας την καρδιά τον Θεό και τη ζωή [//298] με Αυτόν και εν Αυτώ κατά τον λόγο του αποστόλου Παύλου, «τα άνω ζητείτε, ού ο Χριστός εστιν εν δεξιά του Θεού καθήμενος, τα άνω φρονείτε, μη τα επί γης» (Κολ. 3,1-2), τότε οπωσδήποτε θα αξιωθούμε της θεωρίας της Ουράνιας δόξας.

Από τις εμπειρίες που ήδη έζησα, ίσως δεν είναι περιττό να σημειώσω τη διαφορά ανάμεσα στις μορφές της θεωρίας ή της οράσεως του «φωτός». Στην αρχή των βαθύτερων διαλογισμών μου, που συνοδεύονταν με την αφαίρεση της προσοχής σε όλα όσα προσιδιάζουν στον κόσμο των παρερχομένων πραγμάτων, των προσκαίρων φαινομένων, συνέβαινε να αισθάνομαι τον νου μου ως φως. Αυτό όμως το φαινόμενο δεν προσείλκυε την προσοχή μου, εφόσον η ορμή του πνεύματος μου ήταν να γνωρίσω, αν ήταν δυνατόν, το Είναι στις πηγές του. Όταν αργότερα επέστρεψα στον Χριστιανισμό, σε κατάσταση προσευχής μετανοίας συνέβαινε να βλέπω Άλλο Φως, με άλλη διάταξη. Όσο όμως παράδοξο και αν φαίνεται αυτό, ζούσα τις καταστάσεις αυτές χωρίς προσπάθεια να προσδιορίσω τη φύση τους. Δεν γνώριζα ακόμη Τι ή Ποιος μου εμφανιζόταν. Η προσευχή μεταβαλλόταν σε θεωρία-αίσθηση Φωτός, ο χρόνος αποσυρόταν κάπου, το υλικό διάστημα χανόταν, κάποτε δε, σπανιότερα, δεν αισθανόμουν ούτε το σώμα μου. Και πάλι δεν γνώριζα Τι μου συνέβαινε. Τώρα, αναθεωρώντας

το παρελθόν, τείνω να πεισθώ ότι ήταν δώρο της χάριτος. Πώς αλλιώς μπορώ να εξηγήσω το γεγονός εκείνο, ότι απουσίαζε από μένα, όπως φαίνεται, η φυσική λογική αντίδραση σε όλα όσα γίνονταν σε μένα με μεγάλη [//299] ορμή; Πολύ αργότερα προσέφερα ευγνωμοσύνη στον Θεό, τον Σωτήρα μου, που είλκυσε το πνεύμα μου προς Αυτόν με τόσο μοναδικό τρόπο, ώστε όλα, όσα δεν ήταν Αυτός, δεν αποσπούσαν την προσοχή μου. Στη μέχρι τέλους φλογερή μεταμέλεια μου δεν αναζητούσα τίποτε άλλο, παρά μόνο την άφεση του παραπτώματος μου, που υψωνόταν μπροστά μου με όλη την απερίγραπτη παραφροσύνη του. Αν δεν ήταν έτσι, πολλά θα παρέμεναν απρόσιτα σε μένα, εφόσον η επιστροφή του νου προς τον εαυτό μας όχι μόνο μειώνει την όραση, αλλά και την αναστέλλει: «Μη γνώτω η αριστερά σου, τι ποιεί μετά σου η δεξιά του Θεού» (πρβλ. Ματθ. 6,3). Ο Θεός με συγχωρούσε, αλλά για πολύ καιρό, μέχρι και τώρα, δεν μπορώ να λησμονήσω τελείως την αφροσύνη μου. Τον καιρό που μου δόθηκε η «μνήμου του θανάτου», κάτω από μένα απλωνόταν σκοτεινή άβυσσος· μπροστά μου υψωνόταν τείχος αδιαπέραστο. Αν η ζωή μου δεν είναι τίποτε περισσότερο από σύντομη αναλαμπή του φωτός της συνειδήσεως, που ήταν προορισμένη να σβηστεί, τότε θα ήταν καλύτερα να μην είχα γεννηθεί στον κόσμο αυτό.

Οι υπέρθερμοι οπαδοί της αποφατικής θεολογίας, στις περισσότερες περιπτώσεις, διατρέχουν τον κίνδυνο να αποδεχθούν τη διανοητική τους, για να μην πω τη φιλοσοφική τους θεωρία για το απρόσιτο και ακατάληπτο του Θεού ως την ύψιστη τελειότητα. Πολλοί από αυτούς τείνουν ακόμη και να ισχυριστούν ότι η θέα του Ακτίστου Φωτός βρίσκεται πιο κάτω από τη θεωρία στον «γνόφο». Ο γνόφος κατά την αντίληψη τους είναι η ανώτερη κατάσταση [//300] του νου που θεολογεί. Το απρόσιτο της Ουσίας της Θεότητος είναι σαφές ακόμη και για τη φιλοσοφική διάνοια που βρίσκεται μακριά από την κοινωνία της χάριτος. **Η όραση όμως του Θαβωρίου Φωτός δόθηκε στην Καινή Διαθήκη κατά την πίστη στον Ιησού Χριστό**. Η κατάσταση αυτή της οράσεως είναι η έλευση του Θεού μέσα μας· η διείσδυση της άκτιστης Θεότητος στην κτιστότητα μας. Η ίδια η Αιωνιότητα του Υψίστου αγκαλιάζει τότε τον άνθρωπο. Αλλά ακόμη και η μεγάλη επίλαμψη του Φωτός αυτού δεν καθιστά τον άνθρωπο κοινωνό της Ουσίας της Θεότητος, που αιώνια παραμένει και θα παραμένει απρόσιτη για τη γνώση στις κτιστές διάνοιες. Η τέλεια ένωση μας με τον Θεό πραγματοποιείται με την αλλαγή όλης της υπάρξεως μας σε φως, με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Ο Θεός είναι Φως, και οι άγιοι είναι επίσης φως: «… οι δίκαιοι εκλάμψουσιν ως ο ήλιος εν τη βασιλεία του Πατρός αυτών» (Ματθ. 13,43). Αυτό ακριβώς είναι και η ύψιστη κατάσταση της θεώσεως του ανθρώπου.

Αλλά και οι εμφανίσεις του Φωτός διαφέρουν πολύ κατά την αξία και την ενέργεια επάνω στην ψυχή. Ένα πράγμα είναι εκτός αμφιβολίας, ότι, όταν το πνεύμα μας εισάγεται στον χώρο του Ακτίστου Φωτός, τότε μας φαίνεται ότι όλη η ύπαρξη μας γίνεται φως (αγάπης και γνώσεως). Αλλά και η αγάπη είναι ιδιαίτερη, και η γνώση είναι άλλης τάξεως. Δεν είναι όμως εύκολο να μιλήσει κάποιος γι' αυτά. Έτσι, εφόσον δεν αξιωθήκαμε αυτού του «δώρου» (πάντοτε μόνο δώρου, ουδόλως και ουδέποτε κατ' αξίαν, απροσδοκήτου, κατά τη συνείδηση της πραγματικής αναξιότητας μας), θα παραμείνουμε στην προσευχή

[//301] αναζητώντας την αγάπη του Θεού, τη συγχώρηση των αμαρτιών μας, τη δωρεά να βλέπουμε την αμαρτία μας.

Ο Κύριος μας αποκαλύπτεται, αλλά δεν εκβιάζει τη θέληση μας! Μόνο με την επιδημία Του, με την ενέργεια Του μέσα μας, μεταβάλλεται η φθαρτότητα μας σε αφθαρσία. Δεν μπορεί όμως να εισέλθει μέσα μας δια της βίας, χωρίς τη συγκατάθεση μας. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο για όλους μας να διέλθουμε σκληρό αγώνα μετανοίας, με τον οποίο ελευθερωνόμαστε από όλα, όσα μέσα μας από τον καιρό της πτώσεως του Αδάμ αντιτίθενται στον Θεό. Κατά τη διάρκεια της προσευχής της μετανοίας είναι αναγκαίο να απωθήσουμε με όλες τις δυνάμεις μας την κίνηση προς τη νεκροποιό αυτοεξέταση μας. Η ζωοποιός δύναμη βρίσκεται στη μετάνοια ενώπιον του Ζώντος Θεού της αγάπης· αγάπης στραμμένης ολοκληρωτικά προς τον Αγαπημένο, χωρίς επιστροφή στον ίδιο τον εαυτό μας.

Ο Χριστός διατάραξε την ησυχία μας. Κοιμόμασταν πνευματικά ζωώδη ύπνο και ήμασταν ικανοποιημένοι. Αυτός όμως ήρθε, μας φανέρωσε τη Θεία τελειότητα, και θέλει να ομοιωθούμε και εμείς προς Αυτόν. Τα λόγια Του είναι το πυρ εκείνο που καθημερινά μας καίει. Δεν μπορούμε να ζήσουμε έτσι όπως Αυτός μας παρήγγειλε.

Κάποτε με συνέντριβε η φρίκη για τον εαυτό μου· έκρινα τους ανθρώπους· θύμωνα με μερικούς· θυμόμουν το μικρό ή το μεγάλο κακό που, όπως μου φαινόταν, μου προξενούσαν, και ήταν δύσκολο να τα συγχωρήσω όλα. Μετανοούσα, αλλά γνώριζα ότι η συγχώρηση δεν θα έρθει για μένα, αν ο ίδιος δεν το ζητήσω από την καρδιά μου για όλους [//302] και για τον καθένα. Έφθασα σε εξάντληση και έλεγα στην προσευχή μου:

> *Με εγκατέλειψες· με κρίνεις και αποδεικνύεται πως έχω πάντοτε άδικο, γιατί δεν τηρώ τις εντολές Σου. Εσύ όμως ο Ίδιος είπες ότι η εντολή που μας έδωσες εκπορεύεται από τον Πατέρα, και ότι η εντολή αυτή είναι η αιώνια ζωή που έχει ο Πατέρας. Αν Εσύ ή ο Πατέρας δεν σκηνώσετε μέσα μου, για να μου μεταδώσετε την αιώνια αυτή ζωή, εγώ χάνομαι. Σε ικετεύω, μην κριθείς μαζί μου, αλλά έλα και κάνε Εσύ ο Ίδιος όλα όσα μας παρήγγειλες. Εσύ, ο άπειρος, ο άναρχος, λυπήσου με, τον κατάκριτο σε θάνατο από τη στιγμή της συλλήψεως μου στην κοιλιά της μητέρας μου.*

Όταν βέβαια έρθει η αιώνια ζωή, τότε μπορούμε να συγχωρήσουμε τα πάντα.

Ο Θεός με εκπλήσσει: Εγώ είμαι ένα άγριο και ανόητο τέρας, αλλά Εκείνος δεν με αποστρέφεται, ακόμη και όταν Του προσφέρω τις ασύνετες προσευχές μου, που μοιάζουν με ύβρεις. Πόσο υπομονετικός και πράος είναι! Διαλέγεται ακόμη και μαζί μου! Γιατί έτσι; Αλλά να, Αυτός και στον Παύλο φέρθηκε με τον ίδιο τρόπο· και σε εκείνον απάντησε με την παράδοξη και θαυμαστή εμφάνιση Του στο Φως, σε μεγάλο Φως. Ο Παύλος βέβαια προσώρησε στην πάλη μαζί Του περισσότερο από μένα· ως τη συμμετοχή του (ίσως) στον φόνο του Στεφάνου· «έτι εμπνέων απειλής και φόνου εις τους μαθητάς του Κυρίου» (Πράξ. 9,1). **Όταν θέλουμε τίμια να γνωρίσουμε την Αλήθεια, με** [//303] **την ετοιμότητα να την**

δεχθούμε έτσι όπως είναι, τότε καμία παρρησία μας δεν Τον θλίβει. Νικά με την ταπεινή αγάπη, και η ψυχή Τον προσκυνά ως τη γη και πιο κάτω από τη γη, στη δίψα να ομοιωθεί με Αυτόν σε όλα.

Μην ενοχλήστε με τα λόγια μου: Είμαι γέρος και συνεχώς στέκομαι νοερά στον τάφο. Γράφω μόνο γιατί συναντώ ανθρώπους που δεν γνωρίζουν τους δρόμους της σωτηρίας του Θεού μας, μολονότι βαπτίσθηκαν. Θα αναφέρω μερικές περιπτώσεις εσωτερικού φωτισμού μου μετά από συχνά ακατάστατη προσευχή· αλλά έτσι διαμορφωνόταν η αντίληψη μου για το Ευαγγέλιο και τη γνώση του Ιδίου του Χριστού.

Αν κάποιος πριν από πενήντα ή και λιγότερα ακόμη, είκοσι ή δέκα χρόνια, μου έλεγε ότι θα γράφω για τον εαυτό μου, θα χαμογελούσα, «γνωρίζοντας ότι αυτό δεν θα γίνει σε μένα». Όσο παράδοξο όμως και αν φαίνεται αυτό, πριν από την έξοδο μου, εξομολογούμαι τις ευεργεσίες που επιδαψίλευσε σε μένα ο Θεός, για να Τον ευχαριστήσω με τον τρόπο αυτό. Παραδίδω τον εαυτό μου στην κρίση του Θεού και στην κρίση των ανθρώπων. Κάποια πρόσωπα μου φέρθηκαν «επιφυλακτικά»: απορρίπτοντας με, κρίνοντας με και τα παρόμοια. Άλλα επίσης –ίσως και περισσότερα ακόμη πρόσωπα– στράφηκαν προς εμένα με εμπιστοσύνη και αγάπη. Γι' αυτούς ας είναι τα γραφόμενα σαν διαθήκη μου, που «δωρεάν» παραδίδω, όπως και ο ίδιος δωρεάν παρέλαβα από τον Θεό δια μέσου των πνευματικών πατέρων μου.

Κάποιος ιερέας στη Γαλλία μου είπε πως ελάχιστα λαμβάνω υπ' όψιν μου το ότι συνήθως οι άνθρωποι δεν [//304] ανέχονται να ακούσουν εκείνο που διαταράσσει την καθημερινή ηρεμία τους, εκείνο που απαιτεί την ένταση όλων των δυνάμεων ολοκλήρου του είναι τους· αποφεύγουν και τον απαραίτητο κατ' αρχάς φόβο ή ακόμη και τρόπο που μπορούν να τους πυρπολήσουν· δεν πιστεύουν ακόμη στο ότι το «καταναλίσκον πυρ» (Εβρ. 12,29) θα γίνει αργότερα αιώνιο Φως της Θεϊκής μεγαλοπρέπειας της Βασιλείας του Θεού· αποφεύγουν τη θέα της αβύσσου, γιατί διαταράσσει την καθημερινότητα τους. Προσωπικά όμως δεν μπορώ να εννοήσω την τοποθέτηση τους αυτή.

Η πείρα των αιώνων κατέδειξε ότι όποιος επιθυμεί να ακολουθήσει τον Χριστό, θα περάσει από όλα τα παθήματα που δοκίμασε και γνώρισε Εκείνος στον κόσμο αυτό. Αυτό βεβαίως είναι τελείως απαραίτητο για όλους μας, εφόσον χωρίς αυτό δεν θα μπορέσουμε να συλλάβουμε τον Χριστό, δεν θα Τον γνωρίσουμε, δεν θα γίνουμε μέτοχοι της ζωής Του, δηλαδή δεν θα επιτύχουμε τη σωτηρία μας.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας αντιλαμβάνονται τη σωτηρία του ανθρώπου ως τη θέωσή του. Αλλά για να την επιτύχουμε όλοι εμείς, πρέπει να γνωρίσουμε τον Θεό με τη γνώση εκείνη που είναι καθεαυτήν η ίδια η αιώνια ζωή, κατά τον λόγο του Χριστού (βλ. Ιωάν. 17,3).

Σε κάποιες στιγμές η ψυχή του ανθρώπου ορμά προς τον Θεό, Τον διψά, ποθεί να είναι μαζί Του και μόνο με Αυτόν ... Όταν όμως έρθουμε να πραγματοποιήσουμε τον πόθο αυτό και όταν ο Θεός μας εγκαταλείπει για να μας δώσει τη δυνατότητα να ομοιωθούμε αληθινά με Αυτόν, με σύνεση, τότε όλοι μας αδυνατούμε και αποκάμνουμε, ενώ πολλοί [//305] είναι έτοιμοι να

απομακρυνθούν έντρομοι από το θέαμα που προβάλλει μπροστά τους από τα βαρειά και «άκαρπα» παθήματα της Θεοεγκαταλείψεως (έτσι φαίνονται τη στιγμή εκείνη). Αν δεν είχα δει τον Χριστό, έστω και στον μικρό βαθμό που μου δόθηκε, τότε θα χανόμουν …

Ο πόνος, στην παρούσα μορφή της ζωής, μας σκοτώνει. Όταν όμως η δύναμη του Θεού εισχωρεί μέσα μας με το ρεύμα της αθάνατης, οντολογικής δυνάμεως, τότε γεμίζουμε από ουράνια αγάπη, που έχει την ιδιότητα να χωρεί μέσα της όλες τις μορφές των εκδηλώσεων της: τη μακαριότητα της αμετάθετης αιωνιότητος και τη βαθειά συμπάθεια για κάθε κτιστό όν στη μαρτυρική του πάλη προς επιβίωση. Στην ψυχή μας ενώνονται ταυτόχρονα η χαρά και ο πόνος. Νομίζω ότι αυτό θα παραμείνει μαζί μας αιώνια, αν διαφυλάξουμε την αγάπη που μας δόθηκε από Αυτόν. Μόνο στην αιωνιότητα ο πόνος δεν μπορεί να μας σκοτώσει ή να μειώσει μέσα μας τη ζωή. Έτσι έχουμε διδαχθεί στην Εκκλησία να αντιλαμβανόμαστε και τη Θεομήτορα. Ονομάζεται «αειμακάριστος», και ταυτόχρονα όλη η ανθρωπότητα αναφέρει προς Αυτήν τα παθήματα της, που Εκείνη μοιράζεται μαζί μας όχι εν μέρει, αλλά ολοκληρωτικά. Περνούν χιλιετίες, κατά τις οποίες εκατομμύρια συντετριμμένες ψυχές στρέφονται προς Αυτήν με προσευχή για βοήθεια, και όλοι γνωρίζουμε ότι Εκείνη δεν αφήνει τα αιτήματα τους αναπάντητα. Τέτοια είναι η Θεία Αγάπη, στην οποία, όπως φαίνεται, συνδυάζονται ασυμβίβαστες αντιθέσεις: **η συμπόνια σκοτώνει το γήινο σώμα μας, αλλά με κανέναν τρόπο δεν μειώνει το πλήρωμα** [//306] **του άφθαρτου είναι των σωζομένων**. Σκέφτομαι μάλιστα ότι, **στην παράδοξη αυτή εμπειρία του συνδυασμού μέσα μας της χαράς και του πόνου, μας δίδεται και η εμπειρία της Αναστάσεως**. Από το βίωμα αυτό γεννάται μεγάλη υπομονή και αγάπη.

Ο άνθρωπος αναπτύσσεται με βραδύ ρυθμό στο επίπεδο της χριστιανικής ζωής. Θα περάσουν χρόνια, δεκαετίες, πριν διανοιχθεί στη συνείδηση του η μεγαλειώδης θέα του είναι: **η δημιουργία του κόσμου με τους γαλαξίες του και τα ουράνια σώματα** στις αρμονικές κινήσεις τους ανά τους αιώνες, με τις αναρίθμητες εμφανίσεις κοσμικών ενεργειών που καταπλήσσουν το πνεύμα μας με το κάλλος τους. Να, **ο άπειρος αυτός κόσμος είναι έτοιμος να δεχθεί τον κατεξοχήν κάτοικο και ακολούθως κύριο του· δημιουργείται από τον Θεό Άνθρωπος**· του μεταδίδεται η Θεία πνοή, δηλαδή η Θεία ενέργεια· γίνεται ο συνδετικός κρίκος μεταξύ του Δημιουργού και όλης της κτίσεως ως φορέας ενεργειών δύο επιπέδων. Και ξαφνικά, ο θαυμαστός αυτός Αδάμ πέφτει. Τραγική η συνέπεια: «Πάσα η κτίσις συστενάζει … επ' ελπίδι ότι και αυτή η κτίσις ελευθερωθήσεται … εις την ελευθερίαν της δόξης των τέκνων του Θεού» (Ρωμ. 8,20-23). Και να, έρχεται στη γη με τη σάρκα μας, στις συνθήκες πλέον της πτώσεως μας, ο Ίδιος ο Δημιουργός· μας φανερώνει την τελειότητα του Πατρός· ανοίγει μπροστά μας την αληθινή οδό προς επιστροφή, και μάλιστα για μεγαλύτερη ακόμη δόξα, στην ανέσπερη ημέρα του μέλλοντος αιώνος, στην τιμή της Θείας υιοθεσίας.

[//307] Θλίβομαι, γιατί όλα μου φαίνονται να ηχούν φτωχά, και δεν απηχούν καθόλου την πραγματικότητα που κρύβεται πίσω από τα λόγια. Να, και σε μένα,

τον αληθινά μηδαμινό, δόθηκε να γνωρίσω τον Θεό που αγαπά με τέλεια αγάπη, η οποία φανερώνεται στην προσφορά όλου του Εαυτού Του στην πράξη της ανεκδιήγητης «κενώσεως». Ανταποκρινόμενος ο Πατέρας δέχεται την μέχρι τέλους αυτοκενωτική αγάπη του Υιού. Και εμείς οι άνθρωποι κληθήκαμε να συμπεριληφθούμε στην Αγάπη αυτή. Αυτό δεν είναι δυνατόν, παρά μόνο με την πληρέστερη δυνατή τήρηση όλων εκείνων που μας παρήγγειλε ο Κύριος: «Εί τις έρχεται προς Με και ου μισεί τον πατέρα εαυτού και την μητέρα και την γυναίκα και τα τέκνα και τους αδελφούς και τας αδελφάς, έτι δε και την εαυτού ψυχήν (ζωήν), ου δύναται Μου μαθητής είναι. Και όστις ου βαστάζει τον σταυρόν εαυτού και έρχεται οπίσω Μου, ου δύναται είναι Μου μαθητής. Τις γαρ εξ υμών, θέλων πύργον οικοδομήσαι, ουχί πρώτον καθίσας ψηφίζει την δαπάνην, ει έχει τα προς απαρτισμόν; …» (Λουκ. 14,26-28).

Θυμάμαι, όταν ήμουν στο μοναστήρι, πριν μεταβώ στην έρημο, έλεγα: «Φοβερά τα λόγια … Με τέτοιο τίμημα εδώ δεν μπορώ!». Αργότερα ωστόσο, όταν δεν άντεχα τον εαυτό μου με την κατάσταση του, στη διαστροφή του νου και της καρδιάς μου, ο Θεός μου έδωσε το άγιο αυτό μίσος ως εντελώς άλλη οδό, και εγώ Τον δόξασα και Τον δοξάζω αιώνια για την Πρόνοια Του απέναντι μου. **Ωσότου έρθει η ζώσα πείρα, εννούμε τους λόγους του Χριστού με αλλοιωμένη μορφή· ωσότου βρισκόμαστε στη φθαρτή αυτή σάρκα, δεν καταλαβαίνουμε τον Θεό**. Όταν όμως στον [//308] αγώνα της πίστεως δεχθούμε τον σαρκωθέντα Λόγο του Πατρός ως τον Δημιουργό και Θεό μας και επικαλεσθούμε με προσευχές τη βοήθεια Του, **τότε το Πνεύμα του Θεού μας αναλαμβάνει στα χέρια Του και μας οδηγεί δια μέσου αβύσσων και υψωμάτων**, που κανένας άλλος δεν γνωρίζει και δεν μπορεί να γνωρίσει. Ενώπιον του ανθρωπίνου πνεύματος ο Κύριος αποκαλύπτει την απειρότητα του αυθεντικού Είναι. Ναι, η ζωή δεν είναι φτηνό παιχνίδι.

Με τον τρόπο αυτό ο Θεός μας αποκαλύπτεται Τριαδικός. Κατανοούμε από την πείρα ότι ο Θεός της αγάπης μπορεί να είναι μόνο Τριαδικός. Στη μορφή αυτή του αιωνίου Απολύτου δίδεται στο πνεύμα μας να εποπτεύσει την άκρα δυναμική του ζώντος Θεού· της Ζωής, που ποτέ δεν ελαττώνεται, αλλά παραμένει αιώνια στην άκρα ένταση του Ανάρχου Είναι.

Δεν οφείλεται άραγε σε αυτό το ότι μερικοί από τους Πατέρες εξέλαβαν την αιώνια εν τω Θεώ ζωή ως ακατάπαυστη ανάβαση μας, ανάβαση της πεπερασμένης κτίσεως μας προς τον Άπειρο; Η ιδέα τους για την ακατάπαυστη αυτή άνοδο δεν σημαίνει άραγε, κατ' ουσίαν, την αναλλοίωτη κατάσταση της έσχατης εντάσεως της ακόρεστης αγάπης μάλλον παρά την μετάθεση του «κινουμένου»;

Ορθότερο μου φαίνεται να μιλούμε για το θέμα αυτό με την ορολογία της Προς Εβραίους επιστολής: «Βουλόμενος ο Θεός επιδείξαι τοις κληρονόμοις της επαγγελίας το αμετάθετον της βουλής αυτού, εμεσίτευσεν ορκω, ίνα δια δύο πραγμάτων αμεταθέτων, εν οίς αδύνατον ψεύσασθαι Θεόν, ισχυράν παράκλησιν έχωμεν οι καταφυγόντες κρατήσαι της προκειμένης ελπίδος· ήν ως άγκυραν έχομεν της [//309] ψυχής ασφαλή τε και βεβαίαν και εισερχομένην εις το εσώτερον

του καταπετάσματος, όπου πρόδρομος υπέρ ημών εισήλθεν Ιησούς, κατά την τάξιν Μελχισεδέκ αρχιερεύς γενόμενος εις τον αιώνα» (Εβρ. 6,17-20).

Ο Χριστός είναι για μας το μέτρο όλων των πραγμάτων. Αυτός είπε: «Εάν Εμοί διακονή τις, Εμοί ακολουθείτω, και όπου ειμί Εγώ, εκεί και ο διάκονος ο Εμός έσται· και εάν τις Εμοί διακονή, τιμήσει αυτόν ο Πατήρ» (Ιωάν. 12,26). Ο Χριστός όμως «ανελήφθη εις τον ουρανόνκαι εκάθισεν εκ δεξιών του Θεού» (Μάρκ. 16,19). Δεν εφαρμόζεται σε Αυτόν η ιδέα της αιώνιας αναβάσεως· ο θρόνος του Πατρός είναι κατειλημμένος, και Αυτός είναι ίσος προς τον Πατέρα, όχι μόνο ως προς τη Θεότητα Του αλλά και ως προς την ανθρωπότητα που ο Ίδιος προσέλαβε.

Όταν η ένταση της προσευχής μας εγκαταλείπει, δίδοντας τη θέση της στην ειρήνη της ψυχής, τότε είναι πολύ ωφέλιμο να διαβάζουμε τα έργα των αγίων Πατέρων, ή την Αγία Γραφή: το Ευαγγέλιο, τις Επιστολές των Αποστόλων, τους Ψαλμούς, τις Προφητείες, θεολογικές πραγματείες. **Ο νους που καθαρίστηκε με το πένθος εισέρχεται βαθύτερα και εντονότερα στο νόημα τους.** Πρέπει να διαβάζουμε πρωτίστως τις Γραφές που διεγείρουν μέσα μας την προσευχή και θερμαίνουν την καρδιά μας. Έπειτα τα έργα των αγίων Πατέρων, που εξηγούν το νόημα των Θείων αποκαλύψεων. Ύστερα ακολουθεί ο κόπος, οι καθημερινές εργασίες, κατά τη διάρκεια των οποίων, όσο είναι δυνατόν, η κάθε μας κίνηση πρέπει να συνοδεύεται με αντίστοιχη προσευχή.

[//310] Αυτή η οδός προτείνεται συνήθως στους ανθρώπους από τον Κύριο, ίσως διότι μόνο λίγοι είναι ικανοί για μεγαλύτερο αγώνα. Για να βαστάσει τη μαρτυρία της αλήθειας ο άνθρωπος, αναλαμβάνει ακραία άσκηση. Για τους πειρασμούς εκείνους στους οποίους υποβάλλεται, οι Πατέρες σιωπούν. Είναι καλύτερα οι μικρόψυχοι να μη γνωρίζουν γι' αυτούς· απελπίζονται και μόνο με το άκουσμα τους.

Μέχρις ότου ο άνθρωπος ζήσει πραγματικά με το πνεύμα του τόσο τα φρικτά βάθη του άδη, όσο και την εν Χριστώ ανάσταση του, οφείλει να ακολουθεί την οδό που του υποδεικνύουν οι άγιοι Πατέρες και να μη διδάσκει από τον ευατό του. Όσο πλούσιος και αν είναι σε σύγκριση με τους άλλους, προικισμένος διανοητικά, όσες θεωρητικές γνώσεις και αν κατέχει, ας μη στηρίζεται στον εαυτό του. Αν όμως μαζί με τις θεωρητικές του γνώσεις κατέχεται από τα πάθη του μίσους και τα παρόμοια, τότε είναι ακόμη πιο επικίνδυνο γι' αυτόν να διδάσκει …

Η ψυχή μας μπορεί και οφείλει να ορμά προς τον Θεό· να Τον διψά· να θέλει να είναι ολοκληρωτικά μαζί Του και μόνο μαζί Του. Αλλά όταν πραγματικά παραδώσουμε τελείως σε Αυτόν τη ζωή μας, όταν θελήσουμε να πραγματοποιήσουμε τον πόθο μας και να Τον κάνουμε τη μόνη πλέον «ενέργεια» όλης της ζωής μας, τότε συναντάμε κάτι που δεν περιμέναμε κατά τον καιρό της αρχικής εμπνεύσεως μας. Πολλοί τρόμαξαν από τις δοκιμασίες, στις οποίες υποβάλλεται ο άνθρωπος οδεύοντας προς τον Θεό, ενώ πολλοί απομακρύνθηκαν από τα παθήματα εκείνα που τους φάνηκαν άκαρπα κατά τις στιγμές της Θεοεγκαταλείψεως.

Είναι εκπληκτική η πορεία της αναβάσεως προς τον [//311] Θεό. Επαναλαμβάνεται σχεδόν σε όλους τους καιρούς, σε όλους τους τόπους. Είναι απαραίτητο για όλους μας να θυμούμαστε ότι ο Γολγοθάς προηγήθηκε της Αναστάσεως.

Στην έρημο ποτέ δεν αισθάνθηκα «μόνος». **Η εμπειρία της «μοναξιάς»** σε οξεία μορφή δίνεται ωστόσο και ανάμεσα στους ανθρώπους. Η εμπειρία βεβαίως αυτή έχει πλήθος μορφών, μερικές από τις οποίες είναι θετικές, ενώ άλλες μπορεί να είναι και αρνητικές. **Ποτέ όμως και κανένας δεν φτάνει στο μέτρο εκείνο της εμπειρίας αυτής, στο οποίο έζησε ο Ίδιος ο Χριστός**. Η εμπειρία του συνδυασμού της χαράς και του πόνου μέσα στην ψυχή είναι ο κανόνας της χριστιανικής ζωής. Όταν όμως επαληθευθεί η εμπειρία αυτή, τότε δια μέσου της οδηγούμαστε σε άλλη, ανώτερη από αυτήν, εμπειρία αναστάσεως, και από την τελευταία αυτή γεννιέται στην ψυχή μεγάλη υπομονή και αγάπη.

Η στάση του πνεύματος μας σε δύο αντίθετους πόλους –από τη μία πλευρά στα σκοτεινά βάθη του άδη και από την άλλη στην κατάσταση που καταυγάζεται Άνωθεν από τον άδυτο Ήλιο– πλαταίνει άπειρα το περιεχόμενο του είναι μας. **Στην παράφορη προσευχή, όταν η ψυχή ορμά προς τον Θεό μισώντας τον εαυτό της, όχι ξαφνικά αλλά σταδιακά αντιλαμβάνεται τον Ίδιο τον Θεό να προσεύχεται μέσα της**. Μέσα στην προσευχή αυτή προσεγγίζουμε οντολογικά τον Χριστό, στην κατ' αρχάς απερίγραπτα μυστηριώδη κένωση και συγκατάβαση Του ως τα καταχθόνια βάθη, και έπειτα στην άναρχη Θεία παντοδυναμία Του. **Στην προσευχή πρόσωπο με Πρόσωπο τελειοποιείται το υποστατικό μας είναι**.

[//312] Οι διαδικασίες της πνευματικής ζωής είναι πολύπλοκες και ιδιόμορφες κατά τη φύση τους. Μερικές από τις καταστάσεις του πνεύματος μας μπορούν να συμπεριλαμβάνουν μέσα τους φαινομενικώς ασυμβίβαστα βιώματα: άγιο θρίαμβο και συμπονετική απόγνωση· θαυμαστή έξαρση και αδυναμία ανυψώσεως· καταπιεστική θλίψη και εμπνέουσα χαρά. Κατά την έντονη προσευχή, μέσα στην ψυχή πραγματοποιούνται βαθειές μεταβολές, αλλαγές καταστάσεων, μεταπτώσεις από το ένα στο άλλο, κάποτε ξαφνικές και κάποτε αργές. Δεν ελπίζω ότι θα μπορούσα να τις παρουσιάσω με λόγο, ώστε να καταστεί σαφής στον αναγνώστη η πραγματικότητα εκείνη στην οποία αναφέρομαι. Αμφιβάλλω αν θα ήταν αυτό δυνατόν για οποιονδήποτε συγγραφέα. Ωστόσο, πήρα τη δύναμη να βαδίσω τη βασιλική αυτή οδό, αισθανόμενος το εσωτερικό χρέος να παραδώσω στους αδελφούς και τις αδελφές μου, έστω και σε εντελώς ατελή μορφή, εκείνο που μου δόθηκε να γνωρίσω και εκείνο που άκουσα από τους καθοδηγητές μου, ο λόγος των οποίων με στερέωσε.

Να βρει κάποιος αλάνθαστα τον «κανόνα» της αναπτύξεως του «ενός εστι χρεία» δεν είναι απλό πράγμα. Κάποτε ο λόγος δίδεται αμέσως, κάποτε μετά από πολλή δυσκολία, και κάποτε μας διαφεύγει. Το μυστήριο μιας τέτοιας «διαφυγής» δεν μπορεί να εξηγηθεί. Προσωπικά συνειδητοποιώ με όλο το είναι μου ότι αυτό αποτελεί μία από τις μορφές της Θείας παιδαγωγίας. Και αν αυτό είναι ενέργεια του Θεού, τότε δεν υπόκειται σε καμιά λογική διερεύνηση. Από την πείρα μας θα γνωρίσουμε τόσο τις απροσδόκητες [//313] επισκέψεις Του όσο και τις

«αποχωρήσεις» Του σε ασύλληπτα για μας βάθη. Αποχωρεί για διαστήματα που Αυτός μόνο γνωρίζει. Αλλά ακόμη και οι παρατεταμένες εγκαταλείψεις μας από τον Θεό δεν πρέπει να μειώσουν μέσα μας την ελπίδα στην πλήρη αγάπης επιστροφή Του.

Οι ίδιοι καταδικάζουμε τον εαυτό μας στον άδη ως ανάξιοι ενός Τέτοιου Θεού. Γενικά βέβαια μπορούμε να πούμε ότι, για την ώρα, ζούμε στον άδη του κόσμου αυτού. Γύρω μας στέρεψε η πρώτη (πρωτόκτιστη) αγάπη, ενώ η ψυχρότητα γίνεται διαρκώς πιο ανυπόφορη.

Η παραμονή στον άδη της Θεοεγκαταλείψεως μας επιτρέπει να γνωρίσουμε πληρέστερα την αδυναμία μας και την απομόνωσή μας. Φοβερή η μοναξιά μπροστά στο αναπότρεπτο μυστήριο του θανάτου· όχι απλώς στη μοναδική στιγμή του τέλους της ζωής μας, γιατί σε κάποιον βαθμό ζούμε τη μοναξιά σχεδόν σε ολόκληρη τη ζωή μας. Ιδιαίτερα έντονος είναι ο πόνος για εκείνους που γνώρισαν το μεγαλείο της επαφής της αγάπης του Θεού, σε κάποιον βαθμό, στην καρδιά και τον νου. Ωστόσο όμως, μόνο με την εναλλαγή των επισκέψεων και των εγκαταλείψεων μπορούμε να πραγματοποιήσουμε τη «διττή κίνηση» προς τα κάτω, στις σκοτεινές αβύσσους της «αθεΐας», και έπειτα προς τα επάνω, στις φωτοφόρες σφαίρες, όπου ο Θεός είναι «τα πάντα εν πάσιν» (Α΄ Κορ. 15,28).

Ήδη από την αρχή της ζωής μου στον Άθω πληροφορήθηκα για την αναγκαιότητα σε όλους μας μεγάλης υπομονής. Ναι, μεγάλης· διαφορετικά δεν είμαστε ικανοί να «αφομοιώσουμε», να κάνουμε δικά μας τα παθήματα όλης της ανθρωπότητος. Από τη συμπόνια μας γεννιέται κάποια [//314] ατελής αγάπη. Πρέπει έπειτα αυτή να μετατραπεί σε πραγματική αγάπη, που έχει ως χαρακτηριστικό γνώρισμα τη χαρά και ακόμη την αγαλλίαση όταν βλέπουμε άλλους να βρίσκονται σε μεγαλύτερη δόξα από εμάς. Η δόξα των αδελφών μας γίνεται για μας πηγή βαθειάς ειρήνης και μακαριότητος. Μια τέτοια αγάπη αποκλείει κάθε σκια ανταγωνισμού και παραμένει αιώνια καθαρή.

Βλέπει κάποιος τη Θεία δόξα που επισκιάζει τους αδελφούς, μόνο όταν και ο ίδιος μετέχει στη δόξα αυτή. Εμείς όμως δεν θα «βλέπουμε» τη δική μας δόξα, εφόσον όλη η προσοχή και ο πόθος μας στρέφονται προς τον Θεό και προς τη δόξα των αγίων. Η θέα της ωραιότητος τους, δυνάμει του Θείου φωτισμού, θα καταστεί τρυφή μας τόσο δυνατή, που θα λησμονήσουμε ακόμη και τον εαυτό μας.

Μπορεί ίσως να φανεί σε κάποιον ακατανόητη η διάθεση εκείνη της ψυχής, την οποία έχουν συνήθως οι άνθρωποι που δέχθηκαν την επίσκεψη του Θεού, δεδομένου ότι αυτοί πράγματι και σκέφτονται και αισθάνονται τον εαυτό τους άξιο του άδη και των αιωνίων βασάνων. Δεν κυριεύονται όμως από την απόγνωση, διότι όλη τους η ύπαρξη είναι γεμάτη από την αίσθηση του μεγαλείου της αγιότητος του Θεού, που παραμένει «Ευλογητός εις τους αιώνας».

Η θεωρία της άπειρης αγιότητος του ταπεινού Θεού-Χριστού οδηγεί στην επίγνωση και την αίσθηση της αμαρτίας που ζει και ενεργεί μέσα μας σε τέτοιον βαθμό, ώστε ο όλος άνθρωπος να συνθλίβεται πραγματικά μέσα στην ύπαρξη του και με μεγάλη ορμή προς τον Θεό, αλλά και έντονη αποστροφή προς τον

κακό εαυτό του, να βυθίζεται [//315] στο πένθος. Η επιθυμία της ψυχής να ομοιωθεί προς τον Θεό με την αγία ταπείνωση γίνεται όμοια με θανατηφόρα δίψα. Ιδιαίτερη πνευματική θλίψη από τη συναίσθηση της αχρειότητος της βασανίζει τότε έντονα την ψυχή. Στη βασανιστική αυτή θλίψη για την αγιότητα βρίσκεται ήδη η απαρχή της ίδιας της αγιότητος· γι' αυτό οι Πατέρες την αποκαλούν αγία θλίψη, και όσοι την αγάπησαν για χάρη της αγιότητος την εκτιμούν και την διαφυλάσσουν. Αυτό που μας δόθηκε να παρατηρήσουμε στους μοναχούς δεν είναι η καλλιέργεια κάποιου παθολογικού, υπερήφανου οδυνισμού· απολύτως όχι. Αυτό είναι κάτι τελείως άλλο κατά τη φύση και την ποιότητα του.

Όταν ο άνθρωπος θρηνεί με όλη την ύπαρξη του από την επίγνωση της αδικίας του, της ενοχής και της βαθειάς εντροπής που αισθάνεται για τον εαυτό του, αλλά και της έντονης συνειδητοποιήσεως του εαυτού του ως στερημένου του Φωτός και της Ζωής που του δόθηκαν να γνωρίσει, τότε από τη θλίψη αυτή, που με τίποτε δεν συγκρίνεται, γεννιέται ενέργεια ορμής προς τον Θεό. Η ορμή αυτή είναι αντίστοιχη προς την ένταση της θλίψεως και του πάθους του, και μπορεί να φθάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αποσπάσει πραγματικά τον άνθρωπο από τον κόσμο αυτό. Τότε ο άνθρωπος λησμονεί πραγματικά ολόκληρο τον κόσμο και παραμένει σε τέτοια κατάσταση, που δεν γνωρίζει αν βρίσκεται «εν σώματι ή εκτός σώματος».

Η καταπόνηση της ψυχής που μετανοεί για τις αμαρτίες της είναι διαφόρων βαθμών. Κάποτε φθάνει σε τόσο μεγάλη ένταση, ώστε μερικοί Πατέρες να την ονομάζουν «άδη μετανοίας». Και όποιος δεν πέρασε από τον άδη [//316] αυτό της μετάνοιας είναι ελάχιστα «εύθετος» για τη Βασιλεία των Ουρανών.

Ωστόσο, όσο βαρειά και αν είναι αυτή η «βάσανος του Αδάμ», όσο μεγάλη και αν είναι η οδύνη του ανθρώπου στον «άδη της μετανοίας» του, εδώ βρίσκεται η δύναμη της ορμής του προς τον Θεό, εξαιτίας της έλξεως που αισθάνεται από τη Θεία κλήση. Εδώ περικλείεται ζωή και χαρά έτσι, ώστε και το πένθος εκείνο και η θλίψη εκείνη, κατά την έκφραση των αγίων Πατέρων, να γίνονται «χαροποιά». Και όταν η μετάνοια φθάσει σε ορισμένο πλήρωμα, τότε ο άνθρωπος, κατά το μέτρο του πληρώματος αυτού, καταξιώνεται της θεωρίας του Θείου Φωτός. Όσο μας είναι δυνατόν να κρίνουμε από τη μαρτυρία πολλών μοναχών, η θεωρία αυτή, συνοδευόμενη από ιδιαίτερη ειρήνη, πραγματοποιείται σε στιγμή που ο άνθρωπος καθόλου δεν την περιμένει, και τον οδηγεί στην ταπεινή αγάπη και στην αυθεντική ανάσταση της ψυχής του.

Οι άγιοι Πατέρες με την εξαιρετική δωρεά της χάριτος μέσα στη δισχιλιετή πείρα της Εκκλησίας, που αναλλοίωτα ανανεώνεται από αιώνα σε αιώνα, βεβαιώνουν κατηγορηματικά ότι η κατεξοχήν ασφαλής οδός προς τη σωτηρία είναι η οδός της μετανοίας, και δεν υπάρχει άλλη οδός εκτός από αυτήν. Μετάνοια, που πηγάζει από τη γνήσια και βαθειά συνείδηση της ενοχής και της ευθύνης μας. Η αληθινή μετάνοια δεν είναι απλή επίγνωση της δεδομένης καταστάσεως μας ως καταστάσεως πτώσεως. Τέτοια επίγνωση είναι δυνατή και εκτός του Χριστιανισμού. Η χριστιανική μετάνοια προέρχεται από τη συναίσθηση

μιας βαθιάς συνετής, ελεύθερης, προσωπικής, αιώνιας υπάρξεως· [//317] από τη συναίσθηση της προσωπικής μας ενοχής.

Σε μερικούς δόθηκε να συναισθανθούν τόσο βαθειά την αδικία και την ενοχή τους, ώστε κατά την προσευχή προς τον Θεό, «ελέησον με», να αναμένει τη συγχώρηση ως καθαρή δωρεά ευσπλαγχνίας. Αν προσεγγίζαμε με το μέτρο της δικαιοσύνης, η συγχώρηση δεν θα δινόταν. Η συγχώρηση έρχεται μόνο από την άπειρη αγαθότητα του Θεού. **Η άνανδρη και αδύναμη ψυχή σύντομα πέφτει σε απόγνωση και δεν κατορθώνει το πλήρωμα της μετανοίας και της καθάρσεως, αλλά μόλις λάβει για τη μικρή και βιαστική μετάνοια της κάποιο έλεος από τον Θεό, επαναπαύεται σε αυτό**.

Ο άνθρωπος που ποθεί τον Θεό δοκιμάζεται, κάποτε αυστηρά, κάποτε μάλιστα και «σκληρά». Δεν δοκιμάζονται όμως έτσι όλοι, παρά μόνο εκείνοι τους οποίους «προέγνω» ο Θεός (βλ. Ρωμ. 8,29) ως πιστούς και ανδρείους. Ο Θεός βραδύνει να επισκεφθεί την πιστή ψυχή. Η βραδύτητα αυτή προς την πιστή και ανδρεία ψυχή βαθαίνει τη μετάνοια, αυξάνει την αποστροφή προς κάθε αμαρτία, καθιστά τη επιστροφή προς τον Θεό εντονότερη και φλογερότερη.

Το Μυστήριο της Εξομολογήσεως μας διαφέρει ουσιωδώς από την «ψυχανάλυση», και τόσο πολύ απέχει από αυτήν, όσο ο ουρανός από τη γη. Η κύρια διαφορά έγκειται στο ότι η θεωρία μας για τον άνθρωπο, η ανθρωπολογία μας, δεν είναι μόνο άγνωστη στους ψυχολόγους, αλλά και δεν νομιμοποιούνται να την έχουν. Εμείς γνωρίζουμε Τι είναι ο άνθρωπος, πώς θα όφειλε να είναι ή να γίνει στην έσχατη πραγμάτωση του κατά τη δωρεά του Θεού.

[//318] Κατά τον καιρό της υπέρ του κόσμου προσευχής μου στην έρημο του Άθω θεωρούσα την προσωπική μου δίψα για τον Θεό ως φυσιολογικά ιδιάζουσα για κάθε ψυχή. Την ψυχή πάλι στο βάθος της την αισθανόμουν πρωτίστως **ως πρόσωπο, στο οποίο** για μένα, πριν από όλα και πάνω από όλα, **αντανακλάται η εικόνα του Προαιωνίου Πατέρα** όλων μας.

Με αυτό τον τρόπο διαμορφώθηκε μέσα μου η πνευματική στάση, σύμφωνα με την οποία σε κάθε συνάντηση μου με άνδρα ή γυναίκα αντιμετώπιζα τον άνθρωπο κυρίως ως πρόσωπο. Η προσοχή μου στο αόρατο αυτό πνευματικό κέντρο του προσώπου που συναντούσα ήταν τέτοια, ώστε σχεδόν ποτέ δεν θα μπορούσα να πω αργότερα τι ενδύματα φορούσε. Μου συνέβη ένα παράδοξο περιστατικό που κατέπληξε και μένα τον ίδιο. Ζούσα τότε στη Γαλλία στο Donjon όταν με επισκέφθηκε κάποια Γαλλίδα κυρία, δικηγόρος, με τα πνευματικά της προβλήματα. Και ενωρίτερα είχα συναντηθεί με αυτήν πολλές φορές. Συνομιλήσαμε επί δύο ώρες. Έπρεπε να επιστρέψει στο Παρίσι με το λεωφορείο των πέντε. Κάθισε κοντά μου ως το τελευταίο λεπτό. Όταν έφυγε, για να μη χάσει το λεωφορείο αυτό, έπρεπε να ακολουθήσει ένα πιο σύντομο δρόμο· δεν την έβλεπα. Βγήκα από το Donjon και είδα από μακριά μια γυναικεία φιγούρα με ροζ φόρεμα και καπέλο. Έπαθα κάτι σχεδόν σαν «σοκ». Αν δεν έβγαινα, δεν μπορούσα να πω πως ήταν αυτή ντυμένη. Δεν μπορώ όμως να λησμονήσω το πρόσωπο και την οξύτητα των παθημάτων της.

[//319] Όλη σχεδόν η ζωή μου περνά κάπου σε μια απόμερη περιοχή του κόσμου. Το πνεύμα μου δεν μετέχει καθόλου στην πάλη των ανθρώπων. Πραγματικά δεν θέλω να μετέχω σε εφιαλτικές αδελφοκτονίες, σε πολέμους για απόκτηση υλικών αγαθών, σε άδικη κατανομή πλούτου. Παρά την έμπονη συμπάθεια μου προς τους φτωχούς και ταπεινωμένους, **προσεύχομαι ουσιαστικά μόνο για ένα πράγμα· να γνωρίσουν όλοι οι άνθρωποι τον Χριστό, όπως Αυτός είναι. Με τη γνώση αυτή, ακόμη και οι πιο φτωχοί θα λάμπουν από τη χαρά της αγάπης**. Ξέρω καλά γιατί ακριβώς ομιλώ. Ο ίδιος έζησα επτά χρόνια στην έρημο του Άθω σε τέτοια φτώχια, που κανένας στην Ευρώπη δεν μπορεί να φανταστεί· και ήταν αυτά τα πιο ευτυχισμένα χρόνια της ζωής μου. **Συνάντησα και πλουσίους και «ισχυρούς» του κόσμου αυτού, αλλά δεν είδα στα πρόσωπα τους τη λάμψη της αναστάσιμης χαράς**. Επιπλέον μάλιστα είδα ότι **οι πλούσιοι στερούνται τη χαρά περισσότερο από τους φτωχούς**, και με αυτή την έννοια προκαλούν συμπάθεια.

Ω, οι φτωχοί άνθρωποι, οι συντετριμμένοι και βασανισμένοι από την άσπλαγχνη σκληρότητα της άσκοπης καθημερινότητος! Γαντζώνονται από κάθε εκδήλωση γνήσιας ανθρωπιάς και είναι έτοιμοι να προχωρήσουν σε πολλές θυσίες για να την συναντήσουν, αφού έχει καταντήσει σπάνιο φαινόμενο.

Ρώτησα κάποτε έναν νεαρό μοναχό: «Βλέπετε, ότι παντού στον κόσμο πάσχουν οι άνθρωποι, κάθε είδους δικτάτορες και εξουσιαστές καταπιέζουν τους λαούς προκαλώντας εντάσεις και μίση ανάμεσα τους … Πόσους φόνους διαπράττουν οι σκληροί αυτοί κυβερνήτες! Εξωθούν εκατομμύρια [//320] ανθρώπους σε αλληλοσπαραγμούς, προκαλώντας πολέμους … και τα παρόμοια … Σας ερωτώ: "Αν είχατε απόλυτη εξουσία επάνω στη ζωή κάθε ανθρώπου, τι θα κάνατε στην παρούσα κατάσταση των πραγμάτων, την τόσο τραγική για όλο τον κόσμο;". Ο νεαρός μοναχός απάντησε: "Αν θα είχα, όπως λέτε, απόλυτη εξουσία επάνω σε όλους και στον καθένα από τους ανθρώπους, τότε δεν θα τολμούσα να κάνω τίποτε. Η εξουσία αυτή θα μου έδενε χέρια και πόδια"». Έτσι βλέπουμε και τον Χριστό. Εκατομμύρια και εκατομμύρια άνθρωποι απομακρύνονται από τον Θεό, γιατί τους φαίνεται ότι, αν θα ήταν Θεός, τότε δεν θα επέτρεπε εκείνα τα παθήματα στα οποία βυθίζεται η γη. Βλέπετε τώρα πόσο απέχει η θεώρηση του Θεού από τις σκέψεις των ανθρώπων; Κατά τον λόγο του προφήτη Ησαΐα, «ως απέχει ο ουρανός από της γης, ούτως απέχει η οδός Μου από των οδών υμών και τα διανοήματα υμών από της διανοίας Μου» (Ησ. 55,9). Ο Θεός όμως είναι σε θέση να σώσει τον κάθε πολυπαθή μετά τον θάνατο του· ακόμη όμως και κατά τη ζωή του, αν ο ίδιος ο πολυπαθής αυτός άνθρωπος αρχίσει να πορεύεται την οδό που υπέδειξε ο Ίδιος ο Θεός. Πολύ σπανιότερα, από όσο συνήθως νομίζουμε, συναντάμε ανθρώπους οι οποίοι αληθινά πάσχουν άδικα· αλλά αυτό αρχίζουμε να το καταλαβαίνουμε, όταν ήδη προσπαθούμε να ζήσουμε σύμφωνα με το ευαγγελικό πνεύμα. Τείνουμε προπαντός να συγχωρούμε τον εαυτό μας για πράγματα που μας φαίνονται μικρά, τα οποία όμως ούτως ή άλλως πληγώνουν τους αδελφούς μας. Πράγματι, κάποιος που κρίνει μπορεί κάποτε με έναν αρνητικό λόγο του να καταστρέψει για πάντα [//321] την καριέρα ενός ανθρώπου, όλο το μέλλον του επάνω στη γη. Αν λοιπόν

πραγματοποιούμε τέτοιου είδους «φόνους» αδελφών μας, τότε δεν θα ήταν άραγε καλύτερα να ελέγξουμε τη συνείδηση μας; Η χριστιανική οδός είναι ασύγκριτα περισσότερο παγκόσμια και μεγαλειώδης από όσο οι άνθρωποι σκέφτονται γι' αυτήν.

Η μοναχική ιδιότητα συνιστούσε για μένα δωρεά που ξεπερνούσε τις προσδοκίες μου. Ήμουν βαθιά ευγνώμων στην Πρόνοια του Θεού και δεν περίμενα τίποτε περισσότερο. Ωστόσο, όταν κλήθηκα απροσδόκητα για την ιερωσύνη, τότε το νέο αυτό συμπλήρωμα της εν Χριστώ ζωής μου έγινε σχεδόν πολυτιμότερο. Μου επετράπη η είσοδος στο Ιερό· να ψηλαφήσω και να εποπτεύσω το μέγα μυστήριο της Λειτουργίας, που βίωσα ως Θεία Πράξη. Για δεκαετίες φέρω τη δωρεά αυτή στην καρδιά μου και, όπως πάντοτε, ο νους μου σταματά, ανίσχυρος να μιλήσει ή να γράψει γι' αυτήν.

Κατά καιρούς η Λειτουργία με αιχμαλώτιζε ολόκληρο. Μέσα σε αυτήν προσέγγισα περισσότερο απ' ό,τι προηγουμένως τη Γεθσημάνια κοσμοσωτήρια προσευχή· με αμεσότερο τρόπο ήρθα κοντά στον θάνατο του Χριστού στον Γολγοθά· στην κατάβαση Του στον Άδη· στην Ανάσταση και την Ανάληψη Του. Η κάθοδος του Αγίου Πνεύματος στους Αποστόλους και σε όλη την Εκκλησία έγινε κατά κάποιον τρόπο πιο αισθητή με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος επάνω στα Τίμια Δώρα. Η Λειτουργία με την προσκομιδή ελκύουν το πνεύμα στα βάθη όλων των αιώνων, στην αρχή της ανθρωπότητος, στον πρώτο άνθρωπο [//322] Αδάμ, τον τραγικά εκπεσόντα. Η Λειτουργία με τοποθετεί έντρομο μπροστά στο προσδοκώμενο τέλος της ιστορίας του κόσμου αυτού, τη Φοβερή Κρίση. Οι άγιοι Πατέρες συνέταξαν τη Λειτουργία με τέτοιον τρόπο, ώστε να βρίσκομαι με το πνεύμα μου συνεχώς σε κίνηση μεταξύ του Θεού και της εν χώρω και χρόνω ζωής της ανθρωπότητος. Η επανάληψη της τελέσεως της Λειτουργίας αποτυπώνεται στη συνείδηση με τη Θεϊκή παγκοσμιότητα της, αναγκάζοντας την καρδιά και τον νου να πλατυνθούν ως το άπειρο. Το πνεύμα μας παιδαγωγείται και ελκύεται σε παγκόσμια θεωρία με την προσπάθεια να χωρέσουμε πραγματικά στην καρδιά μας την απειρότητα αυτής της ιεροτελεστίας· θεραπεύεται η αδυναμία μας με τη συνέργεια της χάριτος.

Μεγάλο το έργο, αλλά ανέφικτο σε όσους είναι «εκ των κάτω» (Ιωάν. 8,23) να εισχωρήσουν στην αγία Ζωή του Ιδίου του Χριστού, να φέρουν μέσα τους την αγάπη του Θεού που κατέβηκε στον κόσμο μας με ακατάληπτη για μας κένωση. Επί μισό αιώνα εισέρχομαι στο Ιερό για την τέλεση αυτού του μυστηρίου, με την ανάλογη γι' αυτό προετοιμασία και περισυλλογή, και δεν υπήρξε περίπτωση που να ζήσω τη Λειτουργία με την ένταση εκείνη, με την οποία μερικές φορές μου δόθηκε να την προγευθώ. Ποτέ δεν αξιώθηκα, ούτε κατά τον καιρό της Λειτουργίας ούτε κατά την προετοιμασία μου γι' αυτήν, να υψωθώ με το πνεύμα μου ως εκείνη την κατάσταση, που κάποια πτυχή της με άγγιζε κάποτε.

Μιλώ για την «προσέγγιση» εκείνου που έδινε στο πνεύμα μου να προγευθεί κάπως την τελειότητα. Η λειτουργική [//323] προσευχή είναι προσευχή που αγκαλιάζει τα πάντα, με παγκόσμιες διαστάσεις. Φέρει μέσα της όλη τη διάρκεια των αιώνων· υπερβαίνει τη διάρκεια αυτή με την αίσθηση της αιωνιότητος. Η συμπόνια της αγάπης του Χριστού κατά την προσευχή υπέρ όλου

του κόσμου, που πάσχει ακατάπαυστα, οδηγεί το πνεύμα πέρα από τα όρια εκείνα, που είναι προσιτά στην ψυχή και το σώμα. Όχι, δεν είμαι ικανός να γράφω για το μεγάλο αυτό μυστήριο· αυτό ξεπερνά υπερβολικά τον άνθρωπο. Δεν υπάρχουν όμως λόγια να εκφράσουν τον θαυμασμό μου προς τον Χριστό.

Ο απόστολος Πέτρος τη νύκτα της προσευχής του Χριστού στη Γεθσημανή, μέσα στο περισσό της προδομένης αγάπης, έλεγε με βεβαιότητα προς Αυτόν: «Ει πάντες σκανδαλισθήσονται εν Σοι, εγώ ουδέποτε σκανδαλισθήσομαι» (Ματθ. 26,33). Ναι, «το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής» (Ματθ. 26,41): «Ο δε Πέτρος έξω εκάθητο εν τη αυλή· και προσήλθεν αυτώ μία παιδίσκη λέγουσα· και συ ήρθα μετά Ιησού του Γαλιλαίου. Ο δε ηρνήσατο έμπροσθεν αυτών πάντων λέγων· ουκ οίδα τι λέγεις», και κατόπιν επανέλαβε ακόμη δύο φορές την άρνηση του. «Και εμνήσθη ο Πέτρος του ρήματος Ιησού ειρηκότος αυτώ ότι πριν αλέκτορα φωνήσαι τρις απαρνήσει με· και εξελθών έξω έκλαυσε πικρώς» (Ματθ. 26,69-70, 75). Από το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο γνωρίζουμε ότι ο Κύριος μετά την Ανάσταση Του συγχώρησε στον Πέτρο την αδυναμία του και τον αποκατέστησε στην τιμή του Αποστόλου. Ο ίδιος όμως ο Πέτρος, κατά την παράδοση, δεν λησμόνησε την αμαρτία του, και καθ' όλη τη ζωή του θυμόταν με δάκρυα την πτώση του. Αλλά η ταπείνωση αυτή [//324] του έδινε τη δυνατότητα να μην υπερηφανεύεται, ακόμη και όταν μέσω αυτού τελούνταν πολλά θαύματα.

Κάποτε οι πτώσεις μας είναι απαραίτητες, ώστε με την ταπείνωση της μετάνοιας να έχουμε τη δύναμη να προσλάβουμε μεγαλύτερη ευλογία. Τέτοιες πτώσεις μπορούμε να τις ονομάσουμε «κατά πρόνοια». **Ο Θεός μας εγκαταλείπει για κάποιο διάστημα, κι εμείς χωρίς Αυτόν γινόμαστε μηδαμινοί, άφρονες, ανίκανοι για οτιδήποτε Του αξίζει.** Όλο το νόημα του αγώνα μας έγκειται στο να προσλάβουμε τον Θεό μέσα μας, να ζήσουμε τη ζωή Του κατά την άνωθεν δωρεά. Μιλώ τώρα γι' αυτό, προκειμένου να περάσω από τον Πέτρο στον εαυτό μου· όχι στο επίπεδο του Πέτρου, αλλά στο δικό μου ταπεινό επίπεδο: Αν δεν είχα ζήσει την πραγματική πτώση μου, την παρατεταμένη και επίμονη, τότε ουδέποτε θα μπορούσα να γνωρίσω τον Ασύγκριτο Χριστό. Όλα, όσα αλλοτριώνουν από τον Κύριο και αποξενώνουν από Αυτόν, όλα τώρα στα μάτια μου φαίνονται εντελώς μηδαμινά. Και πάλι, χωρίς να είμαι στο επίπεδο του αποστόλου Παύλου, ωστόσο σε κάποιον βαθμό ανάλογα με αυτόν, θυμάμαι και εννοώ τα λόγια του: «Χριστός ο αποθανών, μάλλον δε και εγερθείς, ός και εστιν εν δεξιά του Θεού, ός και εντυγχάνει υπέρ ημών. Τις ημάς χωρίσει από της αγάπης του Χριστού; Θλίψις ή στενοχωρία ή διωγμός ή λιμός ή γυμνότης ή κίνδυνος ή μάχαιρα; Καθώς γέγραπται ότι ένεκα σου θανατούμεθα όλην την ημέραν· ελογίσθημεν ως πρόβατα σφαγής. Αλλ' εν τούτοις πάσιν υπερινικώμεν δια του αγαπήσαντος ημάς. Πέπεισμαι γαρ ότι ούτε θάνατος ούτε ζωή ούτε άγγελοι ούτε αρχαί ούτε δυνάμεις ούτε ενεστώτα [//325] ούτε μέλλοντα ούτε ύψωμα ούτε βάθος ούτε τις κτίσις ετέρα δυνήσεται ημάς χωρίσαι από της αγάπης του Θεού της εν Χριστώ Ιησού τω Κυρίω ημών» (Ρωμ. 8,34-39).

Στην αγάπη του Θεού μας ελκύει Εκείνος που άπλωσε τα χέρια Του επάνω στον Σταυρό. Στην οδό όμως προς αυτήν ερχόμαστε αντιμέτωποι με τον υπερήφανο εκβιαστή, τον άρχοντα του κόσμου τούτου. Ο άρχοντας αυτός ξέπεσε

από το Φως της Αληθείας, αλλά ο νους του κατά τη φύση του είναι παγκόσμιος. «Νους παλαίει προς νουν … Ο νους μας με τον νου του εχθρού», έλεγε ο άγιος Σιλουανός[28]. Με μόνες τις δυνάμεις μας δεν είμαστε σε θέση να νικήσουμε τον εχθρό. Ακολουθώντας όμως τον Χριστό μπορούμε. «Αυτός γαρ ο Πατήρ φιλεί υμάς, ότι υμείς Εμέ πεφιλήκατε, και πεπιστεύκατε ότι Εγώ παρά του Θεού εξήλθον. Εξήλθον παρά του Πατρός και ελήλυθα εις τον κόσμον· πάλιν αφίημι τον κόσμον και πορεύομαι προς τον Πατέρα … Ταύτα λελάληκα υμίν ίνα εν Εμοί ειρήνην έχητε. Εν τω κόσμω θλίψιν έξετε· αλλά θαρσείτε, Εγώ νενίκηκα τον κόσμον» (Ιωάν. 16,27-28, 33). Μας αναμένει μεγάλη πάλη για να νικήσουμε τον κόσμο. Οι εν Χριστώ νικητές γίνονται υπερκόσμιοι. Ο αντικείμενος μας παρουσιάζει τα «βάθη και τα ύψη» του, τα μεγαλοπρεπή βιώματα του, π.χ. τη δόξα και την εξουσία επάνω στους αδελφούς, το μεγαλείο και την απόλαυση του επιγείου πλούτου, τις θεωρίες του για το υπερπροσωπικό Απόλυτο. Αν βεβαίως αρνηθούμε, θα μας υποβάλει σε αρρώστιες, σε φτώχια και διωγμούς, ακόμη και στον φόβο του θανάτου. [//326] Τολμώ πραγματικά να πω ότι στον χριστιανό διανοίγονται οι άβυσσοι του κοσμικού είναι βαθύτερα από όσο σε οποιονδήποτε άλλον· εκείνο που τον ανυψώνει στον χώρο του Φωτός είναι απρόσιτο για όσους ακολούθησαν άλλες οδούς (βλ. Α΄ Κορ. 2,15-16).

Η πίστη στον Θεάνθρωπο Χριστό μας παρέχει την εμπειρία καταστάσεων που δεν μπορεί να μας δώσει η κτίση. Έτσι η συνύπαρξη της άκτιστης Θεότητος και της κτιστής ανθρωπότητος στο πρόσωπο του Λόγου αποτελεί για μένα το θεμέλιο της ζωής εν γένει. Δια μέσου Αυτού ζω αληθινά τον Ζώντα Θεό. Δια μέσου Αυτού θα γνωρίσω επίσης τον άνθρωπο στις έσχατες και εφικτές γι' αυτόν δυνατότητες. Το δόγμα για τις δύο φύσεις στη μία Υπόσταση του Χριστού αποτελεί για μένα το ισχυρό θεμέλιο, επάνω στο οποίο κτίζεται ολόκληρο το οικοδόμημα του προσκαίρου και αιωνίου είναι μου. Αυτό δεν είναι καθόλου κάποια αφηρημένη θεωρία ακαδημαϊκού χαρακτήρα. Είναι καθοδηγητικό άστρο, πηγή εμπνεύσεως, αξιόπιστη γνώση, κατανόηση του σχεδίου του Δημιουργού Θεού για μας· σχεδίου που προβάλλει μπροστά μας· αποκάλυψη μυστηρίου, απαραίτητη για τη σωτηρία μου.

Υπάρχει αναλογία μεταξύ Δημιουργού και κτιστού ανθρώπου. Αν η εικόνα δεν αντιστοιχούσε με το Πρωτότυπο, τότε θα ήταν αδύνατη η ενανθρώπηση του Θεού. Η πράξη αυτή πραγματοποιείται με τη συνένωση των δύο φύσεων στη μία Υπόσταση του Λόγου. Και η κτιστή όμως ανθρώπινη υπόσταση είναι προικισμένη με την ικανότητα να προσλάβει όχι την Ουσία, όχι την άναρχη Φύση του Θεού, αλλά την Ενέργεια της Θείας ζωής. **Το κτίσμα** δεν γίνεται [//327] ομοούσιο με τον Δημιουργό, αλλά **κατά το περιεχόμενο της ζωής στο Φως της Θεότητος εξομοιώνεται με τον Θεό μέχρι ταυτότητος· γίνεται θεάνθρωπος**.

Στην αρχαιότητα μέρος του χριστιανικού κόσμου δέχθηκε τη μονοφυσιτική ιδέα για τον Χριστό. Στις ημέρες μας εμφανίστηκε πάλι μονοφυσιτισμός αλλά

---

[28] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, 2002, σ. 209.

διαμετρικά αντίθετος· οι παλαιοί έβλεπαν σε Αυτόν μόνο τον Θεό και τη Θεότητα, ενώ οι σύγχρονοι μας βλέπουν σε Αυτόν μόνο τον άνθρωπο, που έλαβε από τον Θεό Πατέρα τη θέωση και την υιοθεσία για την εξαιρετική αγιότητα του και τον ακραίο άθλο αγάπης. Απορρίπτουμε την ιδέα αυτή, εφόσον μας είναι πασιφανές ότι, αν στην Ίδια τη Θεότητα δεν υπήρχε εξαρχής η αρχή της Πατρότητος και η αρχή της Υιότητος, τότε θα ήταν αδύνατη η είσοδος αυτής της νέας αρχής στην προαιώνια Θεότητα. Και για τους ανθρώπους η υιοθεσία πραγματοποιείται δια μέσου του Μονογενούς Υιού του Πατρός: «… Ουδείς επιγινώσκει τον Υιόν ει μη ο Πατήρ, ουδέ τον Πατέρα τις επιγινώσκει ει μη ο Υιός και ώ εάν βούληται ο Υιός αποκαλύψαι» (Ματθ. 11,27)· «… ουδείς έρχεται προς τον Πατέρα ει μη δι' Εμού … Θεόν ουδείς εώρακε πώποτε· ο Μονογενής Υιός ο ών εις τον κόλπον του Πατρός, Εκείνος εξηγήσατο … Ουδείς αναβέβηκεν εις τον ουρανόν ει μη ο εκ του ουρανού καταβάς, ο Υιός του ανθρώπου ο ών εν τω ουρανώ» (Ιωάν. 14,6· 1,18· 3,13).

Η ουσιώδης άποψη του Ευαγγελίου, δηλαδή της «καλής αγγελίας», έγκειται στο ότι μας αναγγέλλει την αιώνια ζωή καθ' ομοίωσιν του Ιδίου του Θεού. Είναι δυνατόν να παρατηρήσουμε στο Ευαγγέλιο αρχές για ηθική, αλλά δεν πρέπει να περιορισθούμε στο επίπεδο αυτό. Η εν Χριστώ [//328] ζωή βρίσκεται επάνω από κάθε φυσιολογία η ψυχολογία· κατά τη φύση της ανήκει στο ουράνιο επίπεδο, δηλαδή στην οντολογία. Όλοι όσοι το ξεχνούν αυτό, χάνουν το πιο σπουδαίο, και έτσι ακριβώς διαστρέφουν κατά κάποιον τρόπο και υποβιβάζουν το «έργο του Χριστού» (βλ. Ιωάν. 17,4).

Όταν αντιπαραθέτουμε τη διάρκεια των κοσμικών διαδικασιών με την ανθρώπινη ζωή, τότε η τελευταία αυτή φαίνεται ως συντομότατη στιγμή. Ωστόσο εμείς αντιλαμβανόμαστε τον κύκλο της εξελίξεως των δυνατοτήτων της φύσεως μας ως βραδύ, ιδιαίτερα όταν εισερχόμαστε στην περίοδο των οδυνηρών δοκιμασιών ή θεωρούμε με τον νου μας το μεγαλείο του σκοπού, συγκρίνοντας τον με τη σχεδόν ασύλληπτη προκοπή μας στη γνώση του Αιωνίου. **Πρέπει να γνωρίζουμε ότι στη μορφή αυτή της «υπάρξεως» δεν χωρεί το πλήρωμα της τελειότητος: η γήινη μοίρα μας είναι να αγωνιζόμαστε, να τείνουμε «προς»** … Ωστόσο ο αγώνας μας πρέπει να διεξάγεται στο έπακρο των δυνάμεων μας. Τότε, μετά την έξοδο από τον κόσμο αυτό, το πνεύμα μας, η φύση μας, θα λάβει άλλες δυνατότητες· θα μεταβεί σε άλλες διαστάσεις· και η κίνηση προς το Απόλυτο Αγαθό, σε στιγμή γνωστή μόνο στον ουράνιο Πατέρα μας, μπορεί από σχετική να γίνει απόλυτη. Θέλω να πω ότι ο Θεός, όταν και αν ευδοκήσει, μεταδίδει στον άνθρωπο το πλήρωμα της ζωής Του· τον εισάγει «εις το εσώτερον του καταπετάσματος» (Εβρ. 6,19). Η μεταβολή της «σχετικής» κινήσεως προς τον Άναρχο σε «απόλυτη» σημαίνει ότι η αποκορύφωση της εντάσεως της αγάπης θα παραμείνει αιώνια στον μέγιστο και δυναμικό βαθμό, αλλά [//329] ουδέποτε θα μεταπέσει σε «κόρο» ή ελάττωση· αυτή είναι η αιώνια κατάσταση που δεν υπόκειται σε αλλοίωση.

Η εντολή για την τέλεια αγάπη δόθηκε από τον Χριστό με τους λόγους: «Εί τις έρχεται προς Με και ου μισεί τον πατέρα εαυτού και την μητέρα και την γυναίκα και τα τέκνα και τους αδελφούς και τας αδελφάς, έτι δε και την εαυτού

ψυχήν, ου δύναται Μου μαθητής είναι» (Λουκ. 14,26). Εδώ υποδεικνύεται η ανάγκη να απογυμνωθούμε από όλα εκείνα που μας είναι πολύτιμα στον κόσμο αυτό. **Κανένας δεν μπορεί με κριτικό νου να αντιληφθεί το οντολογικό περιεχόμενο του προστάγματος αυτού, εκτός αν γνωρίσει εμπειρικά και μετά από άνωθεν έμπνευση την κατάσταση αυτή της ολοκληρωτικής προς τον Θεό αγάπης**.

Το πλήρωμα της τελειότητος της αγάπης στην Θεότητα, σύμφωνα με την αποκάλυψη που μας δόθηκε στην Εκκλησία, συνδέεται μυστηριωδώς με βαθμό εξαντλητικής «κενώσεως». «Κάμπτω τα γόνατα μου προς τον Πατέρα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού … ίνα δώη υμίν κατά τον πλούτον της δόξης Αυτού δυνάμει κραταιωθήναι δια του Πνεύματος Αυτού εις τον έσω άνθρωπον, κατοικήσαι τον Χριστόν δια της πίστεως εν ταις καρδίαις υμών, εν αγάπη ερριζωμένοι και τεθεμελιωμένοι ίνα εξισχύσητε καταλαβέσθαι συν πάσι τοις αγίοις τι το πλάτο και μήκος και βάθος και ύψος, γνώναι τε την υπερβάλλουσαν της γνώσεως αγάπην του Χριστού, ίνα πληρωθήτε εις το παν πλήρωμα του Θεού. Τω δε δυναμένω υπέρ πάντα ποιήσαι υπερεκπερισσού ών αιτούμεθα ή νοούμεν … Αυτώ η δόξα εν τη εκκλησία εν Χριστώ Ιησού εις πάσας τας γενεάς του αιώνος των αιώνων· αμήν» (Εφεσ. 3,14-21).

[//330]
[//331]

Β΄ ΒΙΒΛΙΟ – ΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΣΑΛΕΥΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

[//332]

Ώ, Συ, ο μόνος αληθώς Ών,
ο Αγαθός και Παντοδύναμος Δημιουργός,
ο τω Σω θελήματι εις τον κόσμον τούτον
πάντα τα όντα εκ του σκότους αγαγών·
εν τη αγάπη Σου πρόσχες προς τας δεήσεις
των Σων κτισμάτων, των καιομένων εκ της δίψης
του Σε γινώσκειν εν αληθεία, Σε αγαπάν,
μετά Σου είναι, μετά Σου ζην.
Κλίνον εν συγκαταβάσει προς την κραυγήν ημών:
Σε ημείς λατρεύομεν, τον Άγιον Θεόν·
Εν τη επιλάμψει του Φωτός Σου εμφάνηθι ημίν,
Σοις τέκνοις, ει και πεπτωκόσι.

[//333]

1. ΟΔΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ

Δύο χιλιάδες χρόνια πέρασαν από τη στιγμή που εμφανίστηκε στον κόσμο ο Δημιουργός του, ο Οποίος μας παρουσιάστηκε με ανθρώπινο σώμα και μας μίλησε με ανθρώπινη γλώσσα για την εικόνα του Θείου Είναι. Αλλά ακόμη και μέχρι σήμερα όλοι όσοι πίστεψαν σε Αυτόν εξακολουθούν να βασανίζονται για να αφομοιώσουν δημιουργικά την Αποκάλυψη που τους δόθηκε. Εκείνοι, στους οποίους επικρατεί η τάση να συλλάβουν τη Θεότητα διανοητικά, με τη θεολογική

επιστήμη, δεν αποκτούν τη ζώσα πείρα της αιωνιότητος. Εκείνοι που ικανοποιούνται με μόνη την προσευχή δεν φθάνουν την τελειότητα, αν και σε μερικές στιγμές προσεγγίζουν τον Θεό εντονότερα από τους πρώτους. Ούτε η διανοητική θεολογία χωρίς την προσευχή της μετανοίας, ούτε η προσευχή, έστω και η φλογερή προσευχή, χωρίς όμως νοερή θεολογική θεωρία, συνιστούν την τελειότητα. Μόνο η γνώση που περικλείει μέσα της ως ενιαία ζωή και τις δύο απόψεις που υποδείξαμε προσεγγίζει το πλήρωμα.

Στην ιστορία του Χριστιανισμού επικρατούν δύο ρεύματα: Το ένα προτείνει ανά τους αιώνες την προσέγγιση της αποκαλύψεως του Τριαδικού Θεού με τον δικό μας τρόπο σκέψεως· το άλλο προτάσσει την προσευχή της μετανοίας και την τήρηση των εντολών, ως μέσα για τη ριζική μεταμόρφωση του είναι μας. Επαινετή ιστορικά, ακόμη [//334] και αναγκαία, είναι η εργασία των πρώτων, αλλά αν δεν συνδυαστεί με τη ζωή, τότε η αποτυχία της είναι αναπόφευκτη.

Η ανθρώπινη γλώσσα δεν έδωσε σε κανέναν τη δυνατότητα να εκφράσει καταλλήλως ούτε την πνευματική πείρα ούτε τη γνώση που έφερε ο Χριστός για τον Θεό. Οι άνθρωποι ζούσαν στην προσευχή τη μοναδική πραγματικότητα, καθοδηγούμενοι από το πνεύμα των εντολών. Ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα ήταν στην προσευχή τους αχώριστοι ο Ένας από τον Άλλον: αδιαίρετη η Βασιλεία Τους, η θέληση Τους, η αγιότητα Τους. **Όλοι όμως οι λόγοι, με τους οποίους μεταδίδονταν η νέα διδαχή και η νέα ζωή από γενεά σε γενεά, απομάκρυναν στον ένα ή τον άλλο βαθμό τον νου από την αυθεντική θεωρία του Θεού**. Θα φέρω ως παράδειγμα δύο τύπους ενότητος του Τριαδικού Θεού.

Συχνά η σκέψη υπογραμμίζει την ενότητα της Ουσίας. Ο Τριαδικός Θεός κατανοείται ως ενιαία απόλυτη Αντικειμενικότητα σε τρία Απόλυτα Υποκείμενα. Η μετατόπιση της εμφάσεως από την Ουσία στις Υποστάσεις, πράγμα που ανταποκρίνεται περισσότερο στην αποκάλυψη «Εγώ ειμι», οδηγεί στην ιδέα ότι το απόλυτο Υποκείμενο περιέχει μέσα Του τα εγώ, εσύ, αυτός, εμείς. Η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στα έργα του πρωθιερέως καθηγητού Σεργίου Μπουλγκάκωφ. Στον ένα τύπο είναι παρούσα η τάση να δείξει το τέλειο πλήρωμα της Θεότητος σε κάθε Υπόσταση, πράγμα που εισάγει κάποια χροιά διαιρέσεως των Τριών· στον άλλο, η ενυπάρχουσα τάση να αναδείξει την προσωπική αρχή ως τη βάση του Θείου Είναι οδηγεί κατά κάποιον τρόπο στον συμφυρμό των Προσώπων.

[//335] Την ανεπάρκεια αυτή της γλώσσας μας υπερνικά η Εκκλησία με αποφατικούς όρους· διδάσκει να ζούμε τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος «ασυγχύτως αλλά και αδιαιρέτως». Όταν όμως γίνεται λόγος για τη Σάρκωση του Λόγου, τότε ο τύπος περιπλέκεται: «Ασυγχύτως, ατρέπτως, αδιαιρέτως, αχωρίστως». Έτσι ο λογικά σκεπτόμενος νους πιέζεται στη μέγκενη που δεν του επιτρέπει να κινηθεί ούτε προς τη μία ούτε προς την άλλη πλευρά. Με τον τρόπο αυτό καλούμαστε να υπερβούμε την τυπική λογική και να ζήσουμε τον Θεό στην πραγματικότητα του Ιδίου του Είναι, όπως Αυτός μας αποκαλύπτεται.

Πώς όμως να πραγματοποιήσουμε τη μετάβαση αυτή από την έννομη (τυπική) λογική προς τις αντινομίες του υπαρκτικού γεγονότος; Τη διέξοδο μας

την υποσχέθηκε ο Χριστός: «Απεκρίθη Ιησούς και είπεν … εάν τις αγαπά Με, τον λόγον Μου τηρήσει, και ο Πατήρ Μου αγαπήσει αυτόν, και προς αυτόν ελευσόμεθα και μονήν παρ' αυτώ ποιήσομεν» (Ιωάν. 14,23). Αυτή λοιπόν η εντολή βρίσκεται στη βάση της χριστιανικής μας γνωσιολογίας. **Η ενοίκηση μέσα μας του Πατρός και του Υιού και του αδιαιρέτου από Αυτούς Πνεύματος Αγίου μας δίνει την αποκλειστικά ορθή γνώση για τον Θεό** στην πιο υπαρκτική πραγματικότητα. **Εμείς, ως ενδιαίτημα της Θεότητος, γινόμαστε με μοναδικό τρόπο, φορείς του πληρώματος της Θείας Αιωνιότητος**.

Λάβαμε την εντολή να γίνουμε σε όλα όμοιοι με τον Μονογενή Υιό του Πατρός. Μετά την εκπλήρωση αυτής της ίδιας της επίγειας αποστολής Του, Αυτός και ως άνθρωπος πλέον κάθισε στα δεξιά του Πατρός· δηλαδή έγινε [//336] ίσος με Αυτόν, τον Πατέρα, κατά το περιεχόμενο της άναρχης ζωής: «Ο νικών, δώσω αυτώ καθίσαι μετ' Εμού εν τω θρόνω Μου, ως καγώ ενίκησα και εκάθισα μετά του Πατρός Μου εν τω θρόνω Αυτού. Ο έχων ους ακουσάτω τι το Πνεύμα λέγει ταις εκκλησίαις» (Αποκ. 3,21-22).

Η ασκητική κάθαρση του νου μας είναι απαραίτητη, για να μην εισαγάγουμε στοιχεία της φαντασίας που προέρχονται εκ της γης στη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας για τον Θεό, η οποία βασίζεται στην Αποκάλυψη για την εικόνα του Θείου Είναι. Καμία ανθρώπινη εικασία ή πρόταση δεν έχει θέση στο Τριαδικό δόγμα. Για το δόγμα αυτό έχει διατυπωθεί συνοδικά λογικός τύπος, που δηλώνει με τη σωστή κατανόηση του την ασάλευτη βάση για την οικοδομή του συνόλου της εκκλησιαστικής ζωής, όπως και του καθενός μας ξεχωριστά. Όταν όμως δεν τίθενται όρια στον νου μας για σκέψη περί του Θεού, τότε προβάλλουν οι ανθρώπινες φαντασίες, που μπορούν να προσλάβουν τους πιο διάφορους προσανατολισμούς σε σχέση με τον κόσμο της σκέψεως στον οποίο κινείται ο ένας ή ο άλλος. Ο «διαλογισμός» του είδους αυτού μπορεί να αντιστοιχεί στην ανάπτυξη εκείνου που ακόμη δεν γνώρισε την καθαρότητα του νου. Πολλοί πιστοί εύρισκαν πνευματική χαρά ανακαλύπτοντας την αντανάκλαση της «Τριαδικότητος» σε διάφορα επίπεδα του κτισού είναι. Είναι ιδιαίτερα ευεργετικό, με βάση την Αποκάλυψη για τον «άνθρωπο»-ανθρωπότητα ως εικόνα του Θεού (βλ. Γέν. 1,26), να οικοδομείται η Εκκλησία κατ' εικόνα της Αγίας Τριάδος.

Στον καταπονημένο από το ακατάληπτο του Θεού νου, στον οποίο αντανακλάται η άπειρη σοφία και παγγνωσία [//337] του Δημιουργού, μπορεί η θεωρία του κοσμικού είναι να δώσει ανάπαυση. Όταν ο θεολογών νους στρέφεται προς τη θεωρία της Ουσίας της Θεότητος, τότε αρχίζει η διαδικασία της απεκδύσεως του από όλες τις έννοιες του κόσμου αυτού. Το μοναδικό αποτέλεσμα της θεωρίας αυτής είναι η βεβαίωση της πλήρους αγνωσίας του Θεού, της υπερβατικότητος Του σε σχέση με τον κόσμο. Στις οδούς της θεολογικής ασκήσεως αυτό συνεργεί στην κάθαρση των καταφατικών περί Θεού εκφράσεων από τον αναπόφευκτο περιορισμό τους και την ακατάλληλη για τον Θεό «παχύτητα» των εννοιών. Έτσι διδάσκεται ο πιστός να σκέφτεται για τον

Θεό, αποφεύγοντας από τη μία πλευρά την υπέρμετρη αποφατικότητα και από την άλλη τη μη κεκαθαρμένη καταφατικότητα[29].

Η απόκτηση της χάριτος του Αγίου Πνεύματος, κατά τη διδασκαλία του οσίου Σεραφείμ του Σαρώφ, αποτελεί τον σκοπό της ζωής μας. Στην Εκκλησία μας διδασκόμαστε να σκεφτόμαστε, να πιστεύουμε, να γνωρίζουμε ότι η θέωση του ανθρώπου πραγματοποιείται με τη μετάδοση σε αυτόν των Θείων Ενεργειών, που είναι ακριβώς εκείνο που ονομάζουμε χάρη. Με την ενέργεια του Θεού ο άνθρωπος αγιάζεται και εισάγεται στη Θεία αιωνιότητα, δηλαδή στη Ζωή του Ιδίου του Θεού. Και αυτό πραγματοποιείται μέχρι πληρότητος, ακόμη και ταυτίσεως των σωζομένων με τον Θεό. Η Ουσία όμως του Θεού είναι αμέθεκτη [//338] από τα κτίσματα. Όλα τα αμέθεκτα είναι και άγνωστα. Η υπαρκτική γνώση είναι καρπός ενώσεως στο είναι, και όχι καρπός απλώς και μόνο διανοητικής εικασίας. Η συνένωση όμως στην ίδια την Ουσία θα έκανε τους σωζομένους «ομοούσιους με τον Πατέρα», και η Τριάδα θα γινόταν Τετράδα, Δεκάδα, κ.ο.κ. χωρίς τέλος.

Το αλάθητο θεμέλιο για όλες τις κρίσεις είναι ο Χριστός, ο σαρκωμένος Λόγος του Πατρός. Αυτός είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων, Θείων και ανθρώπινων. Ο Ιησούς Χριστός ως άνθρωπος κάθισε μετά την Ανάληψη στα δεξιά του Πατρός, δηλαδή αναδείθηκε ίσος με Αυτόν, χωρίς να μετατραπεί η κτιστή ανθρωπότητα που προσέλαβε σε άκτιστη θεότητα. Συνεπώς, παραμένει αιώνια σε δύο φύσεις, τη Θεία και την ανθρώπινη. Ο Κύριος και ως Άνθρωπος εισήλθε αληθινά «εις το εσώτερον του καταπετάσματος» (Εβρ. 6,19), παραμένοντας αμετάθετα σε όλη την πληρότητα του Θείου Είναι και ως Άναρχος, Μονογενής Υιός κατά τη Θεότητα, και ως τελείως θεωμένος άνθρωπος, χωρίς τη μεταβολή της ανθρώπινης φύσεως σε Ουσία του Πρωταρχικού Είναι, του Θεού. Και αυτό είναι «η προκειμένη ελπίς, ήν ως άγκυραν έχομεν της ψυχής ασφαλή τε και βεβαίαν» (πρβλ. Εβρ. 6,19).

«Τη γαρ ελπίδι εσώθημεν» (Ρωμ. 8,24). Εμείς δεν μπορούμε ακόμη να πούμε πως είναι δυνατόν στον Θεό να μας μεταδώσει το πλήρωμα Του, αλλά στην αποκάλυψη της Καινής Διαθήκης που μας δόθηκε έχουμε τη βάση για μια τέτοια ελπίδα. Ανάμεσα στους Αποστόλους η πίστη αυτή ήταν ισχυρή. Αυτοί τελειώθηκαν μαρτυρικώς για το κήρυγμα της εν Χριστώ σωτηρίας. Ο άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος [//339] με την ειρήνη της ασάλευτης βεβαιότητος λέει ότι: «όμοιοι Αυτώ εσόμεθα, ότι οψόμεθα Αυτόν καθώς εστιν» (Α΄ Ιωάν. 3,2). Ο απόστολος Παύλος επίσης δεν διστάζει να πει ότι θα μας δοθεί το πλήρωμα της γνώσεως του Θεού –«πλήρωμα» όμοιο με εκείνο, με το οποίο μας γνωρίζει ο Δημιουργός– και μάλιστα σε απροσδιόριστη για μας στιγμή «δημιουργίας θεών» και της οικονομίας της σωτηρίας· και εμείς θα εισέλθουμε «εις το εσώτερον του

---

[29] Η αποφατική θεολογία περιγράφει τα Θεία κατηγορήματα με αρνητικούς όρους, όπως π.χ. στη Λειτουργία του Ιερού Χρυσοστόμου, όπου ο Θεός περιγράφεται ως «αόρατος, απερινόητος, ακατάληπτος», ενώ η καταφατική θεολογία χρησιμοποιεί θετικούς όρους: «αγαθός, πάνσοφος, κλπ.».

καταπετάσματος» της ογδόης ημέρας· «Βλέπομεν γαρ άρτι δι᾽ εσόπτρου εν αινίγματι, τότε δε πρόσωπον προς Πρόσωπον· άρτι γινώσκω εκ μέρους, τότε δε επιγνώσομαι καθώς και επεγνώσθην» (Α΄ Κορ. 13,12).

Ούτε η φιλοσοφική ούτε η μαθηματική προσέγγιση είναι κατάλληλες για τη λύση του προβλήματος αυτού. Αρχίζουμε με την πίστη στην Αλήθεια της Αποκαλύψεως «δια Ιησού Χριστού». Και **τα αποτελέσματα της πίστεως αυτής την βεβαιώνουν και την μεταβάλλουν σε ελπίδα**. Μετά τους Αποστόλους μερικοί από τους Πατέρες της Εκκλησίας πίστευαν όπως και Εκείνοι· άλλοι όμως αντιλαμβάνονταν την αιώνια ζωή των σεσωσμένων ως θριαμβευτική και ακατάπαυστη ανάβαση προς το Ατελεύτητο. Η αντίληψη όμως αυτή είναι σκέψη που χαρακτηρίζει τους μαθηματικούς. Εμείς μοιάζουμε πάντοτε με κάποιον αριθμό, ενώ ο Θεός είναι το άπειρο. Ανάμεσα μας θα υπάρχει πάντοτε «απόσταση». Στα έργα των Πατέρων είναι δυνατόν να συναντήσουμε τη σκέψη ότι, αν ο Θεός ήταν γνωστός στο απόλυτο πλήρωμα Του, αυτό θα σήμαινε ότι είναι κατά κάποιον τρόπο περιορισμένος, ενώ για μας αυτό θα μπορούσε να είναι κορεσμός.

[//340] Εμείς δεν φανταζόμαστε έναν άνθρωπο-Χριστό Ιησού (βλ. Α΄ Τιμ. 2,5), που ακατάπαυστα ανεβαίνει προς τον Πατέρα· Τον ομολογούμε ως «ανελθόντα εις τους ουρανούς και καθεζόμενον εκ δεξιών του Πατρός». Ο Ίδιος είπε: «Όπου ειμί Εγώ, εκεί και ο διάκονος ο Εμός έσται» (Ιωάν. 12,26). Ωστόσο όμως, βασιζόμενοι στους λόγους του Χριστού, «αναβαίνω προς τον Πατέρα Μου και Πατέρα υμών, και Θεόν Μου και Θεόν υμών» (Ιωάν. 20,17), συνειδητοποιούμε ότι κάποια «οντολογική απόσταση» θα παραμένει για μας και στην αιωνιότητα· εκείνη για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως: Η Ουσία του Ανάρχου Αυτο-είναι μας είναι αμέθεκτη· εμείς, ακόμη και όταν μας δωρηθεί όλο το Θείο πλήρωμα, θα παραμείνουμε «κτίσματα». Συνεπώς, **η σωτηρία στην τελειότητα συνίσταται στη συμπερίληψη του ανθρώπου σε όλο το πλήρωμα του περιεχομένου της ζωής του Θεού**.

Η δογματική και ασκητική διδασκαλία της Ορθοδόξου Εκκλησίας δεν είναι κάποιο σύστημα ανθρωπίνων επινοήσεων ή «σεσοφισμένων μύθων» (πρβλ. Β΄ Πέτρ. 1,16). Είναι χαρακτηριστικό της ότι δεν προσφέρει ως σύστημα στον άνθρωπο τους καρπούς της ζώσης πείρας (βλ. Ρωμ. 10,14-15). **Η διδαχή της Εκκλησίας είναι αφήγηση με ανθρώπινα λόγια εκείνου που πραγματικά είδαν και γνώρισαν οι άγιοι Απόστολοι, οι Πατέρες της Εκκλησίας** και οι γενεές των ασκητών που τους διαδέχθηκαν (βλ. Ιωάν. 1,1-3· Γαλ. 1,κ11-12 κ.ά.). Όπου γίνεται λόγος για την προσωπική κοινωνία μεταξύ του ελεύθερου Θεού και των ελευθέρων ανθρώπων, εκεί προέχει η προσπάθεια να διατυπωθούν με τα ανίσχυρα μέσα της γλώσσας μας τα αιωνίως [//341] ζώντα ρεύματα του απέραντου ωκεανού της Θείας Ζωής. «Ρεύματα», κάποτε θυελλώδη, κάποτε πάλι ήσυχα και δυνατά, που κατά καιρούς θερμαίνουν τρυφερά ή θωπεύουν με ιλαρότητα. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλα στη διδαχή αυτή είναι ασταθή, μεταβλητά ή ακόμη και αντιφατικά. Απολύτως όχι, γιατί εξαιτίας της ενέργειας του Ενός Θεού είναι χαρακτηριστική για όλα αυτά η εσωτερική οντολογική ενότητα, «πολυμερής» (Εβρ. 1,1), ανεξάντλητα πλούσια.

Το είναι, τόσο των μεμονωμένων προσώπων όσο και των μαζικών συναθροίσεων ανθρώπων και ολόκληρων ιστορικών περιόδων, σε μακρά σειρά εναλλασόμενων γενεών περνά κάποτε σε σύντομες σαν αστραποβολήματα αποκαλύψεις, κάποτε σε παρατεινόμενες ανά τους αιώνες προσπάθειες λαών να συμμορφώσουν την καθημερινή τους δραστηριότητα με τις άνωθεν παρεχόμενες γνώσεις για τον Παντοκράτορα Θεό: «Αποκριθείς δε ο Πέτρος είπε τω Ιησού· Κύριε, καλόν εστιν ημάς ώδε είναι … Έτι αυτού λαλούντος ιδού νεφέλη φωτεινή επισκίασεν αυτούς, και ιδού φωνή εκ της νεφέλης λέγουσα· Ούτος εστιν ο Υιός Μου ο αγαπητός, εν Ώ ευδόκησα· Αυτού ακούετε» (Ματθ. 17,4-5).

«Ου γαρ σεσοφισμένοις μύθοις εξακολουθήσαντες εγνωρίσαμεν υμίν την του Κυρίου ημών Ιησου Χριστού δύναμιν και παρουσίαν, αλλ' επόπται γενηθέντες της Εκείνου μεγαλειότητος … φωνής ενεχθείσης Αυτώ τοιάσδε υπό της μεγαλοπρεπούς δόξης. Ούτος εστιν ο Υιός Μου ο αγαπητός … και ταύτην την φωνήν ημείς ηκούσαμεν εξ ουρανού ενεχθείσαν, συν Αυτώ όντες εν τω Όρει τω αγίω» (Β' Πέτρ. 1,16-18).

[//342] Πάλι ο Ευαγγελιστής Ιωάννης λέει: «Ό ήν απ' αρχής, ό ακηκόαμεν, ό εωράκαμεν τοις οφθαλμοίς ημών, ό εθεασάμεθα και αι χείρες ημών εψηλάφησαν, περί του λόγου της ζωής· και η ζωή εφανερώθη, και εωράκαμεν και μαρτυρούμεν και απαγγέλλομεν υμίν την ζωήν την αιώνιον, ήτις ήν προς τον Πατέρα και εφανερώθη ημίν» (Α' Ιωάν. 1,1-2). Έτσι, αυτοί που ήταν στο Θαβώρ, ο Πέτρος, ο Ιάκωβος και ο Ιωάννης, γνώρισαν τη Θεότητα του Χριστού όχι από τα βιβλία του Μωυσέως και των προφητών αλλά απευθείας από τη ζώσα εμπειρία, και μόνο αργότερα τους αποκαλύφθηκε το νόημα των προφητειών για την έλευση του Θεού.

Μετά την πρώτη γνωστή σε μας ομολογία του Πέτρου, ο Κύριος τον μακάρισε: «Μακάριος εί, Σίμων Βαριωνά, ότι σαρξ και αίμα ουκ απεκάλυψε σοι, αλλ' ο Πατήρ Μου ο εν τοις ουρανοίς» (Ματθ. 16,17). Έτσι επίσης μακάρισε και τον Ιωάννη μετά την ανάσταση: «Απεκρίθη Θωμάς και είπεν Αυτώ· ο Κύριος μου και ο Θεός μου. Λέγει αυτώ ο Ιησούς· ότι εώρακας Με πεπίστευκας· μακάριοι οι μη ιδόντες (δηλαδή ο Ιωάννης) και πιστεύσαντες» (Ιωάν. 20,28-29).

Ο Παύλος λέει για τον εαυτό του: «Εγένετο δε μοι πορευομένω και εγγίζοντι τη Δαμασκώ περί μεσημβρίαν εξαίφνης εκ του ουρανού περιαστράψαι φως ικανόν περί εμέ, έπεσον τε εις το έδαφος και ήκουσα φωνής λεγούσης μοι· Σαούλ Σαούλ, τι Με διώκεις; Εγώ δε απεκρίθην· τις εί, Κύριε; Είπε τε προς με· εγώ ειμι Ιησούς ο Ναζωραίος Όν συ διώκεις … χειραγωγούμενος υπό των συνόντων μοι ήλθον εις Δαμασκόν. Ανανίας δε τις, ανήρ ευσεβής κατά τον νόμον, μαρτυρούμενος υπό πάντων των κατοικούντων [//343] εν Δαμασκώ Ιουδαίων, ελθών προς με και επιστάς είπε μοι· Σαούλ αδελφέ, ανάβλεψον, καγώ αυτή τη ώρα ανέβλεψα εις αυτόν. Ο δε είπεν· ο Θεός των πατέρων ημών προεχειρίσατο σε γνώναι το θέλημα Αυτού και ιδείν τον δίκαιον και ακούσαι φωνήν εκ του στόματος Αυτού, ότι έση μάρτυς Αυτώ προς πάντας ανθρώπους ών εώρακας και ήκουσας … Είπε προς αυτόν (τον Ανανίαν) ο Κύριος· πορεύου, ότι σκεύος εκλογής μοι εστιν ούτος του βαστάσαι το όνομα Μου ενώπιον εθνών και

βασιλέων υιών τε Ισραήλ· εγώ γαρ υποδείξω αυτώ όσα δει αυτόν υπέρ του ονόματος Μου παθείν» (Πράξ. 22,6-15· 9,15-16).

«Πολυμερώς και πολυτρόπως πάλαι ο Θεός λαλήσας τοις πατράσιν εν τοις προφήταις, επ' εσχάτου των ημερών τούτων ελάλησεν ημίν εν Υιώ, Όν έθηκε κληρονόμον πάντων, δι' Ού και τους αιώνας εποίησε» (Εβρ. 1,1-2). Βεβαίως όχι μόνο «πάλαι τοις πατράσιν εν τοις προφήταις», αλλά και ως τώρα δεν έπαυσε να μιλά σε όσους πιστεύουν σε Αυτόν.

Ξαφνικά, απρόοπτα μας επισκιάζει το μέγα Φως· μας απευθύνει μια σύντομη φράση, αλλά μαζί της αποκαλύπτονται μπροστά μας απεριόριστοι ορίζοντες. Το θαυμαστό αυτό Φως βυθίζει το πνεύμα μας στα βάθη του Είναι· μας ανυψώνει ως τους ουρανούς της γνώσεως Του. Ο σύγχρονος μας Γέροντας Σιλουανός γράφει σχετικά τα εξής:

«Θαυμαστά είναι τα έργο του Κυρίου. Έπλασε τον άνθρωπο από τη γη και έδωσε στον "χοϊκό" τη χάρη να Τον γνωρίσει με το Πνεύμα το Άγιο, ώστε ο άνθρωπος να λέει: "Ο Κύριος μου και ο Θεός μου"· και να το λέει μέσα από την πίστη και την αγάπη που τον γεμίζουν. Τι πιο μεγάλο [//344] μπορεί να ζητά η ψυχή επάνω στη γη; Μεγάλο θαύμα! Η ψυχή γνωρίζει ξαφνικά τον Δημιουργό της και την αγάπη Του. Όταν η ψυχή δει τον Κύριο, πόσο πράος και ταπεινός είναι, τότε και εκείνη ταπεινώνεται "έως τέλους" και δεν ποθεί πια τίποτε άλλο, όσο την ταπείνωση του Χριστού. Και όσο και να ζήσει η ψυχή στη γη, πάντα θα ποθεί και θα ζητά αυτή την ακατάληπτη ταπείνωση του Χριστού, που αδυνατεί να λησμονήσει»[30].

«Ο Θεός, όμως, γνωρίζεται μόνο με το Άγιο Πνεύμα· και όποιος, εξαιτίας της υπερηφάνειας του, επιχειρεί να γνωρίσει τον Ποιητή των όλων με τον νου του, αυτός είναι τυφλός και ασύνετος»[31].

«Η ψυχή βλέπει ξαφνικά τον Κύριο και Τον αναγνωρίζει. Ποιος θα μπορούσε να περιγράψει τη χαρά και την αγαλλίαση αυτή; Εν Πνεύματι Αγίω γνωρίζεται ο Κύριος και το Άγιο Πνεύμα γεμίζει όλο τον άνθρωπο· και την ψυχή και τον νου και το σώμα»[32].

Στις Θεολογικές Σχολές αγωνίζονται ανά τους αιώνες να προσφέρουν στους φοιτητές με συστηματική έκθεση το περιεχόμενο της Αποκαλύψεως και τη διδασκαλία της Εκκλησίας, καρπό συνοδικής πείρας. Με τον τρόπο αυτό, στα λίγα χρόνια σχολικής μαθητείας γίνεται δυνατόν να αποκτήσει κάποιος γενικές γνώσεις του μεγάλου αυτού οικοδομήματος, κατά την επίγεια πλευρά του και κατά την ουράνια φύση του. Αναντίρρητα όμως **η επιστήμη του είδους αυτού απέχει πολύ από την αυθεντική θεολογία,** [//345] **που νοείται ως υπαρκτική γνώση Θεού**. Και όταν η συστηματοποίηση με τη λογική της ακολουθία φτάνει σε ακρότητες ..., τότε το αληθινό πνεύμα αντικαθίσταται από την

---

[30] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σσ. 343-344.

[31] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σσ. 347.

[32] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σσ. 429.

σχολαστικότητα που «αποκτείνει». Τέτοια θεολογία δυστυχώς αποστρέφει μάλλον τον νου και την καρδιά των σπουδαστών της από την εν Θεώ ζωή· καταντά φιλοσοφία, επιστημονική μάθηση, διανοητική ακροβασία και διαστρέφει ριζικά όλα τα θετικά που δόθηκαν από τον Θεό με πύρινες γλώσσες, με ανεκδιήγητη φανέρωση του Φωτός, που οδηγούν σε θάμβος, σε ιερό τρόμο ολόκληρη την ύπαρξη μας. Προσφέρουν άραγε οι Σχολές, όχι διανοητικά αλλά πραγματικά, τη βίωση, την κοινωνία της Θείας απειρότητος, πράγμα που καταπλήσσει το πνεύμα μας και διεγείρει φλογερή προσευχή μετανοίας; Προκαλούν άραγε διακαή δίψα να εμποτισθούμε με την αγάπη του Χριστού, την ταπείνωση και την πραότητα Του που Τον οδήγησαν στον Γολγοθά; Και αν οι Σχολές δεν διδάσκουν την προσευχή, με την οποία η ψυχή εγγίζει οντολογικά τη θεία αιωνιότητα, τότε ποιος μπορεί να κρίνει πόσο απέχουμε από Εκείνον; Πλησιάσαμε άραγε προς Αυτόν ή αντιθέτως μας χωρίζει αγεφύρωτη απόσταση;

«Αύτη δε εστιν η αιώνιος ζωή, ίνα γινώσκωσι Σε τον μόνο αληθινόν Θεόν και Όν απέστειλας Ιησούν Χριστόν … Όταν δε έλθη Εκείνος, το Πνεύμα της αληθείας, οδηγήσει υμάς εις πάσαν την αλήθειαν … Εκείνος Εμέ δοξάσει, ότι εκ του Εμού λήψεται και αναγγελεί υμίν» (Ιωάν. 17,3· 16,13-14). Πώς όμως μας οδηγεί το Πνεύμα της Αληθείας στην άφθαρτη γνώση του Μονογενούς Υιού του Πατρός; Με ποιόν τρόπο μας ρίχνει στα βάθη του άδη, [//346] μας δίνει να πιούμε εν μέρει εκείνο το ποτήριο για το οποίο προσευχήθηκε ο Κύριος στον κήπο της Γεθσημανή; Ο Ίδιος ανυψώνει την ψυχή ως τη θεώρηση των ουρανών. Και δεν γνωρίζει αυτός ο άνθρωπος αν υπάρχει κάποις άλλος που πάσχει περισσότερο από αυτόν, δηλαδή αν είναι περισσότερο «δυστυχής» ή το αντίθετο, αν κάποιος είναι ευτυχέστερος (βλ. Α΄ Κορ. 15,19). Και όταν το Πνεύμα το Άγιο, που εκπορεύεται από τον Πατέρα, οδηγεί ενεργώς την ψυχή στη γνώση του Υιού του Θεού, τότε κάθε επίγεια δόξα ή εξουσία ή πλούτος, το παν γίνεται ανάξιο προσοχής.

[//347]

2. Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΚΑΙ ΩΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΜΑΣ

Κάθε φορά που πρόκειται να εκφέρουμε λόγο για τον Θεό, η ψυχή περιβάλλεται από σώφρονα συστολή. Ποιος συνετός άνθρωπος θα τολμήσει να μιλήσει για τη θεογνωσία χωρίς φόβο και τρόμο; Με τη χριστιανική αντίληψη που έχουμε για τη γνώση ως συμμετοχή ή κοινωνία στο ίδιο το είναι, το έργο αυτό γίνεται ακόμη πιο παράτολμο. Είναι φυσικό να επιθυμούμε κάθε λόγος για τον Ζώντα Θεό να είναι ζωντανός και να εκπορεύεται από τη βαθειά καρδιά που ενεργείται από το Άγιο Πνεύμα. Με ευλάβεια παρατηρούμε τη μυστική γέννηση του λόγου μέσα μας. Τον αναμένουμε με υπομονή· κάποτε κατά τη νοερά προσευχή· άλλοτε με την ταπεινή ελπίδα ότι αυτός ο άναρχος Λόγος του Πατρός, κατά την άμετρη συγκατάβαση Του, θα μας δώσει γνήσιο λόγο για τον Ίδιο τον Εαυτό Του.

Το θέμα μας είναι δύσκολο. Μόλις το προσεγγίσουμε, αναφύεται μέσα μας μακρά σειρά απροσδόκητων ερωτημάτων: Δεν είναι άραγε αφροσύνη να προσποιούμαστε ότι γνωρίζουμε Εκείνον, ο Οποίος υπερβαίνει κάθε γνώση; Αναλαμβάνοντας αυτό το εγχείρημα δεν σημαίνει άραγε ότι έχουμε ήδη αδιάκριτα την αξίωση για κάποια κατοχή του ζητουμένου; Ποιος άραγε, ενώ είναι αμύητος στα θεία μυστήρια, θα μεταδώσει στους άλλους τη γνώση γι᾽ αυτά; Ο αμέτοχος στο άναρχο Φως θα διευκρινίσει στους άλλους [//348] με τα λόγια του την οδό προς τη γνώση αυτού του Φωτός;

Ας αποβάλουμε όμως τώρα κάθε μικροψυχία. Ας θυμηθούμε από την Αποκάλυψη τον ενθαρρυντικό ευαγγελικό λόγο που βεβαιώνει ότι ο Συνάναρχος με τον Πατέρα Λόγος είναι εκείνο «το φως το αληθινόν, ό φωτίζει πάντα άνθρωπον ερχόμενον εις τον κόσμον» (Ιωάν. 1,9). Επιπλέον ας μη λησμονήσουμε ότι εν Χριστώ πράγματι λαμβάνουμε βάπτισμα «Πνεύματι Αγίω και πυρί». Ωστόσο ας συγκρατηθούμε και από υπέρμετρα συμπεράσματα, έχοντας επίγνωση παράλληλα ότι **το πλήρωμα της τελειότητος είναι ανεπίτευκτο επί της γης** ότι **η εσωτερική μας ακοή και η πνευματική μας όραση δεν είναι αλάθητες**. Αυτό το Φως της Αληθείας με την έλευση του μαρτυρεί ότι δεν είμαστε ελεύθεροι από το σκοτάδι της αμαρτίας και των παθών. Οι άγιοι Απόστολοι και οι Πατέρες μας **διδάχθηκαν από το Πνεύμα το Άγιο πώς να διακρίνουν εκείνα που εκπορεύονται από τον Θεό από εκείνα που προέρχονται από τον λογισμό και τη φαντασία**, όσο και αν φαίνονται τα τελευταία υψηλά, ακόμη και άγια. Αυτοί μετέδιδαν τη γνώση «του αποκρύφου Μυστηρίου του Θεού» (πρβλ. Εφεσ. 3,3-5) σε όσους ήταν ικανοί να την δεχθούν (βλ. Β΄ Τιμ. 2,2)· και έτσι γίνεται στην Εκκλησία μέχρι των ημερών μας. Οφείλουμε επίσης να θυμόμαστε πως, με όση ζέση και αν προσεύχεται ο άνθρωπος, ο φόβος για λάθος ποτέ δεν πρέπει να τον εγκαταλείπει (βλ. Γαλ. 2,2), και πως η ορμή για μεγαλύτερη προσέγγιση προς τη Μόνη, την αιώνια αναλλοίωτη Αλήθεια, δεν πρέπει να μειώνεται (βλ. Φιλ. 3,12-14).

[//349] Όσα ήδη έχουν αναφερθεί δεν είναι προϊόν ταλαντεύσεων στην πίστη, αλλά νηφάλια αναζήτηση της ασφαλούς οδού και του υπεύθυνου αυτοελέγχου (βλ. Εφεσ. 5,15).

Όταν το άκτιστο Φως της Θεότητος αγκαλιάζει τον άνθρωπο, τότε αυτός διαμένει υπαρκικά στην αλήθεια και δεν απομένει στο πνεύμα του χώρος για ερωτήματα: «Υμείς ούν λύπην μεν νυν έχετε· πάλιν δε όψομαι υμάς και χαρήσεται υμών η καρδία, και την χαράν υμών ουδείς αίρει αφ᾽ υμών. Και εν εκείνη τη ημέρα εμέ ουκ ερωτήσετε ουδέν» (Ιωάν. 16,22-23). Όταν όμως εκπίπτουμε από το επίπεδο αυτό τελειότητος και χρειάζεται να υπερνικήσουμε τα πάθη μας, για να ετοιμάσουμε μέσα μας χώρο για τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, τότε γεννώνται στην ψυχή πολλά ερωτήματα. Όσο βέβαια χαμηλότερα κατεβούμε πνευματικά, τόσο πλατύτερος γίνεται ο προβληματισμός με άλυτες απορίες.

Στον Θεό το ατελεύτητο μεγαλείο συνδυάζεται θαυμάσια με την άκρα ταπείνωση, που προσδίδει τελείως ιδιαίτερη γλυκύτητα στην αγάπη του Θεού. Αληθινά και όχι σχετικά, ο ωκεανός αυτός είναι απέραντος. **Με τον ανθρώπινο**

λόγο, σαν με κάποιο δοχείο, μπορούμε να μεταφέρουμε μόνο λίγες σταγόνες από το ζωντανό νερό του. Όλη η επίγεια πείρα μας μπροστά στην αιωνιότητα του Θεού δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια αμυδρή αναλαμπή του ήλιου σε σταγόνα νερού.

Θεώρησα απαραίτητο να κάνω τη σύντομη αυτή εισαγωγή, την οποία τελειώνω με την έντονη παράκληση προς κάθε αναγνώστη αυτών των σελίδων: να είστε υπομονετικοί και συγκαταβατικοί απέναντι μου· να προσεύχεστε [//350] για μένα· όπως και εγώ προσεύχομαι να με αξιώσει ο Κύριος να συμπεριληφθώ στο ρεύμα του θελήματος Του και να εξομολογηθώ ενώπιον πολλών πώς μου δόθηκε να ζήσω την πίστη μας.

Ο κόσμος με τους γαλαξίες και τα νεφελώματα του και τα δισεκατομμύρια έτη του είναι μόνο εν μέρει προσιτός στην επιστημονική έρευνα, όσον αφορά τις ενέργειες και τα φαινόμενα του. Όταν όμως υψώνεται μπροστά μας το ερώτημα της εμφανίσεως του, για εκείνο που υπήρχε πριν από «τη μεγάλη κοσμογονική έκρηξη», τότε σαφώς σταματά η επιστήμη. Και στη θεωρία του πνεύματος μας παρουσιάζεται ως οφθαλμοφανές, ως αξίωμα: το είναι της Υπάρξεως, του Φορέα της απρόσιτης σε μας παγγνωσίας και παντοδυναμίας.

Το πνεύμα μας, συνειδητοποιώντας τον εαυτό του, υπερβαίνει το είδος αυτό της υπάρξεως που προσλαμβάνεται με τις αισθήσεις. Δεν υπάρχει χρόνος τέτοιος διάρκειας, που να το χορταίνει· και δεν υπάρχουν τέτοιες εκτάσεις χώρου, που να μην το περιορίζουν. Μας είναι έμφυτη η επιθυμία να διαρρήξουμε τον στενό κλοιό της υλικής υπάρξεως, να υπερνικήσουμε τον χώρο και τον χρόνο, να αποκτήσουμε τη γνώση «Εκείνου του Όντος» (Έξοδ. 3,14). Το πνεύμα μας δεν μπορεί να έχει ανάπαυση, ωσότου σβήσει τη δίψα του: να κατανοήσει όλα όσα αφορούν τον προορισμό μας και τον προορισμό όλης της κτίσεως.

Ορμώμενο το πνεύμα μας προς την πλήρη και τέλεια γνώση, με τρόπο φυσικό κατευθύνεται κυρίως προς το Πρωταρχικό Είναι· προς Εκείνον, ο Οποίος όντως είναι. Σε αυτή την άγνωστη, τη διαισθητικά αναζητούμενη Αρχή [//351] κάθε ζωής, οι απώτεροι πρόγονοι μας απέδιδαν προσκύνηση γεμάτη από φόβο. Βάδισαν τους πιο ποικίλους δρόμους, προσέφεραν στον Θεό ή στους θεούς τον σεβασμό τους με πολύ πρωτόγονες και αφελείς, συχνά μάλιστα και άγριες μορφές. Και το έπραξαν αυτό, γιατί δεν γνώριζαν «Αυτόν, καθώς εστι» (Α' Ιωάν. 3,2). Μερικοί, και πρέπει να ομολογήσουμε ότι ήταν από τους πιο βαθυστόχαστους, ανήγειραν βωμό με την επιγραφή: «Αγνώστω Θεώ» (Πράξ. 17,23). Το όριο αυτό της «αγνωσίας του Θεού» αποτελεί την έσχατη κατάκτηση της κλασικής σοφίας των Ελλήνων. Ωστόσο και μέχρι των ημερών μας, κανένας από τους φιλοσόφους ή τους μύστες της επιστήμης δεν υπερπήδησε το κατώφλι αυτό, αν βέβαια παρέμεινε στα πλαίσια του φυσικού νου του και συνεπής στις μεθόδους της φιλοσοφίας και της επιστήμης. Έχουμε τώρα επαρκή πείρα των ορίων του λογικού μας, και γι' αυτό στρεφόμαστε προς άλλους δρόμους στη σφαίρα της πνευματικής επιγνώσεως της άναρχης Αρχής όλων των υπαρκτών: προς την αποκάλυψη και την προσευχή.

Ο νους μας ελκύεται στα βάθη των αιώνων, αναζητώντας να προσδιορίσει τις στιγμές εκείνες μέσα στην ιστορία της ανθρωπότητος, κατά τις οποίες ο Θεός

εναργώς απεκάλυπτε τη γνώση του Εαυτού Του. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι για μας, για όλο τον χριστιανικό κόσμο, μια από τις στιγμές αυτές είναι η Σιναϊτική αποκάλυψη. Εκεί ο μέγας Μωυσής δέχθηκε νέα γνώση για τη Θεία Φύση: «Εγώ ειμι ο Ών» (Εβραϊκά: Γιαχβέ). Το θαυμαστό αυτό γεγονός έγινε η αρχή νέας περιόδου στην ιστορία του κόσμου μας. Μπροστά στην ανθρωπότητα ανοίχθηκαν θαυμαστοί [//352] ορίζοντες. Η πνευματική κατάσταση των ανθρώπων αποτελεί το υπέδαφος των ιστορικών γεγονότων. Το ορατό σε αυτά στοιχείο δεν είναι αυτό που προέχει. Αυτό είναι εκδήλωση της δυνάμεως που περικλείεται στην ιδέα, στη γνώση. Ο άνθρωπος αγωνίζεται να υλοποιήσει δημιουργικά τη νοερή θεωρία που απέκτησε στη ζωή του. Οικοδομεί το πρόσκαιρο αλλά και στο πνευματικό επίπεδο το αιώνιο είναι του, σύμφωνα με την κατανόηση του σκοπού και του νοήματος της εμφανίσεως του στον κόσμο. Έτσι εξελίσσεται η Ιστορία.

Ο Μωυσής, φορέας της ύψιστης παιδείας της σύγχρονης του Αιγύπτου, δεν αμφέβαλλε ότι η αποκάλυψη που του δόθηκε με ασυνήθιστο τρόπο εκπορευόταν από Εκείνον, ο Οποίος δημιούργησε τον κόσμο, τον ορατό και ψηλαφητό, αλλά και τον αόρατο και νοερό. Με το όνομα του Γιαχβέ, που του αποκαλύφθηκε, προσκάλεσε τον εβραϊκό λαό να τον ακολουθήσει.

Η νέα ύψιστη γνώση, του εξασφάλισε απεριόριστη ισχύ. Με το όνομα του «Γιαχβέ» –«Εγώ ειμι»– πραγματοποίησε πολλά θαυμαστά έργα, εκπλήρωσε εξαιρετικά σημαντική αποστολή, για την οποία και επάξια του ανήκει αθάνατη δόξα. Αυτός οδήγησε την ανθρωπότητα στο ύψος της πιο αληθινής γνώσεως για τον Αιώνιο. Η πίστη του ήταν πάνω από αμφιταλαντεύσεις. Στα προστάγματα του απέδιδε αξία Θείας προελεύσεως – όλα γίνονταν στο Όνομα και με το Όνομα του «Εγώ ειμι» που του αποκαλύφθηκε. Το Όνομα αυτό είναι φοβερό κατά τη δύναμη και την εξουσία Του. Είναι άγιο, Θείο. Σε αυτό εκφράζεται η γνώση για Εκείνον, στην ευδοκία του Οποίου οφείλεται [//353] κάθε υπαρκτό στον απέραντο για μας κόσμο. Το Όνομα αυτό ως ενέργεια, που εκπορεύεται από τον Θεό, περικλείει μέσα του την άκτιστη Ενέργεια του Παντοκράτορα: «Εγώ ειμι ο Ών». Το Εγώ είναι το προσωπικό Απόλυτο και το Πρωταρχικό Είναι, η άβυσσος των οικτιρμών, ο φιλάνθρωπος Δεσπότης, ο Βασιλεύς των βασιλευόντων. Κανένας και τίποτε δεν υπάρχει που να υπήρχε πριν από Εμένα ή μετά από Εμένα: Εγώ είμαι η άναρχη Αρχή και το Ατελεύτητο Τέλος. Το Όνομα αυτό είναι το πρώτο ρήγμα για τον άνθρωπο στη ζώσα αιωνιότητα, το πρώτο Φως της γνώσεως Εκείνου του Είναι το Οποίο από κανέναν και από τίποτε δεν προσδιορίζεται, όντας το «Εγώ ειμι», το Πρόσωπο.

Ο Μωυσής, ο γίγαντας της ιστορίας του κόσμου μας, ελευθέρωσε τον εβραϊκο λαό από τον «αιγυπτιακό ζυγό», που αποτελεί τον τύπο όλων των μορφών της δουλείας, των παλαιών και των συγχρόνων. Κατά τη διάρκεια της πορείας στην έρημο αποδείχθηκε ότι ο πρωτόγονος λαός των νομάδων, τους οποίους κατεύθυνε, δεν ήταν ακόμη έτοιμος για την πρόσληψη ενός τόσο μεγάλου Φωτός, παρά τα πολλά θαύματα που πραγματοποιήθηκαν μπροστά στα μάτια τους. Με τον εμφανέστερο τρόπο εκδηλώθηκε η απιστία τους, όταν προσήγγισαν τα όρια της Γης της Επαγγελίας. Ακολούθησε η απόφαση: Όλοι

όσοι ανατράφηκαν στην κοσμοθεωρία της Αιγύπτου όφειλαν να αφήσουν τα οστά τους στην έρημο. Αυτοί δεν θα εισέλθουν στον Νέο Κόσμο «δι' απιστίαν» (Εβρ. 3,16-19). Κατά τους μακρούς χρόνους των περιπλανήσεων στην έρημο ο Μωυσής θα καταρτίσει νέα γενιά με μεγαλύτερη κατανόηση **για τον Αόρατο**, [//354] **ο Οποίος βαστάζει τα πάντα στην παλάμη Του**.

Τιμάμε την εξαίρετη μεγαλοφυΐα του Μωυσή, προπαντός ακόμη και για το ότι συνέλαβε την αποκάλυψη που του δόθηκε ως αληθινά αυθεντική, εκ Θεού, αλλά ταυτόχρονα κατανόησε ότι δεν την προσέλαβε σε όλη την πληρότητα της: Κάτι παρέμεινε κεκρυμμένο. Ψάλλει: «Πρόσεχε ουρανέ, και λαλήσω, και ακουέτω η γη ρήματα εκ του στόματος μου» (Δευτ. 32,1). Παράλληλα με αυτό αναζητούσε πληρέστερη γνώση, κράζοντας στον Θεό, εκ βαθέων: «Εμφάνισον μοι Σεαυτόν γνωστώς, ίνα ίδω Σε» (Έξοδ. 33,13). Ο Μωυσής εισακούσθηκε, αλλά έλαβε απάντηση στα όρια της δυνάμεως του: «Εγώ παρελεύσομαι πρότερος σου τη δόξη μου και καλέσω τω Ονόματι μου, Κύριος εναντίον σου … ηνίκα δ' αν παρέλθη η δόξα μου … σκεπάσω τη χειρί μου επί σε … και αφελώ την χείρα, και τότε όψει τα οπίσω μου, το δε Πρόσωπον μου ουκ οφθήσεται σοι» (Έξοδ. 33,19-23). Και είπε ο Κύριος προς τον Μωυσή: «Προφήτην εκ των αδελφών σου ως εμέ αναστήσει σοι Κύριος ο Θεός σου, αυτού ακούσεσθε κατά πάντα, όσα ητήσω παρά Κυρίου του Θεού σου εν Χωρήβ τη ημέρα της εκκλησίας λέγοντες· ου προσθήσομεν ακούσαι την φωνήν Κυρίου του Θεού σου και το πυρ τούτο το μέγα ουκ οψόμεθα έτι, ουδέ μη αποθάνωμεν. Και είπε Κύριος προς με· ορθώς πάντα όσα ελάλησαν προς σε· προφήτην αναστήσω αυτοίς εκ των αδελφών αυτών, ώσπερ σε, και δώσω τα ρήματα εν τω στόματι αυτού, και λαλήσει αυτοίς καθ' ότι αν εντείλωμαι αυτώ· και ο άνθρωπος, ός εάν μη ακούση όσα αν λαλήση ο προφήτης εκείνος επί τω ονόματι μου, εγώ εκδικήσω εξ αυτού» (Δευτ. 18,15-19).

[//355] Όλος ο Ισραήλ, σύμφωνα με τη διαθήκη αυτή, έζησε κάτω από τον νόμο της αναμονής εκείνου του Προφήτη, για τον οποίο έγραψε ο Μωυσής (βλ. Ιωάν. 5,46)· τον κατεξοχήν Προφήτη (βλ. Ιωάν. 1,21)· τον Μεσσία, ο Οποίος «όταν έλθη Εκείνος αναγγελεί ημίν πάντα» (Ιωάν. 4,25). Και οι άλλοι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης ζούσαν με την προσδοκία και ανήγγειλαν τον ερχόμενο Χριστό· και εμείς ακούμε τον μακραίωνα στεναγμό τους: Έλα, και ζήσε μαζί μας, για να Σε γνωρίσουμε: «Ιδού η Παρθένος εν γαστρί έξει, και τέξεται Υιόν, και καλέσουσι το όνομα Αυτού Εμμανουήλ, ό εστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ημών ο Θεός» (Ματθ. 1,23· Ησ. 7,14).

Ο από πολλού Αναμενόμενος ήρθε, αλλά με εντελώς απρόσμενο τρόπο: Η Μαριάμ «έτεκεν τον υιόν αυτής τον πρωτότοκον, και εσπαργάνωσεν αυτόν και ανέκλινεν αυτόν εν τη φάτνη, διότι ουκ ήν αυτοίς τόπος εν τω καταλύματι» (Λουκ. 2,7). «Ιδού άγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' όναρ τω Ιωσήφ λέγων· εγερθείς παράλαβε το παιδίον και την μητέρα αυτού και φεύγε εις Αίγυπτον, και ίσθι εκεί έως αν είπω σοι· μέλλει γαρ Ηρώδης ζητείν το παιδίον του απολέσαι αυτό» (Ματθ. 2,13). «Ήλθεν», αλλά με άκρα πτωχεία και διωκόμενος από τις πρώτες ημέρες.

Η εμφάνιση Του με τη σάρκα μας είναι το κεντρικό γεγονός και το ύψιστο νόημα όλης της κτίσεως. Δεν απέρριψε τις προτυπώσεις της Παλαιάς Διαθήκης,

αλλά τις δικαίωσε αποκαλύπτοντας σε αυτές το Θείο Σχέδιο. Σε όλα όσα περιείχε ο νόμος του Μωυσή και τα πύρινα λόγια των προφητών προσέδωσε νέες διαστάσεις: παγκόσμιες, αιώνιες. Η Παλαιά Διαθήκη, που συνήφθηκε με τον «εκλεκτό [//356] λαο», ήταν το φως που προανήγγειλε την ανατολή, ενώ ο ίδιος ο Ήλιος δεν είχε ακόμη εμφανισθεί. Η Καινή Διαθήκη όμως είναι ο Ήλιος στο ζενίθ, η τέλεια αποκάλυψη για τη μορφή του Θείου Είναι, που αντανακλάται στα πεπρωμένα όλου του κόσμου και καθενός από εμάς· η νέα εποχή στην ιστορία της ανθρωπότητος. Όλα προσέλαβαν άλλον χαρακτήρα, άλλη ανατολή.

Η αποκάλυψη του Θεού που δόθηκε στον Μωυσή ήταν πράγματι μεγάλη. Γνώρισε, αισθάνθηκε με όλη την ύπαρξη του ότι **ο ορατός και οι αόρατοι από εμάς κόσμοι, όλο το κοσμικό είναι**, όπως και εμείς οι ίδιοι, όλα και όλοι έλαβαν την αρχή τους από Εκείνον. Προείδε με το πνεύμα του ότι **η ευδοκία που δόθηκε διαμέσου του στον Ισραηλιτικό λαό όφειλε να μεταδοθεί σε όλη την ανθρωπότητα**, που σε παραλήρημα χαράς ερχόταν να προσκυνήσει «τον Θεόν του Ισραήλ». Είδε με ενάργεια ότι το Άναρχο Απόλυτο δεν είναι κάποια αφηρημένη πανενότητα, απρόσωπη ή υπερπροσωπική, ούτε προκαθορισμένη κοσμική διαδικασία, αλλά ο Ζων Θεός, ο Υποστατικός. Δεν προσέλαβε όμως αυτή την αποκάλυψη σε όλη την πληρότητα της: «Μωυσής δε εισήλθεν εις τον γνόφον ού ήν ο Θεός» (Έξοδ. 20,21). Είναι δυνατές ολόκληρες σειρές ποικίλων ερμηνειών των λόγων αυτών. Αναμφίβολα τονίζεται το άγνωστο του Θεού, αλλά με ποια έννοια, σε ποια σχέση, αυτό παρέμεινε μυστήριο στον Μωυσή. Παρουσιαζόταν άραγε στον νου του το άγνωστο του προαιωνίου Αυτό-Είναι στην Ουσία Του, ή απορούσε πώς είναι δυνατή για το αποκαλυπτόμενο σε αυτόν Πρόσωπο η αιώνια μεταφυσική απομόνωση; Εάν Αυτός είναι ένας, τότε τι αποτελεί το [//357] περιεχόμενο της ζωής Του; Εάν Αυτός είναι βυθισμένος στην Αυτό-Θεωρία, τότε πώς μπορεί να μεταδώσει στον άνθρωπο τη γνώση για τον Εαυτό Του; Και είναι άραγε καθόλου δυνατή για τοςυ ανθρώπους η διαμονή μαζί Του; Να ο Θεός. Αυτός συγκατατέθηκε να οδηγήσει τον λαό του Ισραήλ, αλλά πού και για ποιόν τελικά σκοπό; Παρέμειναν για τον Μωυσή ανεξιχνίαστοι οι οδοί της Πρόνοιας Του. Ανέφικτος ο «Γιαχβέ» στην Ουσία Του, ανεκδιήγητος στη μορφή του Είναι Του.

Η τελευτή του Μωυσή έχει συμβολικό χαρακτήρα. Αυτός έφθασε ως τα σύνορα της γης της Επαγγελίας, και εκεί, στο όριο αυτό, απεβίωσε, κοιτάζοντας από το ύψος κάποιου αγνώστου σε μας όρους προς τη χώρα, όπου θα διαδραματιζόταν η νέα τύχη του Ισραήλ. Στη συνέχεια, για τον μεγάλο ιστορικό ρόλο, οδήγησε τον εκλεκτό λαό κάποιος Ιησούς, του οποίου το όνομα προανάγγελλε τον ερχομό του αληθινού Ιησού, του Σωτήρος του κόσμου, ο Οποίος θα είχε τη δύναμη να μας εισαγάγει στη Βασιλεία της Επαγγελίας (βλ. Δευτ. 34,4 και 9).

Ο «Αληθινός» φανερώθηκε, αλλά οι άνθρωποι δεν Τον αναγνώρισαν (βλ. Ιωάν. 1,10). Το γεγονός ξεπερνούσε άπειρα την κατανόηση τους. Πρώτος που Τον γνώρισε υπήρξε ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, γι' αυτό και επάξια ονομάστηκε ο μέγιστος «εν γεννητοίς γυναικών», το τέλος του νόμου και των προφητών (Ματθ. 11,11). Πράγματι, ο Βαπτιστής αποδείχθηκε φορέας μεγάλου πνεύματος: μέσα

στην εξουθενωμένη ανθρώπινη μορφή αναγνώρισε τον Προαιώνιο (βλ. Ιωάν. 1,27 και 34)!

Ο Μωυσής, ως επίγειος άνθρωπος, είχε ανάγκη από [//358] ορατά τεκμήρια της δυνάμεως που του δόθηκε άνωθεν. Ωστόσο, όχι χωρίς αμηχανία και φρίκη, διαβάζουμε την Πεντάτευχο και μερικά χωρία από τα ιστορικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης: Όλα γίνονταν στο όνομα του Γιαχβέ, ακόμη και οι γενοκτονίες (βλ. Δευτ. 2,34· 3,6· 20,16) και η εξόντωση των απειθών (βλ. Έξοδ. 32,27-29). Όλοι που αντιστάθηκαν στον Μωυσή τιμωρήθηκαν αυστηρά και συχνά μάλιστα εκτελέστηκαν. Ο λαός, οδηγούμενος από τον Μωυσή, που ήταν άτεγκτος (πρβλ. Εβρ. 12,18-20), στους πρόποδες του όρους Σινά, «του κεκαυμένου πυρί και γνόφω και σκότω και θυέλλη και σάλπιγγος ήχω και φωνή ρημάτων», έτρεμε από τον φόβο.

Στον Χριστό βλέπουμε το αντίθετο. Ήρθε με άκρα ταπείνωση· ως ο έσχατος φτωχός. Δεν είχε, «πού την κεφαλήν κλίνη» (Ματθ. 8,20). Δεν είχε καμία εξουσία όχι μόνο στο Κράτος, αλλά ακόμη και **στη Νομική Εκκλησία, που θεμελιώθηκε πάνω στη Σιναϊτική Αποκάλυψη** και που δόθηκε από τον Ίδιο στον Μωυσή (Ιωάν. 5,46). Η γέννηση Του δεν ήταν απειλητική για κανέναν εκτός από τον Ηρώδη. Δεν αντιστέκεται σε αυτούς που Τον απορρίπτουν. Κι εμείς Τον γνωρίσαμε ως Παντοκράτορα, ακριβώς γιατί Εκείνος κένωσε τον Εαυτό Του «μορφήν δούλου λαβών» (Φιλιπ. 2,7), μέχρι του σημείου να μην αντιστέκεται στη βία και τον φόνο που διαπράχθηκε σε βάρος Του. Και αυτό είναι φυσικό: Ως Δημιουργός, ως αληθινός Δεσπότης όλης της κτίσεως, δεν εκδικήθηκε κανέναν. Ήρθε «σώσαι τον κόσμον» (πρβλ. Λουκ. 9,56· Ιωάν. 3,17 και 12,47), δίνοντας σε μας το πλήρωμα του Μόνου Αληθινού Θεού και Πατρός ημών. Μας αποκάλυψε το Όνομα του [//359] Πατρός· μας έδωσε τον λόγο που έλαβε από τον Πατέρα (βλ. Ιωάν. 17,8)· μας φανέρωσε τον Θεό ως Φως, στο Οποίο «σκοτία εν αυτώ ουκ έστιν ουδεμία» (Α΄ Ιωάν. 1,5). Δι΄ Αυτού μας αποκαλύφθηκε το πιο υπέροχο μυστήριο: Ο Θεός είναι Προσωπική ύπαρξη, όχι όμως ένα Πρόσωπο, αλλά Τριάδα Προσώπων. Βαπτισθήκαμε «Πνεύματι Αγίω και πυρί» (Ματθ. 3,11), «εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος» (Ματθ. 28,19).

Στο φως της γνώσεως αυτής, γνωρίζουμε τώρα την οδό προς την αιώνια τελειότητα (βλ. Ματθ. 5,48). Ο κόσμος όμως συνεχίζει να ζει στον φαύλο κύκλο των τετριμμένων, γήινων, προβλημάτων: οικονομικών, ταξικών, εθνικιστικών, ρατσιστικών και άλλων ομοίων με αυτά. Δεν συμβαίνει άραγε αυτό, γιατί οι άνθρωποι αγάπησαν το σκότος περισσότερο από το φως (βλ. Ιωάν. 3,19); Μήπως δεν γίνεται αυτό, γιατί δεν πόθησαν με όλες τις δυνάμεις τους να ομοιωθούν με Εκείνον, ακολουθώντας Τον στην τήρηση των εντολών Του; Δεν συμβαίνει άραγε αυτό, γιατί δεν πίστευσαν ότι ο Θεός όρισε στην προαιώνια βουλή Του να μας χαρίσει την αθανασία μαζί Του; Έτσι καταδικάσαμε τον εαυτό μας στην φθορά και τον θάνατο.

Κατ΄ ουσίαν, σύμφωνα με την ιδέα του Δημιουργού για μας –να μας μεταδώσει τη θέωση στην Ουράνια Βασιλεία– δεν υπάρχει και δεν πρέπει να υπάρχει χώρος για οποιονδήποτε καταναγκασμό, για κανέναν προκαθορισμό σε σχέση με μας. Ελεύθερα, αφού συνειδητοποιήσουμε το απεριόριστο μεγαλείο του

εγχειρήματος που μας αναμένει, εμείς, βεβαίως, εμπνεόμαστε στον αγώνα: «Η Βασιλεία των ουρανών βιάζεται και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν» [//360] (Ματθ. 11,12). Μήπως μόνο η Βασιλεία των Ουρανών αρπάζεται με βία; Πόσες και τι είδους μαρτυρικές προσπάθειες απαιτούνται, για να πετύχει κάποιος τη μεγάλη τέχνη ή τη σοβαρή επιστήμη ή ακόμη και την απλή σταδιοδρομία; Και πόσο μηδαμινά είναι όλα όσα απαριθμήσαμε σε σύγκριση με την «ασάλευτη Βασιλεία»!

Η δισχιλιετής πείρα της Εκκλησίας του Χριστού κατέδειξε με πειστικότητα ότι μόλις μειωθούν οι διαστάσεις της Αποκαλύψεως που μας δόθηκε, τότε το Φως που μας αποκαλύφθηκε παύει βαθμηδόν να μας ελκύει. Για να είναι κάποιος χριστιανός, να διατηρεί φλογερή στην ψυχή του την ελπίδα, είναι απαραίτητο να έχει τη μωρή παρρησία: «Θαρσείτε, Εγώ νενίκηκα τον κόσμον», όπως είπε ο Κύριος (Ιωάν. 16,33). Στη δεδομένη περίπτωση «ενίκησεν» όχι τόσο ως Θεός, όσο ως άνθρωπος, γιατί αληθινά προσέλαβε την ανθρώπινη φύση.

Ο σαρκωθείς Λόγος του Πατρός είχε Πρόσωπο (βλ. Ματθ. 17,2· Λουκ. 9,29). Αλλά και για τον ουράνιο Πατέρα έλεγε ο Χριστός: «Οράτε μη καταφρονήσητε ενός των μικρών τούτων· λέγω γαρ υμίν ότι οι άγγελοι αυτών εν ουρανοίς διαα παντός βλέπουσι το πρόσωπον του Πατρός Μου του εν ουρανοίς» (Ματθ. 18,10). Και πάλι: «Ο εωρακώς Εμέ, εώρακε τον Πατέρα» (Ιωάν. 14,9).

Το πρόσωπο του ανθρώπου πριν απ' όλα τα άλλα δείχνει ποιος είναι. Για τον λόγο αυτό, με φυσικό τρόπο εξελίχθηκε η χρήση της έννοιας πρόσωπο, ώστε να σημαίνει τον ίδιο τον άνθρωπο. Στη Βίβλο υπάρχουν πολλά χωρία που είναι δυνατόν να τα εννοήσουμε με αυτήν ακριβώς την έννοια: «Και είπεν Ισραήλ προς Ιωσήφ· ιδού του προσώπου [//361] σου ουκ εστερήθην» (δηλαδή εσένα τον ίδιο) (Γεν. 48,11). Το τελευταίο στάδιο εξελίξεως της έννοιας αυτής αποτελεί η χρήση του όρου αυτού στη θεολογία της χριστιανικής Ανατολής για τον προσδιορισμό των Τριών Προσώπων της Αγίας και Ομοουσίου Τριάδος. Στη Δύση παρόμοια εξέλιξη είχε ο όρος Persona.

Αποδεχθήκαμε την αποκάλυψη του Θεού «Εγώ ειμι ο Ών» όχι με την έννοια ότι κάποια ουσία προσδιόρισε τα πρόσωπα μέσα στους κόλπους της, εφόσον τα Τρία αυτά Πρόσωπα δεν είναι αφηρημένες έννοιες αλλά υπαρκτοί φορείς της Ουσίας-Φύσεως Τους· Ουσιαστικά Πρόσωπα. Η διάσταση αυτή του Προσώπου στο Θείο Είναι αποτελεί τη ζώσα αρχή. Για να εκφράσουν σαφέστερα την αποκάλυψη αυτή, οι Πατέρες προτίμησαν να χρησιμοποιήσουν τον φιλοσοφικό όρο «υπόσταση». Η έννοια υπόσταση στην ελληνική χρήση της λέξεως εξέφραζε εκείνο που πραγματικά υπάρχει. Αυτό μπορούσε να αναφέρεται σε πράγματα, στον άνθρωπο, στον Θεό συχνά με τη σημασία της ουσίας. Στην Καινή Διαθήκη η λέξη αυτή χρησιμοποιείται για να υποδείξει το Πρόσωπο του Πατρός: «χαρακτήρ της υποστάσεως αυτού» (Εβρ. 1,3). Σε διάφορα άλλα χωρία της Καινής Διαθήκης η λέξη υπόσταση χρησιμοποιείται με διαφορετικές έννοιες ανάλογα με το θέμα για το οποίο γίνεται λόγος.

Στην ανατολική θεολογία η χρήση του όρου «υπόσταση» δεν εκτόπισε τον πρώτο όρο «Πρόσωπο», αλλά πορεύθηκε παράλληλα μαζί του, τονίζοντας ωστόσο την οντολογική σημασία του Προσώπου στο Θείο Είναι· με άλλα λόγια,

υποδεικνύοντας την αρχή αυτή, μίλησε γι' αυτήν ως [//362] βάση (υπόσταση) όλου του Είναι, ως Εκείνον, ο Οποίος αυθεντικά ζει, ο Οποίος και είναι ο Αληθινός Απόλυτος Θεός· και σε Αυτόν προσφέρεται η προσωπική μας (πρόσωπο με Πρόσωπο) προσευχή και ουδόλως στην Ουσία· γιατί Εκείνος είναι η Πρώτη Αρχή. Η Υπόσταση είναι η πρώτη και έσχατη διάσταση, **η πηγή των πάντων, το τέλος των πάντων, Αρχή που περιβάλλει τα πάντα, έξω από την Οποία τίποτε δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει**. Εκεί όπου δεν υπάρχει αυτή η αρχή, εκεί δεν υπάρχει γενικά κανένα είναι: εκεί θάνατος, εκεί τίποτε (βλ. Ιωάν. 1,1-3).

Είναι φυσικό για το ανθρώπινο πνεύμα να κατευθυνθεί προς την ύψιστη Αρχή, την πρώτη και την έσχατη διάσταση του είναι. Αν χειραγωγούμαστε όχι από την Αποκάλυψη αυτού του ιδίου του όντος, αλλά από το φυσικό μετά την πτώση λογικό μας, τότε με τη νοερή μας ανάβαση προς το Απόλυτο φτάνουμε σχεδόν μοιραία στην άρνηση του προσωπικού χαρακτήρα αυτού του Απολύτου που φανταζόμαστε.

Κατά την παρούσα στιγμή θέλω να υποδείξω δύο αίτια του τραγικού αυτού φαινομένου: το πρώτο είναι ο απρόσωπος χαρακτήρας των νόμων της λογικής, δηλαδή της ίδιας της δομής της λογικής διανοήσεως· το δεύτερο είναι ότι δεν αρμόζει στο Απόλυτο **η στενότητα της δικής μας μορφής «υπάρξεως»**, και προπαντός **ο ατομικός της χαρακτήρας, που εσφαλμένα εκλαμβάνεται ως «προσωπικότητα»**· με άλλα λόγια, γίνεται σύγχυση των δύο αντιθέτων εννοιών, του ατόμου και του προσώπου. Η πρώτη είναι το όριο της διαιρέσεως, ενώ η δεύτερη είναι ο φορέας όλου [//363] του Είναι. Η περαιτέρω λογική εξέλιξη της εσφαλμένης αυτής συγχύσεως των εννοιών θα οδηγήσει στην απόρριψη της συνοχής του κτιστού κόσμου γενικά.

Η χριστιανική οντολογία έχει ως βάση την Αποκάλυψη «Εγώ ειμι ο Ών» (Έξοδ. 3,14): Το Είναι είμαι Εγώ. Επαναλαμβάνω: **Εκεί όπου δεν υπάρχει η προσωπική αυτή αρχή, εκεί γενικά δεν υπάρχει Είναι**. Για να αποφύγουμε την άβυσσο αυτή του μη όντος, **οφείλουμε να απορρίψουμε τη φιλοσοφική μέθοδο, που ξεκινά από εμάς τους ίδιους**, και να κτίσουμε όλη τη ζωή μας πάνω στον βράχο της Σιναϊτικής αποκαλύψεως, που εκπληρώθηκε στην τελειότητα από τον Χριστό και την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος στην ανθρωπότητα. Η χριστιανική προσευχή είναι η παράσταση του κτιστού προσώπου ενώπιον της Προσωπική Θεότητος: προσευχή πρόσωπο με Πρόσωπο.

Όπως στη γήινη ύπαρξη η ανθρώπινη προσωπικότητα αυξάνει και αναπτύσσεται με τη συνάντηση άλλων ανθρώπινων προσώπων, έτσι και στο επίπεδο του αιωνίου Είναι οφείλει απαραίτητα να εισέλθει σε κοινωνία με το Απόλυτο Πρόσωπο του Θεού. Η δυνατότητα για την κοινωνία αυτή μας δόθηκε στις εντολές του Ευαγγελίου του Χριστού. Η τήρηση των εντολών αυτών εισάγει το ανθρώπινο πρόσωπο στην απειρότητα της κοσμικής ζωής· οδηγεί σε συνάντηση και σύγκρουση με όλα, και στην αποκάλυψη όλων των πραγμάτων που περικλείονται στην κοσμική σφαίρα του πνεύματος· φθάνει ως τα όρια ανάμεσα στο κτιστό και το άναρχο· καλεί στο πιο σημαντικό γεγονός κάθε ζωντανού προσώπου – **τον ελεύθερο αυτοκαθορισμό του για την Αιωνιότητα**.

[//364] «Ιδού ούτος κείται εις πτώσιν και ανάστασιν πολλών». «Πύρινη ρομφαία» θα διαπεράσει κάθε ψυχή που αποφάσισε να ακολουθήσει τον Χριστό ως το τέλος, «όπως αν αποκαλυφθώσιν εκ πολλών καρδιών (οι βαθείς) διαλογισμοί» (βλ. Λουκ. 2,34-35). Για να είναι κάποιος χριστιανός, σημαίνει να μπει σε «πάλη … προς τας αρχάς, προς τας εξουσίας, προς τους κοσμοκράτορας του σκότους του αιώνος τούτου, προς τα πνευματικά της πονηρίας εν τοις επουρανίοις» (Εφεσ. 6,12). Κανένας, απολύτως κανένας, δεν θα εξέλθει νικητής από την πάλη αυτή, αν δεν θα είναι με τον Χριστό, ο Οποίος «ενίκησε τον κόσμον» (πρβλ. Ιωάν. 16,33). **Ο κοσμικός νους του Εωσφόρου θα προσελκύσει με τον ένα ή τον άλλο λογισμό την ψυχή και θα εξαναγκάσει τον άνθρωπο να τον ακολουθήσει· θα τον μολύνει με τη θανάσιμη νόσο της υπερηφάνειας**. Τη μεγαλύτερη επιτυχία είχε με τον προπάτορα Αδάμ, όταν του μετέδωσε την παρόρμηση για αυτοθέωση· και μέχρι τώρα παρατηρούμε ότι αυτό είναι ένα από τα ισχυρότερα του όπλα εναντίον του ανθρώπου. Η πλειονότητα των ανθρώπων μπήκε και συνεχίζει να μπαίνει σε πάλη με τον Θεό.

Κάθε φιλονικία με τον Θεό δεν είναι ακίνδυνη, αλλά όχι και πάντοτε κακόβουλη. Μερικοί μάλιστα ερίζοντας με τον Θεό ευαρέστησαν σε Αυτόν. Όπως για παράδειγμα ο Ιώβ, ο Ιακώβ, ο απόστολος Παύλος. Όταν στην ψυχή του ανθρώπου εγείρεται διαμάχη με τον Θεό στο όνομα ανώτερης δικαιοσύνης, αγάπης και αλήθειας, τότε ξαφνικά μπορεί να αποκαλυφθεί ότι ακριβώς Αυτός είναι και το ύψιστο αγαθό και η άπειρη αγάπη. Και ο άνθρωπος όχι μόνο δεν εξέρχεται από τον αγώνα αυτό προσβεβλημένος, [//365] αλλά και με ένα περίσσευμα ευλογίας και εκλογής, όπως βλέπουμε στα παραδείγματα του Ισραήλ που αναφέραμε παραπάνω: του Ιώβ, των προφητών Μωυσέως, Ηλία, Ιωνά, του αποστόλου Παύλου.

Στην σύντομη αυτή σημείωση διηγούμαι κατ' ουσίαν εκείνο που έζησα εγώ ο ίδιος· εμπειρία που διήρκεσε παραπάνω από μισό αιώνα. Γνωρίζω τώρα ότι βρισκόμουν σε μεγάλο κίνδυνο, γιατί **είμαστε ριγμένοι σε αμέτρητα αχανή για μας ωκεανό, όπου οι ατομικές μας δυνάμεις είναι φρικτά μηδαμινές**. Γνωρίζω επίσης τώρα πως, αν δεν κρατιόμουν ισχυρά γαντζωμένος με τα δυο μου χέρια στο κράσπεδο του ιματίου του Κυρίου, θα είχα εντελώς χαθεί προ πολλού. Πάλι όμως με τόλμη παραθέτω ως παράδειγμα τον μεγάλο απόστολο Παύλο, που μιλά για την πάλη του με τον Χριστό: «Πρότερον όντα βλάσφημον και διώκτην … αλλ' ηλεήθην, ότι αγνοών εποίησα εν απιστία» (πρβλ. Α' Τιμ. 1,13). Και σε μένα ο Κύριος δεν λογάριασε ως έγκλημα τις συχνά υπερβολικά τολμηρές προσευχές μου στην πάλη μου με Αυτόν, σε μερικές στιγμές βαρειάς θλίψεως για τον εαυτό μου ή για τον κόσμο. Δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι ο Χριστός δεχόταν όχι μόνο την άγνοια μου, αλλά και την πλήρη αμάθεια μου, όπως ακριβώς ο πατέρας και η μητέρα αντιδρούν στις κραυγές των άρρωστων παιδιών τους.

[//366]

3. ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΟΜΟΙΩΣΗ

α. Περί ανθρώπου

Το γεγονός της Σαρκώσεως του Θεού δείχνει φανερά τη συγγένεια ανάμεσα σε Εκείνον και σε μας: «Ουκ επαισχύνεται αδελφούς αυτούς καλείν, λέγων· απαγγελώ το όνομα Σου τοις αδελφοίς Μου … Και πάλιν· ιδού Εγώ και τα παιδία ά Μοι έδωκεν ο Θεός. Επεί ούν τα παιδία κεκοινώνηκε σαρκός και αίματος, και Αυτός παραπλησίως μετέσχε των αυτών … όθεν ώφειλε κατά πάντα τοις αδελφοίς ομοιωθήναι» (βλ. Εβρ. 2,11 κ.εξ.). Και αν Αυτός μπορούσε να ομοιωθεί με μας σε όλα, αυτό σημαίνει ότι και εμείς, αλλά με την ενέργεια Του μέσα μας, θα μπορέσουμε σε όλα να ομοιωθούμε με Αυτόν· με άλλα λόγια, να προσλάβουμε τη Θεία μορφή του είναι.

Η χριστιανική θεωρία είναι φοβερά παράδοξη: Από τη μία μεριά το ύψος της κλήσεως μπορεί να φανεί υπέρμετρη υπερηφάνεια, από την άλλη η κλήση παρακινεί προς τη μετάνοια και την ταπείνωση: «Αγαπητοί, νυν τέκνα Θεού εσμεν, και **<u>ούπω εφανερώθη τι εσόμεθα· οίδαμεν δε ότι εάν φανερωθή, όμοιοι Αυτώ εσόμεθα, ότι οψόμεθα Αυτόν καθώς εστι</u>**. Και πας ο έχων την ελπίδα ταύτην επ’ Αυτώ αγνίζει εαυτόν (από πάσης αμαρτίας), καθώς Εκείνος αγνός εστιν» (Α’ Ιωάν. 3,2-3). Η ρίζα όμως όλων των αμαρτιών είναι η υπερηφάνεια· σε αυτήν επικρατεί [//367] σκοτάδι. Η ταπείνωση όμως χαρακτηρίζει την αγάπη του Θεού. **Χωρίς την κάθαρση του εαυτού μας από το καταχθόνιο αυτό σκοτάδι, την υπερηφάνεια, κάθε λόγος για θεοομοίωση θα ήταν «εωσφορισμός»**.

«Έσεσθε ουν υμείς τέλειοι, ώσπερ ο Πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς τέλειος εστιν» (Ματθ. 5,48). Η εντολή αυτή μας δόθηκε όχι τόσο με την παιδαγωγική έννοια, δηλαδή ως υπόδειξη κατευθύνσεως, όσο με το ασυγκρίτως βαθύτερο νόημα: ως αποκάλυψη του προαιωνίου Σχεδίου του Δημιουργού για τον άνθρωπο. Στην εν σαρκί εμφάνιση Του ο Κύριος είπε: «Ο Πατήρ Μου μείζων Μου εστι» (Ιωάν. 14,28). Μετά την Ανάληψη Του όμως «εκάθισεν εκ δεξιών του Πατρός» πλέον και ως Υιός Ανθρώπου. Δεν έχουμε άλλο κριτήριο αληθείας, πιο αξιόπιστο από τον Συνάναρχο με τον Πατέρα Υιό κατά τη Θεότητα, τον Ιησού Χριστό. Μας έδειξε στο Πρόσωπο Του ότι παρέχεται στον άνθρωπο η δυνατότητα να γίνει ίσος με τον Δημιουργό του. Όταν ο Κύριος ονόμασε τον Εαυτό Του Υιόν Ανθρώπου, διατηρώντας την «απόσταση» μεταξύ Αυτού και του Θεού, με αυτό ακριβώς μας δίδαξε να αποφεύγουμε τις πράξεις που φέρουν χαρακτήρα «αυτοθεώσεως». Η θέωση δεν είναι δυνατή, παρά μόνο με την ενέργεια του Θεού μέσα μας, και αυτό πάλι ως την έσχατη τελειότητα. Προφυλάσσοντας μας από την εωσφορική τάση, ο Κύριος μας έδωσε «υπόδειγμα» (Ιωάν. 13,15) για να Τον ακολουθήσουμε επακριβώς. Με τον τρόπο αυτό θα πραγματοποιηθεί σε μας η φοβερή εντολή, που με το μεγαλείο της υπερβαίνει τα πάντα.

Κατά την αντίληψη μας, χριστιανός είναι εκείνος που [//368] πιστεύει και ομολογεί τον Ιησού Χριστό ως ομοούσιο Υιό του Πατρός κατά τη Θεία Φύση και, συνεπώς, ως τέλειο Θεό. Μιλώντας διαρκώς για τον αιώνιο Πατέρα Του και για τον χαρακτήρα της αιώνιας ζωής, ως γνώσεως του «μόνου αληθινού Θεού» (Ιωάν. 17,3), ο Χριστός τοποθετεί όλη τη ζωή μας σε δύο επίπεδα· ζούμε σε δύο διαστάσεις, της αιωνιότητος και του χρόνου. Αυτό, σε δεδομένες στιγμές Θείων

επισκέψεων, μας αποκαλύπτει την ίδια συνείδηση που βλέπουμε στους Αποστόλους, και μάλιστα για τον προορισμό του ανθρώπου προς θέωση και για την εκλογή των πιστών «προ καταβολής κόσμου» (Εφεσ. 1,4).

Μετά την Ανάληψη Του ο Κύριος «ευλόγησε» τους Αποστόλους, τους μάρτυρες αυτής της αποκαλύψεως (βλ. Λουκ. 24,50-51). Τους παρήγγειλε να πορευθούν σε όλο τον κόσμο, για να κηρύξουν το Ευαγγέλιο σε όλη την κτίση, διδάσκοντας όλους τους λαούς να τηρούν όλα όσα Αυτός τους παρήγγειλε. Ως κατακλείδα είπε: «Ιδού Εγώ μεθ' υμών ειμι πάσας τας ημέρας έως της συντελείας του αιώνος» (βλ. Ματθ. 28,19-20· Μαρκ. 16,15).

Η ευλογία του Θεού παραμένει στον κόσμο αυτό, προπαντός μάλιστα εκεί όπου την διψούν. Για τον αιώνα όμως αυτόν έχει ορισθεί «συντέλεια». Η μορφή αυτή του είναι δεν έχει προορισθεί για να χωρέσει όλο το πλήρωμα του Θείου Είναι. Και στην ευλογημένη ακόμη πλευρά της η γη δεν αποτελεί τον έσχατο στόχο μας. Η «προσδοκία» είναι ιδίωμα της φύσεως μας, ικανής να γευθεί την ερχόμενη Βασιλεία. Εκείνη η πλευρά του πνεύματος μας, που ορμά προς τον υπερκόσμιο Θεό, γίνεται η ίδια «υπερκόσμια», όπως αρμόζει στην εικόνα του Θεού.

[//369] Το γεγονός της Σαρκώσεως είναι η ένδειξη της μεγάλης αξίας του ανθρώπου, κάποιας αντιστοιχίας μεταξύ Θεού και ανθρώπου. Η δυνατότητα για τον Θεό να σαρκωθεί περικλείει μέσα της γην παράλληλη δυνατότητα για τον άνθρωπο να προσλάβει τη θέωση. Είμαστε καλεσμένοι από τον Δημιουργό να συμμετάσχουμε στη δημιουργία του κόσμου: «Και έλαβε Κύριος ο Θεός τον άνθρωπον, όν έπλασε, και έθετο αυτόν εν τω παραδείσω της τρυφής, εργάζεσθαι αυτόν και φυλάσσειν» (Γεν. 2,15). «Και είπεν ο Θεός· ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα Ημετέραν και ομοίωσιν, και αρχέτωσα … πάσης της γης» (Γεν. 1,26).

Ο αναληφθείς Χριστός κάθισε στα δεξιά του Θεού Πατρός πλέον και ως Υιός του Ανθρώπου. «Νίκησε τον κόσμο» (βλ. Ιωάν. 16,33), κι εμείς μοιραζόμαστε τη νίκη Του. Συνεπώς ο άνθρωπος κινείται σε δύο επίπεδα: ζει στον κόσμο αυτό, αλλά και υπερβαίνει με το πνεύμα του τον φυσικό κόσμο. Στις κατώτερες μορφές της υπάρξεως του συνιστά «πράγμα», «αντικείμενο», «φαινόμενο», και ως τέτοιος είναι προκαθορισμένος· στην ύψιστη μορφή που τον χαρακτηρίζει είναι πρόσωπο-υπόσταση, κατέχει διφυή συναίσθηση: της φθαρτότητος και της μηδαμινότητος του, αλλά και του μεγαλείου και της αθανασίας του.

Η δυσχέρεια της χριστιανικής οδού έγκειται στην εύρεση της απαραίτητης ισορροπίας μεταξύ της συνειδήσεως της παρούσας εμπειρικώς δεδομένης καταστάσεως από τη μία πλευρά, και της ασάλευτης πίστεως στο προαιώνιο σχέδιο της υιοθεσίας μας από τον Θεό από την άλλη. «Μακάριοι οι πιστεύσαντες ότι έσται τελείωσις τοις [//370] λελαλημένοις αυτοίς παρά Κυρίου» (βλ. Λουκ. 1,45). Για να είναι κάποιος χριστιανός απαιτείται τολμηρή ανδρεία, μπροστά στην οποία ωχριούν όλα τα άλλα τολμήματα της γης. Η ιδιοτυπία του χριστιανικού πνεύματος έγκειται στο ότι το ακραίο θάρρος, που μπορεί να φανεί στους αδαείς υπέρμετρη υπερηφάνεια, συνδυάζεται με τη βαθειά ταπείνωση, γιατί ο Θεός που μας αποκαλύφθηκε είναι ο Ταπεινός Κύριος και δεν συμφύρεται με την υπερηφάνεια: «Ταύτας ουν έχοντες τας επαγγελίας, αγαπητοί, καθαρίσωμεν

εαυτούς από παντός μολυσμού σαρκός και πνεύματος επιτελούντες αγιοσύνην εν φόβω Θεού» (Β΄ Κορ. 7,1).

β. Ο άνθρωπος-πρόσωπο

Η ιδέα της «Θεοομοιώσεως», πλήρους και όχι μερικής, αποτελεί το θεμέλιο της χριστιανικής ανθρωπολογίας. Υπερκόσμιος είναι ο Θεός, αλλά και ο άνθρωπος είναι υπερκόσμιος. Ως εικόνα και ομοίωση του Απολύτου, φέρει μέσα του τη συνείδηση που υπερβαίνει όλα όσα βλέπει στα όρια της επίγειας υπάρξεως. Ζει τον Θεό ως Πατέρα και ως Πρόσωπο. Και συνειδητοποιεί τον εαυτό του ως πρόσωπο-υπόσταση. Τώρα γνωρίζουμε ότι το Απόλυτο Είναι μπορεί να είναι μόνο Προσωπικό, γιατί ο Θεός μας είναι Θεός Ζων, Ουσιώδης, και όχι αφηρημένη φιλοσοφική ιδέα. Και ο άνθρωπος-πρόσωπο βλέπει τον εαυτό του ως ανταύγεια-«εικόνα» της Απολυτότητος του Θεού, που δεν είναι ακόμη πλήρως ενεργοποιημένη, αλλά ωστόσο έχει βαθειά συνείδηση του γεγονότος αυτού. Μεταξύ του Θεού και του ανθρώπου υπάρχει –και οφείλει να υπάρχει– κάποια [//371] αντιστοιχία, παρά το χάσμα που τους χωρίζει (Ησ. 55,9). Αν απορρίπταμε την αποκάλυψη αυτή, τότε θα απέβαινε τελείως αδύνατη οποιαδήποτε αληθινή γνώση που να αντιστοιχεί στην πραγματικότητα του Θείου Είναι.

Ο χριστιανικός περσοναλισμός βρίσκει την τελειότερη έκφραση του στην προσευχητική ορμή της αγάπης που αγκαλιάζει τα πάντα. Στην πράξη της χριστοειδούς αυτής αγάπης ο χριστιανός παραδίδει τον εαυτό του ανεπιφύλακτα στους άλλους που αγαπά: προπαντός στον Θεό, και έπειτα με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος σε όλους τους άλλους. Στην κενωτική αυτή αγάπη ξεπερνά τον εαυτό του· το πρόσωπο που αγαπά ζει στον «άλλον», χωρίς φιλαυτία· αυτοί τους οποίους αγαπά συνιστούν τη ζωή του. Ζώντας όμως στον άλλον, το πρόσωπο-αγάπη δεν παύει να είναι ο εαυτός του. Με την έξοδο αυτή από τα εγωιστικά της όρια, η αγάπη καταλήγει να κατέχει τα πάντα, να τα ενώνει όλα στον εαυτό της. Ο εγωιστικός ατομικισμός φέρνει αναπόφευκτα την απομόνωση και τη διαίρεση στην πάλη για την πρόσκαιρη επιβίωση του. Ο άνθρωπος-υπόσταση, κατ΄ εικόνα και καθ΄ ομοίωση του ανθρώπου-Χριστού (Α΄ Τιμ. 2,5), στην έσχατη τελείωση του θα αποδειχθεί φορέας ολοκλήρου του θείου πληρώματος και του κτιστού είναι, δηλαδή θεάνθρωπος. Στην Αγία Τριάδα η κάθε Υπόσταση φέρει μέσα Της ολόκληρο το απόλυτο πλήρωμα των δύο Άλλων, χωρίς να Τις εκμηδενίζει, χωρίς να Τις μειώνει μόνο «σε περιεχόμενο» της ζωής Της, αλλά και η Ίδια εισέρχεται πλήρως στο Είναι Τους, βεβαιώνοντας έτσι την υποστατικότητα Τους. Το ίδιο ισχύει και για το πολυυπόστατο είναι της ανθρωπότητος: Η κάθε υπόσταση [//372] έχει κληθεί να χωρέσει μέσα της το πλήρωμα του πανανθρώπινου είναι, χωρίς καθόλου να καταργεί τις άλλες υποστάσεις· εισέρχεται στη ζωή τους ως ουσιώδες περιεχόμενο τους, και έτσι να επιβεβαιώνει την προσωπικότητα τους. Με τον τρόπο αυτό οικοδομείται ενιαίο είναι, που εκφράζεται με το δόγμα για Μία Ουσία σε Τρεις Υποστάσεις. Η ανθρωπότητα οφείλει να φανερωθεί ως μία φύση σε πολλές υποστάσεις: τέτοια είναι η δημιουργική ιδέα του Θεού, που έπλασε τον άνθρωπο κατ΄ εικόνα και καθ΄ ομοίωση Του.

Με την πίστη και την άσκηση ο άνθρωπος οφείλει να αποκτήσει την ομοίωση προς τον Θεό ακόμη και σε όλη την πληρότητα της· κατ' αρχάς να κατανοήσει και έπειτα να πραγματοποιήσει τον προαιώνιο σκοπό του Δημιουργού γι' αυτόν. Αυτό είναι το νόημα της εντολώς του Χριστού: «Έσεσθε ουν υμείς τέλειοι, ώσπερ ο Πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς τέλειος εστιν» (Ματθ. 5,48). Αν αποφύγουμε το έργο αυτό, για να μην πω τη σταύρωση, με την οποία συνδέεται η πραγμάτωση της Θεοομοιώσεως μέσα μας, θα κληρονομήσουμε το σκοτάδι του τάφου. Σύμφωνα με την ελευθερία του αυτοπροσδιορισμού που μας δόθηκε, μπορούμε βέβαια να αγνοήσουμε μια τόσο υψηλή κλήση που απαιτεί όλες τις δυνάμεις του είναι μας, δεν μας επιτρέπεται όμως να αλλάξουμε το προαιώνιο σχέδιο του Θεού για μας: να υποβιβάσουμε τη φύση μας στο επίπεδο των ζώων, δηλαδή της πρόσκαιρης υπάρξεως, έξω από το αιώνιο Φως της Θεότητος.

Η μεγαλύτερη αμαρτία, η φοβερώτερη πτώση έγκειται στην απόρριψη της αγάπης του Δημιουργού και Πατέρα [//373] μας, ο Οποίος «ούτως ηγάπησε τον κόσμον, ώστε τον Υιόν Αυτού τον Μονογενή έδωκεν, ίνα πας ο πιστεύων εις Αυτόν μη απόληται, αλλ' έχη ζωήν αιώνιον» (Ιωάν. 3,16), ώστε εν Αυτώ και δι' Αυτού να καταστήσει και μας «ηγαπημένους» υιούς Του. Όλοι, όσοι σπεύδουν προς το Θεία μορφή του είναι έξω από τον Χριστό, ελκύονται κατ' ουσίαν προς εκείνο το μη-όν, από το οποίο μας κάλεσε το θέλημα του Θεού. Έτσι, όσοι στράφηκαν με όλη την ύπαρξη τους στη σάρκα του κόσμου αυτού, αποσυντίθενται, ζώντας στις συγκρούσεις των κριμάτων τους, στις τεράστιες καταστροφές παγκοσμίων πολέμων και στα παρόμοια με αυτά.

γ. Το χριστιανικό μεγαλείο του Ανθρώπου

Οι λαοί της Ασίας, κυρίως της Μέσης και Άπω Ανατολής, δεν δέχθηκαν την αποκάλυψη για το πρόσωπο, ούτε σε σχέση με το Πρωταρχικό Είναι ούτε με την εικόνα του, τον άνθρωπο. Τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια δεν φάνηκαν αρκετά, για να αφομοιώσει όλη η ανθρωπότητα το πλήρωμα της ευλογίας που ξεχύθηκε στον κόσμο: κατ' αρχάς στο Σινά, έπειτα στην εμφάνιση του Σαρκωθέντος Λόγου του Πατρός και στην κάθοδο του Αγίου Πνεύματος. Επιπλέον, στην εποχή μας παρατηρείται έκπτωση, ακόμη και μαζική, μεταξύ εκείνων των λαών που επί αιώνες θεωρούσαν τον εαυτό τους «χριστιανικό». Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο χριστιανικός περσοναλισμός προσφέρει αποκλειστική τελειότητα, και σαν τέτοιος δύσκολα κερδίζεται.

[//374] Ο σύγχρονος κομμουνισμός είναι επίσης άρνηση του περσοναλισμού. Παίρνοντας μερικές από τις θέσεις της διδαχής του Χριστού και απορρίπτοντας τις άλλες, τις ουσιωδέστερες, οι μαρξιστές υποβίβασαν απίστευτα την έννοια του ανθρώπου. Η ανθρωπολογία τους πλησιάζει πολύ προς τη ζωολογία. Ως εικόνα του Απολύτου ο άνθρωπος συνιστά αξία ανώτερη από όλο τον υλικό κόσμο. Μια ανθρώπινη υπόσταση που έφτασε στο ακρότερο δυνατό της γνώσεως του Αιωνίου Θεού αλλάζει την αξία όλης της γης. Ας πάρουμε την πρώτη στιγμή δημιουργίας του ανθρώπου, όταν «εγεννήθη άνθρωπος εις τον κόσμον» (Ιωάν.

16,21): Στο νέο αυτό κτίσμα του Πανυψίστου Θεού **δόθηκε η εξουσία να συμμετάσχει στη Θεία δημιουργική Πράξη· του δόθηκε η δυνατότητα να καταστεί κυρίαρχος των κοσμικών δυνάμεων**· προικίστηκε με την ικανότητα να γνωρίζει όχι μόνο το φυσικό επίπεδο, αλλά και το Άκτιστο επίπεδο του είναι, και να γίνει αθάνατος συμπολίτης του Ιδίου του Δημιουργού. Πόσο ουσιώδης αλλαγή σε όλο το είναι! Αν για την ιεράρχηση των αξιών βασιστούμε όχι στην ποσότητα αλλά στην ποιότητα, τότε μπορούμε να πούμε ότι **η ανώτερη αξία της δημιουργίας ήταν ίση προς την τιμή του τελειότερου ανθρώπου**. Έτσι, όταν ο Κύριος ήταν μαζί μας επάνω στη γη, τότε η ανώτερη αξία της ήταν ίση προς τον Θεό. Το ίδιο ισχύει και για όλους τους αγίους, οι οποίοι «εμπαιγμών και μαστίγων πείραν έλαβον, έτι δε δεσμών και φυλακής· ελιθάσθησαν, επρίσθησαν, επειράσθησαν, εν φόνω μαχαίρας απέθανον … υστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ών ουκ ήν άξιος ο κόσμος, εν ερημίαις πλανώμενοι …» (Εβρ. 11,36-38). Η ίδια αντίληψη [//375] περιέχεται στα γεγονότα που περιγράφονται στη Βίβλο, όταν δόθηκε στον Αδάμ η εξουσία να προσδιορίσει τη μοίρα κάθε ζώου, γνωρίζοντας προκαταρκτικά τα χαρακτηριστικά του καθενός από αυτά: «Κύριος ο Θεός … ήγαγε προς τον άνθρωπον πάντα τα θηρία του αγρού και πάντα τα πετεινά του ουρανού … ιδείν τι καλέσει αυτά. Και παν ό εάν εκάλεσεν αυτό Αδάμ ψυχήν ζώσαν, τούτο όνομα αυτώ … τω δε Αδάμ ουχ ευρέθη βοηθός όμοιος αυτώ» (βλ. Γεν. 2,18-20). Όχι μόνο ο κομμουνισμός, αλλά και όλα τα γνωστά σε μας κράτη (συστήματα) των ημερών μας διαστρέβλωσαν το νόημα του Ευαγγελίου: Γι' αυτούς το «κοινό» επικρατεί του προσωπικού. Κάθε φορά εκφέρονται κρίσεις σύμφωνα με την αρχή του αρχιερέως Καϊάφα: «Συμφέρει ημίν, ίνα είς άνθρωπος αποθάνη υπέρ του λαού, και μη όλον το έθνος απόληται» (Ιωάν. 11,50). Με βάση αυτή την αρχή προβάλλεται, σχεδόν πάντοτε, κάποιο επιχείρημα προς εκμηδένιση του προσώπου: το συμφέρον «όλου του λαού». Αυτό περικλείει απάτη, γιατί λαμβάνει υπ' όψιν όχι «όλο τον λαό» αλλά μόνο το «μέρος» που έχει στα χέρια του την εξουσία.

Αλλά και αν ακόμη ήταν αλήθεια, δηλαδή αν αναμενόταν απώλεια όλου του λαού, όμως και τότε θανατώθηκε Εκείνος που υπερέβαινε με την αξία Του όλο τον δημιουργημένο από Αυτόν κόσμο, όλους τους αιώνες της ανθρώπινης ιστορίας. Βέβαια φέραμε ως παράδειγμα την ακραία περίπτωση. Κανένας από τους ανθρώπους δεν μπορεί να συγκριθεί με τον Χριστό, αλλά ωστόσο η ίδια αρχή κρίσεως δόθηκε, ώστε όλοι, όσοι έχουν αναλάβει με βία την εξουσία να «κρίνουν», θα έπρεπε να είναι πολύ βραδείς στην [//376] εκφορά καταδίκης εν γένει, την δε θανατική ποινή να μην την προτείνουν ποτέ για κανέναν.

Σήμερα 15 Μαΐου 1979. Μόλις έγραψα αυτά τα λόγια, «ποτέ και κανέναν», έμαθα ότι στην αγγλική Βουλή η νέα κυβέρνηση έθεσε θέμα επαναφοράς της θανατικής ποινής στο πρόγραμμα της Βουλής αυτού του έτους.

δ. Πρόγευση της Βασιλείας

Στον Χριστό έχουμε φορέα ακραίων παθημάτων, αλλά και ύψιστης επίσης αγιότητος και μακαριότητος. Στην καθολικότητα αυτή βρίσκεται το

χαρακτηριστικό γνώρισμα του Χριστιανισμού. Στην καρδιά του πιστού συνυπάρχουν η κτιστή αρχή μας και η άκτιστη δύναμη του Θεού, η κένωση και η παντοδυναμία, η εξουδένωση και η δόξα, ο χρόνος και η αιωνιότητα, ο πόνος και η χαρά σε ακραία για τη φύση μας ένταση.

Προγευόμαστε την αιωνιότητα ως ανέκτατη Πράξη του απερίγραπτα πλούσιου περιεχομένου του Είναι, σε αμείωτη πάντοτε πληρότητα. Η αιωνιότητα είναι η υπεραφθονία της ζωής. Εκείνο που εμείς εκλαμβάνουμε εδώ ως πάθημα, ή ακόμη και νέκρωση, θα φανερωθεί στη Βασιλεία ως αυτοκενωτική αγάπη, τέλεια αγάπη, ανεπίστροφη στον εαυτό της. Αγάπη που αγκαλιάζει όλο τον κόσμο, και τον Θεό και τους αγίους, αγάπη που πανηγυρίζει βλέποντας όλους αυτούς ως πλούτο της· ζει ως δική της χαρά να βλέπει τους άλλους σε δόξα «εκλάμποντας ως ο ήλιος» (βλ. Ματθ. 15,43).

Η Θεία αγάπη είναι ακόρεστη· δεν υπάρχει σε αυτήν [//377] κορεσμός. Δεν υπάρχει περιθώριο ούτε για ελάττωση ούτε για οποιεσδήποτε άλλες διακυμάνσεις στην ενέργεια της αμετάθετης Ζωής. Και αυτό ακριβώς το αμετάθετο είναι η φύση της μακαριότητος. Και στη γη το μαρτύριο μας δεν έγκειται στο ότι πονάμε ή πάσχουμε, αλλά στο ότι πεθαίνουμε από τις εκδηλώσεις αυτές της αγάπης. Στην ερχόμενη Βασιλεία του Χριστού ουσιώδες στοιχείο θα αποτελέσει η άσβεστη φλόγα της ευγνωμοσύνης προς τον Κύριο Ιησού, που μας έσωσε με τα παθήματα Του. Έτσι θα παραμείνουμε αιώνια σε θαυμασμό θεωρώντας ολόκληρο το Έργο Του (Ιωάν. 17,4): τη σάρκωση, τη φυγή στην Αίγυπτο, το Ευαγγέλιο για τη σωτηρία, το Θαβώρ, τον μυστικό Δείπνο, την προσευχή στη Γεθσημανή, τη δίψα επάνω στον Σταυρό και τον θάνατο· όλα αυτά σε αδιάσπαστη σχέση με τα θαύματα Του, την απεριόριστη σοφία του κηρύγματος Του, όλων αυτών που Εκείνος έπραξε.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας αντιλαμβάνονται την αιωνιότητα με διαφόρους τρόπους. Μερικοί την εννοούν ως ακατάπαυστη ανάβαση των κτιστών όντων προς τη Θεότητα. Άλλοι, όπως ο ευαγγελιστής Ιωάννης, ο απόστολος Παύλος και μερικοί Πατέρες της Εκκλησίας, όπως ο όσιος Μάξιμος ο Ομολογητής, βλέπουν τη μέλλουσα μακαριότητα ως είσοδο στο εσώτερο του καταπετάσματος (βλ. Εβρ. 6,19-20), στην «Όγδοη Ημέρα», όπου δεν υπάρχει περαιτέρω κίνηση, ούτε πορεία ούτε αύξηση, όπου είναι «ο Θεός τα πάντα εν πάσιν» (Α΄ Κορ. 15,28). Ακόμη, άλλοι συνέλαβαν την αιωνιότητα με τρόπο μαθηματικής λογικής: ο τελικός αριθμός, όσο και να αυξάνει, ποτέ δεν φθάνει το άπειρο. Είναι δυνατόν εντούτοις να τους εννοήσουμε [//378] και με διαφορετικό τρόπο: Η ύψιστη καθεαυτήν ένταση του Είναι στην άπειρη δυναμική της μπορεί να βιωθεί ως «κίνηση». Ορθότερο όμως είναι να βασιστούμε στην κρίση μας για την αιωνιότητα στον Χριστό-άνθρωπο, ο Οποίος είναι αναμφίβολα το μέτρο όλων των πραγμάτων και το θεμέλιο κάθε γνώσεως. Αν αυτός, ως υιός ανθρώπου, εισήλθε στα Άγια των Αγίων της Τριαδικής Θεότητος και κάθισε στα δεξιά του Θεού και Πατρός, τότε και για τους ανθρώπους απόκειται η ίδια τελική δόξα: «Ο νικών, δώσω αυτώ καθίσαι μετ΄ Εμού εν τω θρόνω Μου, ως καγώ ενίκησα και εκάθισα μετά του Πατρός Μου εν τω θρόνω Αυτού. Ο έχων ούς ακουσάτω, τι το Πνεύμα λέγει ταις

Εκκλησίαις» (Αποκ. 3,21-22). Και ακόμη: «Όπου ειμί Εγώ, εκεί και ο διάκονος ο Εμός έσται» (Ιωάν. 12,26).

ε. Η σύγχρονη ανθρωπότητα

Η δημιουργία ελευθέρων προσώπων περιέκλειε μέσα της το «ριψοκίνδυνο της δημιουργίας». Η απουσία εξωτερικού προκαθορισμού παρείχε τη δυνατότητα εκτροπής της κτίσεως, δηλαδή της πτώσεως και της τραγικότητος που επακολούθησε στην ιστορία όλου του κόσμου μας.

Ο ουμανισμός, που εμφανίστηκε κατά την εποχή της Αναγεννήσεως, έφερε αρχικώς στοιχεία χριστιανικής επιδράσεως, αλλά η κύρια παρόρμηση του ήταν η καλλιτεχνική και πολιτισμική δημιουργία, που εμπνεόταν από την αρχαία κλασική Ελλάδα. Παράλληλα με αυτόν γενήθηκε επίσης η εμπειρική επιστήμη.

Η απώτερη εξέλιξη του ουμανισμού συνδέεται με την [//379] ολοένα αυξανόμενη απομάκρυνση από τον Θεό και την αποθέωση του ανθρώπου: όλα γίνονται για τον άνθρωπο, που αποτελεί την ύψιστη αξία στο είναι του κόσμου. Δεν είναι δύσκολο να διακρίνουμε στην κίνηση αυτή την «ανανέωση» της παραδείσιας πτώσεως με νέα δύναμη στην ιστορία της ανθρωπότητος. Ο κάθε ουμανισμός, εξαιτίας της μερικής ή πληρέστερης απομακρύνσεως από τον Θεό, υποβιβάζει το επίπεδο του ανθρώπου, κι έτσι γίνεται «προϊόν της φύσεως», υποτελής στα κτιστά, κοσμικά στοιχεία και στις δικές του αφηρημένες ιδέες.

Στον Αδάμ-Πανάνθρωπο, δημιουργημένο «κατ' εικόνα» για ύπαρξη «καθ' ομοίωσιν» του Δημιουργού του, δεν υπάρχει ουσιαστικά άλλη επιλογή από το να πραγματοποιήσει μέσα του την εικόνα και την ομοίωση αυτή, συμμορφώνοντας τη ζωή του με το θέλημα Εκείνου, του Δημιουργού. Ο Θεός ως το Απόλυτο Είναι δεν θα μπορούσε να τιμήσει τον Αδάμ περισσότερο από ό,τι έπραξε, προτείνοντας στον Αδάμ και στους απογόνους του να είναι αιώνια μαζί Του. Συνεπώς έχουν δίκαιο οι ουμανιστές θεωρώντας τον άνθρωπο κορωνίδα της Δημιουργίας, αλλά έσφαλαν, επειδή δεν κατανόησαν πως δεν τους δόθηκε να δημιουργήσουν δικό τους κόσμο αρνούμενοι τον Δημιουργό τους. Η οδός τους τους ρίχνει σε εκείνο το «μηδέν» της ανυπαρξίας από το οποίο προήλθαν. Ο Χριστιανισμός ως θεανθρωπότητα είναι η ύψιστη μορφή του ουμανισμού. Ο «άνθρωπος-Χριστός» (Α' Τιμ. 2,5) μας φανέρωσε το μυστήριο αυτό στην τελειότητα.

Η μεταγενέστερη μορφή του ουμανισμού, φιλοσοφικά και κατά κάποιον τρόπο επιστημονικά θεμελιωμένη, δημιουργεί [//380] σχέσεις συγκρούσεως μεταξύ Θεού και ανθρώπων. Πριν από δύο χιλιάδες χρόνια Τον φόνευσαν με επονείδιστο θάνατο στη σάρκα που προσέλαβε από μας. Τώρα «πέθανε ο Θεός». Άρχισε η λατρεία του ανθρώπου: όλα είναι για τον άνθρωπο, όλα μόνο για εκείνον. Εξοντώνουν αυτούς που πιστεύουν διαφορετικά.

Συνέπειες της νέας μορφής πτώσεως: Ο άνθρωπος έγινε δούλος των κρατών που ο ίδιος δημιούργησε, της επιστήμης που είναι πάντοτε πολύ σχετική, των αφηρημένων φιλοσοφιών και ιδεολογιών του· και το χειρότερο ακόμη, των

μηχανών που ο ίδιος εφεύρε. Εγκαταλείποντας τον Θεό, ο ίδιος ο άνθρωπος δημιουργεί εχθρούς· ο πρώτος από αυτούς είναι το κράτος. Και διέξοδος από αυτό δεν υπάρχει· όσο περισσότερο οργανώνεται και ενισχύεται η κρατική μηχανή, τόσο γρηγορότερα και αγριότερα γίνεται η διαδικασία της αποπροσωποίησης των ανθρώπων. Εξαιτίας αυτού μπορούμε να πούμε ότι ο Χριστιανισμός καθίσταται άβολος για το απρόσωπο κράτος.

«Έτι μικρόν και ο κόσμος Με ουκέτι θεωρεί, υμείς δε θεωρείτε Με, ότι Εγώ ζω και υμείς ζήσεσθε» (Ιωάν. 14,19). Θα ζήσετε αιώνια με τον Θεό και εν τω Θεώ, ως αληθινή εικόνα του Απολύτου, ως ολοκληρωμένα πρόσωπα: Πέτρος, Ιωάννης, Ανδρέας, Παύλος και οι λοιποί.

Ένας Θεός σε Τριάδα Υποστάσεων, φορέων του πληρώματος του Απολύτου Είναι. Η αρχική λάμψη της ακτινοβολίας αυτού του Φωτός δόθηκε κατά τους πρώτους χρόνους του Χριστιανισμού: «Του δε πλήθους των πιστευόντων ή η καρδία και η ψυχή μία, και ουδέ είς τι των υπαρχόντων αυτώ έλεγεν ίδιον είναι, αλλ' ήν αυτοίς άπαντα [//381] κοινά ... ουδέ γαρ ενδεής τις υπήρχεν εν αυτοίς· όσοι γαρ κτήτορες χωρίων ή οικιών υπήρχον, πωλούντες έφερον τας τιμάς των πιπρασκομένων και ετίθουν παρά τους πόδας των Αποστόλων· διεδίδετο δε εκάστω καθότι αν τις χρείαν είχεν» (Πραξ. 4,32 και 34-35). Είναι λοιπόν σαφές από τη Γραφή, ότι παρόμοιες διαθέσεις ανάμεσα στους πιστούς αποτελούσαν συνέπεια της εκχύσεως σε αυτούς του Αγίου Πνεύματος: «Είπε δε Πέτρος· Ανανία, διατί επλήρωσεν ο σατανάς την καρδίαν σου, ψεύσασθαι σε το Πνεύμα το Άγιον και νοσφίσασθαι από της τιμής του χωρίου; Ουχί μένον σοι έμενε και πραθέν εν τη ση εξουσία υπήρχε; Τι ότι έθου εν τη καρδία σου το πράγμα τούτο; Ουκ εψεύσω ανθρώποις, αλλά τω Θεώ» (Πράξ. 5,3-4).

Αυτό αποτέλεσε κάποια απαρχή νέου τρόπου ζωής της ανθρωπότητος κατά την εντολή: «Αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν» (Λουκ. 10,27). Στην ερώτηση του νομικού, «και τις εστι μου πλησίον;» (Λουκ. 10,29), ο Κύριος υπέδειξε με παραβολή τον Σαμαρείτη (βλ. Λουκ. 10,30-37). Εκείνη την εποχή Σαμαρείτης σήμαινε εχθρός των Ιουδαίων. Το πλήρες νόημα της παραβολής αυτής είναι: κάθε άνθρωπος, όλη η ανθρωπότητα είναι ο πλησίον μου, η ζωή μου. Και αυτό είναι ο χριστιανικός περσοναλισμός – το πρόσωπο, η εικόνα του Απολύτου. Φέρει μέσα του ολόκληρο το πλήρωμα του ανθρωπίνου είναι: «Είς γαρ εστιν ο Πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς, πάντες δε ημείς αδελφοί εστε» (βλ. Ματθ. 23,8-9).

Στην ιστορία του κόσμου μας βλέπουμε μόνο τα μοναχικά κοινόβια, όπου –κατά το υπόδειγμα που δόθηκε στις Πράξεις των Αποστόλων– αυτοί που προσήλθαν ελεύθερα, [//382] αφού πίστεψαν στον Χριστό, συγκρότησαν ομάδες, που διαφυλάσσουν αυτή την αρχή. Όσο μου επιτρέπεται να εκφράσω τη μοναχική πείρα που απέκτησα εδώ και περισσότερο από μισό αιώνα, μπορώ να πω ότι ούτε και στα μοναστήρια ακόμη δεν πραγματοποιείται πλήρως ο αυθεντικός ευαγγελικός «κομμουνισμός». Αυτό συμβαίνει, επειδή την εκπλήρωση της δευτέρας εντολής κατορθώνουν μόνο όσοι απέκτησαν την απάθεια της αγάπης που περιβάλλει τα πάντα. Τι μπορούμε τότε να αναμένουμε από τον μαρξιστικό κομμουνισμό; Ο τελευταίος αυτός επιβάλλεται με

ακατάπαυστη βία επάνω σε όλους τους πολίτες, δημιουργώντας αντί παράδεισο αφόρητο άδη: το κράτος γίνεται η κοινή για όλο τον πληθυσμό φυλακή. Οι κατώτεροι, διανοητικά ή ηθικά, αποτελούν το «όργανο» της γενικευμένης βίας του. Και αυτό ακριβώς αντιμετωπίζουμε τώρα στην κομμουνιστική ιδέα, που διεκδικεί την υπεροχή σε όλο τον κόσμο. Οι τρόφιμοι της φθοροποιού αυτής διδασκαλίας θεωρούν τους εαυτούς τους ουμανιστές, όσο παράδοξο και αν φαίνεται αυτό. Σε αυτή την άποψη οδηγεί βεβαίως το γεγονός ότι αυτοί είναι αντίθετοι προς το άλλο νομιμοποιημένο έγκλημα, τον δημοκρατικό καπιταλισμό. Η ανοικτή θηριώδης πάλη μεταξύ των δύο αυτών «ουμανιστικών» πολιτικοκοινωνικών συστημάτων οδηγεί την πλειονότητα των ανθρώπων σε απίστευτα μεγάλο πλήθος παθημάτων.

Ο καπιταλισμός κτίζει τα παλάτια του επάνω σε θάλασσες αιμάτων και σε βουνά πτωμάτων, παραχωρώντας κάποιες ελευθερίες σε γνωστά στρώματα της κοινωνίας. Ο κομμουνισμός καταπιέζει κάθε ελευθερία: συνειδήσεως, [//383] σκέψεως, επιλογής, χώρου διαβιώσεως, συμμετοχής στην παγκόσμια κουλτούρα, επικοινωνίας με τους αντιπροσώπους του ουμανιστικού πολιτισμού, τύπου και πολλά άλλα όμοια με αυτά. Όλα επιβάλλονται με τρομοκρατικό τρόπο, παντού επικρατούν τα κατώτερα πνευματικώς στοιχεία, καταπατούνται όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου, που φαίνονται φυσικά.

Η ιστορία όλου του κόσμου είναι γεμάτη από άλυτες αντιφάσεις. Μετά την άρνηση του Χριστού θα γίνει αναπόφευκτο το αποκαλυπτικό τέλος· ο κόσμος θα καεί στη φωτιά που δημιούργησαν οι ίδιοι οι άνθρωποι. Η θεανθρώπινη χριστιανική πορεία κατέχει μόνο ασήμαντο μέρος της ανθρωπότητος. Ίσως όμως αυτό ακριβώς το εκλεκτό μέρος των φορέων που πάσχουν από αγάπη είναι το νόημα της ιστορίας. Ο καθένας που σώζεται από τον Χριστό αποτελεί αμετάθετη αξία.

Όλοι όσοι μέχρι σήμερα δεν πόθησαν συνετά, εσωτερικά, πνευματικά να γνωρίσουν ότι η ανθρωπότητα είναι ενιαία στη φύση της, αλλά συνεχώς επιδιώκουν να κυριαρχούν και να υποδουλώνουν τους αδελφούς τους, θα αναγκασθούν να αναγνωρίσουν την ενότητα αυτή αλλά εκ των έξω, με την πίεση (των ιστορικών ή εσχατολογικών) γεγονότων.

Ωστόσο το τελευταίο, όταν δηλαδή οι άνθρωποι αναγνωρίσουν την ισότητα με τους αδελφούς τους με εξωτερικό εξαναγκασμό, δεν θα δώσει στον άνθρωπο το φως της αιώνιας ζωής, γιατί το φως αυτό είναι φως Θεοειδούς ελευθερίας. Όταν οι άνθρωποι εκ των έσω, με το πνεύμα των εντολών του Χριστού φτάνουν στη γνώση αυτή, τότε η [//384] αδελφοσύνη αυτή είναι αυθεντική πραγμάτωση της Βασιλείας του Θεού επί της γης. Όταν όμως η συναδέλφωση έρχεται ως συνέπεια εξαναγκασμού εκ των έξω, δια της βίας, τότε παρουσιάζεται στη διεστραμμένη μορφή της, δηλαδή στερημένη από την αγάπη και την ελευθερία, και γεμάτη από τις προγενέστερες εσωτερικές διαιρέσεις και δυσαρέσκειες.

Όλα όσα κατορθώνονται με άσχημο τρόπο, καταστρέφονται!

Ο Χριστός είπε για τον Εαυτό Του: «Εγώ ειμι η Οδός και η Αλήθεια και η Ζωή». Και τα τρία αυτά είναι ένα. Είναι αδύνατον να επιτύχει κάποιος την Αλήθεια-Αγαθό στην οδό της αδικίας, της βίας, του ψεύδους, των εγκλημάτων.

[//385]

4. ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟ

Υπάρχουν διάφοροι τύποι, διάφορες μορφές μοναχικής ζωής. Στον Άθω, για παράδειγμα, συναντούμε στις μέρες μας επτά μορφές μοναχικής ζωής[33], αρχίζοντας από την κλασική και την πιο διαδεδομένη μορφή, που είναι η κοινοβιακή, ως την ερημιτική ζωή, που είναι η δυσκολότερη και ακολουθείται από λίγους.

Ο τελευταίος αυτός τύπος ή μορφή της ασκητικής ζωής προκαλούσε πάντοτε –και φοβάμαι ότι δεν έπαυσε να προκαλεί– τη μεγαλύτερη εναντίωση. Η ουσία της εναντίωσης αυτής εκ μέρους των ανθρώπων έγκειται στο ότι ο μοναχός, αναζητώντας συνθήκες ζωής μακριά από τα μάτια του κόσμου, είναι ελεύθερος από οποιαδήποτε εξουσία, δηλαδή δεν εξουσιάζει κανέναν και δεν εξουσιάζεται από κανέναν, ώστε να μπορεί να συγκεντρωθεί βαθύτερα στον εαυτό του, πέρα από κάθε εξωτερική ενασχόληση και δραστηριότητα.

Το τελευταίο αυτό στοιχείο, η απομάκρυνση δηλαδή από κάθε εξωτερική δραστηριότητα, δίνει σε πολλούς την αφορμή να κατηγορήσουν τον μοναχό για «πνευματικό εγωισμό», που ερμηνεύεται ως αναζήτηση της σωτηρίας της «δικής του ψυχής». Μερικοί τοποθετούνται πιο άκομψα [//386] και τον κατηγορούν ως άνθρωπο ράθυμο και οκνηρό· άλλοι, ωθούμενοι από εσωτερικό αίσθημα φθόνου προς αυτόν, από δαιμονική επίδραση, κάνουν ό,τι είναι δυνατόν για να τον εμποδίσουν στην προσευχή του, και πολλά άλλα παρόμοια με αυτά.

Οι ασκητές αυτού του τύπου της μοναχικής ζωής, όπως βλέπουμε στην ιστορία της Εκκλησίας, αναγκάζονταν πάντοτε να αποσύρονται σε δάση, σε ερήμους –σε αφιλόξενους τόπους–, όπου συνήθως οι άλλοι άνθρωποι δεν εγείρουν δικαιώματα· «εν ερημίαις πλανώμενοι και όρεσι και σπηλαίοις ταις οπαίς της γης» (Εβρ. 11,38). Για τον εξωτερικό παρατηρητή η μορφή αυτή της ζωής αποτελεί ανώφελο στοιχείο για την Εκκλησία. Στη μορφή αυτή του μοναχισμού κατέφευγε η ιεραρχία μόνο στις περιπτώσεις εκείνες, κατά τις οποίες συνειδητοποιούσε ότι από αυτές κυρίως τις τάξεις μπορεί να περιμένει κάποιος βαθύτερη γνώση στον χώρο του πνεύματος· ότι από τον κύκλο των ερημιτών και αναχωρητών προέρχονται άνθρωποι ικανοί να υπηρετήσουν τον κόσμο με την υψηλότερη σημασία της λέξεως αυτής. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις η Εκκλησία κατά την ιστορική της πορεία, σχεδόν πάντοτε προστατεύει και περιφρουρεί τον κοινοβιακό, τον οργανωμένο και δραστηριοποιημένο (active) μοναχισμό. Μία από τις πιο γνωστές και χαρακτηριστικές, αναφορικά με αυτό, περιπτώσεις είναι η διένεξη μεταξύ του

---

[33] Κοινόβια, ιδιόρρυθμες (μονές), σκήτες, κελιά, ησυχαστήρια, ερημητήρια, εγκλείστρες.

οσίου Ιωσήφ του Βολοκολάμσκ και του οσίου Νείλου της Σόρας. Δεν μπορούμε να αρνηθούμε την ιστορική αλήθεια σχετικά με τη στάση αυτή της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Μπορούμε να διακρίνουμε σε αυτό και την επενέργεια της Θείας Πρόνοιας. [//387] Οι δοκιμασίες εκείνες, στις οποίες υποβάλλονται τέτοιου είδους μοναχοί, αποτελούν τους απαραίτητους όρους, για να ωριμάσουν εσωτερικά, να γνωρίσουν τις οδούς του Χριστού μέσα στον κόσμο. Εξωτερικά όμως αυτό παρουσιάζεται ως κοινή «σύγκρουση» ανάμεσα στον αναχωρητικό μοναχισμό από τη μια, και τον κόσμο και την εκκλησιαστική ιεραρχία από την άλλη. Οι ασκητές του είδους αυτού αναγκάζονται συνήθως να απομακρύνονται, όσο το δυνατόν περισσότερο, από τα μάτια των ανθρώπων· κρύβονται «εν ταις οπαίς της γης», σιωπούν, «ταπεινώνονται» μπροστά σε κάθε άνθρωπο, «πεθαίνουν» για τον κόσμο. Δεν μπορούν να αμυνθούν με άλλον τρόπο, ώστε να διαφυλάξουν κάποια προσωπική τους ελευθερία, που είναι απόλυτα αναγκαία για την προσευχή. Οι περασμένοι αιώνες και η καθημερινή μας πείρα δείχνουν με απαράλλακτο τρόπο ότι **κάθε άνθρωπος, όσο αμαθής και αν είναι στην πνευματική ζωή, νομίζει πως είναι αρμόδιος να κρίνει και να κατακρίνει τέτοιους μοναχούς**. Ο απόστολος Παύλος λέγει: «Ψυχικός δε άνθρωπος ου δέχεται τα του Πνεύματος του Θεού· μωρία γαρ αυτώ εστι, και ου δύναται γνώναι, ότι πνευματικώς ανακρίνεται. Ο δε πνευματικός ανακρίνει μεν πάντα, αυτός δε υπ’ ουδενός ανακρίνεται» (Α’ Κορ. 2,14-15).

Ωστόσο, στην πραγματικότητα, στο ορατό δηλαδή επίπεδο της ιστορίας, συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο· οι μη πνευματικοί άνθρωποι κρίνουν με πολύ θράσος τους πνευματικούς, ενώ εκείνοι, που έστω και εν μέρει δοκίμασαν την πνευματική εργασία, δεν τολμούν να μιλήσουν μπροστά στους πνευματικούς. Γιατί συμβαίνει αυτό; Διότι, [//388] κάθε φορά που προφέρεται ένας λόγος για τη γνήσια πνευματική ζωή, προκαλείται αντίδραση στις ψυχές των ανθρώπων που την αποστρέφονται· και έτσι δημιουργείται μια εντελώς ασυγκράτητη δυσαρέσκεια, που εκφράζεται με τη μία ή την άλλη μορφή διωγμού. Ως μοναδικό τρόπο άμυνας στους διωγμούς αυτούς έχει ο ασκητής τη σιωπή και την απόκρυψη του εαυτού του από τα μάτια των άλλων.

Συστελλόμενος όσο είναι δυνατόν, κρυμμένος σε σπηλιές ή σε «οπές» της γης, χωρίς να εμφανίζεται σε αλλότρια μάτια, ζώντας με φτώχια και κάθε είδους στέρηση, ο ασκητής με αυτόν ακριβώς τον τρόπο «δίδωσι τόπον τη οργή» (Ρωμ. 12,19), δημιουργεί γύρω του κάποιο «κενό», ώστε όποιος τον πλήττει να μην τον εγγίζει. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και μια άλλη εικόνα. Ο ασκητής, διαμέσου της ακτημοσύνης και της καταφρονήσεως της ανθρώπινης δόξας και εξουσίας, εκλεπτύνεται σαν το φύλλο του χρυσού που χρησιμοποιούν οι αγιογράφοι για το φωτοστέφανο της εικόνας (το φύλλο αυτό είναι τόσο λεπτό, ώστε χρειάζονται είκοσι χιλιάδες τέτοια φύλλα χρυσού, για να δημιουργήσει το πάχος ενός χρυσού κέρματος). Με αυτούς τους όρους οποιαδήποτε «πίεση» και αν ασκείται, είναι σαν να μην εγγίζει τον ασκητή. Για να αποφύγει τους διωγμούς ο ασκητής, οφείλει να γίνει ο ίδιος διώκτης του εαυτού του σε μεγαλύτερο βαθμό από εκείνον, στον οποίον μπορούν να φθάσουν οι εχθροί του. Τότε μόνο θα βρει ανάπαυση.

Όποιος ζει με τον τρόπο αυτό, είναι σχεδόν αδύνατον να διαπράξει το κακό. Μόλις όμως αρθρώσει λόγο, για να [//389] υπηρετήσει τους άλλους, αμέσως ανακύπτουν οι διωγμοί. Σκοπός των διωγμών αυτών είναι να ανακόψουν την ωφέλεια προς τους ανθρώπους. Αλλά ο σκοπός αυτός συγκαλύπτεται με αντίθετη πρόθεση. Εξαιτίας αυτού, κάθε λόγος, όσο αγαθός ή αληθινός και αν είναι, όταν προφέρεται από τους προφήτες, τους αποστόλους ή εν γένει τους λειτουργούς του Λόγου, εκλαμβάνεται πρωτίστως ως εχθρικός προς τους ανθρώπους και γίνεται αφορμή για διωγμούς.

Από τα παραπάνω απορρέει ο ακόλουθος «πνευματικός νόμος»: Ή πρέπει να ομοιωθούμε με τους προφήτες και τους αποστόλους, και κηρύττοντας να μη φοβόμαστε ούτε τη δυσαρέσκεια ούτε τους διωγμούς ούτε ακόμη και αυτόν τον θάνατο, ή διαφορετικά να αποσυρθούμε στην απραγία, στην ησυχία της ερήμου, για να κρυφτούμε από τους ανθρώπους. Η εξωτερική απραγία του ασκητή θα αποβεί οπωσδήποτε ισχυρότερη ενέργεια στο αόρατο επίπεδο. Τα αποτελέσματα της θα φανερωθούν στο μέλλον. Στη ζωή του μοναχού η απραγία αυτή επιβάλλεται από την επιθυμία να μην προξενήσει στις ψυχές των ανθρώπων οδυνηρές εξεγέρσεις, να μην τους προκαλέσει βαρειές πληγές, κι έτσι, μένοντας σχεδόν αποκλειστικά στην προσευχή, να υπηρετήσει ασφαλώς τη σωτηρία τους, χωρίς ταυτόχρονα να ζημιώσει και τον ίδιο τον εαυτό του.

Το θέμα αυτό είναι αναμφισβήτητα ένα από τα πιο βαθειά και δυσκολονόητα. Οι σύγχρονοι άνθρωποι, ενώ ακούν τα ίδια λόγια που και οι ίδιοι διαβάζουν στην Αγία Γραφή, δεν αντέχουν να τα ακούν από τους συνανθρώπους τους· τους θεωρούν ανόητους και υπερήφανους. Τους [//390] καταδιώκουν λοιπόν με πλήρη συνείδηση ότι έχουν δίκαιο και επιπλέον ισχυρίζονται ειλικρινά ότι προσφέρουν «λατρείαν τω Θεώ». Αν δεν είχαμε βεβαίως μπροστά στα μάτια μας την εμπειρία των προφητών, των αποστόλων και των αγίων Πατέρων της Εκκλησίας, τότε οπωσδήποτε θα χανόμασταν και θα απελπιζόμασταν. Αυτό θα γινόταν, διότι αυτό που συναντάμε φαίνεται αντίθετο προς εκείνο που ολόψυχα ποθούμε. Ελκυόμαστε προς την αγάπη, και συναντάμε το μίσος. Αγωνιζόμαστε για την αιωνιότητα, και δεχόμαστε ως απάντηση την απόρριψη και τους διχασμούς. Την αποκορύφωση όμως όλων αυτών αποτελούν τα γεγονότα της Μεγάλης Παρασκευής. Κανένας από τους ανθρώπους δεν έφθασε ούτε θα φθάσει το μέτρο των γεγονότων εκείνων. Η Ίδια η Αγάπη, ο Θεός, φανερώθηκε στον κόσμο, κατά την άπειρη αγάπη Του προς τον κόσμο, και ο κόσμος Τον απέρριψε και Τον σταύρωσε. Εκείνη την ημέρα –αληθινά παράδοξη και φοβερή– ο Χριστός στεκόταν μόνος στο κριτήριο της θεοσύστατης Παλαιοδιαθηκικής Εκκλησίας, κρινόμενος από τον Νόμο, που ωστόσο δόθηκε από Αυτόν τον Ίδιο· στην κρίση του Ρωμαϊκού κράτους, του πιο δίκαιου τον καιρό εκείνο, και τελικά στην κρίση του απλού λαού, του πλήθους που συγκεντρώθηκε στα Ιεροσόλυμα για την εορτή του Πάσχα. Όλοι αυτοί Τον καταδίκασαν σε θάνατο. Και βεβαίως πρώτα και πάνω από όλους οι αντιπρόσωποι της Παλαιοδιαθηκικής Εκκλησίας. Η δυσαρέσκεια τους δεν κατευνάστηκε ούτε με τον θάνατο Του. Και μετά τον θάνατο Του, όταν το κράτος ησύχασε, όταν ο λαός ξέχασε πια την κρίση του για Εκείνον, αυτοί συνέχιζαν να Τον καταδιώκουν.

[//391] Αναφέρομαι σε όλα αυτά ως προς πνευματικό νόμο, δυνάμει του οποίου, κατά τον λόγο του αποστόλου Παύλου, «πάντες οι θέλοντες ευσεβώς ζην εν Χριστώ Ιησού διωχθήσονται» (Β′ Τιμ. 3,12). Και ο νόμος αυτός παραμένει απαράβατος. Περισσότερο όμως θέλω τη στιγμή αυτή να υποδείξω τον νόμο αυτό, επειδή ο καθένας που εισέρχεται στην πνευματική αυτή οδό οφείλει να εχει υπ′ όψιν του όχι μόνο την αρνητική της όψη, δηλαδή τον διωγμό, αλλά και τη θετική της όψη, που είναι η φανέρωση της ιδιαίτερης δικαιοσύνης του Θεού, ως περιποιητική Θεία Πρόνοια για τους δούλους και υπηρέτες Του, ως κάτι εντελώς απαραίτητο ακόμη και γι′ αυτούς που διώκονται. Ο άγιος Ισαάκ ο Σύρος λέει ότι, αν για τον Παύλο χρειαζόταν «σκόλοψ τη σαρκί» (Β′ Κορ. 12,7), για να τον βασανίζει, τότε ας σιγήσουν όλα τα στόματα, γιατί σε όλους μας χρειάζονται οι διωγμοί αυτοί ως όρος για την ανάβαση στη γνώση του Θεού και της αγάπης Του· ως συνθήκη απαραίτητη για μας, ώστε να φυλάξουμε τη χάρη που μας δόθηκε άνωθεν.

Ο αναχωρητικός μοναχισμός είναι ο λιγότερο κατανοητός στον κόσμο, ακόμη και στους ανθρώπους της Εκκλησίας· το φαινόμενο αυτό παρατηρείται εξαιτίας του μοναδικού χαρακτήρα του στο δεδομένο ιστορικό πλαίσιο των πνευματικών εμπειριών του κόσμου. Γι′ αυτό δεν μπορεί να οργανωθεί από κανέναν εξωτερικό παράγοντα. Ο άγιος Ιγνάτιος Μπριαντζιανίνωφ, έχοντας αναμφίβολα υπ′ όψιν του τον γνήσιο αυτό πνευματικό μοναχισμό, αναφέρει στα κείμενα του ότι μόνο οι επιπόλαιοι είναι δυνατόν να σκέφτονται ότι ο μοναχισμός μπορεί κατά κάποιον [//392] τρόπο εκ των έξω, με διοικητική παρέμβαση, να ανυψώσει το πνευματικό του επίπεδο. «Ο μοναχισμός», λέει, «είναι δώρο του Αγίου Πνεύματος». Σε άλλο μέρος, σε ένα από τα γράμματα του, αναφέρει ότι ο μοναχισμός ως «τέλεια μορφή της εν Θεώ ζωής», είναι απαραίτητος για την Εκκλησία· χωρίς την «τελειότητα» αυτή μέσα στη ζωή της Εκκλησίας θα χανόταν όχι μόνο η σωτηρία αλλά και η ίδια η πίστη.

Ο λόγος για τον μοναχισμό είναι εξαιρετικά δύσκολος, ιδιαίτερα αν αυτός που τον εκφράζει είναι μοναχός. Μπορεί να πει κάποιος ότι ο μοναχισμός είναι «το άλας της γης», η δικαίωση της ίδιας της υπάρξεως αυτού του κόσμου, επειδή κυρίως μέσω του μοναχισμού κατορθώνεται ο σκοπός για τον οποίο προορίσθηκε ο άνθρωπος, η θέωση. Μέσω του μοναχισμού πραγματοποιείται από την πνοή του Θεού η έμφυτη στον άνθρωπο κλίση, που σημαίνει ότι διεγείρεται μια θύελλα οργής εναντίον του εαυτού του. Όταν συναντούμε τη συνείδηση αυτή στον απόστολο Παύλο, δεν μας προκαλεί αντίδραση. Όταν όμως κάποιος σύγχρονος μας άνθρωπος μιλήσει γι′ αυτό, τότε οπωσδήποτε αυτός «εκβληθήσεται έξω». Παρόμοια παραδείγματα έχουμε στους βίους τέτοιων αγίων, όπως είναι ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος και ο όσιος Σεραφείμ του Σαρώφ. Μελετήστε προσεκτικά τον βίο τους και θα διαπιστώσετε πόσους διωγμούς υπέμειναν από όλους· ακόμη και από επισκόπους, ηγουμένους και συμμοναστές αδελφούς. Αν λοιπόν ο άγιος Σεραφείμ κρυβόταν επί έτη στο δάσος και τρεφόταν σχεδόν αποκλειστικά από «σνίτκα» –ένα είδος χόρτου που

βρίσκεται σχεδόν παντού στα δάση [//390] της Ρωσίας–[34], δεν είναι άραγε φανερό ότι το μοναστήρι δεν του έδινε ούτε και την απαραίτητη ακόμη τροφή; Για να περιφρουρήσει την ησυχία του, να διαφυλάξει την ελευθερία του, μπορούσε μόνο να καταφύγει στην οδό της φτώχιας και της άκρας εγκράτειας. Για χρόνια σιωπούσε και έκανε τον σαλό. Κατά τη συνάντηση του με όλους έπεφτε με το πρόσωπο στη γη και έμενε στη στάση αυτή, μέχρις ότου αποχωρήσουν οι άνθρωποι, οι μοναχοί, για να μην προφέρει ούτε έναν λόγο, γιατί ο οποιοσδήποτε λόγος θα προκαλούσε όξυνση της δυσαρέσκειας (που είχε δημιουργηθεί). Ως σαλός, ως άνθρωπος, που δεν επιβαρύνει το μοναστήρι σε τίποτε από απόψεως υλικής, γινόταν ακόμη ανεκτός. Κι έτσι πέρασαν δεκάδες χρόνια, πριν αυτός αρχίσει να διακονεί τους ανθρώπους σύμφωνα με άνωθεν εντολή· ακόμη όμως και μετά από αυτό δεν έπαυσε να είναι ύποπτος στα μάτια της πνευματικής ηγεσίας. Ούτε στην αδελφότητα του μοναστηριού δεν χρησιμοποιήσε την αυθεντία του. Μόνο ο λαός τον αγαπούσε και ερχόταν προς αυτόν. Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά τους βίους των αγίων ασκητών και τους μελετήσουμε με τον αρμόζοντα τρόπο, θα ανακαλύψουμε τον πνευματικό αυτό νόμο σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις. Οι εξαιρέσεις ήταν πολύ σπάνιες. Και αυτό συνέβαινε κυρίως μόνο όταν οι ανώτατες εξουσίες, εκκλησιαστικές ή κρατικές, τους υπεράσπιζαν και τους σκέπαζαν με τον οφειλόμενο τρόπο. Λέγοντας «τους υπεράσπιζαν με τον οφειλόμενο τρόπο», θέλω [//394] να πω με αυτό ότι μεταξύ των πιστών ή των ιεραρχών συχνά βλέπουμε ότι είναι έτοιμοι να βοηθήσουν, αλλά σχεδόν πάντοτε για «την ετοιμότητα αυτή να βοηθήσουν», θέτουν σε αυτούς που δέχονται τη βοήθεια τους διάφορους όρους. Δηλαδή με τον ένα ή τον άλλο τρόπο θέλουν να εμπλακούν στη ζωή τους· και όταν οι υποδείξεις τους δεν εκπληρώνονται, γιατί δεν ανταποκρίνονται στους στόχους των μοναχών, τότε αίρεται και η βοήθεια τους. Μπορούμε να το βεβαιώσουμε αυτό από την πείρα όλης της ιστορίας του μοναχισμού. Παρόμοιος ακριβώς φόβος για τέτοιου είδους παρέμβαση, με τη λήψη βοήθειας, οδήγησε το Άγιον Όρος του Άθω στην αυτόνομη διοργάνωση του. Αργότερα η αυτονομία των μοναχών περιορίστηκε κάπως, αλλά ωστόσο ακόμη και μέχρι σήμερα τα μοναστήρια του Αγίου Όρους παραμένουν «σταυροπήγια». Επιπλέον, μέχρι και σήμερα παρέμειναν πολύ ευρύτερα τα δικαιώματα για την αυτοδιοίκηση των μοναστηριών. Κατ’ ουσίαν λοιπόν η επίβλεψη ή η κυριότητα του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως έχει χαρακτήρα προστατευτικό και όχι εμπλοκής σε θέματα διοικήσεως και διοργανώσεως των μονών.

[//395]

5. ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

---

[34] Aegopodium podograria (αιγοπόδιο το ποδαγρικό), ή γνωστό ως το ζιζάνιο του επισκόπου, ή χιόνι του βουνού.

Δεν μπορώ να πω ότι χρειάστηκε να περάσω από την εμπειρία της «αποταγής», όταν αποφάσισα να ακολουθήσω τον μοναχισμό. Όταν άφηνα τον «κόσμο», δεν δοκίμασα εσωτερική πάλη με τον εαυτό μου, δηλαδή δυσκολία να αρνηθώ κάτι που με τραβούσε στην κοσμική ζωή. Τίποτε δεν απέρριπτα ούτε υποτιμούσα. Πήγα στο μοναστήρι, γιατί μου ήταν πνευματικά απαραίτητο να βρω μια τέτοια μορφή ζωής, στην οποία θα μπορούσα να δοθώ στον Θεό ολοκληρωτικά, δηλαδή με όλες τις σκέψεις, όλη την καρδιά, όλες τις φυσικές και ψυχικές δυνάμεις του είναι μου. Ωστόσο, αυτό δεν απέκλεισε κάποια περίοδο οδυνηρής πάλης ανάμεσα στην προσευχή και την εμπαθή αγάπη μου προς τη ζωγραφική. Η τέχνη ήταν για μένα η οδός προς τη γνώση του είναι. Έτσι αντιλαμβανόμουν την τέχνη, έτσι την ζούσα· με διεκδικούσε ολόκληρο· ακόμη και περισσότερο από «ολόκληρο». Χωρίς την πλήρη παράδοση του εαυτού μας στην τέχνη, αυτή δεν γίνεται ποτέ γνήσια, δηλαδή δεν μπορεί να οδηγήσει τον θεράποντα της πέρα από τα όρια του χρόνου και του χώρου. **Αυθεντικά καλλιτεχνικό έργο είναι μόνο εκείνο, που φέρει μέσα του στοιχεία του αιωνίου· έξω από αυτό παραμένει μόνο «διακοσμητικό» αντικείμενο των σπιτιών μας**. Η σκέψη για το αιώνιο με συνόδευε από τα παιδικά μου χρόνια. Η προσευχή, [//396] βαθαίνοντας μέσα μου, με οδηγούσε με μεγαλύτερη δύναμη στην ψηλάφιση της αιωνιότητος. Και αυτή νίκησε.

Αργότερα ο μοναχισμός έθεσε το πρόβλημα του «προσώπου». Γνωρίζουμε από την παγκόσμια λογοτεχνία ότι **η ένωση δύο προσώπων στον γάμο, όταν αυτή φέρει περισσότερο ή λιγότερο τέλειο χαρακτήρα προσωπικής αγάπης, δίνει στους ανθρώπους την εμπειρία κάποιας «αιωνιότητος», δηλαδή εξωχρονικότητος· διανοίξεως πέρα από το στενό πλαίσιο της ατομικής υπάρξεως. Όσοι πέρασαν από την εμπειρία αυτή δοκίμασαν ενθουσιασμό, θαυμασμό**. Από αυτό κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο γάμος είναι «μυστήριο» καθεαυτόν: υπερνίκηση του εγωισμού, συνένωση των δύο σε «ενότητα». Έτσι, ένας θεολόγος στο Παρίσι έφθασε και ως το σημείο να ισχυρίζεται ότι, έξω από την εμπειρία αυτού του είδους, είναι αδύνατον να συλλάβει κάποιος το δόγμα για την Ενότητα της Αγίας Τριάδος.

Δεν ισχυρίζομαι καθόλου ότι τα γνωρίζω όλα. Εξαιτίας των συνθηκών της επίγειας υπάρξως μας, κανένας δεν μπορεί να τα βιώσει «όλα» στην προσωπική του ζωή. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την αναγκαιότητα επιλογής αποφάσεως, οπωσδήποτε κατηγορηματικής. Σε αυτό μας βοηθά τόσο η παρατήρηση της ζωής των ανθρώπων που μας περιβάλλουν και που στη συντριπτική πλειονότητα τους φέρουν μέσα τους τη σφραγίδα του κενού, της απογοητεύσεως, όσο και η διείσδυση στα γεγονότα του είναι μέσω της προσευχής. Είναι αδύνατον να αποσπάσουμε από την ψυχή την ελπίδα σε κάτι καλύτερο γι' αυτή την ίδια. Με τη φαντασία σχεδιάζουμε θαυμάσιο πίνακα αρμονικού [//397] γάμου. Στην περίπτωση μου όμως νίκησε η προσευχή. Σε αυτή διανοίγεται το «πρόσωπο» ασυγκρίτως βαθύτερα από όσο στη συνένωση δύο αγαπημένων προσώπων. Η προσευχή πρόσωπο με Πρόσωπο του Θεού εισάγει το πνεύμα του ανθρώπου στη γεμάτη από ιδιαίτερη αγάπη και θαυμαστή ειρήνη περιοχή του Ακτίστου Φωτός.

Επίσης η προσευχή για όλο τον κόσμο, για όλη την ανθρωπότητα, μας αποκαλύπτει νέες σφαίρες του είναι. Την εμπειρία αυτή δεν την παρέχει ο γάμος.

Κάθε γνήσια ανθρώπινη συνάντηση αντανακλά μέσα της την ομορφιά της κοσμικής ζωής. Ο κάθε άνθρωπος περιμένει από μας την πληρότητα της προσοχής μας απέναντι του. Παρ' όλη όμως τη χαρά που προσελκύει η συνάντηση με ζωντανό πρόσωπο, στην προσευχή για όλο τον κόσμο η ψυχή διαβλέπει το μεγαλείο της πάγκοινης πραγματικότητος και δεν μπορεί πλέον να αφήσει τους ορίζοντες που διανοίχθηκαν μπροστά της. Είναι υπέροχο πράγμα να αγαπάς κάποιο πολύτιμο για σένα πρόσωπο. Αλλά να προσεύχεσαι είναι κάτι περισσότερο. Για να επιτύχουμε την αδιάλειπτη προσευχή, για την οποία μας δόθηκε εντολή (βλ. Εφεσ. 6,18· Α' Θεσ. 5,17), είναι απαραίτητο να οργανώσουμε τη ζωή μας με τέτοιον τρόπο, ώστε όλη αυτή να γίνει ενιαία, αδιάλειπτη πράξη παραστάσεως ενώπιον του Μεγάλου Θεού με επίκεντρο την τέλεση της Θείας Λειτουργίας. Η ιστορική πείρα κατέδειξε ότι ο καλύτερος τρόπος για τον άγιο αυτό σκοπό είναι ο μοναχισμός. Η απουσία ευθυνών για την προστασία οποιουδήποτε, είτε πρόκειται για γυναίκα είτε για παιδιά και τα όμοια, δίνει στον μοναχό την ελευθερία να διακινδυνεύσει όλη τη ζωή [//398] του στον αγώνα της νηστείας, της αγρυπνίας, της λήθης για τις φυσικές ανάγκες του: διατροφής, ενδυμασίας, ανέσεων κλπ. Ο νους του μοναχού είναι ελεύθερος να παραμείνει απερίσπαστα στη μνήμη του Θεού. Κινείται φυσιολογικά στη σφαίρα της καθαράς προσευχής. Δοκιμάζει την επαφή με τη ζώσα αιωνιότητα. Κατοπτεύει το Άκτιστο Φως, που εκπορεύεται από το Πρόσωπο του Θεού. Αναπνέει το άρωμα της Αγάπης, που κατέρχεται άνωθεν.

Όταν μετά από πραγματικά ευλογημένο γάμο –όχι σύντομο ούτε απλώς σαρκικό, αλλά με βαθειά προσωπική αγάπη–, κάποιος από τους συζύγους πεθαίνει αφήνοντας τον άλλο μόνο, τότε αυτός που μένει αισθάνεται τον εαυτό του χαμένο, διαλυμένο, «μισό». Ο κόσμος γι' αυτόν αδειάζει. Και μόνο μερικοί με φλογερή προσευχή υπερνίκησαν τη μοναξιά τους, βγήκαν στην ελευθερία για καλύτερη ανάβαση προς τον ουρανό. Συνεπώς, ο γάμος, ακόμη και στην καλύτερη του μορφή, ενέχει τον κίνδυνο της στενώσεως της ανθρωπίνης προσωπικότητος. Ο μοναχισμός προφυλάσσει από παρόμοια υποβάθμιση. Η ακατάπαυστη στροφή προς τον Ουράνιο Πατέρα, χωρίς την ανάγκη για επικοινωνία στα χαμηλότερα επίπεδα της υπάρξεως μας, πλαταίνει την καρδιά του μοναχού για την πρόσληψη της κοσμικής ζωής, που δεν μπορεί να του αφαιρεθεί με τον φυσικό θάνατο. Το πρόσωπο του αναπτύσσεται και προσλαμβάνει χαρακτήρα χριστοειδούς παγκοσμιότητος. Στον μοναχό δίνεται άνωθεν να αισθανθεί τους λόγους του Κυρίου, την ανταύγεια του Ανάρχου Είναι. Ο Ίδιος ο Πατέρας έδωσε τους λόγους στον Υιό Του, και ο Υιός τους μετέδωσε στους ανθρώπους.

[//399]

6. ΤΑ ΔΥΟ ΕΙΔΗ ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΩΣ: Η ΑΚΤΙΣΤΗ-ΘΕΙΑ ΚΑΙ Η ΚΤΙΣΤΗ-ΑΣΚΗΤΙΚΗ

Ο Κύριος μας έδωσε την εντολή να ταπεινωθούμε, για να ομοιάσουμε προς Αυτόν. Η ταπείνωση, σε αντίθεση με την υπερηφάνεια, ανοίγει την καρδιά με κίνηση αγάπης προς όλη την κτίση· κάνει τον άνθρωπο να αισθάνεται ευτυχής βλέποντας τους άλλους σε δόξα. Καθιστά τον άνθρωπο αληθινά θεοειδή. Ελκύει σε αυτόν το Άκτιστο Φως του Θεού. Εμπνέει τη δίψα να ομοιωθεί με Αυτόν σε όλα τα επίπεδα. Κάποια χροιά της ταπεινώσεως της Θείας αγάπης έχει η αγάπη της μητέρας προς το παιδί της. Αυτή υπηρετεί το βρέφος, υποδουλώνει τον εαυτό της, χωρίς να αισθάνεται καμία εξουδένωση. Έτσι και στην αγάπη του Χριστού δεν υπήρξε εξουδένωση, όταν Αυτός, δίνοντας μας υπόδειγμα, ένιψε τα πόδια των Αποστόλων κατά τον Μυστικό Δείπνο. Η αγάπη του Χριστού θέλει να υπηρετήσει τους «μικρούς» και αδυνάτους του αιώνος αυτού.

Δεν θα μας έδινε ο Κύριος την εντολή, «μη καταφρονήσητε ενός των μικρών τούτων» (Ματθ. 18,10), αν ο Ίδιος δεν ενεργούσε με αυτό τον τρόπο. Η γνήσια πνευματική αγάπη ασπάζεται τον τόπο όπου στάθηκαν τα πόδια του Χριστού, που μας χάρισε την ουράνια αυτή κατάσταση. Η αγάπη του Χριστού, ως φορέας της αιωνιότητος που δεν γνωρίζει θάνατο, παραδίδεται στην υπηρεσία ή ακόμη και στην καταδαπάνηση της για τους άλλους.

[//400] Αυτό το Φως της αιωνιότητος είναι βεβαίως καθαρή δωρεά. Εμείς τίποτε δεν έχουμε «ως μη λαβόντες» (βλ. Α' Κορ. 4,7). Ωστόσο το καθαρό αυτό δώρο αφομοιώνεται από μας με δύσκολο αγώνα, με τη σταύρωση μας. Και αυτό, **για να μπορέσει ο Κύριος κατά την έσχατη κρίση να μας αποδώσει εκείνο που ο Ίδιος πραγματοποίησε μέσα μας με τον ερχομό Του**.

Από την άλλη πλευρά δεν μπορώ να συναισθανθώ τον εαυτό μου ελεύθερο στην πράξη της αγάπης, αν η αγάπη ήταν μόνο ευχαρίστηση. Όταν είμαι «σταυρωμένος», τότε έχω την τόλμη να πω στον Πατέρα: «Σε αγαπώ», και η καρδιά γνωρίζει ότι η αγάπη αυτή είναι αληθινή και αγία. Έτσι ο Θεός ζητά αφορμή να καταγράψει σε μας κάθε καλή μας ενέργεια· εμείς όμως όλα τα αποδίδουμε σε Εκείνον. Επειδή δεν βρίσκουμε μέσα μας τίποτε άξιο της αιώνιας Βασιλείας, γινόμαστε κληρονόμοι και κάτοχοι της στην πληρότητα.

Ο Γέροντας Σιλουανός πριν από τη μακαρία λήξη του είπε: «Δεν ταπεινώθηκα ακόμη»[35]. Στις γραφές του Γέροντα χωρίς κόπο βρίσκουμε δύο είδη ταπεινώσεως: την ασκητική και τη θεία. Από ασκητική άποψη η ταπείνωση εκδηλώνεται με τη συναίσθηση του εαυτού μας ως «χειρίστου πάντων». Η Θεία όμως ταπείνωση δεν επιδέχεται σύγκριση. Είναι οντολογικό κατηγόρημα της Θείας Αγάπης. Η Αγάπη αυτή είναι απλή, χωρίς ίχνος υπερηφάνειας ή έπαρσης. Ο Θεός είναι ταπεινός· αντίθετος στην υπερηφάνεια. «Ο Θεός αγάπη εστίν» (Α' Ιωάν. 4,8), ενώ η [//401] υπερηφάνεια αντιτάσσεται στην αληθινή αγάπη. Η ταπείνωση του Θεού έγκειται στο ότι Αυτός παραδίδει τον Εαυτό Του χωρίς όρια, σε όλη την πληρότητα Του. Αναφέρεται στη Γραφή: «Ο Θεός υπερηφάνοις αντιτάσσεται, ταπεινοίς δε δίδωσι χάριν» (Ιωάν. 4,6· Α' Πέτρ. 5,5). «Αντιτάσσεται» σημαίνει δεν δέχεται αιώνια ένωση με τους υπερηφάνους· τους αφήνει να

---

[35] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σ. 306.

βασανίζονται στην υπερήφανη απομόνωση τους, στην χωρίς αγάπη αποκοπή τους από τον Θεό και τα άλλα λογικά κτίσματα.

Λέγοντας ότι «ακόμη δεν ταπεινώθηκα» ο Γέροντας είχε υπ' όψιν του τη Θεία «απερίγραπτη ταπείνωση», που γνώρισε κατά την εμφάνιση του Χριστού σε αυτόν. «Ακόμη δεν ταπεινώθηκα» σημαίνει, γνώρισα την ταπείνωση «Πνεύματι Αγίω», αλλά δεν μπόρεσα να την αποκτήσω στην πληρότητα[36].

Η αυτοεξουδένωση του Γέροντα δεν πρέπει να μας αποκρύπτει εκείνο που ο ίδιος έλεγε: «Αν κρατούσε ακόμη μία στιγμή η όραση (του Ζώντος Χριστού), θα πέθαινα»[37]. Συνεπώς, δεν μπορεί ο άνθρωπος «να αποκτήσει την ταπείνωση αυτή» και να παραμείνει ζωντανός. Θυμάμαι ότι κάποτε ο Γέροντας μου είπε: «Η γήινη φύση μας δεν αντέχει την τέλεια χάρη … Είναι ευκολότερο να κρατήσει κάποιος με γυμνά χέρια αναμμένα κάρβουνα, παρά να βαστάξει το ουράνιο αυτό πυρ». Το πυρ αυτό καταβροχθίζει όλα εκείνα, που ούτως ή άλλως υπόκεινται στη φθορά: «Σαρξ και αίμα Βασιλείαν Θεού κληρονομήσαι ου δύνανται, [//402] ουδέ η φθορά την αφθαρσίαν κληρονομεί» (Α' Κορ. 15,50). Είναι απαραίτητη η μεταποίηση της σε άλλο, σε πνευματικό σώμα, όμοιο με το Σώμα του αναστάντος Χριστού, όπου «θάνατος ουκέτι κυριεύει» (Ρωμ. 6,9).

Η χριστιανική ασκητική πράξη έχει κενωτικό χαρακτήρα. Η δική μας «κένωση» (αυτοελάττωση) στη δεδομένη κατάσταση είναι απαραίτητη εξαιτίας της πτώσεως μας στην υπερηφάνεια. Για τη δική μας όμως σωτηρία ο Θεός προχωρεί ασυγκρίτως μακρύτερα· εμείς ποτέ δεν Τον φτάνουμε στην αυτοσμίκρυνση Του. Σε Αυτόν ως Απόλυτο είναι χαρακτηριστικό σε όλα να προχωρεί στο άπειρο, όπου εμείς δεν τολμάμε να πάμε. Η Λειτουργία μας συνδέεται με τις κοσμοσωτήριες πράξεις του Χριστού. Με το αγιότατο αυτό μυστήριο μαθαίνουμε να ζούμε τον αιώνιο χαρακτήρα της «κενώσεως» το Λόγου του Πατρός. Την κένωση του Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού είναι δυνατόν να συλλογιστούμε θεολογικά, παραμένοντας στα όρια της Προς Φιλιππησίους Επιστολής (2,4-11)· επιτρέπεται όμως επίσης να προχωρήσουμε πέρα από τα όρια αυτά στη θεωρία μας για τον Ίδιο τον Θεό, δηλαδή στο άναρχο Είναι Του.

Κένωση επίσης διαπιστώνουμε στο ότι ο Δημιουργός όλης της κτίσεως προσέλαβε το «ομοίωμα» του κτιστού και τη «μορφήν δούλου»: σάρκωση-Θεανθρώπινη. Τον γνωρίζουμε ως πραγματικό άνθρωπο, αν και δεν έπαυσε να είναι Θεός. Απορρίπτουμε την επικίνδυνη ιδέα του «δοκητισμού»[38]. Είναι αληθινά Θεάνθρωπος. Κατά την Ανάληψη [//403] Του δεν παρατηρήθηκε φαινόμενο «αποσαρκώσεως».

---

[36] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σ. 437 και 511.

[37] Αρχιμ. Σωφρονίου, *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, σ. 3. Πρβλ. και σ. 396.

[38] Δηλαδή ότι η Ενανθρώπηση και η Σταύρωση του Χριστού ήταν γεγονότα φαινομενικά και όχι αληθινά.

Συνεπώς, η κένωση δεν τελείωσε στον Σταυρό, ούτε στον Τάφο και την Κάθοδο στον άδη, ούτε στην Ανάσταση και την Ανάληψη Του. Δεν πρέπει να Τον εννοήσουμε μόνο στα όρια αυτά, αλλά να δούμε την «κένωση» και στο ότι Αυτός, ως Φορέας του ιδίου Είναι με το Είναι που έχει ο Πατέρας, δηλαδή ίσος προς τον Πατέρα, Αυτός παραδίδει τα πάντα στον Πατέρα Του. Από αυτό παρατηρούμε ότι και ο Πατέρας στην προαιώνια Γέννηση του Υιού εξέχεε όλο το πλήρωμα Του, εναποθέτοντας το στον Γεννώμενο: Πατρική Κένωση. Στον Θεό λοιπόν της Αγάπης είναι χαρακτηριστική η απολυτότητα της. Με ακατάληπτο για μας τρόπο συνδυάζονται στον Θεό δύο ακρότητες: από τη μία η πληρότητα του Είναι και από την άλλη η πληρότητα της αυτοσμικρύνσεως-ταπεινώσεως. Ο Θεός μας είναι απόλυτος σε όλες τις κινήσεις Του: απόλυτος στο «μεγάλο», αλλά και άπειρος στο «μικρό».

Μας αποκαλύφθηκε η άπειρη Αγάπη στην ενότητα της με την εξίσου άπειρη Ταπείνωση. Στην ταπείνωση υπάρχει το μεγαλείο. Επειδή ο Χριστός ταπείνωσε τον Εαυτό Του, Του δόθηκε όνομα, επάνω από κάθε άλλο όνομα: «Πας ο υψών εαυτόν ταπεινωθήσεται και ο ταπεινών εαυτόν υψωθήσεται» (Λουκ. 14,11). Και **οι πατέρες μας πίστευαν ότι, αν μόνη η υπερηφάνεια αρκούσε για την πτώση, τότε δεν αρκεί άραγε για τη σωτηρία και μόνη η ταπείνωση;**

[//404]

7. Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Όλες οι γλωσσικές έννοιες μας είναι επεξεργασμένες με αναφορά στην εμπειρική πραγματικότητα. Δηλώνουν σχέσεις ή ενέργειες. Δεν μπορούν να εκφράσουν τη Θεία πραγματικότητα που εμείς θεωρούμε, γιατί εισάγουν είτε σύγχυση των Υποστάσεων, που δεν ανάγονται η μία στην άλλη, είτε τη διαίρεση Τους, που σημαίνει τριθεΐα. Ο κτιστός νους υπόκειται σε εξέλιξη με την πραγμάτωση της πρωταρχικής δυναμικής που φέρει μέσα του. Δεν υπάρχει παρόμοια διαδικασία στο Άναρχο Είναι. Ως εικόνα του Τριαδικού Θεού-Δημιουργού η ανθρωπότητα είναι πολυυπόστατη. Προσευχή όμοια με εκείνη του Κυρίου στη Γεθσημανή οδηγεί στην κατανόηση της ανεπάρκειας του μονοϋποστατικού Πρωταρχικού Είναι, για να αποτελέσει το Πρότυπο μας. Το Τρισυπόστατο που μας αποκαλύφθηκε λύνει τις απορίες μας, αλλά υπερβαίνει άπειρα τη διαλεκτική μας σκέψη. Μας είναι ασύλληπτος ο τρόπος της γεννήσεως του Υιού-Λόγου, όπως απερινόητος είναι και ο τρόπος εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος. Φέρουμε μέσα μας έμφυτη τη συνείδηση ότι ο Θεός είναι Ένας. Δεν υπάρχει δεύτερο, όμοιο με Αυτόν Όν, Αυθύπαρκτο. Και αυτό προσλαμβάνει μορφή αξιώματος. Μάταια αγωνίζεται η λογική μας σκέψη να λύσει το πρόβλημα που μας δόθηκε με την αποκάλυψη: «Εγώ ειμι».

Πεπεισμένοι για το ανεφάρμοστο της τυπικής λογικής [//405] μας στη θεολογία, εγκαταλείπουμε την οδό αυτή και εισερχόμαστε σε άλλη· στην οδό της τηρήσεως των εντολών, δηλαδή της ζωντανής πείρας, αντί της αφηρημένης διανοήσεως. Η προσευχή είναι κατά την ουσία της ενέργεια του Θεού μέσα μας. Εξαιτίας αυτού, οδηγεί στην υπαρκτική-ζωντανή γνώση του Θεού. Το

απαλλαγμένο από τα πάθη με τη μετάνοια πνεύμα μας, στη φυσική γι' αυτό οδό αναπτύξεως, ανέρχεται στο τέλος του αγώνα του σε προσευχή παρόμοια με τη Γεθσημάναι προσευχή του Κυρίου. Με αυτήν αγκαλιάζει όλη την ανθρωπότητα, από τον πρώτο Αδάμ ως τον τελευταίο άνθρωπο που πρόκειται να γεννηθεί από γυναίκα. Έτσι, σε τέτοια προσευχή το πνεύμα μας ζει πραγματικά το δικό του Πάσχα, δηλαδή τη μετάβαση του από τον θάνατο στην ακατάλυτη, αμάραντη ζωή, με την προσχώρηση του στην προσευχή του Ιδίου του Χριστού. Ο χριστιανός βιώνει όλη την οδό του Χριστού, μέχρι την κατάβαση Του στον άδη, και έπειτα τη συμμετοχή στην Ανάσταση Του.

Πολλοί συνηθίζουν να σκέφτονται ότι η θυσία του Χριστού αρκεί με τελειότατο τρόπο για τη λύτρωση της ανθρωπότητος· από αυτό συμπεραίνουν ότι δεν απαιτείται καμία άλλη συμμετοχή στην πράξη αυτή· ούτε της Θεομήτορος ούτε των Αποστόλων ούτε κανενός άλλου. Εμείς δεν το θεωρούμε έτσι, γιατί ούτε ο Χριστός το βλέπει έτσι. Όχι μόνο η Θεομήτωρ, που υπέμεινε αδιανόητο για μας «σταυρό» Θεομητρότητος –«ιδού η δούλη Κυρίου, γένοιτο Μοι κατά το ρήμα Σου» (Λουκ. 1,38)–, αλλά και οι Απόστολοι, και γενικά όλοι, όσοι πίστεψαν αληθινά στον Χριστό, απαρνούνται τον εαυτό τους και σηκώνοντας τον [//406] σταυρό τους ακολουθούν πίσω από Αυτόν (Ματθ. 16,24).

Όταν η μητέρα των υιών Ζεβεδαίου παρακάλεσε τον Κύριο, ώστε ο ένας από τους γιούς της να καθίσει στα δεξιά και ο άλλος στα αριστερά Του στη Βασιλεία Του, Εκείνος είπε: «Δύνασθε πιείν το ποτήριον ό Εγώ μέλλω πίνειν, ή το βάπτισμα ό Εγώ βαπτίζομαι βαπτισθήναι; Λέγουσιν Αυτώ· δυνάμεθα. Και λέγει αυτοίς· το μεν ποτήριον Μου πίεσθε, και το βάπτισμα ό Εγώ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε· το δε καθίσαι εκ δεξιών Μου και εξ ευωνύμων Μου ουκ έστιν εμόν δούναι, αλλ' οίς ητοίμασται υπό του Πατρός Μου» (Ματθ. 20,17-23).

Ο απόστολος Παύλος γράφει: «Νυν χαίρω εν τοις παθήμασι μου υπέρ υμών και ανταναπληρώ τα υστερήματα των θλίψεων του Χριστού εν τη σαρκί μου υπέρ του Σώματος Αυτού, ό εστιν η Εκκλησία» (Κολ. 1,24). Να ζήσει κάποιος στον κόσμο αυτό σύμφωνα με τις ευαγγελικές εντολές σημαίνει να «άρη σταυρόν», δηλαδή να συσταυρωθεί με τον Χριστό.

Είθε να με συγχωρήσει ο Θεός και να έχω τη συγγνώμη των αναγνωστών μου για την τόλμη μου: Πολλές φορές ευλογούσα την Πρόνοια του Θεού για μένα, επειδή γεννήθηκα σε εποχή διωγμών εναντίον του Χριστιανισμού. Είναι μεγάλο προνόμιο «ου μόνον το εις Αυτόν πιστεύειν, αλλά και το υπέρ Αυτού πάσχειν» (Φιλιπ. 1,29)! Δεν μειώνουμε τη ζώσα δύναμη της Θυσίας του Χριστού, αλλά την μοιραζόμαστε, συμμετέχουμε σε αυτήν, ζούμε διαρκώς την ίδια πραγματικότητα. Από αυτό κατά κάποιον τρόπο μαθαίνουμε ότι ο καθένας μας οφείλει να προσεύχεται για τον κόσμο, συμβάλλοντας με τις προσευχές του στην απολύτρωση [//407] του. Έτσι γνωρίζεται ο Θεός: «Αύτη δε εστιν η αιώνιος ζωή, ίνα γινώσκωσι Σε (οντολογικά) τον μόνον αληθινόν Θεόν και Όν απέστειλας Ιησούν Χριστόν» (Ιωάν. 17,3).

[//408]

8. Η ΜΕΤΑΝΟΙΑ

Μπορεί να φανεί σε κάποιον ακατανόητη η διάθεση εκείνη της ψυχής, την οποία έχουν συνήθως οι άνθρωποι όταν γνωρίζουν την επίσκεψη του Θεού. Ειδικότερα αυτοί πράγματι και σκέφτονται και αισθάνονται τον εαυτό τους άξιο του άδη και των αιωνίων βασάνων, ενώ ταυτόχρονα δεν κυριεύονται από απόγνωση, αλλά ολόκληρη η ύπαρξη τους είναι γεμάτη από την αίσθηση του μεγαλείου της αγιότητος του Θεού, που παραμένει ευλογητός στους αιώνες.

Η θεωρία της άπειρης αγιότητος του ταπεινού Θεού-Χριστού οδηγεί στην επίγνωση και την αίσθηση της αμαρτίας που ζει και ενεργεί μέσα μας σε τέτοιον βαθμό, ώστε ο όλος άνθρωπος να συνθλίβεται πραγματικά μέσα στην ύπαρξη του και με μεγάλη ορμή προς τον Θεό, αλλά και ισχυρή αποστροφή για τον κακό εαυτό του, να βυθίζεται στο πένθος. Τότε η επιθυμία της ψυχής να ομοιωθεί προς τον Θεό με την αγία ταπείνωση γίνεται όμοια με θανατηφόρα δίψα. Ιδιαίτερη πνευματική θλίψη από τη συναίσθηση της αχρειότητος της βασανίζει τότε έντονα την ψυχή. Στη βασανιστική αυτή θλίψη για την αγιότητα βρίσκεται ήδη η απαρχή της ίδιας της αγιότητος, και γι' αυτό οι Πατέρες την αποκαλούν αγία θλίψη, και όσοι την αγάπησαν για την αγιότητα της την εκτιμούν και την διαφυλάσσουν. Εκείνο που συνέβη να παρατηρήσουμε στους μοναχούς [//409] δεν είναι κάποιος υπερήφανος οδυνισμός· απολύτως όχι. Αυτό είναι τελείως άλλο πράγμα κατά το είδος και την ποιότητα του.

Όταν ο άνθρωπος πενθεί με όλη την ύπαρξη του από την επίγνωση της αδικίας του, της ενοχής και της βαθειάς ντροπής που αισθάνεται για τον εαυτό του, αλλά και της βαθειάς συνειδήσεως που έχει εξαιτίας της στερήσεως του Φωτός και της Ζωής που του δόθηκαν να γνωρίσει, τότε από την ασύγκριτη αυτή θλίψη γεννιέται ενέργεια ορμής προς τον Θεό. Η ορμή αυτή είναι αντίστοιχη προς την ένταση της θλίψεως, την ένταση του πάθους, και μπορεί να φθάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αποσπάσει πραγματικά τον άνθρωπο από τον κόσμο αυτό. Έτσι, ο άνθρωπος λησμονεί πραγματικά ολόκληρο τον κόσμο και παραμένει σε τέτοια κατάσταση, που δεν γνωρίζει αν βρίσκεται «εν σώματι ή εκτός σώματος».

Η καταπόνηση της ψυχής που μετανοεί για τις αμαρτίες της παρουσιάζεται σε διάφορους βαθμούς. Κάποτε φθάνει σε τόσο μεγάλη ένταση, που μερικοί Πατέρες την ονομάζουν «άδη μετανοίας». Και όποιος δεν πέρασε από τον άδη αυτό της μετανοίας είναι ελάχιστα «ικανός» για τη Βασιλεία των Ουρανών.

Ωστόσο, όσο βαρειά και αν είναι η «βάσανος του Αδάμ», όσο μεγάλο και αν είναι το πάθος στον «άδη της μετανοίας», εδώ όμως βρίσκεται η δύναμη της ορμής προς τον Θεό. Κι αυτό συμβαίνει εξαιτίας της έλξεως, η οποία αποτελεί συνέπεια της Θείας κλήσεως. Εδώ περιλαμβάνονται η ζωή και η χαρά έτσι, ώστε και το πένθος και η θλίψη εκείνη, κατά την έκφραση των αγίων Πατέρων, να γίνονται [//410] «χαροποιά». Όταν λοιπόν η μετάνοια αποκτήσει ορισμένη πληρότητα, τότε ο άνθρωπος, κατά το μέτρο της πληρότητος της, καταξιώνεται της οράσεως του Θείου Φωτός. Όσο είναι δυνατόν να κρίνουμε από τη μαρτυρία

πολλών μοναχών, η όραση αυτή πραγματοποιείται σε στιγμή που ο άνθρωπος καθόλου δεν την περιμένει· την (όραση αυτή) ακολουθεί ιδιαίτερη ειρήνη και φέρει μέσα της την ταπεινή αγάπη και την αυθεντική ανάσταση της ψυχής.

Οι άγιοι Πατέρες της Εκκλησίας, με την εξαιρετική δωρεά της χάριτος μέσα στη δισχιλιετή πείρα της Εκκλησίας, που αναλλοίωτα ανανεώνεται από αιώνα σε αιώνα, ισχυρίζονται κατηγορηματικά ότι η κατεξοχήν ασφαλής οδός προς τη σωτηρία είναι η οδός της μετανοίας, και άλλη οδός δεν υπάρχει. Μετάνοια, που πηγάζει από τη γνήσια και βαθειά συνείδηση της ενοχής και της υπευθυνότητος της. Η αυθεντική μετάνοια δεν είναι απλή επίγνωση της δεδομένης καταστάσεως μας ως καταστάσεως πτώσεως. Η επίγνωση αυτή είναι δυνατή και εκτός του Χριστιανισμού. Η χριστιανική μετάνοια προέρχεται από τη συνείδηση μιας βαθιά συνετής, ελεύθερης, προσωπικής, αιώνιας υπάρξεως· τη συνείδηση της ενοχής της.

Σε μερικούς δόθηκε να αισθανθούν τόσο βαθειά συναίσθηση της αδικίας και ενοχής τους, ώστε κατά την προσευχή προς τον Θεό, «ελέησον με», ο άνθρωπος να αναμένει τη συγχώρηση ως καθαρή δωρεά ευσπλαγχνίας. Αν προσεγγίζαμε με το μέτρο της δικαιοσύνης, η συγχώρηση δεν θα δινόταν. Η συγχώρηση προέρχεται μόνο από την άπειρη αγαθότητα του Θεού. Η άνανδρη και ασθενής ψυχή έρχεται γρήγορα σε απόγνωση και δεν πετυχαίνει το [//411] πλήρωμα της μετάνοιας και της καθάρσεως, αλλά αφού λάβει για τη μικρή και βιαστική μετάνοια της κάποιο έλεος από τον Θεό, καθησυχάζει με αυτό. Ο άνθρωπος που ποθεί τον Θεό δοκιμάζεται, κάποτε αυστηρά ή ακόμη και σκληρά. Δεν δοκιμάζονται όμως όλοι έτσι, παρά μόνο εκείνοι τους οποίους «προέγνω» ο Θεός (βλ. Ρωμ. 8,29) ως πιστούς και ανδρείους. Ο Θεός βραδύνει να επισκεφθεί την πιστή και ανδρεία ψυχή. Η βραδύτητα αυτή προς την ισχυρή ψυχή βαθαίνει τη μετάνοια, αυξάνει την αποστροφή προς κάθε αμαρτία, καθιστά τη στροφή προς τον Θεό εντονότερη και φλογερότερη.

[//412]

9. ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΚΗΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α. Ομοίωση προς τον Χριστό

Όποιος πραγματικά μένει εν Χριστώ, αυτός δεν μπορεί παρά να συμπεριφέρεται, όπως συμπεριφερόταν ο Ίδιος ο Χριστός.

Όποιος αληθινά αγαπά τον Χριστό, αυτός πραγματικά θα φυλάσσει τις εντολές Του, γιατί δεν είναι δυνατόν να αγαπά τον Χριστό, χωρίς να ασπάζεται τις εντολές Του, με τις οποίες εκφράζεται το πνεύμα Του.

Ο Χριστός είναι το Φως το αληθινό, και όποιος είδε το Φως αυτό και παραμένει σε αυτό, αυτός με φυσικό τρόπο θα είναι και στις εκδηλώσεις του όμοιος με τον Χριστό. Σε τι όμως εκφράζεται η ομοίωση αυτή; Κυρίως στο ότι θα παίρνει επάνω του τα βάρη των αδελφών του, δηλαδή θα θεωρεί τον εαυτό του ένοχο για το κακό που γίνεται, και σταδιακά, αυξάνοντας κατά τη συνείδηση αυτή, θα δέχεται κάθε θάνατο με καλή θέληση, χωρίς καθόλου να βλέπει από

πού αυτός έρχεται και τι είδους είναι. Αν κάποιος έρχεται να τον φονεύσει, η καρδιά του δεν θα κινηθεί να ενοχοποιήσει τον φονιά του· αν η αρρώστια τον καταστρέφει, δεν θα χάσει την ψυχική ειρήνη· αν υποβληθεί στις επιθέσεις των δαιμόνων, δεν θα φοβηθεί και δεν θα χάσει την κατάνυξη του. Αυτό σημαίνει να μισήσει την ψυχή του.

[//413]
β. Συγχώρηση των αμαρτιών

Σύμφωνα με τη διδαχή των αγίων Αποστόλων, στον άνθρωπο δίδεται «άφεσις αμαρτιών». Γι' αυτό ακριβώς μαρτυρούν σε όλους τους αιώνες οι άνθρωποι που το γνώρισαν αυτό εμπειρικά, λαμβάνοντας τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Αυτό παρέχει αναμφίβολα στον έσω άνθρωπο μαρτυρία για το θαυμαστό αυτό γεγονός. Να μερικά σημεία αναμφισβήτητης εσωτερικής μαρτυρίας: κάποια αληθινά «ιδιαίτερη» ενέργεια Πνεύματος, που προκαλεί θαυμαστή αλλοίωση του νου και της καρδιάς· ιδιαίτερη ενέργεια, ως τότε άγνωστη, ξεχωριστή από όλα τα άλλα «φυσικά» βιώματα, και ως εκ τούτου δυνάμενη να εκληφθεί ως συνέπεια φαντασίας ή καρπός τεχνητής αυτοδιεγέρσεως· ήσυχη, αλλά ισχυρή και αγία χαρά και εσωτερική ειρήνη, που αποκτά τέτοια δύναμη, ώστε η ψυχή να λησμονεί όλο τον κόσμο, να περιέρχεται σε κατάσταση απώλειας της αισθήσεως του υλικού κόσμου. Μετά από αυτό αλλάζει ολόκληρη η ζωή του ανθρώπου με τον ριζικότερο τρόπο· η καρδιά φέρεται τρυφερότερα προς τους ανθρώπους και ο νους αντιλαμβάνεται όλα τα πράγματα διαφορετικά.

γ. Μοναχική «υγεία»

Η πνευματική «αριστοκρατία», που συγκρατεί τον αρμονικό συνδυασμό της πνευματικής, ψυχικής και σωματικής «συστάσεως» του ανθρώπου, προσδιορίζεται με εκείνο, που μεταξύ των μοναχών χαρακτηρίζεται συνήθως [//414] ως «ψυχική υγεία». Ωστόσο, ο αρμονικός αυτός συνδυασμός όλων των επιπέδων της υπάρξεως μας έρχεται ως επιστέγασμα μακροχρόνιου αγώνα, που συνδέεται με την πάλη προς τα πάθη. Χιλιάδες φορές η ψυχή βιώνει τις πιο ποικίλες πνευματικές «θύελλες», επισκέψεις της χάριτος, φρικτές επιθέσεις των εχθρών, ασθένειες του σώματος, πάλη με την ακηδία, πάλη για την προσευχή, πάλη με τους ανθρώπους, που εξαιτίας της άγνοιας τους εχθρεύονται τις πνευματικές μας εφέσεις και τα παρόμοια.

Κάποιος γνωστός πολυμαθής θεολόγος, που πέρασε αρκετό χρόνο στον Άθω, παρατηρώντας δύο μοναχούς, προς τους οποίους διέκειτο με καλή διάθεση, είπε στον έναν από αυτούς:

- Ο πατήρ Α και σεις είστε δύο αντίθετοι τύποι χριστιανών· ο πατήρ Α είναι τύπος «αρμονικός» (απλός), ενώ εσείς «τραγικός» (ανήσυχο πνεύμα).

Ο μοναχός αποκρίθηκε:

- Δεν γνωρίζω καμία αρμονία, εκτός από την αρμονία της τέλειας αγάπης του Χριστού. Αλλά εκεί, όπου αυτή δεν υπάρχει, είναι αναπόφευκτη η τραγωδία της πάλης. Εγώ δεν απόκτησα την αγάπη· πώς μπορώ να ησυχάσω;

Ο μοναχός με την απάντηση του φανέρωσε τη συνήθη συνείδηση των αγιορειτών, ότι ο Άθως είναι μεγάλο νοσοκομείο, ότι όλοι οι άνθρωποι στον ένα ή τον άλλο βαθμό είναι άρρωστοι, εφόσον υγεία της ψυχής σημαίνει υπερνίκηση της αμαρτίας και των παθών και νέα χαρισματική ζωή εν τω Θεώ. Κατά τις επικρατούσες αντιλήψεις της ψυχιατρικής, θεωρείται ψυχικά υγιής ο άνθρωπος εκείνος, στον οποίο οι συγκρούσεις δεν έλαβαν οξεία μορφή, φανερά [//415] καταστρεπτική για το άτομο ή αφόρητη για την κοινωνία. Σύμφωνα με αυτά, ο ψυχίατρος δεν υπολογίζει καθόλου αν ο άνθρωπος παραδίδεται σε σαρκικές καταχρήσεις ή κυριεύεται από κάποιο άλλο πάθος, αρκεί ο ίδιος να μην αισθάνεται οδύνη από εσωτερική σύγκρουση ή να μην τελεί πράξεις που διαταράσσουν τους συνήθεις κανονισμούς της ανθρώπινης κοινωνίας.

Έτσι, για τον ψυχίατρο το θέμα της θεραπείας εντοπίζεται στην απομάκρυνση της εσωτερικής συγκρούσεως, ενώ για τον μοναχό αποτελεί πρόκληση για την αγία τελειότητα.

δ. Η χάρη

Η ικανότητα του ανθρώπου να βαστάσει το πλήρωμα της χάριτος είναι πολύ περιορισμένη. Η ανύψωση του ανθρώπου στην περιοχή του ανάρχου Είναι αποτελεί φαινόμενο πολύ σπάνιο. Η θεωρία βεβαίως αυτή παρέχεται μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα και έπειτα εγκαταλείπει τον άνθρωπο, αν ο Θεός για άγνωστα σε μας αίτια θεωρεί αναγκαίο να παραταθεί η ζωή του ανθρώπου αυτού επάνω στη γη. Συνηθίζουμε να σκεφτόμαστε ότι το νόημα της παρατάσεως αυτής της ζωής επάνω στη γη έγκειται στη διακονία των αδελφών. Ο ίδιος όμως ο άνθρωπος δοκιμάζει κάποια Θεοεγκατάλειψη κατά την ελάττωση της χάριτος, πάσχει ακολούθως σε όλη τη ζωή του, γιατί, αντί της θεωρίας του Φωτός, κατέρχεται σε αυτόν κάποιο «κάλυμμα». Στην κατάσταση της τέλειας χάριτος ο άνθρωπος δεν μπορεί ούτε να εργαστεί ούτε ακόμη να έχει επαφή με τους [//416] ανθρώπους. Έτσι η φροντίδα για τους αδελφούς απαιτεί να παραμένει με τον άνθρωπο μόνο «μέτρια» χάρη· και μέτρια αγάπη.

ε. Η κοινή σωτηρία

Δύο μοναχοί συνομιλούσαν για τη σωτηρία. Ο ένας έλεγε:

- Η ψυχή μου δεν μπορεί να συμβιβαστεί με τη σκέψη ότι κάποιος θα χαθεί αιώνια. Νομίζω πως ο Κύριος θα βρει τρόπο να τους σώσει όλους.

Ο άλλος απάντησε:

- Οι άγιοι Πατέρες λένε ότι ο Θεός μπορούσε να δημιουργήσει τον άνθρωπο χωρίς τη συνέργεια του, αλλά να τον σώσει χωρίς τη συμφωνία και τη συνέργεια του ιδίου του ανθρώπου είναι αδύνατον. Η σωτηρία και η απώλεια βρίσκονται στην ελευθερία του ανθρώπου.

Ο πρώτος:

- Νομίζω ότι ο Θεός με το πλήθος της αγάπης Του θα υπερβεί την αντίσταση του κτίσματος, χωρίς να καταλύσει την ελευθερία του.

Ο δεύτερος:

- Μου φαίνεται πως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ελευθερία του ανθρώπου είναι δυνητικά τόσο μεγάλη, που και στο επίπεδο του αιωνίου Είναι μπορεί να προσδιοριστεί αρνητικά απέναντι στον Θεό. Όσοι δεν το γνωρίζουν αυτό ή το λησμονούν, τρέφονται με «ωριγενικό» γάλα.

- Αλλά πραγματικά, αυτό είναι μωρία!

- Ναι, μωρία.

[//417] - Τι λοιπόν να κάνουμε;

- Ο Θεός θέλει να σωθούν όλοι, και εμείς πρέπει να σκεφτόμαστε τη σωτηρία όλων και να προσευχόμαστε για όλους. Αλλά ούτε η αποκάλυψη ούτε η πείρα μας μας δίνουν βάση να ισχυριστούμε ότι όλοι θα σωθούν. Η ελευθερία είναι μεγάλο δώρο, αλλά φρικτό.

στ. Η θεωρία

Χωρίς τη μυστική, δηλαδή την κρυμμένη από τα μάτια μας, ή την εμφανή επίλαμψη μας από το Άκτιστο Φως, ο άνθρωπος δεν θα γνωρίσει την αμαρτία του όπως θα έπρεπε. Είναι απαραίτητο να υπογραμμίσουμε ότι αυτό είναι δυνατόν παντού, σε κάθε εποχή και κάτω από οποιεσδήποτε εξωτερικές συνθήκες. Ούτε η φυγή στην έρημο, ούτε η απομάκρυνση από τους ανθρώπους, ούτε η επιστημονική θεολογία, ούτε η προσεκτική ψυχανάλυση, ούτε οι φιλοσοφικές αντιλήψεις ή η ορθολογική προσέγγιση στο Ευαγγέλιο και οτιδήποτε παρόμοιο με όσα αναφέραμε δεν συνιστούν από μόνα τους την ουσία της πνευματικής θεωρίας.

Βεβαίως η αναχώρηση στην έρημο ή ο εγκλεισμός και άλλοι δρόμοι προς την απομόνωση μπορούν να φανούν πολύτιμο προνόμιο, γιατί παρέχουν ευνοϊκές συνθήκες για βαθειά μετάνοια, χωρίς την οποία η κάθε ενέργεια μας και το κάθε είδος ασκητικής ζωής μεταβάλλεται σε καθαρά ανθρώπινο εγχείρημα, ελάχιστα ωφέλιμο κατά την ουσία του για τη σωτηρία.

Με την έμπονη μετάνοια κατέρχεται στον άνθρωπο η [//418] χάρη του Αγίου Πνεύματος, που τον εισάγει στη σφαίρα της Θείας Ζωής. Όσο πιο ορμητική είναι η μετάνοια, τόσο πιο δυναμικά ενεργεί μέσα μας ο Ίδιος ο Θεός, που μας εγγίζει και μεταδίδει τον Ίδιο τον Εαυτό Του στο πλάσμα Του με τρόπο που Εκείνος μόνο γνωρίζει. Σε κατάσταση τέτοιας χάριτος ο άνθρωπος ζει με όλη την ύπαρξη του τις πραγματικότητες του Θείου Είναι και τις εποπτεύει ως οφθαλμοφανείς.

[//419]

ΕΠΙΛΟΓΟΣ[39]

Γεννήθηκα σε εποχή ιδιαίτερα μεγάλων αλλαγών στη ζωή ολόκληρου του πληθυσμού της γης. Ως σύγχρονος, δεν έχω τη δυνατότητα να κρίνω την «ποιότητα» των γεγονότων, να προβλέψω τις συνέπειες της πάλης των ιδεών που εμφανίζονται στην επιφάνεια όλης της γης. Στην ιστορία σχεδόν ποτέ δεν συνέβαινε το καλύτερο για τους εκάστοτε νικητές. Οι φρικαλεότητες του αιώνα μας ξεπέρασαν από μερικές απόψεις όλα όσα γνωρίζουμε για τους προηγούμενους αιώνες. Πρωτίστως ποσοτικά: Πολλά εκατομμύρια άνθρωποι σκοτώθηκαν στα πεδία των μαχών σε παγκόσμιους και εμφύλιους πολέμους. Μετά από αυτά ακολουθεί μεγάλο πλήθος θυμάτων από τρομοκρατικές ενέργειες σε διάφορες χώρες.

Η ψυχή μου ποτέ δεν είχε την τάση να συμμετάσχει οργανικά στη διαμάχη μεταξύ των διαφόρων πολιτικών ιδεολογιών. Κατά τη μακροχρόνια όμως ζωή μου θα μπορούσα με φυσικό τρόπο να σχεδιάσω ο ίδιος έναν πίνακα για το πώς από τη μία πλευρά οικοδομείται στην πράξη η ζωή των λαών, και από την άλλη για το πώς θα έπρεπε αυτή να οικοδομείται, με βάση την ιερωσύνη και την προσευχή υπέρ [//420] του κόσμου. Μου έλαχε δύσκολο προνόμιο: Βρέθηκα στη Ρωσία, σε τέτοιο σημείο του παγκόσμιου σώματος του Αδάμ, όπου το «σώμα» αυτό άρχισε να υποφέρει σκληρά στην προσπάθεια να αλλάξει την από αιώνες με βία κατεστημένη τάξη, βαθιά άδικη. Με την πάροδο του χρόνου διανοίχθηκαν μπροστά μου οι καταχθόνιες πλευρές του ανθρώπινου χαρακτήρα. Αυτό με βύθισε σε απόγνωση για το ανθρώπινο γένος.

Παράλληλα όμως, με άρπαξε ορμητικά το ρεύμα κάποιου άλλου Είναι, που μας έφερε ο Δεύτερος Αδάμ, ο Υιός του Ζώντος Θεού. Με αξίωσε να γίνω μέτοχος του Σώματος Του· μου φανέρωσε το Φως Του και με κατέκλυσε με την περίσσεια της αγαθότητος Του. Αυτός, ο Θείος Σπορέας, έριξε τον αγαθό σπόρο Του στο έδαφος της καρδιάς μου, και εγώ κοπίασα για να μην παραμείνει άκαρπος. Οι λόγοι Του, παρόμοιοι με φωτιά, μεταδόθηκαν στον νου και την καρδιά μου, και έμαθα να σκέφτομαι στη δική Του προοπτική, γιατί ο λόγος Του έγινε ζωή μου. Με τη συνέργεια του Αγίου Πνεύματος είχα την ευλογία να καταστώ μέτοχος στα παθήματα και τις χαρές Του. Έστω εν μέρει, αλλά πραγματικά, μας αποκάλυψε τον Πατέρα Του, και συνήθισα να αγαπώ τον Πατέρα και να αισθάνομαι ότι εγώ, ο έσχατος των ανθρώπων, δεν είμαι περιφρονημένος από το Πατρικό Πρόσωπο. Τολμώ να πω ότι ούτε η ζωή του χοϊκού Αδάμ στην πτώση του ούτε η ζωή του Ουρανίου Ανθρώπου (βλ. Α΄ Κορ. 15,45-49) μου είναι ξένη ή άγνωστη. Έτσι λοιπόν άρχισα με φυσικό τρόπο να ζω από τη μια πλευρά την τραγωδία της ανθρωπότητος, και από την άλλη την ειρήνη του Χριστού. Ο Κύριος

[39] Ο «Επίλογος», όπως και το «Προλογικό σημείωμα», βρέθηκε στα κατάλοιπα του Γέροντα έχοντας ως τίτλο, γραμμένο με μολύβι, «Τέλος του βιβλίου». Ήταν άραγε αυτό προκαταρκτικό ή εναλλακτικό σχέδιο για το τέλος του βασικού βιβλίου του «Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι», δηλαδή της πνευματικής αυτοβιογραφίας του, ή μήπως ήθελε να γράψει ένα ακόμη βιβλίο; Αυτό θα παραμείνει άγνωστο.

δίνει στους πιστούς [//421] να προγευθούν τη θεωρία της αιώνιας νίκης του Ιησού· η τραγωδία της πτώσεως, η μαύρη άβυσσος του θανάτου, υπερνικάται από τον Χριστό που δεν μας απορρίπτει, αλλά μας δέχεται στους κόλπους Του.

Η οδός προς τη Βασιλεία δεν είναι καθόλου ομαλή. Όταν η αγάπη του Χριστού αγγίξει την καρδιά του ανθρώπου, τότε το πνεύμα μας αρπάζεται από τη δύναμη της αγάπης Του· ναι, με τη δύναμη της αγάπης που αγκαλιάζει όλη την κτίση, και ταυτόχρονα με την ιλαρότητα της. Όταν ο νους μας περάσει από τη ζωντανή εμπειρία της γνώσεως του Χριστού, που εμφανίζεται ως Φως όχι «εκ του κόσμου τούτου», τότε όλες οι αντιδράσεις του ανθρώπου αλλάζουν σε κάθε εκδήλωση της ζωής του. Ο αναγεννημένος από το πνεύμα του Χριστού γίνεται μέχρι τέλους ευαίσθητος σε όλα τα καλά και τα κακά. Τα τελευταία, ακόμη και στις ασαφείς μορφές τους, πληγώνουν την ψυχή του. Προσωπικά ο ίδιος θα πω ότι για περισσότερο από μισό αιώνα πάσχω έντονα από την εφιαλτική θέα των αδελφικών αλληλοσπαραγμών. Κατά καιρούς είμαι έτοιμος από τον πόνο να βρυχηθώ σαν άγριο θηρίο και αισθάνομαι σαν μικρό ζώο που το τραυμάτισε αυτοκίνητο. Σέρνομαι σαν το αδύναμο ζώο, σφαδάζοντας από τους πόνους, μακριά από τους δρόμους των ανθρώπων. Όταν όμως ο πόνος της καρδιάς αγγίζει τα όρια της φυσικής μας αντοχής, τότε η επίκληση του Ονόματος του Ιησού Χριστού φέρνει την ειρήνη, που συγκρατεί τον άνθρωπο στη ζωή. Όταν κατά την κίνηση της η συμπάσχουσα αγάπη εκδηλώνεται με την προσευχή μέχρι τέλους, τότε επισκιάζει τον άνθρωπο εκείνη η ειρήνη, για την οποία ο απόστολος [//422] Παύλος είπε ότι υπερέχει «πάντα νουν» (Φιλιπ. 4,7). Είναι η ειρήνη εκείνη που έδωσε ο Κύριος στους Αποστόλους κατά τη νύκτα του κοσμοσωτηρίου πάθους Του (βλ. Ιωάν. 14,27).

Χρειάζεται άραγε να επαναλάβω ότι ούτε για μία στιγμή δεν λησμονώ τη μεγάλη εκείνη απόσταση που υπάρχει ανάμεσα σε μένα και τον Θεό; Αλλά και η απόσταση αυτή δεν αποκλείει κάποια αναλογία, χωρίς την οποία καμία γνώση του Χριστού δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Η πορεία πίσω από Αυτόν μας ρίχνει ακατάπαυστα κάποτε σε ακραία παθήματα και κάποτε στη φωτοφόρο σφαίρα της ασάλευτης, από οτιδήποτε και οποιονδήποτε, νίκης της Θείας αγάπης. Και αυτό δεν είναι καθόλου υστερική κατάθλιψη, που διαδέχεται κάποιον υποθετικό και υστερικό ενθουσιασμό. Όχι! Στην αρχή αυτό μπορεί ως ένα βαθμό να παρουσιαστεί επιφανειακά, αλλά όχι ουσιαστικά. Μετά όμως από πολλές επαναλήψεις του ιδίου φαινομένου, τόσο οι καταβάσεις στον άδη όσο και οι αναβάσεις στους ουρανούς γίνονται περιεχόμενο του πνεύματος μας, που συνυπάρχουν πάντοτε στα έγκατα του είναι μας. Τέτοιος είναι ο Χριστός που αγκαλιάζει όλες τις αβύσσους, και δεν υπάρχει άλλος όμοιος με Αυτόν. Το ίδιο συμβαίνει και με όσους αγαπούν τον Χριστό. Ο Χριστός στη Γεθσημανή ζει με εξαντλητικό τρόπο όλη την τραγωδία του κόσμου μας και φθάνει μέχρι ακόμη και του «αίματηρού ιδρώτος». Και μετά από τέτοια προσευχή εγείρεται και πηγαίνει για περαιτέρω παθήματα, γεμάτος από ανδρεία και ειρήνη που σκεπάζει τον πόνο και δεν επιτρέπει να πεθάνει πριν από την ώρα Του. «Ώρα» είναι η [//423] στιγμή της συμπληρώσεως του έργου, οπότε γίνεται καίριος ο λόγος: «Τετέλεσται» (Ιωάν. 19,30).

Θεέ μου, Χριστέ μου! Διαφύλαξε με στην οδό της αληθείας Σου. Εσύ γνωρίζεις πόσο εγγύς είναι ο θάνατος μου και την ανάγκη μου στην ώρα εκείνη. Μη παρίδεις την άγνοια μου ούτε την αφροσύνη μου. Μη με απορρίψεις για την παρρησία μου· αυτή προέρχεται από την απόγνωση για τον ίδιο τον εαυτό μου· από τον φόβο να μείνω έξω από το Φως της Βασιλείας Σου, να ριφθώ στο «σκότος το εξώτερον». Βρες τρόπο να με φωτίσεις την ημέρα του θανάτου μου· δεν γνωρίζω τι θα συναντήσω τότε και ποιο ποτήριο πρέπει να πιώ, για να είμαι έπειτα μαζί Σου.

Ο Κύριος είπε: «Εγώ ειμι η οδός … ουδείς έρχεται προς τον Πατέρα ει μη δι' Εμού» (Ιωάν. 14,6). Βρίσκομαι σε ευλαβή φόβο εξαιτίας των λόγων αυτών· δεν θέλω να διαπράξω κάποια αμαρτία που θα μπορούσε να θέσει οποιονδήποτε φραγμό ανάμεσα σε Εκείνον και εμένα. Δεν κατανοώ όμως το βαθύ νόημα των λόγων του Χριστού. Παρατηρώ τη ζωή Του στον κόσμο αυτό, όπως παρουσιάζεται στα Ευαγγέλια, και βλέπω τέτοιες ακρότητες, που δεν τις συλλαμβάνει ο μικρός μου νους. Χώρεσε στον Εαυτό Του το πλήρωμα της Θεότητος, ως συνάναρχος με τον Πατέρα Του, καθώς επίσης και το πλήρωμα της ανθρωπότητος με τη σάρκωση Του. Απόλυτος κατά την άναρχη φύση Του, μετέδωσε στη φύση που προσέλαβε από εμάς την απειρότητα Του. Σε Αυτόν υποτάχθηκαν τα στοιχεία της φύσεως· φοβερές αρρώστιες εξαφανίσθηκαν με μόνο τον λόγο Του [//424] ή με ελαφριά επαφή των δακτύλων Του με το σώμα των ασθενών· νεκροί αναστήθηκαν, τυφλοί ανάβλεψαν· δαιμόνια έφυγαν έντρομα από τους ανθρώπους που κατείχαν.

Ορίστε, συμπορευόμαστε μαζί Του ως το τέλος της επίγειας οδού Του· **Τον βλέπουμε κατά τον Μυστικό Δείπνο στο υπερώο της Σιών να επιτελεί τη μοναδική και ανεπανάληπτη στους αιώνες Λειτουργία Του**. Η καρδιά και ο νους διεισδύουν στους λόγους της προσευχής Του πριν φθάσει στον αιματηρό ιδρώτα (βλ. Ιωάν. 17· Λουκ. 22,44). Μας παρέχεται να ακούσουμε τους λόγους Του: «Αββά, ο Πατήρ! … Παρένεγκε το ποτήριον απ' Εμού τούτο» (Μάρκ. 14,36). Τι είναι το ποτήριον αυτό, που Του φάνηκε σαν να υπερέβαινε τη δύναμη Του; Εγώ, ο ανίσχυρος, συνεχώς επί έτη, επί δεκαετίες, συνεχίζω να πορεύομαι πίσω Του σε ένα εγχείρημα που υπερβαίνει τις δυνάμεις μου. Εκείνος όμως, τον Οποίο δυσωπώ να με ενισχύσει, ζητά βοήθεια για τον Εαυτό Του!

«Και ότε απήλθον επί τον τόπον τον καλούμενον Κρανίον, εκεί εσταύρωσαν Αυτόν και τους κακούργους, όν με εκ δεξιών, όν δε εξ αριστερών. Ο δε Ιησούς έλεγε· Πάτερ, άφες αυτοίς· ου γαρ οίδασι τι ποιούσι» … «Και είπεν αυτώ (τω ληστή) ο Ιησούς· αμήν λέγω σοι, σήμερον μετ' εμού έση εν τω παραδείσω» … «Θεέ μου Θεέ μου, ινατί με εγκατέλιπες;» … «Πάτερ, εις χείρας Σου παρατίθεμαι το πνεύμα Μου» (Λουκ. 23,33· 34· 43· 46· Ματθ. 27,46). Στη συνέχεια ο τάφος, η κατάβαση στον άδη, η Ανάσταση από τους νεκρούς, η Ανάληψη στον ουρανό, η καθέδρα στα δεξιά του Πατρός, η αποστολή του Αγίου Πνεύματος στους Αποστόλους και σε όλη την Εκκλησία. Σε όλα αυτά είναι [//425] συνημμένος ο ασύγκριτος με οτιδήποτε λόγος της άφθαρτης Ζωής Του, που εκπορεύεται από τον Πατέρα.

Αν είναι έτσι, τότε ποιος μπορεί να Τον ακολουθήσει; Με ποιες δυνάμεις σε σύντομο χρονικό διάστημα να ζήσει όλες αυτές τις καταστάσεις, τις τόσο οριακές; Στην προσευχή ως τον αιματηρό ιδρώτα έζησε την τραγωδία του πεπτωκότος κόσμου μας. Τη φοβερή εκείνη νύκτα της αφόρητης ντροπής για όλη την ανθρωπότητα που φονεύει τον Δίκαιο (βλ. Α' Πέτρ. 3,18), Εκείνος δίνει στους μαθητές, και δια μέσου αυτών σε όλο το πλήθος των πιστευόντων ανά τους αιώνες την ειρήνη Του, «την πάντα νουν υπερέχουσαν» (Φιλιπ. 4,7· βλ. Ιωάν. 14,27). Πάλι, πώς συμβιβάζονται σε μία ψυχή η αμετάθετη ειρήνη και το αδιέξοδο σκοτάδι της πτώσεως;

Τι να πω για τον εαυτό μου ο φτωχός και πένης; Κατά τα νεαρά μου ακόμη χρόνια, όταν μου δόθηκε η χάρη της μνήμης του θανάτου, αισθανόμουν κατά καιρούς το είναι όλου του κόσμου να βυθίζεται στο βάθος ενός ατελεύτητου σκότους ως την ανεπίστρεπτη λήθη. Κατ' ουσίαν το σκοτάδι αυτό ήταν η κατάσταση μου τον καιρό εκείνο. Με τη θεωρία αυτή δοκίμαζα φόβο ιδιαίτερης τάξεως, ο οποίος κατά τη φύση του δεν έμοιαζε με τον συνήθη ζωώδη φόβο μπροστά στον θάνατο. Δεν είναι άραγε ο θάνατος αυτός που έπρεπε να επωμισθεί ο Χριστός για να μας λυτρώσει από τον αιώνιο θάνατο; Ήταν όμως άραγε δυνατόν για τον Χριστό να χωρέσει μέσα Του τέτοιον παγκαταλυτικό θάνατο; Ωστόσο σε μένα συνέβαινε ακριβώς αυτό· όχι ταυτόχρονα, δηλαδή σε μία και την αυτή στιγμή του χρόνου, αλλά σε κάποια ακολουθία της μιας εμπειρίας [//426] μετά την άλλη. Ο συνδυασμός γινόταν αργότερα στη μνήμη του πνεύματος μου. Μπορούμε να πούμε ότι παραφρονούσα, αλλά παράφρων δεν έγινα. Θέλω να διηγηθώ την αλήθεια, που και ο ίδιος δεν μπορώ να την κατανοήσω με τη λογική. Τα βιώματα του ανθρώπου εναλλάσονται, αλλά στη συνέχεια ως γνώση, ως πείρα του πνεύματος μας, συνυπάρχουν μέσα μας. **Στο τέλος της ζωής μας αυτή θα παρουσιασθεί ολόκληρη ως ενιαία πράξη, χωρίς έκταση, με σαφές περιεχόμενο και συγκεκριμένη ποιότητα**.

Να, μέσα μου τώρα, ως ζωντανή μνήμη, ως ζωντανή γνώση, συνυπάρχουν εκείνη η θεωρία του καθολικού θανάτου και εκείνη η απόγνωση για τον εαυτό μου, ως αυτό ακόμη το αυτομίσος, και η ανάσταση της ψυχής από την επίσκεψη του ανεσπέρου Φωτός της Βασιλείας του Θεού, και πολλά άλλα. Η καθεμία όμως από αυτές τις δωρεές του Θεού μου είχε τον δικό της αποκλειστικό χρόνο. Όταν μισούσα τον εαυτό μου, αυτό ήταν αυθεντική πραγματικότητα και όχι απλώς φιλοσοφική ιδέα· το ίδιο συνέβαινε και με τη θεωρία του καθολικού θανάτου· δεν μπορώ να εξηγήσω, αλλά με κάποιον τρόπο «ζούσα» την άβυσσο αυτή του σκότους, χωρίς να την φαντάζομαι. Ο Χριστός είναι η ζωή μου· τίποτε τώρα δεν ζω, χωρίς να συγκρίνω την κατάσταση μου με την επίγεια ζωή Του. Αυτός είναι και Θεός και άνθρωπος αληθινός· όχι φάντασμα, αλλά γεγονός. Όταν σαρκώθηκε, υπέφερε όλα όσα μας χαρακτηρίζουν, όχι όμως ως αμαρτία, αλλά ως θεωρία αυτού που γίνεται μέσα μας· θεωρία που συνδέεται με αντίστοιχο πάθος ή χαρά στη δεδομένη θεωρία. Πριν από την Ανάσταση υπέκειτο σε θάνατο, έστω και εκούσια ανειλημμένο για τη δική [//427] μας λύτρωση, όχι φανταστικό αλλά πραγματικό. Έπρεπε να πεθάνει. Ήταν άραγε η ανάληψη του θανάτου από Αυτόν απόφαση για κάποιο μικρό χρονικό διάστημα και με καθαρή συνείδηση

της Αναστάσεως Του, ή Αυτός πέθαινε παίρνοντας επάνω Του τον παγκόσμιο θάνατο στην ανεξιχνίαστη άβυσσο; Τίποτε δεν γνωρίζω, αλλά θα ήθελα να κατανοήσω τον Σωτήρα μου.

Καθόλου δεν μπορώ να χωρίσω τον εαυτό μου από το μεγάλο σώμα του παγγενούς Αδάμ· ο ίδιος αποτελώ κύτταρο του τεράστιου αυτού οργανισμού. Ως τέτοιος βεβαίως γεννιέμαι στις συνθήκες της καταδίκης σε θάνατο. Η τραγικότητα της θέσεως αυτής είναι ανυπέρβλητη. Εξαιτίας του Αδάμ έπεσε η «κατάρα» του Δημιουργού επάνω στη γη, και εκδόθηκε για τον ίδιο τον Αδάμ η «καταδίκη»: «Εις γην απελεύση, εξ ής ελήφθης» (Γέν. 3,17-19). Η κοινή κληρονομιά με συνδέει με όλο το ανθρώπινο γένος. Ο Κύριος, αφού προσέλαβε τη δική μας μορφή υπάρξεως στις συνθήκες μετά την πτώση, δεν έζησε άραγε όλα όσα προσιδιάζουν σε μας ως το έσχατο όριο τους, εκτός βεβαίως από την αμαρτία; «Άλλ είναι να αμαρτήσει κάποιος, και τελείως άλλο να μοιραστεί την κατάσταση εκείνου που αμάρτησε, με τη δύναμη της συμπάσχουσας αγάπης». Διαφορετικά, τι νόημα θα είχε το: «Πάτερ Μου, ει ου δύναται τούτο το ποτήριον παρελθείν απ’ Εμού, εάν μη αυτό πίω, γενηθήτω το θέλημα Σου»; (Ματθ. 26,42).

Ο Χριστός έζησε το παν «έως τέλους», για να μας εξαγοράσει πλήρως «εκ της κατάρας του νόμου, γενόμενος υπέρ ημών κατάρα» (Γαλ. 3,13). Τα λόγια αυτά μας φαίνονται οικεία, αλλά η οντολογική πραγματικότητα που [//428] εκφράζουν είναι μυστηριώδης. Είναι τολμηρό να διατίθεται κάποιος να το γνωρίσει αυτό· όταν όμως κατά το γήρας στέκεσαι μπροστά στην πύλη του θανάτου, ετοιμαζόμενος να περάσεις το φοβερό αυτό κατώφλι, τότε δεν είναι εύκολο να παρεκκλίνεις από τη βαθειά επιθυμία να ακολουθήσεις τον Κύριο στον προσανατολισμό του πνεύματος Του μπροστά στον Πατέρα· και αυτό, για να γίνεις «σύμφυτος τω ομοιώματι του θανάτου Αυτού αλλά και της αναστάσεως» (πρβλ. Ρωμ. 6,5)· ναι, έτσι, ώστε να μην παραμείνει μέσα μας ούτε μία κηλίδα στον μέλλοντα αιώνα· κανένα εμπόδιο στην καθαρότητα κοινωνίας μαζί Του από όλες τις πτυχές που αφομοιώσαμε στην ψυχή μας. Ασύνετη παρρησία … Ποιος όμως θα με συγκρατήσει την ώρα εκείνη από μια μη ορθή κίνηση του νου ή της καρδιάς, εξαιτίας της οποίας είναι δυνατόν να χάσω τον Θεό; Και μόνο η σκέψη για απώλεια της ενώσεως μαζί Του με τρομάζει. Φοβάμαι, γιατί το κάθε μου έργο εδώ είναι πάντοτε κάπως αναμεμιγμένο με τη γήινη σκόμη και ως εκ τούτου ακάθαρτο. Μου έδωσε να ζήσω τον απόλυτο χαρακτήρα Του με θαυμαστό τρόπο: την άπειρη παντοδυναμία με την ατελεύτητη ταπείνωση της αγάπης. Προσέγγισα τις πύλες του θανάτου· κάθε μέρα, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, δοκιμάζω τη νέκρωση. Κατά τη διάρκεια της ζωής μου έπασχα περισσότερο από την πικρόχολη θέληση του μίσους μεταξύ των ανθρώπων· καμία προσευχή δεν εξουδετερώνει το δηλητήριο αυτό που γεμίζει τη γήινη ατμόσφαιρα με την οσμή του αίματος και τη φρίκη του θανάτου. Κουράζεται η ψυχή από το άπειρο θλιβερό θέαμα και δεν επιθυμεί να παρατείνει τη ζωή του επάνω στη γη, για να πιεί το [//429] «ποτήριον» αυτό. Δεν γνωρίζω όμως ποιο ποτήριο με περιμένει βεβαίως την ώρα της τελευτής μου. Δέομαι λοιπόν του Κυρίου μου να μη με αφήσει εκείνη την άγνωστη στιγμή και να μη με απορρίψει από το υποπόδιο του θρόνου Του ένεκα του πλήθους των ανομιών μου.

Θεέ μου, νομθέτησε με στις οδούς των εντολών Σου και ως την τελευταία μου ακόμη αναπνοή μην επιτρέψεις να παρεκκλίνω από το φως των προσταγμάτων Σου, ωσότου αυτά γίνουν ο μοναδικός νόμος όλης της υπάρξεως μου, προσκαίρου και αιωνίου.

Ναι, Δέσποτα, για πολλά και μεγάλα Σε παρακαλώ, μη με παρίδεις και μη με απορρίψεις από το Πρόσωπο Σου για την παρρησία μου, αλλ' απεναντίας αύξησε σε μένα την αγία και αληθινή παρρησία, και με τη δύναμη της αγάπης Σου ενίσχυσε με να βαδίσω στα ίχνη Σου μέχρι τέλους.

Δώσε μου να Σε αγαπώ, όπως Εσύ ο Ίδιος μας παρήγγειλες: με όλη την καρδιά, με όλο τον νου, με όλη την ισχύ, με όλο το είναι μου. Παράτεινε τις ημέρες μου στον κόσμο αυτό, ωσότου Σου προσφέρω άξια μετάνοια. Μη με πάρεις κατά τον χρόνο της σκοτώσεως μου, αλλά κατά την ευδοκία Σου δώσε μου τέλος αγαθό. Πληροφόρησε με για τον θάνατο μου, ώστε να ετοιμασθεί η ψυχή μου να Σε συναντήσει. Τη μεγάλη εκείνη για μένα ημέρα, τη φοβερή εκείνη για μένα ώρα, έλα μαζί μου, Κύριε, και απόδωσε μου τη χαρά της σωτηρίας Σου. Καθάρισε με από κάθε φανερή ή κρυφή αμαρτία, από κάθε αδικία που κρύβεται μέσα μου. Διότι Εσύ είσαι ο μόνος Θεός μου· εκτός από Σένα άλλον δεν έχω ούτε γνωρίζω. Εσένα μόνο ευχαριστώ και δοξάζω μαζί με τον Άναρχο Πατέρα Σου και το Πνεύμα Σου το Άγιο. Άμην.

[//430]

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

Α' ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Β' ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

[//431]
[//432]
[//433]
[//434]
[//435]
[//436]

Μοντάζ, εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες – Εκδόσεις «Μυγδονία»,
Καμβουνίων 7, Τ.Κ. 54621 Θες/νίκη,
τηλ,: 2310-231556 – fax: 2310-231899
Βιβλιοδεσία: Αφοί Βαρουσιάδη, 13ο χιλμ. Θεσ/νίκης – Εδέσσης,
τηλ.: 2310-710.140 – fax: 2310-710.141